

Visit

Dwarkadheeshvastu.com

For

FREE Vastu Consultancy, Music, Epics, Devotional Videos
Educational Books, Educational Videos, Wallpapers

All Music is also available in CD format. CD Cover can also be print with your Firm Name

We also provide this whole Music and Data in PENDRIVE and EXTERNAL HARD DISK.

Contact : Ankit Mishra (+91-8010381364, dwarkadheeshvastu@gmail.com)

VAISHAKH MAAS MAHATMYAM

(Nepali)

✽ श्रीगणेशाय नमः ✽

अथ वैशाखमाहात्म्यं नेपालो भाषाटीकासहितम्

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् । देशीं सरस्वतीं व्यामं ततो जयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ सुत उवाच—मूयोऽप्यङ्गभवं राजा ब्राह्मणः परमेश्चिनः । पुण्यं माधवमाहात्म्यं पर्यपृच्छन्महामुनिम् ॥ २ ॥ अम्बरीष उवाच—सर्वेषामपि मासानां त्वतो माहात्म्यमुत्तमम् । श्रुतं मया पुरा ब्रह्मन् यदा चोक्तं त्वयाऽनघ ॥ ३ ॥ वैशाखः प्रवरो मासो मासेष्वेतेषु निश्चितम् । इतितस्माद्विशरेण माहात्म्यं माध-

पहिले नारायणलाई अनि मनुष्यहरूमा अष्ट नरलाई तब देशी सरस्वतीलाई र कयाकार व्यामलाई नमस्कार गरेर माराले 'धर्मको जय होम्' भनी कथा प्रारम्भ गर्नु ॥१॥ छतरीले भने—हे खीनक ! परमेशी ब्रह्माजीका पुत्र महाहनि नारदजीसँग अम्बरीषले केरि पनि वैशाख माहात्म्य सुन्नका लागि प्रेरण गरे ॥२॥ अम्बरीषले भने—हे ब्रह्मन् ! तलाई त पणन गरिएका सब महानाका माहात्म्य मैले श्रद्धापूर्वक पहिल्यै सुनिगके ॥३॥ यो सब महानाहरूमा वैशाख

वस्य च ॥ ४ ॥ श्रोतुं कौतुहलं ब्रह्मन् कथं विष्णुप्रियो ह्यमी । के च विष्णुप्रिया धर्मा मासे माधवबलभे ॥ ५ ॥ तत्राप्यस्य तु कर्तव्याः के धर्मा विष्णुवल्लभाः । किं दानं किं फलं तस्य किमुद्दिश्याचरोदि-
मान् ॥ ६ ॥ कैटव्यैः पूजनीयोऽसौ माधवो माधवागमे । एतन्नारदविस्तार्य मह्यं श्रद्धावते वद ॥ ७ ॥ नारद उवाच—मया पृष्टः पुरा ब्रह्मा मासधर्मान् सनातनान् । व्याजहार पुरा प्रोक्तं यच्छ्रिये परमात्मना ॥ ८ ॥ ततो मासा विशिष्टोक्तः कार्तिको माघ एव च । माघवस्तेषु वैशाखं मासाना-
मुत्तमं व्यधात् ॥ ९ ॥ भातेख सर्वजीवानां सदैवेष्टप्रदायकः । दानयज्ञतत्सनानैः सर्वपापविनाशनः
अवश्य नै अतिश्रेष्ठ छ, यसकारण केरि विस्तारपूर्वक वैशाख माहात्म्य ॥४॥ सुन्ने मलाई बढो लालसा छ । हे विद्वन् ! यो वैशाख महानां भगवान् विष्णुलाई किन प्रिय छ ? यो वैशाख महानामा कुन-कुन धर्म विष्णुलाई प्रिय छन् ? ॥५॥ यी धर्महरूमा पनि गनने योग्य कुन-कुन धर्म त्यस्ता छन्, जो विष्णुलाई अति प्रिय छन् ? कुन-कुन दान गर्न योग्य छ त्यसको के फल छ र यो महानामा कुन देवताको आराधना गर्नुपर्छ ? ॥६॥ हे नारदजी ! श्रद्धापूर्ण मलाई विस्तारपूर्वक बताइ-
रिनुहोस् कि यस वैशाख महानामा माघव भगवान्को पूजा के के चीजले गर्नुपर्छ ? ॥७॥ नारदजीले भने मैले उहिलेब्रह्माजीसँग यही कुरो सोधेको थिएँ, उहाँले महानाहरूको जो माहात्म्य पहिले परमात्माले लक्ष्मीजीलाई भनेका थिएँ, उहाँ कथा मलाई पनि सुनाउनुभयो ॥८॥ कार्तिक, माघ र वैशाख यी तीन महाना वर्षमा सबभन्दा अष्ट छन् र यी तीन महानामा पनि वैशाख महाना सबभन्दा उत्तम छ ॥९॥ यो पुण्य महाना सबै जीवहरूलाई आमाको डोँड इष्ट फल दिने छ । दान, यज्ञ,

॥१०॥ धर्मसारः क्रियासारस्तपःसारः सुरार्चितः । विद्यानां वेदविद्येव मन्त्राणां प्रणवो यथा ॥११॥
 भूतहाणां सुरतरुर्ध्वनूनां कामधेनुवत् । शेषवत्सर्वनागानां पक्षिणां गरुडो यथा ॥१२॥ देवानां तु
 यथा विष्णुर्वर्णानां ब्राह्मणो यथा । प्राणवत्प्रियवस्तूनां भयं वै सुहृदां यथा ॥१३॥ आपगानां यथा
 गङ्गा तेजसां तु रविर्वथा । आयुधानां यथा चक्रं धातूनां काञ्चनं यथा ॥१४॥ वैष्णवानां यथा
 रुद्रो रत्नानां कौस्तुभो यथा । मासानां धर्महेतूनां वैशाखश्चोत्तमस्तथा ॥१५॥ नानेन सदृशो लोके
 विष्णुप्रीतिविधायकः । वैशाखस्नाननिरते मेघे प्रातर्भगोदये ॥१६॥ लक्ष्मीसहायो भगवान् प्रीति
 यत तथा स्नानेन सारा पापहार्दं नाश गर्दक ॥१७॥ यो महीना धर्मः क्रिया तथा तपको भार हो र देवताहस्ते पूजित छ ।
 मयै महीनाह्रमा यो वैशाख महीना त्यस्ते छ; जस्तो विद्याह्रमा वेदविद्या र मन्त्रह्रमा प्रणव ओं भेद छ ॥११॥
 रुखह्रमा कल्पवृक्ष, मार्गह्रमा कामधनु, मयै नागह्रमा शेषनाग, पक्षीह्रमा गरुडा ॥१२॥ देवताह्रमा विष्णु, रत्नह्रमा
 माङ्ग्य, प्रियवस्तुह्रमा प्राण, मिश्रह्रमा मय्या ॥१३॥ मदीह्रमा गंगा, तेजयुक्त पदार्थह्रमा ध्वय, अश्वह्रमा सुदर्शन
 चक्र, धातुह्रमा सुवर्ण ॥१४॥ जसरी वैष्णवह्रमा महादेवजी र रत्नह्रमा कौस्तुभमणि छ । उतै गरी धर्मका
 निमित्त सवै महीनाया वैशाख महीना सर्वमन्दा उत्तम छ ॥१५॥ संसारमा यो सै विष्णुलाई प्यारो लागेन अर्को महीना
 छैन । जो मनुष्य मेघ संक्रान्तिमा! स्योदयको पहिले वैशाख महीनाया निरन्तर स्नान गर्दछा ॥१६॥ त्यस पुण्यमा लक्ष्मी

तस्मिन् करोत्यलम् । जन्तूनां प्रीणनं यद्वदन्ननेव हि जायते ॥१७॥ तद्वद्वैशाखस्नानेन विष्णुः
 प्रीणात्पसंशयः । वैशाखस्नाननिरताङ्गानां हृष्यऽनुमोदते ॥१८॥ तावताऽपि विमुक्ताधो विष्णुलोके
 महीयते । मच्छन्ताता मेघसंस्थे सूर्यं प्रातः कृताह्निकः ॥१९॥ मद्रापापैर्विनिर्मुक्तो विष्णोः सायु-
 ज्यमानुयात् । स्नानार्थं मासि वैशाखे पादमेकं चलेद्यदि ॥२०॥ सोऽथमेधायुतानां च फलं
 प्राप्नोत्यसंशयम् । अथवा कृतचित्तस्तु कुर्यात्सङ्कल्पमात्रकम् ॥२१॥ सोऽपि कतुरातं पुण्यं लभते
 नात्र संशयः । यो गच्छेद्भुरायाणाम् स्नातुं मेघगते रवौ ॥२२॥ सर्वबन्धविनिर्मुक्तो विष्णोः सायु-
 सहित भगवान् त्यस्ते नै ज्पादै प्रीति गर्नुहुन्छ, जस्तो प्राणीहरूलाई अन्नसे नै प्रसन्न उमि हुन्छ ॥१७॥ वैशाख-स्नानमगति
 विष्णु भगवान् उतै प्रकलने प्रसन्न हुनुहुन्छ र वैशाख-स्नानमा लागेका मान्छेहरूलाई देखेर खुसी हुनुहुन्छ ॥१८॥ जो
 मानिस वैशाख महीनाया प्रातःस्नान गरेर नित्यकर्म गर्दछ, त्यो सब पापबाट मुक्त भएर विष्णुलोक पाउँदछ ॥१९॥
 वैशाख महीनाया स्नान गर्नेका लागि जो मानिस एक पातलो पनि बन्दछ, त्यो महापापबाट मुक्त भएर विष्णुको
 सायुज्य छिति प्राप्त गर्दछ । २०॥ र निस्सन्देह उसलाई दश हजार भएर बढी फल प्राप्त हुन्छ, जसमा एकाग्र चित्त
 भएर जो मानिस सर्वेश्वर यात्र गर्दछा ॥२१॥ उसलाई पनि सब बन्धन फल भिद्यछ, यसमा कुनै सन्देह छैन; सयै मेघमा
 रहँदा स्नानका लागि जो अनुग्रहमा (पाउकोष) बति पनि थोरै जान्छ ॥२२॥ त्यो सारा बन्धनहरूबाट छुट्टेर विष्णुको

ज्यमानुयात् । त्रैलोक्ये यानि तीर्थानि ब्रह्माण्डान्तर्गतानि च ॥२३॥ तानि सर्वाणि राजेन्द्र सन्ति
बाह्येऽप्येके जले । तावत्स्निखितपापानि गर्जन्ति यमशासने ॥२४॥ यावन् कुरुते जन्तुर्वैशाखे
स्नानमभ्यसि । तीर्थाधिदेवताः सर्वा वैशाखे मासि भूमिषु ॥२५॥ बहिर्जलं समाश्रित्य सदा
सन्निहिता नृप । सूर्योदयं समारभ्य पश्चात् षट्घटिकावधि ॥२६॥ तिष्ठन्ति चाब्रूया विष्णोर्नराणां
हितकाम्यया । तावन्नागच्छतां पुंसां शार्पं दत्वा सुदारुणम् । स्वस्थानं यान्ति राजेन्द्र
तस्मात्स्नानं समाचरेत् ॥२७॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे वैशाखमाहात्म्ये नारदाम्बरीषसंवादे स्नानप्रशंसन नाम प्रथमोऽध्यायः ॥१॥
साधुन्यं ह्येकं प्राप्तं गर्दक्ष । ब्रह्माण्डका अन्तर्गतं त्रीनै लोकरूपा ओ तीर्थं क्व ॥२३॥ हे राजेन्द्र । ती लव तीर्थं बाह्य
चोरे नै जलमा प्रस्तुतं हुन्छन्, लेखिगका पाप यमराजको आश्रिते तबसम्म गर्जन्छन् ॥२४॥ जवसम्म शाली वैशाख महीनामा
जलमा हुबेर स्नान गर्देन, हे राजन् । वैशाख महीनामा तीर्थहरूको अधिष्ठाता लव देवता ॥२५॥ सूर्योदयबाट छिपर छः
घटीसम्म जलको बाहिर आएर रहन्छन् ॥२६॥ र विष्णु भगवान्को आश्रिते षण्घटिकाको कल्पार्थ भर्तृका लागि रहन्छन् ।
यो पुरुष उस समयसम्म स्नान गर्ने आउंदैनन्, रपस्तालाई वर्षकर सराप दिएर आफ्नोपना ठाउँमा जान्छन् । यसकारण
हे राजेन्द्र । त्यस समयमा अवश्यै न्नाहुनुपर्छ ॥२७॥

मैस्नानपुराणको वैशाखमाहात्म्यमा नारद र अम्बरीष संवादमा स्नान-प्रशंसा नामको पहिलो अध्याय ॥१॥

अथ द्वितीयोऽध्यायः

नारद उवाच—न माधवसमो मासो न कृतेन समं युगम् । न च वेदसमं शास्त्रं न तीर्थं गङ्गाया
समम् ॥१॥ न जलेन समं दानं न सुखं भार्यया समम् । न कृपेस्तु समं वित्तं न लाभो जीवि-
तात्परः ॥२॥ न तपोऽनृशानुत्पत्यं न दानात्परमं सुखम् । न धर्मस्तु दयातुल्यो न ज्योतिश्चक्षुषा
समम् ॥३॥ न वृत्तिरशानुत्पत्त्या न बाणिज्यं कृषेः समम् । न धर्मेण समं मित्रं न सत्येन समं
यशः ॥४॥ नारोग्यसममुत्पानं न चाता केशवात्परः न माधवसमं लोके पवित्रं कवयो विदुः ॥५॥

नारदजीले भन्दुभयो—हे राजन् ! वैशाख महीना जस्तो अर्को कुनै महीना छैन, सत्ययुग-समान अर्को कुनै युग
छैन, वेदजस्तो अरु कुनै शास्त्र छैन तथा गंगाजी-समान अरु कुनै तीर्थ छैन ॥१॥ पानी-दानजस्तो अरु कुनै दान छैन,
भार्यका समान अरु कुनै सुख छैन, लेतीजस्तो उत्तम अर्को धन छैन बलिनजस्तो अर्को कुनै लाभ छैन ॥२॥ उपवासतुल्य
अरु तप छैन, दानभन्दा बढेर अरु कुनै सुख छैन, दयाको समान अरु कुनै धर्म छैन, आँखाजस्तो अरु कुनै ज्योति छैन
॥३॥ योजन तुल्य अरु कुनै वृत्ति छैन, लेतीजस्तो अमल कुनै व्यवसाय छैन, धर्मको समान कुनै मित्र छैन, सत्यको
जस्तो कुनै यश छैन ॥४॥ आरोग्य बराबर कुनै आनन्द छैन, केशवसिवाय अर्को कुनै रक्षक छैन, त्यस्तै लोकमा वैशाख
जस्तो पवित्र अर्को कुनै महीना छैन; यो कुरो कविहरू जान्दछन् ॥५॥ वैशाख महीना सभन्दा भेद महीना हो, यो

माधवः परमो मासः शेषशायिभ्यः सदा । अत्रतेन क्षिपेयस्तु मासं माधववल्लभम् ॥६॥
 तिर्यग्योनि स ह्यास्थान् सर्वधर्मवर्हिष्कृतः । अत्रतेन गतो येषां माधवो मर्त्यधर्मिणाम् ॥७॥
 इष्टापूर्तिर्वृथा येषां धर्मो धर्ममूर्ता वर । प्रवृत्तानां तु भक्ष्याणां माधवो नियमे कृते ॥८॥ अवश्यं
 विष्णुसायुज्यं प्राप्नुयान्न व शंसयः । सन्तीह बहुवित्तानि व्रतानि विविधानि च ॥९॥ देहायाम-
 क्तायेव पुनर्जन्म प्रदाति च । वैशाखस्नानमात्रेण न पुनर्जायते भुवि ॥१०॥ सर्वदानेषु तत्पुण्यं
 सर्वतीर्थेषु यत्फलम् । तत्फलं समर्पानोति माधवे जलदानतः ॥११॥ स्वस्य सामर्थ्यरहिते पर-
 महीना वैष्णवा यमबालाहं सर्वं श्रियः क्व, यमबालो प्यारो यो महीना वो मानसः श्व नमस्करं विचार्य ॥१२॥
 त्यो सर्वं धर्मशतं बाहिरिणः पादं नै पशुयोनिषा प्राप्य हुन्छ, जुन मर्त्यधर्मिहरूको वैशाख मास बिना व्रतको प्यतीतहुन्छ
 ॥७॥ हे धर्मात्माहरूमा भेद ! तिनीहरूको इच्छापूर्ति हुषा हुन्छ । जो मनुष्य नियमपूर्वक वैशाख महीनामा मोत्रन
 म्नाउनमा प्रवृत्त हुन्छन् ॥८॥ तिनले अवरुधै विष्णुको सायुज्य भुक्ति पाउँछन्, यसमा कुनै संदेह छैन । यस संसारमा
 अनेक प्रकारका धन छन् र नाना प्रकारका व्रत छन् ॥९॥ ती सब क्षमालाई अत्यन्त क्लेश तथा
 पुनर्जन्म दिनेवाला छन्; परन्तु वैशाख महीनामा स्नान मात्रले नै मनुष्यको पुनर्जन्म हुँदैन ॥१०॥ सबै दानहरूमा जुन
 पुण्य छ, सबै तीर्थहरूमा जुन फल छ, त्यो सारा फल वैशाख महीनामा केवल जल दान गर्नले नै प्राप्त हुन्छ ॥११॥
 यदि जलदान गर्ने आफ्नै भुक्ति नभए कल्याण बाढ्ने मानिस लेअरुवाट पनि यो काम ग्राह्योस्, किनकि यो दान सब

स्यापि प्रबोधनम् । कर्तव्यं भुक्तिकामेन सर्वदानाधिकं हि तत् ॥१२॥ एकतः सर्वदानानि जलदानं
 तथैकतः । तुलामारोपितं पूर्वं जलदानं विशिष्यते ॥१३॥ मार्गेऽध्वगानां यो मर्त्यः प्रपादानं
 करोति हि । स क्रोडिकुलमुद्बुध्य विष्णुलोकं महीयते ॥१४॥ देवर्षी च क्षत्रिणं च पित्राणां
 राजसूतम् । अत्यन्तमीतिदं सत्यं प्रपादानं न संशयः ॥१५॥ प्रपादनेन सन्तुष्टा यैनाध्वमक-
 रिताः । तोषितास्तन देवर्षे च महाविष्णुशिवादयः ॥१६॥ मलिनं सलिलाकांक्षो छत्रं छापापरी-
 च्छति । व्यजनं व्यजनाकांक्षी वैशाखे मामि भूमिष । जलं छत्रं च व्यजनं दानमेपां विशिष्यते
 दानमाधेह छ ॥१२॥ यदि सर्व प्रकारको दानपुण्यलाई पढ्नुको योटा पल्लामा राखियोस् र अर्को पल्लामा जलदानको
 पुण्य राखियोस् त जलदानको पुण्य नै ज्यादा विशिष्ट अर्थात् भारी हुन्छ ॥१३॥ जो मानिस बाटो हिँड्ने बहवाहरूलाई
 पौशाखा राखी पानी प्याउँछ, उनले आफ्ना करोडौं कुलको उद्धार गरेर स्वर्ग पनि विष्णुलोक पाउँछ ॥१४॥ हे राजेन्द्र !
 पौशाखा राखेर पानी प्याउनमा देवता, पित्र तथा ऋषि सर्व नै यत्न हुन्छन्, यसमा कुनै संशय छैन ॥१५॥ यो पौशाखा
 राखेर बाटामा बाढेका करोडौंहरूलाई पानी प्याउँदा उपासार्थ तमिस्र ज्ञान, विष्णु, शिव आदि सबै देवता प्रसन्न हुन्छन्
 ॥१६॥ हे राजन् ! जल बाढ्नेहरू वैशाख महीनामा जल दान गर्छन्, छायाको इच्छा हुनेले छाया दाना गर्न पंखाको
 (शीतल बतायको) इच्छा हुनेले पौशाखमा पंखादान गर्छन् । सब दानहरूमा जलदान, छायादान तथा पंखाको दान अति

॥१७॥माधवेमसि सम्प्राप्ते ब्राह्मणाय कुटुम्बिने । आदत्त्वोदककुम्भं चातको जयते भुवि॥१८॥

यो दद्याच्छीतलं तोयं पुनर्ताय नृहृत्पने । तावन्मात्रेण राजेन्द्र राजसूयायुतं लभेत॥१९॥ धर्म-

अमार्तविप्रं तु बीजयेद्दन्मजनेन यः । तावन्मात्रेण निष्पापो विद्वाच्चिपतिश्चेत् ॥२०॥ अथवा

व्यजनं भूप वैराग्ये तु द्विजातये । वातरोगशताकीर्णो नरकानेव विन्दति॥२१॥यो बीजयेत्प्रेनापि

एथि श्रान्तं द्विजोत्तमम् । तावतापि विमुक्ताधो विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ॥२२॥ यस्तालव्यजनं

वाऽपि दद्याच्छुद्धये चेत्तसा । विधूय सर्वपापानि ब्रह्मलोकं स गच्छति ॥२३॥ सद्यः श्रमहरं

उत्तम छ ॥१७॥ असले जेव्हाच मरिनामा द्यालवच्चा परिवार भएका नाश्रमकारां उक्त भविष्यको पदादान दिईन, त्यो पवि

यस संसारमा काङ्काकल बग्दछन्त्येक ॥१८॥ हो प्यासले जलले जग्छा नानाबानस शिवो पाउछ, हरेकले ।
अन्तले हो आकाशले नभै गरेको कसैको हाँस ॥१९॥ हो पानीधारी कसैले बग्छा नाना बानस शिवो नभैको, हरेकले ।

त्वं त्वयि गर्भनिष्ठं मायं त्वयि वैपरीहितं भ्रष्टं, पृथिवीरूपं राजा हुनः ॥ २० ॥ ईशानम् ? ईशानं पृथिव्यात्मा जो जन

ब्राह्मणशास्त्रं पक्वा दानं दिदैन, तस्यै सयकडौ बाधुरागले पीडितं मथर नरकं गम्य गच्छ ॥२१॥ जां जनं विहाय जां वाक्यं
नित्यं सयकडान्तरं पक्वा मथणं तस्यै पनि हम्किदिनम्, तस्यै सर्वं मापनात् भूये विष्णुको साधुस्य मुक्तिं पाउंछ ॥२२॥ जां

शब्द चित्ताने तासक्या नै पहाता मण् पाणि दान गर्दछ, त्यो समै पाषवाट छुट्टे भरेपछि ब्रह्मलोक जान्छ ॥२३॥ तुरुन्तै थकाई

पुण्यं न दद्यादन्यजनं नरः । मारकीं यातनां भुक्त्वा करमलो जायते मुनिः॥२४॥ आध्यात्मिका-

दिदुःखानां शान्तये मनुजश्वर । छत्रं दद्यात् प्रयत्नेन वैशाखे मासि वा सकृत् ॥२५॥ अच्छन्नदो

नरां यस्तु वंशास्त्रे माधवाग्रये । छायाहीनो महाकरूरः पिशाचो भुवि जायते ॥२६॥ यो दद्यात् पा-

दुकं दिव्य माधवे माधवाप्रिय । यमदत्तास्तिरस्कृत्य विष्णुलोकं स गच्छति ॥२७॥ पादत्राणं तु

या दद्याद्विंशत्ये माधवान्गमः । न तस्य नारकां लोकां न क्लेशा देहिकारच यः॥२८॥पादुका याच-

मानाय या दद्याद्भूनाङ्गणाय च । स भूपालः भवद्भूमिना काटिजन्मस्वसंशयः ॥२९॥ अनार्थमण्डप

मटाउने पञ्चाङ्ग दिन जा गर्दैन, त्या जस्तै नरकको कहिल्लु आगिर पातर्छ भई ससारमा जन्मन्छ ॥२४॥ ह महाराज !
आध्यात्मिकादि दुःखहृत्क प्राणिका लागि वैशाख महिनामा एकैखट भए पनि धर्म भरी छत्ता दान गर्नेपर्दछ

॥२५॥ विष्णुर्वा प्रिय वेशात् महीनामा ओ जन छाता दात धर्मेन, त्यो अर्को जन्ममा छाया नपाउने हुन्छ र महाकू

पद्मान्नं वन्द्य ॥२६॥ जो जन कञ्चनका प्रिय वैशाख महानामा खराड दान गळ, ऊ यमरात्रिका दूतहस्तले 'क नात्र सकळ' ? आदि छन्दले विरस्कारि भोलोकमा जान्छ ॥ २७ ॥ जो हरिप्रिय वैशाख महानामा जुवा दान गळ, त्यमले

नरकको यातिना सोम्युपदेन र संसारमा दुःख पनि पाउनुपदैँन ॥१८॥ खराक माने नाजबल्लाँ जो खराक दान दिन्छ,

निस्सन्देह पानं त्वा ब्रह्म कुराद्वा ब्रह्मसम्पन्नं यमं संसारमा राजा भवन्त्यहम् ॥२९॥ आ मनुष्यं वाटां हिन्दुलोकं विधातुम्

मार्गे श्रमहारं करोति यः । तस्य पुण्यफलं वक्तुं ब्रह्मणापि न शक्यते ॥३०॥ मार्गश्रान्ताय विप्राय प्रश्रयं प्रददाति यः । तस्य पुण्यफलं वक्तुं ब्रह्मणापि न शक्यते ॥३१॥ मध्यान्हे ब्राह्मणं प्राशमतिथिं भोजयेद्यदि । न तस्य फलविश्रान्तिर्ब्रह्मणापि निरूपिता ॥३२॥ सद्यः स्वाध्यायनं नृणामन्नदानं नराधिप । तस्मान्नान्नं सहरां दानं लोकेषु विद्यते ॥३३॥ दारापत्यगृह्यादीनि वासोऽलङ्कारभूषणम् । अमलं नारनतः पुंसः सखं भुक्तवता भुवम् ॥३४॥ तस्मादन्नसमं दानं न भूतो न भविष्यति । वैशाखे येन नो दत्तं मार्गश्रान्ते च भूसुरे ॥३५॥ स पिशाचो भवेद्भूमौ

यकार्हं दानं वासवस्व वाटा-वाटामा पाटो-पीवा बनाड्डं, त्यसका यस्य पुण्यको फलं भस्मा यन्नि वर्णनं वर्णं सत्त्वेन ॥३०॥ वाटो हिंदु-हिंदुदा याकेको विप्रलार्हं जो आभय दिन्छ, त्यस पुण्यको फलं ब्रह्माय भस्मा पनि सत्त्वेन ॥३१॥ मध्याह्न-मा आह्नुगेका अतिथि विप्रलार्हं यदि कसैले खायो भने, त्यस पुण्यको फलं यति हुन्छ भनेर भस्माले पनि भन्न सत्त्वेन ॥३२॥ हे नराधिप ! मनुष्यहरूलाई अन्नदान दिनु, तत्काल उसलाई दृष्ट भन्नु हो, यसकारण संसारमा अन्नदानसँगै अर्को दान छैन ॥३३॥ भोको मानिसलाई खाँ, छोरा-छोरी, धर, वल, अलंकार, आभूषण इत्यादि सबै अस्वस्व हुन्छन्; परन्तु अयापकेलार्हं निश्चय नै यी सबै नैस लाग्छन् ॥३४॥ यसकारण अन्नदान जस्तो दान न कोही भियो न हुनेछ । जसले याकेको वटोही ब्राह्मणलाई भोजन दिएन ॥३५॥ त्यो जन संसारमा विशाच भएर आफ्नै माथु खान्छ, यसकारण ब्राह्मणलाई

स्वर्मांसन्येव खादति यथाशक्ति प्रदातव्यं तस्मादन्नं द्विजायते ॥ ३६ ॥ अन्नदो मातृपित्रादीन् विस्मारयति भूमिष । तस्मादन्नं प्रशंसन्ति लोकार्गैलोक्यवर्तिनः ॥३७॥ मातरः पितरश्चापि केवलं जन्महेतवः । अन्नदं पितरं लोके प्रवदन्ति मनीषिणः ॥३८॥ अन्नदे सर्वतीर्थाणि अन्नदे सर्वदेवताः । अन्नदे सर्वधर्माश्च तिष्ठन्त्यपरिपराजय ॥३९॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे वैशाखमाहात्म्ये नारदाभ्वरीपसंवादे दानमहिमानिरूपणं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥

सको अन्नदान दिनुपर्दछ ॥३६॥ हे राजन् ! अन्न दिनेवालाले बाहु-आमा इत्यादिहरू पनि विस्मयिदिन्छ । यसकारण त्रैलोक्यवासी अन्नको नै प्रशंसा गर्दछन् ॥३७॥ आमा र बाहु जन्मका कारण हुन्, परन्तु यस संसारमा जन्मेहरूले अन्न दिनेवालालाई नै आमा-बाहु हुन् भनी भनेका छन् ॥३८॥ हे राजन् ! अन्नदातामा सबै तीर्थ छन्, अन्नदातामा सर्व देवता रहन्छन् र अन्नदातामा नै सारा धर्म वास गर्दछन् ॥ ३९ ॥

स्कन्द पुराणको वैशाख माहात्म्यको नारद र अम्बरौष संवाद्मा दानमहिमा निरूपण नामको दोस्रो अध्याय सकियो ॥२॥

अथ तृतीयोऽध्यायः

नारद उवाच—यो मर्त्यो द्विजवर्याय पर्यङ्कं तु श्रमापहम् । यत्र स्वस्थः शुखं शेते शोतानिलानि-
पेवितः ॥१॥ धर्मसाधनमृतो हि देहो निरुजमासते । तं दत्त्वा सकलं दुःखं निरस्य गतकल्मषः
॥२॥ अखण्डपदवीं यात योगिनामपि दुर्लभम् । वैशाखे धर्मतप्तानां श्रान्तानां तु द्विजमनाम्
॥३॥ दत्त्वा श्रमापहं दिव्यं पर्यङ्कं मनुजेश्वर । न जातु सोदते लोकं जन्ममृत्युजरादिभिः ॥४॥
गृहीत्वा ब्राह्मणो यत्र शेते वाजोवमास्थितः । आसने सकलं पापं ज्ञानतोऽज्ञानतः कृतम् ॥५॥

नारदजीले मनुष्ययो—धर्मको साधनस्थान ब्राह्मणको क्षीरको दुग्धाई भेटाउने, थकाई छटाउने, खीतल बत्ताम आहरहने, मजामेग सुखपूर्वक सुत्न हुने, पलङ्ग जो जन भेष्ठ ब्राह्मणलाई अर्पण गर्छ, त्यो जन सारा श्रमको दुःख र पापबाट निवृत्त हुन्छ ॥१-२॥ हे राजन् ! वैशाख महीनामा बामले तातेका, हिवाले बाकेका ब्राह्मणहरूलाई सारा थकाई भेटाउने दिव्य पलङ्ग दान दिनाले मानिस योगाहरूले पनि पाउन मुस्किल अखण्ड पदवीकन पाउँछ र उसले संसारमा जन्म-मृत्यु-जरा (उखाई) इत्यादिको दुःख कहिल्यै भोग्नुपर्दैन ॥३-४॥ हे राजेन्द्र ! जब पलङ्ग पाएर ब्राह्मण त्यस पलङ्गमा आरामसित सुत्छ, तब पलङ्गदत्ताका जानेर वा नबानेर सारा पाप—आगोले कष्ट भएर हराएँ नाछ हुन्छन् र त्यो दाता निरचप नै भत्ताको निर्वाण पद प्राप्त गर्दछ ॥५-६॥ विष्णुको प्रिय वैशाख महीनामा जो जन छत्त्या दान गर्दछ, त्यो पनि

विलयं याति राजेन्द्र कर्पूरं हव बन्दिना । शयाने ब्रह्मनिर्वाणं स नरो याति निश्चितम् ॥६॥ यो
दद्यात्कशिपुं मासे वैशाखे स्नानवत्सले । सर्वभोगसमायुक्तस्तस्मिन्नेव हि जन्मनि ॥७॥ स नरो
वर्तते नूनं रोगादिभिरनाहतः । आयुष्यं परमारोग्यं यशो धैर्यं च विन्दति ॥८॥ नाधार्मिकः कुले
तस्य कायते शतपुरुषम् । भुक्त्वा तु सकलान्भोगांस्ततः पश्चात्परागतः ॥९॥ निर्धृताखिलपापस्तु
ब्रह्मनिर्वाणमुच्छति । विशिष्टाय द्विजेन्द्राय यो दद्यादुपबर्हणम् ॥१०॥ सुखनिद्रा विना येन न
नृणां जायते स्वचित् । सर्वेषामाश्रयो भूत्वा भुवि साम्राज्यमश्नुते ॥११॥ पुनः सुखी पुनर्भोगी
पुनर्धर्मपरायणः । आसत्सज्जन्म राजेन्द्र जायते सर्वदा जयी ॥१२॥ परचात्सकुलैर्युक्तो ब्रह्म-

जन्ममा साथ प्रकल्प भोगहरूले युक्त हुन्छ ॥७॥ निरचप नै त्यो मानिस रोग-शोक दुःख इत्यादिबाट छुट्छ र शीर्षा, भोग्य हुन्छ, उसको बल फैलन्छ तथा धैर्यवान् बन्छ ॥८॥ सय पीडितक उसको कुलमा हुने अवधी हुँदैन र उ यस संसारमा सारा भोग भोगेर अनि स्वर्गलोक पाउँछ ॥९॥ जो मनुष्य भेष्ठ ब्राह्मणलाई तक्षिणा दान दिन्छ त्यो सारा पाप नाशिणर भत्ताको निर्वाण पद प्राप्त गर्दछ ॥१०॥ हे राजेन्द्र ! जो जन तक्षिणा दान पर्दैन त्यो कहिल्यै पनि चैनको निद्रा सुत्न पाउँदैन, जो गर्दछ त्यो साराको आश्रय भएर सारा संसारमा साम्राज्य भोग गर्दछ र अहम्क जन्ममा पनि साथ जन्मसम्य केरि सुखी केरि भोगी, केरि धर्मात्मा हुन्छ उवा सदासर्वदा बिजयो हुन्छ ॥११-१२॥ पछि यात पुस्तासहित

भूयाय कल्पते । तार्णं कटं तु यो दद्यात्कटकमन्यदथापि वा ॥१३॥ तत्र शेते स्वयं विष्णुः पत्रस्यः परमेश्वरः । यथा जलगता चोर्णा न जलेर्बध्यते क्वचित् ॥१४॥ तथा संसारगो जन्तुः संसारे नैव बध्यते । आसने शयने शस्तः कटदः सर्वतः सुखी ॥१५॥ अथये शयनार्थाय यो दद्यात्कटकम्बलम् । तावन्मात्रेण मुक्तः स्यान्नात्र कार्या विचारणा ॥१६॥ निद्रया हीयते दुःखं निद्रया हीयते श्रमः । सा निद्रा कटकसंस्थस्य सुखं सञ्जायते ध्रुवम् ॥१७॥ यो दद्यात् कम्बलं राजन् वैशाखे माघप्रिये । अपभृत्योः कालमुत्प्रेष्युको जीवति वै शतम् ॥१८॥ दद्यात् सूक्ष्मतरं ब्राह्मणलाई प्राप्तं धर्मदत्तं । तृणहरुवाटं वनेको अथवा अहं कुनै बीजवाटं वनेको अथ पनि पुन्दी सुखल जो ब्राह्मणलाई दान दिन्छ ॥१३॥ त्यसमा ब्राह्मणपले स्वयं कमलछापी परमेश्वर विष्णु नै हुन्छुहुन्छ । जसरी शानीमा रहेको छन शानीले मिर्जैन ॥१४॥ त्यस्तै संसारमाभी जन्तु संसारी बन्धनहरूमा बाँधिदैव । पुन्दी सुखल दान गर्ने मनुष्य आसन तथा छप्पा-हरूमा बसेर सब प्रकारले सुखी रहन्छ ॥१५॥ जो जन सुस्ताउनका लागि अथवा पढ्न सुत्नका लागि पुन्दी वा कम्बल दिन्छ, त्यो त्यहि मागले पनि मुक्त भैरान्छ, यसमा कुनै सन्देह गर्ने काय छैन ॥१६॥ निद्राले नै दुःख हटन्छ, निद्राले नै यकाङ् नाशिन्छ, पुन्दीमा सुत्नाले अथर्व नै यस्तो निद्रा आरामले आउँछ ॥१७॥ हे राजन् ! माघको प्रिय वैशाख महीनामा जो जन कम्बल दान गर्छ त्यो अकाल मृत्यु र कालमुत्प्रेष्य हुनैबाट छुट्टे निश्चय सब वर्षायम्मा बाँचिरहन्छ ॥१८॥

वस्त्रं द्विजेन्द्रे धर्मकश्चिते । पूर्णमायुरवानोति परत्र च परां गतिम् ॥१९॥ अन्तस्तापहरं दिव्यं कर्पूरं तु द्विजातये । दत्त्वा मोक्षमवानोति दुःखरान्तिं च विन्दति ॥२०॥ कुसुमानि च यो दद्यात् कुङ्कुमं च द्विजातये । सार्वभौमो भवेद्राजा सर्वलोकवशंकरः ॥२१॥ पुत्रपौत्रादिभोगैश्च भुक्त्वा मोक्षमवानुयात् । त्वगस्विगतसन्तापं तथो हरति चन्दनम् ॥२२॥ तापत्रयविनिर्मुक्त-स्तद्वत्वा मोक्षमवानुयात् । उशरीरं चम्पकैलाभियं दद्यात् वासितं जलम् ॥ २३ ॥ सर्वभूतेषु राजेन्द्र स तु देवसहायवान् । पापहानि दुःखहानि प्राप्य निर्धृतिमानुयात् ॥ २४ ॥ गोरोंचं धामले आहुल्लम्पाहुल्ल-महीनपसीन, भएको अहं ब्राह्मणलाई जो मयिनो वस्त्र दान गर्छ त्यो दुरा भाषु प्राप्त गर्छ र पर-लोचना परममति पाउँछ ॥१९॥ मिठी ताप हर्ने दिव्य कर्पूर ब्राह्मणलाई दान दिनाले हृत्ति प्राप्ति हुन्छ र सुख र शान्ति पनि मिल्दछ ॥२०॥ जो जन ब्राह्मणलाई फुल र कर्पूर दान दिन्छ त्यो जन सारा लोकलाई वश गर्ने अष्टावर्णीय राजा हुन्छ ॥२१॥ र छत्रा नाति इत्यादिको भोग भोगेर मोक्ष पाउँछ । छाला र इहलोका मणको योद्धालाई चन्दनले बाँधे नै हटाउँछ ॥२२॥ यस्तो यो चन्दन दान गर्नाले मनुष्य तीर्थ साध (दुःख) बाट छुट्टे मोक्ष पाउँछ । जो वासित खस-चंपा जलैचिले सुगन्धित जल दान गर्दछ ॥ २३ ॥ हे राजेन्द्र ! तसै प्राणीहरूमा त्यो जन नै देवताहरूको सहायवा पाउँछ । उसका सब पाप र दुःख हटन्छन र देह त्यागेर त्यो मोक्ष पनि प्राप्त गर्दछ ॥ २४ ॥

सुगन्धाभि च दद्याद्वेशाखममेवित् । तापत्रयविनिमुक्तः परं निर्वाणमृच्छति ॥२५॥ ताम्बूलं च
सकपूरं यो दद्यान् मेघगे रवौ । सार्वभौमसुखं मुक्त्वा परं निर्वाणमृच्छति ॥२६॥ शेवतीं
युधिकाजाति मेघमासे ददन्नरः । स सार्वभौमो भवति पश्चान्मोक्षं च विन्दति ॥२७॥ केतकी-
मल्लिकापुष्पं यो दद्यान्माधवागमे । स तु मोक्षमवानोति मधुशासनशामनात् ॥२८॥ पुगीफलं
तु यो दद्यात् सुगन्धं च द्विजातये । नारिकेलफलं राजैस्तस्य पुष्पफलं शृणु ॥२९॥ सप्तजन्म
भवेद्विप्रो धनाढ्यो वेदपारगः । पश्चात्सप्तकुलैर्युक्तो विष्णुलोकं स गच्छति ॥३०॥ विश्राममण्डपं
वैशाख महीमासो ग्राह्यस्य ज्ञानेवात्मा जो जन गोरोचन र कस्तूरी दान मदछ त्यों जन तीनै वाप (हुन्छ) बट कुटे
निर्वाणपद् (मुक्ति) पाउँछ ॥२५॥ एवं मेघ राक्षिमा रौंदा कर्वात् वैशाख महोनामा जो जन कष्ट इल्लोको पान आश्रमलाई
दिन्छ, जो जन सार्वभौम राजाको सुख सगल भोगेष्ट आखिरमा मोक्षको परम पदवी पाउँछ ॥२६॥ वैशाख महीमासा
सेवती, श्रुती तथा चमेलीको फूल दान गर्ने मानिस सार्वभौम राजा हुन्छ र पछि मोक्ष पद पनि पाउँछ ॥२७॥ जो वैशाख
महीनामा केतकी तथा मालतीको फूल दान गर्दछ, त्यों जन विष्णु भगवानको आश्रित मोक्ष पद पाउँछ ॥२८॥ जो जन
वाल्मीकीलाई सुगरी, सुमन्धित द्रव्य तथा नरिबलको फल दिन्छ, हे राजन् ! उसका पुष्पको फल सुन्दरोत्तम ॥२९॥ त्यस्तो
मानिस सात जन्मसम्म ब्राह्मण भै जन्मन्छ, धनी तथा वैदिक हुन्छ र अन्तमा आफ्ना सात कुलसहित विष्णुको लोकमा
जान्छ ॥३०॥ जो जन ब्राह्मणको परमा विश्रामका लागि बैठक बनाइदिन्छ, हे राजन् ! त्यसका पुष्पको फल बसव

यस्तु प्रकृष्याद्विजमन्दिरे । तस्य पुष्पफलं वक्तुं नाहं शक्नोमि भूपते ॥३१॥ सुच्छायामण्डपं
यस्तु सिक्ताकीर्णमञ्जसा । सप्रपं कारयेद्यस्तु स तु लोकाधिपो भवेत् ॥३२॥ मार्गोद्यानं तद्वाग
वा कूपं मण्डपमेव वा । यः करोति स धर्मात्मा तस्य पुत्रौस्तु किं फलम् ॥३३॥ कूपस्तद्वाग उद्यानं
मण्डपश्च प्रया तथा । सद्धर्मकरणं पुत्रः सन्तानं सप्तधोच्यते ॥३४॥ एतेष्वन्यतमाभावे नोर्ध्वं
गच्छान्त मानवाः । सच्छाप्रश्रवणं तीर्थं यात्रा सज्जनसङ्गतिः ॥३५॥ जलदानं चाङ्गदान-
भक्ष्यारोपणं तथा । पुत्रश्चेति च सन्तानं सप्त वेदविदो विदुः ॥३६॥ नासन्ततिर्लभेल्लोकाश्च
त म पनि अस्मर्त्तुं छु ॥३१॥ जो जन बाटाहरूमा चारैतिर पाल्छा विष्णुहाको छायादार बकुला बनाइदिन्छ, त्यहाँ
पानी पिउने प्रबन्ध मिलाइदिन्छ, त्यो जन स्वर्गको राजा हुन्छ ॥३२॥ जो जन बाटापाटामा बमैचा लाउँछ, पोखरी वा
झुवा बनाउँछ वा बिसौला बनाउँछ, त्यो साह्रै ठूलो धर्मात्मा हो, त्यस्तो जन निःसन्तान भएको भए पनि छोराहरू भए
सकछ पाउँछ ॥३३॥ झुवा-पोखरी बनाउनु, बमैचा लगाउनु, पाटो-पीसा बनाउनु, पीछाला राख्नु यो नै अत्यन्त धर्म
मय उत्तमो पुत्र हो, किनकि सन्तान सात प्रकारको बहाएएको छ ॥३४॥ जो मनुष्य सीमण्डो पीटा पनि बनाउँदै न भए
उसलाई स्वर्ग प्राप्त हुँदैन । अत्यन्त छात्र हुन्छ, धीर्यवान् गर्नु, सज्जनहरूको संगति गर्नु ॥३५॥ जलदान, अन्नदान तथा
पीपलको रुख रोख्नु र पुत्र हुनु यी सात प्रकारका कृत्याङ्ग हुन्छन् भनी केर ज्ञाने पण्डितहरूले बताएका छन् ॥३६॥

कृत्रा धर्मशान्त्यायि । तस्मात् सन्तानमन्विच्छेत् सन्तानेभ्येकतो ब्रजेत् ॥३७॥ पशूनां पक्षिणां
 वैश्वानराणां चैव मूत्रहृत् । नोर्ध्वलोकं सुखं याति मनुष्याणां तु का कथा ॥३८॥ पूगीकृतममायुक्तं
 नागवल्लीदलैर्युतम् । कर्पूरेलादिर्मयुक्तं दद्यात्ताम्बूलमुत्तमम् । शारीरैः सकलैः पापैर्मुच्यते नात्र
 संशयः ॥३९॥ ताम्बूलदो यशोवैर्यथियमानोत्तिनिश्चितम् । रोगोदत्वा विरोगः स्याद्रोगोमोक्षमाप्नु-
 यात् ॥४०॥ वैशाखे मासि यो दद्यात्तक्रं तापविनाशनम् । विद्यावान् धनवान् भूमौ जायते नात्र संशयः
 ॥४१॥ न तत्कर्मदृशं दानं धर्मकलेषु विद्यते । तस्मात्तक्रं प्रदातव्यमप्यथान्तर्दिजातये ॥४२॥

सयकही धर्मं परे पनि अणुते मानिस स्वर्गलोक आदि पाउन सक्नेन, त्यसकारण सन्तान चाहनेले मायिका सातमा योर्द
 पनि सन्तो मने सन्तान मए मरुह फल पाउनले ॥३७॥ पशुदललाई पक्षीदललाई अनि मृगदललाई यहाँनम्म कि रुम्हदललाई
 पनि सन्तान छैन मन मायिका लोकदलको सुख मिल्दैन त फेरि मानिसहरूको के कुरा ! ॥३८॥ पुष्यारो, नागपक्षीको दल,
 कर्पूर, अलेजी हालेको अनि उत्तम पनि जो ब्राह्मणलाई दिन्छ, त्यो जन समस्त शारीरिक पापबाट मुक्त हुन्छ, यसमा कुनै
 सन्देह छैन ॥३९॥ पान दान गर्ने जन अवरुध नै यक्ष, धर्म तथा महीनामा ताप विनाशने मित्रैसम्म ठण्डा पार्ने मोही
 मने नितोको हुन्छ, निरांगले त्यो दान गरे मोक्ष हुन्छ ॥४०॥ वैशाख महीनामा ताप विनाशने मित्रैसम्म ठण्डा पार्ने मोही
 जा दान गर्दछ, त्यो जन यस संपारण सिद्धान्त र बनी हुन्छ, यसमा कुनै सन्देह छैन ॥४१॥ गरुडको दिनमा मोहीको
 दान जस्तो अरु दान छैन तमयं बाटो छिडेर पलेस्त धाकेको बाहुनलाई मोहीको दान अवरुध दिनु ॥४२॥ कामतीको

जम्बोरुमोपेतं लमल्लवर्णमिश्रितम् । यस्तक्रमरुचिषन्तु दत्त्वा मोक्षमवाप्नुयात् ॥४३॥ यो
 दद्याद्दधिलक्ष्णं तु वैशाखे धर्मशान्तये । तस्य पुण्यफलं वक्तुं नार्हं शक्तोऽपि भूमिप ॥४४॥ यो
 दद्यात्तण्डुलान् दिव्यान् मधुसूदनवल्लभे । स लभेत्पूणीमायुष्यं सर्वयज्ञफलं लभेत् ॥४५॥ यो घृतं
 तेजमो रूपं गव्यं दद्याद्दिजातये । मोक्षमप्यथफलं प्राप्य मोदते विष्णुमन्दिरे ॥४६॥ उर्वारं
 गुह्यमग्निश्च वैशाखे मेघे रवौ । सर्वपापविनिर्मुक्तः श्वेतद्वीपे वसेद्भुवम् ॥४७॥ यश्चेक्षुदण्डं
 मायान्हे दिवातापोपशान्तये । ब्राह्मणाय च यो दद्यात्तस्य पुण्यमनन्तकम् ॥४८॥ वैशाखे पानकं

ताडा रमले मयममाएको, मयममाए वन हालेर मारकर मायिको, अरुचि नास गर्ने ठण्डा मोही जो ब्राह्मणलाई प्याउछ
 न्यो अवरुध मुक्त हुन्छ ॥४३॥ गरुडको शान्तिका लागि जो जन वैशाख महीनामा धाकेको दान ब्राह्मणलाई दिन्छ, हे
 राजा ! त्यसको त्यस पुण्यको फल बर्णन गर्ने छ म सक्तोकिने ॥४४॥ मधुसूदन भगवानको अत्यन्त प्यारो वैशाख
 महीनामा जो रात्रा चापन दान गर्छ, त्यो बुरा आयुष्यम बाँच्छ र समस्त यज्ञहरूको फल पाउँछ ॥४५॥ जो जन बलनेत्र
 वडाउने माईको पिउ ब्राह्मणलाई खान दिन्छ, त्यो जन अवरुधेय यज्ञको फल पाएर विष्णु भगवानको मन्दिरमा मजा
 लिन्छ ॥४६॥ मेघ राशिमा छपे यक्षको वेला वैशाख महीनामा मखर विपाणको फट्टो वा कोको जो ब्राह्मणलाई दिन्छ,
 त्यो जन सारा पापदेखि मुक्त भएर भगवानको श्वेतद्वीपमा बस्नेछ ॥४७॥ वैशाखको दिनमा गरुडको गर्मादट खान्न पानका
 लागि जो जन मासिएर उत्रुको हाँको ब्राह्मणलाई दिन्छ त्यसलाई अनन्त पुण्य मिल्दछ ॥४८॥ अग्नि (पानक) को शान्तिको

दत्त्वा सायान्हे श्रमशान्तये । सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णोः सायुज्यमाप्नुवान् ॥४९॥ सफलं पानकं
मेघमासे सायं द्विजातये । दद्यात्तेन पितृणां तु सुधापानं न संशयः ॥५०॥ वैशाखे पानकं
चूतसुपुष्पफलसंयुतम् । तस्य सर्वाणि पापानि विनाशं यान्ति निश्चितम् ॥५१॥ यो दद्याच्चैत्रदर्शं
तु कुंभं पूर्णं तु पानकैः । गयाश्राद्धशतं तेन कृतमेव न संशयः ॥५२॥ कस्तूरीकर्पूरोपेतं मलिको
शोरमंयुतम् । कलशपानकैः पूर्णं चैत्रदर्शं तु मानवः । दद्यात्पितृन् समुद्दिश्य स षण्णवतिदो भवेत् ५३
इति श्रीस्कन्दपुराणे वैशाखमाहात्म्ये नारदाश्वरीश्वरवादे दानमहिमामानिरूपणं नाम तृतीयोऽध्यायः ॥३॥
सायि वैशाख महीनाया वांश्चरि ब्राह्मणलाई पञ्चा (हस्तद्वयेमा आंस्वपाएको कांयको कांयको मसालादर जुनिलो करवत)
प्यायो भवे सारा वातवाट छुटेर विष्णुको मापुज्य सुकिपद पाउँछ ॥४९॥ वैशाख महीनाया योश्वरपञ्च ब्राह्मणलाई कुनै
रामिलो बीछो फल क्वाएर पन्ना प्यायो भवे त्यो त्यसका आफ्ना ममस्त पित्रहरूलाई अमृत पान हुन जान्छ ॥५०॥
वैशाख महीनाया राम्रोभित्पाकेको आंयको फलमदित पञ्चा प्यायो भवे त्यसका मारा पापनिश्चय नै नाश हुन्छन् ॥५१॥
जुन खनले चैत्रको बीनीका दिन अन्नले गरिएको भद्दा दान दिन्छ भने उमले सय यायाभ्राद गरेको फल पाउँछ, यममा
कुनै संशय छैन ॥५२॥ जो यत्पुष्प चैत्रको बीनीका दिन कस्तूरी, कर्पूर, मल्लिका तथा खम मिश्रिएको पन्नले
गरिएको भद्दा ममस्त आफ्ना पित्रहरू तस हज्ज भन्ने उद्देश्यले शक्ति वाजेलाई दिन्छ उमले छपानबे भ्राद गरेको
फल पाउँछ ॥५३॥ श्री स्कन्दपुराणे वैशाख महीनाया नारद र अश्वरीश्वरवादा दानमहीना नामको तेको अष्टाध्यायिको ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थोऽध्यायः

नारद उवाच तैत्तिरीयं दिवास्वायं तथा वै कांस्यभोजनम् । स्वर्वाग्निद्रां गृहे स्नानं निषि-
दस्य च भक्षणम् । वैशाखे वर्जयंदष्टो द्विभुक्तं नक्तभोजनम् ॥१॥ ब्रह्मपत्रे तु यो भुङ्क्ते वैशाखे
व्रतमस्मृतः । स तु पापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं स गच्छति ॥ २ ॥ वैशाखे ग्रामि मध्याह्ने
श्रान्तानां तु द्विजन्मनाम् । पादावनेजनं कुर्यात् तद्वदन्ति व्रतोत्तमम् ॥३॥ अथश्रान्तं द्विजं
यस्तु मध्याह्ने स्वगृहगतम् । उपवेशयामने रम्ये कृत्वा पादावनेजनम् ॥ ४ ॥ पृत्वा

नारदले मन्त्रमयो—वैशाख महीनाया करिमा तेल बन्नु, दिउँसो मुन्नु, कांयको माँहामा खानु, रातिमा मुन्नु
पग्मा न्वाहुनु, इतिपञ्चा निषेध गरिएको बीज खानु, दिनमा दुरूपल खानु, रातिखानु यो अष्ट काम त्यागनुपर्ने ॥१॥
वैशाखमा नियमपूर्वक रहने जो मानिस कमलकी पाठमा खान्छ, त्यो सारा पाप छुटेर विष्णुको लोकमा जान्छ ॥२॥
वैशाखमहीनाको मध्याह्नमा याकेका बाहुनको गोप्ता घोडिनु उक्तम व्रत कहलाउँछ ॥३॥ हिंदाइले पल्लस चारैर मध्याह्नमा
अन्नपुष्पमा आहारीको विस्त्रलाई राम्रो आपनमा बसाएर जो जन उनको चरमजोतल पानीले घोएर ॥४॥ त्यो घरमोदक

शिरसि ताश्चापो विश्वस्तास्त्रिलम्बधनः । गङ्गादिमर्वतीर्थेषु स्नानो भवति निश्चितम् ॥ ५ ॥

अस्नायी वायपत्राशी वैशाखे तु नयेद्यदि । राशमी यानिमाषाय पश्चादक्षतरी भवेत् ॥ ६ ॥

दृढाङ्गा रोगहीनश्च तथा स्वस्थोऽपि मानवः । वैशाखे तु गृहे स्नात्वा चाण्डाली यानिमानुयात् ॥ ७ ॥

वैशाखे मासि राजेन्द्र मेघमस्थे दिवाकरे । न करोति बहिः स्नानं श्वानयोनिशतं ब्रजेत् ॥ ८ ॥

अस्नात्वा चाप्यदस्ता च वैशाखो येन नीयते । मृषिशाचा भवेन्नूनमविशाखश्चोन्नयेत् ॥ ९ ॥

यो न दद्यात्स्रलं चान्नं वैशाखे लोभमोहितः । पापहानि दुःखहानि नैवाप्नोति न संशयः ॥ १० ॥

जलनो ह्यनेनामुच्यते गर्दभे मने स्यो जन मारा पापका बन्धनघट कुट्टक र निःसन्देह उपनाई गंगा धर्दि मने तीर्थमा न्यतेको कन प्राप्त हुन्छ ॥ १५ ॥ यदि कोही नन्वाईकन, पापमा नन्वाईकन वैशाख महीना बिताउछ भने त्यो अर्को

जन्ममा गरा मष्टर जन्म-उ र करि अर्को जन्ममा खराह मष्टर जन्म-छ ॥ १६ ॥ जो बलियो, भित्तो यो तथा स्वस्थ मानिस, वैशाख महीनामा अन्नकोषा अविवशामले परमा न्वाईक मने त्यो चाण्डालको कुनमा जन्म निनेछ ॥ १७ ॥ मेघमा ह्यं

रहेदा वैशाख महीनामा जो पर-बाहिर कुनै तीर्थमा स्नान गर्दैन, हेराजन् । त्यो पछि त्य जन्ममम कुकुर मष्टर जन्म-छ ॥ १८ ॥ तीर्थमा नन्वाईकन भवमा केही दान नगरिकन जसले वैशाख महीना बितायो त्यो अक्षरपे मिश्राच हुन्छ र वैशाखको नियम नगरिभम अज्ञातिपे प्राप्त भैरन्छ ॥ १९ ॥

लोभले माहिन मष्टर वैशाख महीनामा अन्न, जल आ दान गर्दैन त्यसका पल्लभ नाशर दम्भको उमा कटिपे हुँदैन, यममा कुनै रुका छैन ॥ २० ॥ वैशाख महीनामा मगवानलाई

नदीस्नानं तु यः कुर्याद्वैशाखे विष्णुतत्परः । जन्मत्रयाजितात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥ ११ ॥

समुद्रगानदीस्नानं कुर्यात्प्रातर्मगोदये । सहजन्माजितैः पापैस्तत्क्षणदेव मुच्यते ॥ १२ ॥ कुर्यादुपसि

यः स्नानं सप्तगङ्गासु प्रातः । कोटिजन्माजितात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥ १३ ॥ जान्हवीवृद्ध-

गङ्गा च कालिन्दी च मरुक्षती । कावेरी नर्मदा वेणी समगङ्गाः प्रकीर्तिताः ॥ १४ ॥ देवसातेषु यः

कुर्यात्प्रातर्वैशाखस्त्रयम् । जन्मारभ्य कृतात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥ १५ ॥ वैशाखे मासि

सग्याते यो बापीध्वगाहनम् । प्रातः करोति हन्त्येष महापातकसत्रयम् ॥ १६ ॥ अपि गोप्यद-

एकममले संस्तरं यो नित्य नदीमा न्वाईक, त्यो तीन जन्मदेहिपुमिका पापघाट कुट्टक, यममा कुनै संशय छैन ॥ ११ ॥

जो वैशाख महीनामा ह्यंदिममन्दा पदिल्ये समुद्रमै मष्टर भित्तिले नदीमा न्वाईक, त्या जन माट जन्मदेहि अन्मा रहेका समस्त पापघाट हल्लने कुट्टक ॥ १२ ॥

वैशाख महीनामा निम्नलिखित सात गथायमे कुनै एहमा ओ मानिस प्रातःस्नान गर्दछ, त्यो जन कोटि (कोटि) जन्मदेहि होमन बाँकी रहेका पापघाट मुक्त हुन्छ, यममा कुनै रुका लिने कामछैन ॥ १३ ॥

जाह्नवी, हुलीयांग, कालिन्दी, मरुक्षती, कावेरी, नर्मदा, वेणी यी सात सगंगा कहिन्छन् ॥ १४ ॥ आफै भनेका होलै

तालद्वयमा ओ जन एकादिहाने वैशाख-स्नान मले, जन्मदेहि परिणका सबै पापघाट कुट्टक, यममा संशय छैन ॥ १५ ॥

वैशाख महीना शुक्र मष्टरदेहि महीनामर ओ बापो (चारैतिर निदी अर्को गहिरो जलाशय) हरमा प्रातः स्नान गर्दछ उमका महापातकादि सन्धि पापहरू सारा नष्ट हुन्छ ॥ १६ ॥ घरदेहि बाहिर रहेका पवित्र होपराहरूमा जलमा पनि गंगा

मात्रेषु बहिःस्थेषु जनेषु च । तिष्ठन्ति सरितः सर्वा गङ्गाद्या इति निरन्तरः ॥१७॥ इति जानन्
समश्नोति सवर्थाधिकं फलम् ॥१८॥ क्षीरं रसाधिकं क्षीरादधिकं दधि मूषिप । दध्नोऽधिकं
घृतं यद्वदूर्जं माषोऽधिकस्तथा ॥१९॥ कार्त्तिकदधिकं माषा माषाद्वैशाख उत्तमः । तस्मिन्मासे
कृतो धर्मो बध्ने वट्योजवत् ॥२०॥ आढ्यो वाऽतिदरिद्रो वा परतत्रोऽयवा नरः । यद्वस्तु लभ्यते
येन तदातव्यं द्विजातये ॥२१॥ कन्दमूलफलं शाकं लवणं गुडमेव च । काष्ठं पत्रं जलं तत्कमान-
न्यायोपकल्पते । नादत्तं लभ्यते कापि ब्रह्मार्थेन्द्रिदशैरपि ॥२२॥ दानेन हीनस्तु भवेदक्षिणो
आदि सारा नदीह्रस्व बाध मर्त्य, यस्मा कृते यंका छेन ॥१७॥ भन्ते ठानेर न्वाहेमा त्पही पनि सवे सीधेमा मन्दा बधि
फल पाउंछ ॥१८॥ हे राजन् । रसह्रस्व। दूध अंष्ट छ, दूधमन्दा दही अंष्ट छ, दहीमन्दा घिउ अंष्ट छ, त्यस्तै सबै बहीना-
मा कार्त्तिक महीना अंष्ट छ ॥१९॥ कार्त्तिकमन्दा माष अंष्ट छ तथा माषमन्दा वैशाख उत्तम छ, यस महीनामा गरिए
धर्म बरकां चीउ जस्तो परी बद्दछ । २०॥ मानिस धनी होस् या दरित्री होस् जबरा पराहीन होस् जस्तै यो जस्तै बर-
पाउंछ त्यो ब्राह्मणसर्व दान दिह्नुनपछै ॥२१॥ कन्द, मूल, फल, पाद, नून, तन्त्र, काष्ठ, पत्र, पानी बोही यी वरायण-
जति दान गर्न सक्थो उति बद्दछ । नहिईकन च ज्ञाया आदि देवताहरूले पनि पाउन सक्नेन् ॥२२॥ दान नगर्ने मानिस
दरिद्रो हुन्छ, दरिद्रो मरणछि पाप गर्ल र पाप गर्नाले अवरण नरकमा जान्छ, यसकारण बुद्ध चाहनेले सर्व दान यनुपछै

निष्कृतत्वाच्च करोति पापम् । पापादवश्यं नरकं प्रयाति दातव्यमस्मात्सुखमिच्छता सदा ॥२३॥
यथा गृहं सर्वगुणोपपन्नं परिच्छदैर्हीनमशोभनं तथा । मासेषु धर्मः सकलोऽप्युद्धितो वैशाखहीनस्तु
वृथैव याति ॥२४॥ यथैव कन्या सकलैश्च लक्षणैर्बुक्तापि जीवत् पतिलक्षणा हि । क्रियाऽपि साङ्गा
मकलापि राजन् वैशाखहीना तु वृथैव तां विदुः ॥ २५ ॥ दयाविहीनस्तु यया गुणा वृथा
वैशाखधर्मेण विना तथा क्रिया । शाकं तु यद्वत्त्वणेनहीनं न रोचते सर्वगुणोपपन्नम् ॥ २६ ॥
वैशाखहीनं तु तथैव पुण्यं न साधु सेव्यं न फलासिद्धेः । यथा ललाभा शुभमेव भासते वस्त्रेण

॥२३॥ जस्तो सबै वस्तुमध्ये गुणले बुक्त भएको पर पनि छाउ छैन भने नरात्रो देखिन्छ त्यस्तै सबै महीनाहरूमा दान धर्म
गरेर पनि यदि वैशाख महीनामा दान गरेन भने अह महीनामा गरिएका दान पुण्य सब बेकार हुन्छ ॥ २४ ॥ लक्षणा
प्रकार कन्या सत्ता लक्षणले बुक्त भए पनि मचवा भए मात्र लक्षणा (लक्षणवाली) कहिन्छ, त्यस्तै हे राजन् । विविधधर्म
गरिएका मात्रा क्रिया पनि वैशाखमा गरिएनन् भने यी सब वृथा हुन् भन्ने बोझुनरोस् ॥२५॥ जस्तै भने गुणले बुक्त भएर
पनि दया छैन भने यी सारा पुण्य व्यर्थ छन्, त्यस्तै वैशाख महीनामा दान धर्म गरेन भने, सबै परिकार पुगेको पनि नून
पिनाको छकारी जान्ने, यी बेकार छन् ॥२६॥ जस्तै सजिएको सुन्दरी नारी राम्रो देखिए पनि छुत्ता लागेको छैन भने
फिक्रो देखिन्छ त्यस्तै महीनाभरी दान पुण्य गरे पनि वैशाखमा नगरिएको पुण्य अप्रत्यक्षले भन्ने योग्य हुँदैन र फल

हीनं ललनासु राजन् ॥२७॥ कियाकलापः सुकृतोऽपि पुमिर्नशोभते तन्मधुमासहीनः ॥२८॥ त-
स्मात्सर्वप्रपत्नेन येन केनापि जन्तुना । धर्मा वैशाखमासस्य कर्तव्या इति निश्चयः ॥२९॥ मधुसूदन-
मुद्दिश्य मेषसंस्थे दिवाकरे । प्रातः स्नात्वा यजेद्विष्णुमन्यथा नरकं प्रजेत् ॥३०॥ वैशाखः सकलो
मामो मधुसूदनदैवतः । तीर्थयात्रा तपोयज्ञदानहोमफलाधिकः ॥३१॥ प्रार्थनामन्त्रः—मधुसूदन
देवेश वैशाखे मेषो रत्नो । प्रातः स्नानं करिष्यामि निर्विघ्नं कुरु माधव ॥३२॥ अर्घ्यमन्त्रः—
वैशाखे मेषो भानो प्रातः स्नानपरायणः । अर्घ्यं तेऽहं प्रदास्यामि गृह्ण मधुसूदन ॥३३॥
गङ्गाद्याः सस्तिः सर्वास्तीर्थानि च तथा हृदः । प्रतिगृह्य मया दत्तमर्घ्यं सम्यक् प्रदीदत ॥३४॥
पादं पति हुं देवा ॥३५॥ मानिमहस्ते गरिष्का अनेक ज्वलत कमंडलुः पति वैशाख महीनाशर्म कमं गरीर भवे शोभिदेनन्
॥३६॥ यमकासन प्रत्येक प्राणीले यन्तपूर्वकं वैशाख महीनामा वैशाख महीनाका यमका अवश्य नै गनुं पठे ॥३७॥ मेष
राशिमा खयं रहेको वैशा मगवान् विष्णुनाई मंकर प्रातःस्नान गरी विष्णु मगवान्को पूजा गनुं पठे, नर नरकमा जाकिन्त
॥३८॥ मधुसूदन वैशाख महीनाको देवता मगवान् विष्णु हुनुहुन्छ, यम महीनामा गरिष्का तप, यज्ञ, दान, होम सब अधिक
फल दिनेगला हुन्छन् ॥३९॥ प्रार्थनाको मन्त्र—हे मधुसूदन ! हे देवेश ! मेयमा खयं रहेको वैशाख महीनामा प्रातःस्नान
गर्दछु, हे माधव, मेरो स्नान निर्विघ्न गनुंहाम् ॥४०॥ अर्घ्यमन्त्र—हे मधुसूदन ! खयं मेष राशिमा हँदा वैशाख महीनामा
नियमपूर्वकं प्रातःस्नानमा लागेको य तपाईंलाई अर्घ्य दिन्छु, पो ब्रह्मण गनुंहाम् ॥४१॥ माया आदि सारा नदीहरू, तीर्थहरू,

ब्रह्माद्या देवताः सर्वाः ऋषयो ये च वैष्णवाः । गृह्णत्वर्घ्यं मया दत्तं तथोक्तफलदो यम ॥४२॥ शृणु यमः
पापिनां शास्ता त्वं यमः समदर्शनः । गृह्णाणार्घ्यं मया दत्तं यथाकृच्छ्रं नरो भव ॥४३॥ इति चार्घ्यं
समर्प्य पश्चात् स्नानं ममाचरेत् । वामनी परिधायाव कृत्वा कर्माणि सर्वशः ॥४४॥ मधुसूदन
मन्त्रमर्घ्यं प्रयुनेर्माधवोद्वेगैः । श्रुत्वा विष्णुकथां दिव्यमेतन्मामयस्तु भिनीत् ॥४५॥ कौटिलिन्मा-
जियात् पापान् मुक्तो मोक्षप्रदानुयात् । न जातु सिद्धते नृनो न स्तोत्रं न रत्नातले ॥४६॥ न
गर्भे जायते कापि न भूयः स्तनपो भवेत् । वैशाखे कांचभोजी यस्य वा श्रुतनरकयः ॥४७॥ न
तथा सच दहहस्ते मैलेदिपत्रो अर्घ्यं गिरर खच हुनुहुन्छ ॥४८॥ मधुसूदनमा अर्घ्य देना ॥४९॥ प्रातःस्नान कर्माधिक देनेदिपत्रो
अर्घ्य ब्रह्मण गनुंहाम् र मलाई यसोक्त फल दिनुंहाम् ॥५०॥ तपाईं अर्घ्यदेष्टु हुनुहुन्छ, तपाईं पार्थक्यदेष्टु हुनुहुन्छ, यमन भवेकय
नरदर्शी यमराज हुनुहुन्छ, मैले दिनेको अर्घ्य प्रदान गनुंहाम् र यमोक्त फल दिनेताला हुनुहुन्छ ॥५१॥ फल २००
अर्घ्य भरेर पछि स्नान गरी कोला लुमा फेरेर आफ्ना मित्रमा मारा पाठ पूजा गरिहाले ॥५२॥ वैशाख महीनामा
फुलहरूले मगवान् विष्णुलाई पूजा गरेर, यम महीनाको विष्णुको दिव्य कथा भएको वैशाख माहात्म्य सुनेर ॥५३॥
कौटिल्य बन्मदेखि गरिष्का पापहरूबाट मुक्त गर्छन् नरकमा मोक्षदा पाउँछ । उक्तलाई यम न्यायाधीश र रत्नातलमा
पनि कहिल्यै दुःख हुँदैन ॥५४॥ त्यस्तो मानिसले केहि कार्यले गर्भमा यमसूदन र स्तन पिन्दो हुनुपर्दैन । यदि

स्नातो नापि दाता च नरकानेव गच्छति । ब्रह्महत्याभक्षारस पाप शान्त्येत्ययम् ॥४१॥ वैशाखे येन न स्नानं तत्पापं नैव गच्छति । स्वाधीनेन च कायेन ह्यसु स्वातन्त्र्यवतिष्ठु ॥४२॥ स्वाधीन-
जिह्वयोच्चार्य हरितित्यक्षरद्वयम् । न कुर्याद्यदि वैशाखे प्रातःस्नानं नराधमः ॥४३॥ जीवन्नेव च पञ्चत्वमागतो नात्र संशयः । येन केनापि पुष्पेण माधवे मधुसूदनम् ॥४४॥ नार्चयेद्यदि मुद्रात्मा सौकर्यं योनिमानुयात् । योऽर्चयेत्तुलसीपत्रे वैशाखे मधुसूदनम् ॥४५॥ त्वो मृत्वा मार्चभोगः कौटिल्यमसु भोगवान् । परवान् काटिकुलेयुक्तो विष्णुपायुज्यमानुयात् ॥४६॥
इति श्रीस्कन्दपुराणे वैशाखमाहात्म्ये नारदात्मरीषसंवादे वैशाखधर्मप्रशंसननाम चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥
कर्मैव वैशाख महीनाया कर्मको महीनाया स्थाया मने हा मगशत्रुको दिव्यकथा अष्टको वैशाख वाराभ्य सुतेन मने ॥४०॥ यदि वैशाख-स्नानं गतेन मने, कुनै किमिषको दात गतेन मने अक्षरस्य त्वस्यो वग्निय नरक जा-उ । मने, हजारौ ब्रह्महत्या आदि पाप कुनै उपायले नाश होम् ॥४१॥ तर जगले स्वाधीन करील्ले स्वतन्त्र वम्ने जलमा वैशाख-स्नान परको छैन मने त्या पाप कर्म गते पनि नाश हुन ॥४२॥ यदि कौडी अथम मनुष्य आप्नु स्वतन्त्र विनाले 'हरि' चां दूर अक्षरको उच्चारण गर्दे वैशाख महीनाया प्रातःस्नानं पर्देन मने ॥४३॥ त्यो जन बौद्धिमा पनि मरेके समान हां, यममा कुनै कन्देड छैन । जगले कुनै पनि कुनले वैशाखमा मधुसूदन भगवानलाई ॥४४॥ यदि पूजा गतेन मने त्यो मूढ व्यक्ति सुपुत्र भएर जन्मन्छ । जो वैशाख महीनाया मधुसूदन भगवानलाई तुलसीपत्रले पूजा गर्दछ ॥४५॥ त्यो कौडी जन्ममम राजा भएर सुख भोग्दछ र पछि कौडी कुल सहित नारायण भगवान्को हातपुण्य पर्द पाउँछ ॥४६॥ इति चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमोऽध्यायः

नारद उवाच—वैशाखः सर्वधर्मेष्वस्तपो धर्मस्य एव च । कथं स सर्वमासेभ्यो दानेभ्योऽप्य-

धिको भवेत् ॥१॥ तद्वक्ष्यामि महाराज शृणु चैकमना भव । कल्यान्ते देवराड्विष्णुः शेषरायी महांप्रभुः ॥२॥ कुक्षिस्थलोकसङ्क्षोभ्यं स शोते प्रलयाण्वि । अनेको ह्येकतां प्राप्य भूतिप्रियोगमा-
यया ॥३॥ निमेषस्यावमाने तु श्रुतिभिर्वोधितस्ततः । स्वकुक्षिजीवमद्धानां रक्षां षके दद्यानिधिः ॥४॥ तत्तत्कर्मफलवापस्यै सृज्यान् खण्डुं मनो दधे । तस्य नाभेरभूत्वन्नं सौवर्णं भुवनश्रयम् ॥५॥ ब्रह्माणं जनयामास वैराजं पुरुषाह्वयम् । तस्मिन् समजं भगवान् भुवनानि चतुर्दश ॥६॥

नारदजीले मनुष्यो—वैशाख महीना सारत धर्म-कर्म-नपस्या-दानमा कसरी रयो अरु तबै महीनाया धर्म-कर्म-नप दानमन्दा भेड हो ॥१॥ हे महाराज ! अब म रयो कुरा सुनाउँछु, एकमन भएर सुन । कसको अन्तमा देवराड्हाका त्रिपराज शेषनागमा सुनै महाप्रभु विष्णु भगवान् ॥२॥ लोक-समुद्रागलाई भूँडीभित्र राखेर प्रलयरूपी समुद्रमा सुत्तयो त अनेक शक्ति एकतामा मिलेर मण्डका योगमाया र भूति (स्थिरीयशक्ति) हल्ले ॥३॥ निमेषकालको बाध नै केदहकाता बगाए, नभ उतको दयाका लागि मन्मन्त्र आप्ना पेटभित्र रहेका जीवसमुदायको रक्षा गर्नुमनो ॥४॥ र ती जीवहरूको बाधपना कर्मको योग दिलाउनका निम्ति प्रहल्ले सृष्टिज योग्यहरूलाई सृष्टि गर्ने हक्का गर्नुमनो । तब भगवान्का नामिबाट हुनको आधाररूप हुनको कर्मल उत्पन्न भयो ॥५॥ तत्पय कमलपाट प्रहल्ले विराट् पुण्य बागको बगालाई उत्पन्न गर्नुमनो र त्यसमा

भिन्नकर्माश्रयप्राणि संघाश्च विविधान् बहून् । त्रिगुणां प्रकृतिं लोके मर्यादांश्चाधियास्तथा ॥ ७ ॥
 वर्षाश्रमविभागश्च धर्मकृत्युति च सोऽङ्करोत् । वेदैश्चतुर्भिस्तत्रैव सहितास्मृतिभिस्तथा ॥ ८ ॥
 पुराणैरितिहासैश्च स्वाङ्गारूपैर्महेश्वरः । ऋषीन् प्रवर्तकान् धर्मगुरुषु महाप्रभुः ॥ ९ ॥ ते प्रवर्ति-
 तधर्मान् वर्षाश्रमविभागशः । प्रजाः श्रद्धाधिरे सर्वाः श्वेचितान् विष्णुतोपदान् ॥ १० ॥ तांस्तु
 प्रवर्तमानास्तु स्वाश्रयान् द्रष्टुमौश्वरः । हृदिस्थोऽप्यव्ययः श्लाघादिभीषणं परीक्षया ॥ ११ ॥
 अनूना कुशलान्यत्र धर्मान् कुर्वन्ति वै प्रजाः । सकालः को भवेद्द्वन्निनि तं चिन्तयन् प्रभुः
 भगवान् लोकं सृष्टिं मनुमी ॥ ६ ॥ अग्निं विनमा भिन्नं भिन्नं कर्म भण्णं नाना प्रकारका प्राणांहरूको समूहं सृष्टिं
 मनुमी र त्रिगुणं प्रकृतिं तथा मर्यादां अग्निं स्वामीहरू विजनुमी ॥ ७ ॥ तप उदाले वर्षाश्रमको विभाग मनुष्यो र धर्मको
 पनि रचना मनुष्यो । अग्नि चारि वेद, मन्त्र तथा संहिता र स्मृतिहरूद्वारा ॥ ८ ॥ पुराण र इतिहासहरूद्वारा भद्राप्रह
 ईश्वरले आफन्त आङ्गारूपद्वारा पनि धर्मको रक्षाको लागि उनका प्रपन्नक ऋषिहरूको सृष्टि मनुष्यो ॥ ९ ॥ वर्षाश्रमको
 विभाग पूर्वक ती ऋषिहरूद्वारा यज्ञादिका धर्म माने सारा प्राणाहरूले विष्णुका भक्त ती आफ्ना हितकामोहरूलाई भद्रा गरे
 ॥ १० ॥ सर्वेका हृदयमा दास गर्जे अग्निनाशी ईश्वर ती धर्ममा लग्नएका आफ्ना आत्मयमा रहने प्रजालाई जोषेर दर-
 देशाउन प्रत्यक्ष हुनुमथ्यो ॥ ११ ॥ हे राजन् ! प्रजागण कष्ट नसह्यकन एरा धर्म गर्न सक्नु यस्तो कुन समय होला

॥ १२ ॥ वर्षाकाला मया मृष्टः सोदन्त्यस्ता इमाः प्रजाः । तत्रानूनाज् कुर्वन्ति धर्मान् पञ्चाद्युप-
 द्रुताः ॥ १२ ॥ तान् दृष्ट्वा कोप एव स्यात्तेषु तुष्टिर्न मे भवेत् । मयेक्षिता न मीदन्तु तस्मात्तान्-
 विलोक्ये ॥ १३ ॥ शरद्वपि तथा पूर्णिः कर्षणान् नेत्र जायते । केचित्पक्वजन्तसक्ताः केचिद्वृष्टिभि
 रदिता ॥ १४ ॥ केचिच्छीतादिता राजन् तान् दृष्ट्वा रोष एव मे । वैगुण्यं परममानस्य न मे तोषोऽ
 भिजायते ॥ १५ ॥ उत्थापयन्तु नेष्यन्ति प्रातर्हंमन्तमामते । कोपो मेऽस्त्यितान् दृष्ट्वा प्रातः सूर्योदये
 मति ॥ १६ ॥ शिशिरेपि तथैवार्ताः प्रातःकाल इमाः प्रजाः । तथा पक्वफलादानमक्ता एग्निरामन्ता
 भवे प्रभले चित्ता मर्नं जाम्नुमया ॥ १२ ॥ प्रह मोग्नुदुःख—'मैले वर्षाकालको सृष्टि गरे, जसमा यी प्राणाहरू पीडित
 रहन्छन् र त्यम केला हिलाले दुःखित भएर युग धर्म गर्दैनन् ॥ १३ ॥ तिनलाई देखेर रित भाव उठ्दछ, तिनमा कति
 पनि मलाई संतान हुन्छ । मैले हेरिरहेकाहरू कष्ट नपाऊन् मन्ने विचारले वर्षाया निनाहरूरि हेर्दै हेर्दैन ॥ १४ ॥ त्यस्तै
 शरद्वृष्ट्या पनि सेमीले गर्दा धर्मको पूर्ति हुन सक्दैन किनकि कोही शक्यो बाटो स्वाहाजना ठग्नै रहन्छन्, कति
 वृष्टिले सुदिशर कामिरहेका हुन्छन् ॥ १५ ॥ कति बाटोले सुगुण कामिरहेका हुन्छन्; हे राजन् ! तिनलाई देखेर मलाई
 रित भाव उठछ किनकि सेमी पनि नगरी नहुने; सेतीमा लागेर होरान भएका केला धर्मको कष्ट पनि हुन नसक्ने;
 यत्ना विपरीत स्थिति देखेर मलाई संतान भएन ॥ १६ ॥ हेमन्त ऋतु आएपछि प्रजागण विहानै उठेर चाहन्न; विहान
 चाप सुनिक्कमा पनि नउठेका तिनलाई देखेर मलाई अमाय रित उठ्छ ॥ १७ ॥ शिशिर ऋतुमा पनि यी प्रजा विहान

॥१८॥ उत्थापनं तु नेच्छन्ति पुनः शातादिताः स्तुताः । तेषां तु कर्मलोपः स्यान्नेवपूर्तिः कथञ्चन
॥१९॥ प्रेक्षायाः समयोपायमिति चिन्ताकुलो विद्युः । वसंतसमयं मेने सर्वापत्तिनिवारकम् ॥२०॥
स्तान्ने दाने तथा यागे क्रियायां भोग एव च । नानाधर्मविधाने च ह्यनुकूलो ह्यसाहचर्यः ॥२१॥
अप्रयासेन लभ्यानि द्रव्योप्यसुभूतां भुवम् । येन केन च द्रव्येण तुष्टिस्तनुभूतां भवेत् ॥२२॥
विष्णोराधारभूतानां तद्द्रव्यं धर्मसाधनम् । वसने सकलं द्रव्यं प्राणिनां तु सुखावहम् ॥२३॥
दानयोग्यं कर्मयोग्यं भोगयोग्यं तु सर्वशः । निर्धनानां तु पञ्चादिविकलानां मदात्मनाम् ॥२४॥
त्यस्तै ह्युदी रत्नरत्नम् र पिनी रात-दिन इत्यात्यन्त शरीरे पात्रेका हिंसे बाली वयानं व्याकुल रहन्तम् ॥२५॥ र आधेले
कच्छांतिपर आच्छ-आच्छ गयेका प्रजारक विधाने उदन् सवर्तनम् र निनको कर्म लोप हुन्छ, त्यो कहिल्यै कर्म गरे पनि
परा हुन सक्नेन ॥२६॥ 'यो उपेक्षाकं समय देन' यस्मिं चिन्ताले आकुल भएका भगवान्ले मारा आगिले रहित भएछे
'वसन्त समय' नै हो मन्ने ठाने ॥ २० ॥ उसै बेलादेखि स्नान, दान, यज्ञ, क्रिया र भोग यनि सनेछ यमं गर्नेका
लागि यो ऋतु बेख चल्छो ॥२१॥ निश्चय नै प्राणधारीहरूका लागि यस ऋतुमा सन्तुष्टिभिन वस्तुहरू मिल्छन्; हुने पनि
बीजले प्राणधारी जीवलाई मंताय दिन्छ ॥ २२ ॥ ठही वस्तु प्रहस्ये आभयभूत प्राणीहरूलाई धर्मको साधन हो; वसन्त
समयमा सबै वस्तु प्राणीहरूलाई खुल दिने हुन्छन् ॥२३॥ दरिद्र, लज्जटा, शूद्रा र महानमाका लागि पनि सबैविरवाट
यो ऋतु दान दिन योग्य, कर्म गर्ने योग्य र भोग योग्य हुन्छ ॥२४॥ निश्चय यो ऋतुमा जल आदि वस्तु सान्ने

द्रव्याणि च सुलभ्यानि जलादीनि न संशयः । द्रव्यैरेतैरात्महितं धर्मं कुर्वन्ति मत्प्रियाः ॥२५॥
पत्रैः पुष्पैः फलेर्मूलैः शाकैश्चापि प्रियोक्तिभिः । सत्काम्बूलैश्चन्दनायैः पादपञ्चलनादिभिः ॥२६॥
प्रश्रयाद्यैरहं तेषां वरदाऽहमितीत्यम् । मन्त्रिन्य भगवान् विष्णुः प्रतस्ये रमया मह ॥२७॥
वनानि सर्वतः परयन् विक्रमत् कुसुमानि च । हृष्टपुष्टजनाकीर्णं मचालिद्विजसेवितम् ॥२८॥
आश्रमाणां गृहणां च वनग्रामनिवातिनाम् । प्राङ्गणादीनि रम्याणि भुवानानि स्थलानि च ॥२९॥
रमायै दर्शयन् विष्णुः महद्वैदेर्महेश्वरः । पिद्वारणमंधर्वकिञ्जरारगराक्षसेः ॥३०॥ स्तन्यमानोऽभ्यगाद्
नित मिल्छन् । मेरा प्रियजनहरूले यिनै द्रव्यद्वारा आफ्नू दिन हुने काम गर्छन् ॥२५॥ हातले, फूलले, फल मूलले,
मासले र प्रियवस्तुले, माला, पान, चन्दन आदिने तथा वाउ धुने आदि मत्कारले ॥२६॥ यिनयवुवक बमाउतु आदि
कामले य जिनाहरूलाई वर दिन्छु" यस्मै वन्दे र विचार्य भयानकले लक्ष्मोका साथ प्रस्थान गरे ॥२७॥ चरैति वन,
कुलेका कुनहरू हेर्दै, हृष्ट-पुष्ट जनहरूले व्याप्त तथा उन्मत्त भयमा र चराहरूले सेविद्वारे ॥२८॥ आभयक हुका, चरहरूका र
वन-गाउँमा बग्नेहरूका पनि आँगन, खुन्दर वगैँचा र ठाउँहरू ॥२९॥ लक्ष्मोकाहरू देखाउँदै देवता र महेश्वरका साथ
भगवान्-मिद्व-वारणमन्धर्व किञ्जर-रमा (नाम) राक्षसहरूले ॥ ३० ॥ स्तुति गरिदै प्राणीहरूका घर घरमा गए र यीन
मंकातिदेखि कर्कट सत्कान्तिको अन्तसम्म (यिनै मंकातिदेखि भावण मामानसम्) उहाँ रहनुभयो र जीवा

गेहान्सर्वाश्रमनिर्वाहिनाम् । भीमादिकर्कजन्तं वै स तिष्ठन् रमया मुरः ॥ ३१ ॥ मादं प्रतीक्ष्य
 पुरुषान् कृताकुलमपर्यकार् । तत्र धर्मवतां पुंसां ददातिष्ठान् मनोरथान् ॥ ३२ ॥ मत्तान्न सहते
 पुंसो हरत्यायुर्धनादिकम् । यदि कुर्वन्ति वैशाखे सपर्या परमात्मनः ॥ ३३ ॥ तत्रापि चलमूर्तीनां
 साधूनां यत्र वै विभुः । मासेष्वन्येषु यज्जातं कर्मलोपं सहिष्यते ॥ ३४ ॥ यथा देशागतं भूपं दृष्ट्व
 जानापदाः प्रजाः । यदि तं चोपतिष्ठन्निव प्रश्रयाद्यैर्महाहर्षैः ॥ ३५ ॥ तदाकारादिकं न्यूनं पूर्णं
 जानाति पार्थिवः । पुनरप्यधिकं चेष्टं तुष्टो दास्यति निश्चितम् ॥ ३६ ॥ तदा त्वकृतपूजानां दण्डं
 र लक्ष्मीका ॥ ३१ ॥ साधे त्वहो पूजा मनं र नमने मानिसहस्राई हेरेर अष्टा-मक्ति-विश्व-वर्षक चर्च मनैहस्राई उनले
 बाहेका मनोरथ पूरा गरिदिनुहुन्छ ॥ ३२ ॥ उन्मच्च पाखण्डीहस्राई देखिबहुतदुख र त्यसको धन-आपुको नाछ गरि-
 दिनुहुन्छ । यदि स्वल्पा होगो पनि वैशाखमा ईश्वरको पूजा गर्छन् भने ॥ ३३ ॥ उपमा पनि ईश्वरका चतुर्मुर्ति माधुवनको
 पूजा हुन्छ भने परमेश्वर न्यस्ताको अह-अह महीनामा गरिपका कर्महरूको लोप सहित्तिनुहुन्छ ॥ ३४ ॥ जस्तै देशमित्र
 आन आएका राजालाई देखेर त्यस विज्ञा वा प्रान्तका प्रजाहरू यदि बहुभूतप कोसेलीहरू लिएर उनलाई भेट्छन् भने ३५ ॥
 त्यो कोसेलीको रूपका प्रमाण हेरेर त्यो प्रजाको भक्तिभाव आफूमा पूर्ण छ कि कम भन्ने कुरा राजा बुझ्दछन् र जसमा
 ज्यादा सुखी हुन्छन् उमको इच्छा निम्त्य पूरा गरिदिन्छन् ॥ ३६ ॥ राजाको सरारो जस्तो वैशाखमा त्यसको जो स्वागत

तेषां करोति च । तथा विष्णुः स्वकीयानां वैशाखे माघनागमे ॥ ३७ ॥ सपर्या कुर्वतां पुंसां ददा-
 तीष्ठान् मनोरथान् । अकुर्वतां तथा पुंसां धनादीनि हरत्पलम् ॥ ३८ ॥ धर्मगोप्तुर्महाविष्णोर्देव-
 देवस्य शार्ङ्गिणः । परीक्षाकाल एवाऽयं तस्मान् मासोत्तमे शयम् ॥ ३९ ॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे वैशाखमाहात्म्ये नारदाम्बरीषसंवादे वैशाखश्रेष्ठत्वनिरूपणं
 नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

सत्कारमा हाजिर हुँदै न त्यस्तालाई राजाले प्रत्यक्ष वा अपत्यस्वरूपले दण्ड दिन्छन् त्यस्तै विष्णु भगवान पनि माघवको
 प्रिय वैशाख महीनामा आफूले सिर्जना ॥ ३७ ॥ आफू पूजा गर्ने मानिसहरूलाई हरे मनोरथहरू दिनुहुन्छ र पूजा नगर्ने
 धर्महीन जनहरूको धन इत्यादि सबै सीस पदार्थ हरित्तिनुहुन्छ ॥ ३८ ॥ धर्मको रक्षा गर्ने, शार्ङ्ग-चतुर्धारी, देवताहरूका
 पनि देवता महान् विष्णु भगवानको यो महीना परीक्षा-समय हो, यसै कारण वैशाख महीना निश्चय नै सर्व महीना-
 हरूमा अति उत्तम महीना हो ॥ ३९ ॥

श्रीस्कन्दपुराणको वैशाख साहात्म्यको नारद र अम्बरीषको संवादमा वैशाखको अं छन निरूपण नामको पाँचौ अध्याय सकियो ॥ ५ ॥

अथ षष्ठोऽध्यायः

नारद उवाच—वैशाखेऽवश्रमार्तानां तृषार्तानां महीपते । जलदानमकुर्वस्तिर्यग्योनिमाद्युयात्

॥११॥ अत्रैवोदाहन्तीमभितिहासं पुरातनम् । विमस्य गृह्णोधायाः संवादं परमाद्भुतम् ॥२॥

पुरा नैवशकुर्वीशूदं माह्वं इति भूमिपः । ब्रह्मण्यश्च वदान्यश्च जितामित्रां जितेन्द्रियः ॥ ३ ॥

यावन्त्यो भूमिकणिका यावन्तो जलकिन्दवः । यावन्त्युद्भिनि गगने तावतीर्गा ददात्यसौ ॥ ४ ॥

येनेष्टं यन्नर्भश्च भूमिर्वह्निष्मती शुभा । गोभूतिलदिरभ्याद्यस्तोषिता वध्नो द्विजा ॥ ५ ॥

नारदजीले मन्त्रमया—हे राजन् । वैशाख महोदया वादामा दिंडेर थाकेका व्यामले पादित जनहरुलाई वो पानी प्याउंदेन तपो बलि चरा मण्ड अन्मन्त्र ॥१॥ यमको उदाहरणका लागि यो धेरै पुरानो इतिहास भैमकेको ब्राह्मण र मात-मुलीका कति आत्मपनाम्ना संवाद सुनाउछु ॥२॥ प्राचीन कालमा इशकुको बंशमा हेमांग नामका कुनै राजा भएका थिए । उनी ब्राह्मणहरूमा भद्रा राख्थे, दानी थिए, सारा पुत्रहरूलाई जिवेका थिए र इन्द्रियहरूलाई आफ्ना वस्त्रमा राख्थे । यी राजाले जति भूईमा कब्जहरू छन् जति जलका बागाहरू छन् आकाशमा जति नाराहरू छन्, त्यसि गाईहरू उनलेदान गरे अर्थात् अमल्य वार्दान गरे ॥३॥ ती राजाले गरेको यत्न कुहरुले भूमि कन्पाणकारी कुत्राली मान् । यिनले पाई, भूमि, निल सुवर्णहरूले धेरै ब्राह्मणलाई खुसी गराए ॥५॥ तिनले नरिएका दान कुनै पनि छैनन् भन्ने कुनै विख्यात छ,

तेन दत्तानि दानानि न विद्यन्तं इति श्रुतम् । तेनादत्तजलं चेकं सुखलभ्यधिषा नृप ॥ ६ ॥

बोधितो ब्रह्मपुत्रेण वसिष्ठेन महात्मना । अमृत्यं सर्वतो लभ्यं तद्ददातुः किं फलं भवेत् ॥ ७ ॥

दुर्बुद्धिर्हेतुवादश्च न जलं दत्तवान् विभुः । अलभ्यदाने पुण्यं स्यादिति वाक्यं सुशुक्तिमतः ॥८॥

म आनर्चद्विजान्व्यज्ञान्दरिद्रान्दृष्टिकारिणान् । नार्चयच्छेतित्रिषावर्षिस्तत्त्वज्ञान्ब्रह्मवादिनः ॥९॥

प्रख्यातान्पूजयिष्यन्ति मवे लोका समर्हणैः । अनायानागविद्यानां व्यज्ञानां च कुटुम्बिनाम् ॥१०॥

दरिद्राणां गतिः का वा तस्मात्ते मे दद्यात्पदाः । इति दुर्धीर्न पात्रेषु दत्तवान् किमपि स्तयम् ॥११॥

हे राजन् ! 'मित्रले पढने चीज त होनि' भनिठाने केवल उनले 'जलदान' गरेका थिएनन् ॥६॥ ब्रह्मको छोटा महात्मा वसिष्ठले भोलाएका पनि उनले आ सिर्ने पाले, जता पनि पाईने फोकडिया दानी दान गरेर त्यो दान पर्नेलाई के फल मिन्छ र ॥७॥ भन्ने मतलाई कुनै मोषेर तर्ककिमान् दुर्बुद्धि उन राजाले जल-दान गरेनन् । नपाईने कुनै दानलेनै पुण्य मिन्छ, यो सुक्तिवचन कुनै हो ॥८॥ त्यो दुर्बुद्धि राजाले आफै दाउं मण्ड लला संघदा ब्राह्मणहरूलाई, दरिद्रहरूलाई दृष्टि-हीन मोक्षब्रह्महरूलाई रुजा भन्यो अर्थात् प्रशस्त दान दियो, तर बेद पढेका, तत्त्व ज्ञान्ने, भववादी ब्राह्मणहरूलाई पूजेन अर्थात् कुनै दान दिएन ॥९॥ प्रसिद्धप्रवदहरूलाई सबै जना भूयवान् वस्तुहरूले पूज्दछन्, सबैले न्यवैलाई मान्ने पूजे अनाथ, भूय, लला-संघदा-काजा, बाहानबच्चा धेरै हुन् ॥१०॥ दरिद्रहरूको के गति हुन्छ ? त्यसकारण धेरै ठा दिने मात्र दयाका पात्र हुन् । आफै यमको मोषेर न्यम दृष्ट बुद्धिले विद्वान् पवित्र पात्र ब्राह्मणहरूलाई क्यै दान दिएन ॥११॥ यत्न मयङ्कर

तेन दोषेण महता चातकत्वं क्रिजन्मसु । एकजन्मनि गृध्रत्वं वाऽभवत् सप्तजन्मसु ॥२२॥
 पद्मान्मृगगृहे जातो भूषोऽयं गृहगोधिका । श्रुतकीर्त्यास्वभूषस्य मिथिलाधिपतिर्नृप ॥२३॥
 गृहद्वारश्रतल्यां च वर्तते कीदृशराजा । अद्यशीतिषु वर्षेषु स्थितं तेन दुरात्मना ॥२४॥
 विदेहाधिपतेर्मेहे कदाचिद्विषितामः । श्रुतदेव इति स्यातः श्रान्तो मध्याह्न आगतः ॥२५॥
 तं दृष्ट्वा महामोक्षाय जातहर्षो नराधिपः । मधुपर्कादिभिः पूज्य तस्य पादावनेजनीः ॥२६॥
 आपो मूर्ध्ना बद्धं क्षिप्रं तदोत्सिक्तैश्च किन्दुभिः । देवोपदिष्टकालेन शोशिका गृहगोधिका ॥२७॥

दोषले तीन अन्ममस्य उमले काकाकुल हुनुपयो, अनि एक वन्य गिद्ध भयो र हास्य वन्य कुहर भयो ॥२२॥ र वकि हे राजन् । त्वो राजा कृतिकीर्तिनाम भयको, मिथिलाको अधिपति मगर रङ्गेको राजाको घरमा बाउमुनी मगर कम्बो ॥२३॥ त्यम तुष्टले म्बको सरका ठोकाको संभारमा कीरा खाएर बट्टानी बसंस्म रहिरहुनुपयो ॥२४॥ वन्तै समयमा कुनै दिन विदेहाधिपतिको दरबारमा आगिहकमा अंष्ट्र नुतदेव नामको क्षत्रि मध्याह्नमा बस्ति आएर पुगे ॥ तिनलाई देखेति-
 णिके एकएक जुठका उठेर सुत्ती भएक । राकाले मधुपर्कादिले पूजा गरेर उनका पाद कोट ॥२५॥ त्यो कर्मोदक बचाई आपन्न खिरमा छुट्टा बाँधिय कर्पाङ्गिका ती घरगोदकका घोषाहले देवतायोगी त्यो माउमुनी पनि सेविका ॥२६॥ त्यो कर्मोदक शरीरमा परेका प्रभावले उसलाई तुल्यै पूर्वज-महत्तका कुरा याद आएर सभापन्न गृहगृहिले गरिएका कर्मफललाई

सद्यो जातस्मृतिरस्मत्स्मृतकर्मतिदुःखिता । त्राहि त्राहीति चुकाश ब्राह्मण गृहमागतम् ॥२८॥
 निर्धनजन्तुरव श्रुत्वा ब्राह्मणो विस्मितोऽवदत् । कृतः कोशमि गोषे त्वं ददौषं केन कर्मणा ॥२९॥
 त्वं देवपुरुषः काश्चिन्मृत्यो वाऽप्य छिन्नेऽप्यथा । कस्त्वं ब्रूहि महाभाग त्वामप्याहं ममुद्धरे ॥२०॥
 इत्युक्तः स नृपः प्राह श्रुतदेवं महामुनिम् । वयमिक्षाकानां भूषन् शम्भुविद्याविशारदाः ॥२१॥
 यावन्ता भूमिकणिका यावन्तस्तोयविन्दवः । यावन्त्युड्गिनि गगने तावतीनां ददाम्यहम् ॥२२॥
 सर्वपेक्षैर्मया चेष्ट पूर्तान्याचरितानि मे । ददान्यपि न दत्तानि धर्माद्रान्यमनुष्ठितम् ॥२३॥
 तथापि दुर्गतिर्जाता मम चार्धगतिं विना । त्रिशर चातकत्वं मे गृध्रत्वं चैत्रजन्मनि ॥२४॥
 सम्भो अति दुःखित भएको त्यो माउमुनी-राजाका घरमा आएरु भ्रातृत्व लेल 'मेरो रक्षा गर्नोस्, हेरा रक्षा गर्नोस्' वन्तो कहाई कराई मन्त्र लागी ॥२८॥ त्यम कोशको चिल्लाहट मुनेर आशय भएक भ्रातृत्वले हे माउमुनी ! किन कलाउछेप, के कर्मले मेरो या इशा भयो ? भन्ने ॥२९॥ तिम्रो कुनै प्रपाती पुरुर हो कि ? कुनै राजा हो कि ? अथवा कुनै ब्राह्मण हो कि ? हे बहामाया ! तिम्रो को हो ? भन- बाबू म तिम्रीलाई उद्धार गर्दछु ॥२०॥ यक्षी मोषिणको त्यो भूतपूर्व राजाले महाहनि अतदेवलाई मन्त्रो-हे ब्राह्मण देवता ! हामी हरबाहु कुलका हो र सम्भुविद्यामा निपुण तिम्रो ॥२१॥ जति भूमिका छ-
 ढ्ढा छन्, जति पानीका बाणहरू छन्, जति आकाशमा ताराहरू छन्-यदि मैले गर्दाई दान गरे ॥२२॥ महापद्म मैले को को समस्त आत्मनहरूलाई पनि दान गरे । दानहरू पनि धेरै दिए, दानन पनि वस्तुवत् थिए ॥२३॥ तैरिदि स्वर्ग जान नपाएर भैतो दुर्गति भयो, तीनपट्ट म काकाकुल मगर जन्म, एकपट्ट गिद्ध मगर जन्म । ४॥ हे ब्राह्मण ! योमन्त्रा एवका

ममजन्ममुच श्रुत्वा प्राप्तं पूर्वं मया द्विज । सिञ्चन्तमेन मूषेन तव पादाब्जेजनीः ॥२५॥
 विन्दो दामुस्तिमस्तेः मितोऽहं कथञ्चन । तेन जन्मभूतिरभूत् सर्वं पाप्मा इतश्च मे ॥२६॥
 गोधाजन्मनि भाव्यानि दृष्टाविशति मे द्विज । हरयते देवदृष्टा विस्मये जन्मभिश्चराम् ॥२७॥
 न कारणं प्रपश्यामि तन्मे विस्मरतो वद । इत्युक्तः स द्विजः प्रादुर्भावा विज्ञानवशुधौ ॥२८॥
 मृणु भूय प्रवक्ष्यामि तव दुर्योनिकारणम् । न जल तु त्वया दत्तं वैराग्ये माधवमिषे ॥२९॥
 तच्छलं मुतम मत्वा ह्यमृत्युमिति निश्चितम् । नाथगालां द्विजातीनां धर्मकालेऽप्यजानता ॥३०॥
 जन्ममा मेन मातृवन्तमस्य कृष्णको जन्म पाउनुपयो । ई गजाले हन्तको गज पोश भनि त्यो करमोदक किरमा सेवन
 यदा ॥३१॥ ईटटक रर-रन्तम मास्तिरपवांकिए, म एनिकमे गरी वा सिताल सेनपौर जमका प्रभावक मताई पहिकका
 जन्महमको पाद ययो, मय मेरा सर्वे पाप पनि नाश मण ॥३२॥ हे मातावा । मेले मटडाइय जन्मक पाउनुतीको जन्ममा
 रहुनुपनंछ । ती जन्ममा पनि यत्तै माय्य भोगनुपनेछ, ती जन्महमले मश्रत्यन्ते हरारहेको ह ॥३३॥ मैले यस्ता योगइक
 मन्मपुने कुनै कसम पनि देकिने, के कारणले म यस्तो भये, र्पा महारई विस्वामृतक कहिरकिपशम्, यमगे सोधिपका
 ती ब्राह्मणे ज्ञानदृष्टिमा मने कुनै जाके भने-॥३४॥ हे राजन् । विमान यो खारो पोदिहकमा जन्म जितुने कायम म
 मन्देष्टु, तुन निर्माणे मायव यमवाको मिय बैशाह मदीनामा जल दान गरनी ॥३५॥ बड काले ससजिले पादने, मिथी
 पादने मनिठानेर ममीको वेला सटोही ब्राह्मणलाई मज्जाननाले दिइको ॥३६॥ त्यस्तै मज्जल पावलाई छाडेर मपातकराई

तथा पात्रं ममुत्सृज्य क्षपात्रं प्रति दत्तवार । ज्वलन्तमग्निमुत्सृज्य न हि भस्मनि हृत्यते ॥३१॥
 कण्टकान्वितवृक्षस्य न कुर्वन्ति समर्चनम् । जनास्तथापि सेवायै शस्ताः शास्त्रेषु भूमिषु ॥३२॥
 विशिष्टत्वात्पादपानामश्वत्थः सेव्यतां गतः । तुलसीं तु ममुत्सृज्य बृहती पूज्यते न किम् ॥३३॥
 अनाथत्वं पूजितायां न प्रयोजकतामिमाम् । पंथाद्या येऽप्यनाथाश्च दयापात्रं हि केवलम् ॥३४॥
 तपोनिष्ठा ज्ञाननिष्ठा श्रुतिशास्त्रविशारदाः । विष्णुरूपाः मदा पूज्या नेनरे तु कदाचन ॥३५॥
 तत्रापि ज्ञानिनोत्सर्गं म्रिया विष्णोः सदैव हि । ज्ञानिनामपि भूपाल विष्णुरेव सदा म्रियः ॥३६॥
 दान दियो । दन्किहको बागमासाई छोडेर खानीया दवन गरिदैन ॥३१॥ हे राजन् । पानिवहक कंटा मणका कसको पूजा
 गर्दैन, तैपनि सेनाका लागि छात्रमा की प्रशमित छन् ॥३२॥ विशिष्ट हुनाको कारण क्खहकमा पील पुजिन्छ, तुलसीलाई
 छोडेरताइको पूजा किन गरिन्छ ॥३३॥ पूजा कार्यमा अनाथन प्रयोजक हुँदैन, लेखडा बादि मरिएका जो पनि अनाथक
 छन् ती केवल दयाका पात्र हुन् ॥३४॥ तपस्वीक, ज्ञानीक, वेदशास्त्रमा धुनरन मित्रानक साधारं विष्णुका रूप हुन्,
 यमकारण ती सर्वे पुज्ज योग्य छन्, अह जन कहिल्यै पुजिन्नन् ॥३५॥ तिनमा पनि ज्ञानी जन्मक सिन्धु मयवाका सर्वे
 नै म्रिय छन्, हे राजन् । ज्ञानीहकमा पनि विष्णु सदा म्रिय छन् ॥३६॥ त्यसकारण ज्ञानिने यदा पूज्यक, पूज्यमन्दा पनि

तस्माज्ज्ञानी सदा पूज्यः पूज्यात्पूज्यतरः स्मृतः । अज्ञा माधुवृत्तानामिहामुत्र च दुःखदा ॥३७॥

सेवा वै महतां पुंसं पुमर्थानां हि कारणम् । काटयोऽन्यन्धजानीनां न पश्यन्ति यथा पथम् ॥३८॥

एवं मन्दद्युतानां तु मद्गतिनार्यदा भवेत् । यान्यभ्ययानि तीर्थानि ये देशा मृच्छिलापयाः ॥३९॥

ते पुनस्त्यक्तकालेन दर्शनदेव माधव । न माधुसेवया क्वापि मोदन्ते वै सुशिक्षिताः ॥४०॥

जन्ममृत्युजराद्येषां मुधयाप्यायिता यथा । न जलं तु त्वया दत्तं माधवो वा न सेविताः ॥४१॥

तेन ते दुर्गतिश्चैव प्राप्ता चेक्ष्वाकुनन्दन । वैशाखे यत्कृतं पुण्यं तुभ्य दास्यामि शान्तये ॥४२॥

भूतं मत्तं भवत्येन कर्मजातं विजेष्यसि । इत्युक्त्वाऽथ उपस्पृश्य ददौ पुण्यमनुग्रहम् ॥४३॥

एवमनिन्दितः सा माधुप्रतिपात्ताहरकः निन्दा वा हेतौ गदह उमले यम संभारमा र एतोकमा पनि दुःखपाटला ॥३७॥

मदान् पुरुषाः स्वयं सेवा न प्रवधाधरहरः काण हुन्छ, जसमै करोही पनि अन्य जानिहक बाटो देखिनैन् ॥३८॥ श्री परै

मन्दबुद्धिहरकः गंगति लाभदायक हुँ देन, जो जलमय तीर्थ छन्, जो माटो एवं दुःखाका बनेका हुन्ता छन् ॥३९॥ श्री परै

कालमा पवित्र गदहन्, न माधुवन न इत्यनमर्थले पवित्र पादछन् । राम्रो शिक्षा पाएका मानिसहरू माधुवनको सेवामे

कस्मिन् दुःख पाउनेनन् ॥४०॥ जन्मे कि अमृत मिष्टकाहरू जन्म-मृत्यु र बुद्ध्याहल दुःखिन हुँदैनन् । न न निमित्तले जन

दान भव्यो न माधुकरो सेवा नै पथो ॥४१॥ यमैकाण निमित्तले यो दुर्गतिपथो, हे अन्धबुद्धिको पुत्र, वैशाखमा

मेन गरेको, र राम्रो जानिका लागि निमोनाई दिन्छु ॥४२॥ जुन पुण्यले निर्माले पाछिले गरिएका बमहरू दिन्छ हुन्छन् र

निमो विजेष्य इमेही, पनि मनेर पाओ छान्ने (लिए), उनलाई उत्तमपुण्य दिए ॥४३॥ जब ब्रह्मणले वैशाखमा एकदिन गरेको

यदा दत्त माद्यपेन स्नानं चैकदिने कृतम् । तेन ध्वस्तास्त्रिजायस्तु त्यक्त्वा सा गृह्योधिका ॥४४॥

रूपं कर्मा चित्तपोरं सद्योऽदृश्यत पूरुषः । दिव्यं विमानमारुह्य दिव्यलम्बमभूषणः ॥४५॥

परपतामिव भूतानां मैथिलस्य गृहातरे । बद्धाञ्जलिपुटो भूत्वा परिक्रम्य प्रणम्य च ॥४६॥

अनुज्ञातो यथो राजा स्तूयमानऽमरैर्दिवम् । दिव्यरूपो महातेजा अपमरोगणमेवितः ॥४७॥

तत्र भुक्त्वा महामोगान् वषायुतमतन्द्रितः । स एव चेक्ष्वाकुलौ काकुत्थांभूमहाप्रभुः ॥४८॥

सक्तीश्वरीपालो ब्रह्मण्यः साधुमम्मतः । देवेन्द्रस्य सखा त्रिष्णारंरा एव महाप्रभुः ॥४९॥

स्नानको फल दिए, न त्यस पुण्यले मला पार नाश भएको त्या माउमुखी ॥४४॥ अपन् कर्मनुपायको पार हुन स्याने

तुम्है प्रत्य रूपमा देखियो, र दिव्यमाला बन्ध परमहमाले युक्त भएर दिव्य विमानमा चढेर ॥४५॥ मिथिकाको राजाका

समापार मित्र मई मानिन्ने हेतवई हात जोडेर, मयनाई परिकरा गरेर प्रणाम गरे ॥४६॥ परैदाता आछा पारएको राजा

देउताहरूले भुति गरिदै दिव्य रूपको महातेजस्वी, अप्पमाहरूले सेविको मर स्वर्ग गए ॥४७॥ उहाँ इमेहा एक हजार

वर्षसम्म उनाम मोहरक योगे उई राजा इत्यह कुलमा 'काकुत्थ' नामका हुना राजा मर जन्मे ॥४८॥ उनी मातै होम

पुर्वाका चक्रवर्ती भए, ब्रह्मणका सेवक, साधुहरूका मक भए, उनी स्वर्गका राजा हुन्का पनि भन्ने, चक्रवर्ती श्री राजा

मानां विष्णुका जेज नै दिए ॥४९॥ नब बभिल्ले उनलाई वैशाखमा गर्न योग्य मई राम्रो धर्महरू बनाए, उमले समझ

बोधितस्तु वमिष्टेन वैशाखोक्तान्नोरमात्र । अनुष्ठायाखिलात् धर्मास्तेन भवताम्बिलाशुभः ॥५०॥
 दिव्यं ज्ञानं समासाद्य विष्णोः साधुज्यमाप्तवान् । वैशाखः शुभदस्तस्मात् पुष्पा मर्वेरनुष्ठिता ॥५१॥
 आयुर्धराः पुष्टिदोऽयं महापापौघनाशनः । पुमर्थानां निदानं च विष्णु प्रीणात्यन्तेन तु ॥५२॥
 चानुर्वर्ण्येन रैः सर्वैश्चतुराश्रमवर्तिभिः । अनुष्ठेयो महाधर्मो वैशाखे माधवागमे ॥५३॥
 इति श्रीस्कन्दपुराणे वैशाखमहात्म्ये नारदाम्बरीपसंवादे गृहगोधिकाम्यायन नाम षष्ठोऽध्यायः ॥६॥

पाप नाशिकां छ ॥५०॥ दिव्य ज्ञान वाण्ड विष्णुको साधुज्य बुद्धिमा प्रप्त भो, स्वमकारण वैशाख महीना सर्व शुभ फल
 दिनेवाला हो सर्वेले वममा धर्म कर्म गतिपुष्टां ॥५१॥ यो वैशाख महीना आयु, पशु र पुष्टि प्रियशला हो, हुला-हुला पाप-
 समूहलाई नाश गर्नेवाला हो । पुष्पाधर्मो आदि कारण हो, वैशाखका सबै नियम मनले मगवान् विष्णु धर्मन दुरुष्ट
 ॥५२॥ चारि वर्ग र चारि आश्रममा रहने सबै मनुष्यहरूले विष्णु भगवान्को प्रिय वैशाख महीनामा बनाएका महान्
 धर्महरू अवश्य अनुष्ठे ॥५३॥

श्री स्कन्दपुराण का वैशाख महात्म्ये नारद-वैशाख-संवादे गृहगोधिकाम्यायन नाम षष्ठोऽध्यायः ॥६॥

अथ सप्तमोऽध्यायः

नारद उवाच—राजा तदद्भुतं दृष्ट्वा मेधिलोभर्मवित्तमः । कृताञ्जलिः सुखाम्मीनं विस्मितोवाक्य-
 मकवीत् ॥१॥ मेधिल उवाच—दृष्टमेतन्महार्चयं माधूनां चरितं तथा । येन धर्मेण भुक्तोऽम्बुजा
 नेश्वत्कुलन्दनः ॥२॥ तं धर्मं विस्तरेणैव श्रोतुं कौतूहलं हि मे । मया श्रद्धावते विद्वन् कृपया
 विस्तराद्दद ॥३॥ इति राजा सुमपृष्टः श्रुतदेवो महामनाः । साधु माध्विति सम्भाष्य व्याजहार
 वृणोतमम् ॥४॥ श्रुतदेव उवाच—सम्पश्यवसिताबुद्धिस्तवराजर्षिमत्तमः । वामुदेवप्रियात् धर्मा-
 ज्ञोऽनु यस्मान्नमतिस्तव ॥५॥ बहुजन्मार्जितं पुण्यं विना कस्यापि देहिनः । वामुदेवकथालापे मति-

नारदजीले मनुष्यो—धर्मवान्नेहरूमा अष्ट मिथिलाका राजाले यस्तो बन्धुन घटना देखी आश्चर्यचकित भएर
 मुखपूर्वक बसेका । कृष्णलाई हाव जोहेर सोचे : १॥ मिथिलाका राजाले सने-वीच यो आश्चर्य र माधुहर्षको चरित्र देखे ।
 जुन बमले इस्वाङ्कु कुलको राजा हुक भए ॥२॥ त्यस धर्मलाई विस्तारपूर्वक सुन्ने मलाई बढो उत्कण्ठा छ, हे विद्वन् !
 बह्वापुक्तमलाई कृपा गरेर विस्तारपूर्वक सुनाउनुहोस् ॥३॥ यस्मा प्रकारले राजाले दिनपूर्वक माधिका महामा अन्वेषले
 'अच्छा-अच्छा' भनेर राजालाई मन्न थाले ॥४॥ अन्वेषले मनुष्यो—हे राजर्षिकमा अष्ट ! तिम्रो बुद्धि बहुले बेम छ,
 किनकि तिम्रो बुद्धि वामुदेवको मियकषाहक सुन्न चाहन्छ ॥५॥ अनेक जन्मको अर्जित पुण्य न भेट्न कुनै पनि प्राणीको

नैवोपजायते ॥६॥ येन राजाधिराजाय जातियं मतिरोदरशी ॥ शुद्ध भागवतं मन्ये तेन त्वां साधुस्त-
मम् ॥७॥ तस्मात्तुभ्यं भुवे सौम्य धर्मान् भागवताञ्जुभात् । याव ज्ञात्वा मुच्यते जन्तुर्जन्मसंसार-
बन्धनात् ॥८॥ यथा शौचं यथा स्नानं यथा संध्या च तर्पणम् । अग्निहोत्रं यथा श्राद्धं तथा
वैशाखपत्निक्याः ॥९॥ वैशाखे माषवे धर्मान्कृत्वा नोर्ध्वगो भवेत् । न वैशाखमगो धर्मो धर्म-
जातेषु विद्यते ॥१०॥ सन्त्येव बहवो धर्माः प्रजारजनका इव । उग्रवैश्चर्ये लेप्यते नात्र कार्या
विचारणा ॥११॥ सुलभाः मकला धर्माः कर्तुं वैशाखचोदिताः । उदकुम्भः प्रपादानं पयिच्छायासु-
निर्मितम् ॥१२॥ उपानत्यादुर्वादानं छत्रयजनयोस्तथा । तिलयुक्तमधोर्दानं गोरमानां धृवापदम्
बुद्धि-बामुदेवको कृपा-नार्तामा लाभेन ॥६॥ शुन कारणले राजाधिराज विभीतार्थं यं यथा बुद्धि यथा, त्यमैकाग्रले य
विभीतार्थं साधुहृत्मा उचम छद्म मयवृत्तक दान्दु ॥७॥ यत्किंकारण हे सौम्य ! तिमोर्ताई व कृपायकारो भागवत धर्मदक
सुनाउनु, उन धर्मताई ज्ञानेर प्राप्ती जनन र संसारको बन्धनरूपपाद छुट्टाउनु ॥८॥ यत्ना प्रकप्तले पवित्रता, स्नाद, मंध्या
हर्षण, अग्निहोत्र र भाद्र कनिवारं छत्र, त्यमै प्रकप्तले वैशाख महीनाको उचम क्रियादक बुद्धि ॥९॥ पावधये प्रिय वैशाख
महीनाया धर्म नगरी यागिन स्वयं आन सत्कैन, सारा धर्मकुम्भदहका वैशाखको धर्म बस्तो यको धर्म छैन ॥१०॥ धर्म नै
धर्मदक इवास्ताई मानन्द दिने जस्ता भाव छत्रुती उग्रवले वाद्यपनिछुट्छन् वसमाः कुनै विचारो कुरा छैन ॥११॥ मकलायमा
वशादएका धर्मदक गर्व छरी सजिला छन्, जस्तै जलको बहाको दाम, शैवालता पत्ताउनु, पातमा डापको बन्धन छन् ॥१२॥

॥३१॥ वायोक्षुपतदामादिकरणं पथिमाश्रमम् । नारिकेलेषु कर्पूरकस्तूरीदानमेव च ॥३२॥ गन्धा-
नुलेपनं शय्या खट्वादानं च भूपते । तथा चूतफलं रम्यमुवाककरसायनम् ॥३५॥ दानं दमन-
पुष्पाणां तथा सायं शुद्धेदकम् । चित्राश्वत्थानि पूर्णयां दध्यन्नं प्रत्यहं तथा ॥३६॥ ताम्बूलस्य
सदा दानं चैतदर्थं शरीरकम् । खावनुदिने पूर्वः प्रातःस्नानं दिने दिने ॥३७॥ मधुसूदनपूजा च
कथायाः श्रवणं तथा । अम्बुप्लवर्जनं चैव तथा वै पत्रभोजनम् ॥३८॥ मध्ये मध्ये श्रमार्तानां
बीजनं न्यजनेन च । मुगन्धैः कोमलैः पुष्पैः प्रत्यहं पूजनं हरेः ॥३९॥ फलं दध्यन्नैवेद्यं धूप-

पुजा, खराउ, इमै डाला, पंखाको दान, तिल सहित महको दान, थकाइ भेट्ने गोरमको दान ॥३३॥ बापी-कुवा-पांखरी
आदिबनाउनु, बटोरीहरूको लागि बाटा-बाटामा ओत-आश्रय बनाउनु, नरिवल, डलु, कुर तथा कम्पूरीको दान गर्नु ॥३४॥
चन्दन लगाउनु तथा हे राजन् ! पलङ्क या खाट दान गर्नु तथा राम्रो बेत ओष, जाना ककरी दान गर्नु ॥३५॥ सुगन्धगात्र
फूल दान गर्नु, ताम्बूलसहिततथाउनु, पूर्णिमाका दिन अनेक दहहका अन्न र रोखे दही र अन्न-दान गर्नु ॥३६॥ वैशाखमसि
मङ्गलहस्तले मुगन्धिवपानदान गर्नु, चैन औषधीका दिन करीमको दान दिनु, महीनाभरि धर्म उदाउनुमन्दा बहिन्यै प्रातः
स्नान गर्नु ॥३७॥ मधुप्रेतन भगवान्को पूजा र कथाको श्रवण गर्नु, वैशाखमसि तेल नयमनु, पातमा भोजन गर्नु ॥३८॥
वेला-वेलामा बाको अरीन पर्मान मरकास्ताई पंखाले दहानु, घाम्ना आउने नरम फूलले रोखे हप्तिको पूजा गर्नु ॥३९॥

तोषो दिने दिने । गोप्रासं वृषपत्नीनां द्विजपादावनेजनम् ॥२०॥ गुडनागरदानं च धात्रीपिष्टप्रदा-
पनम् । पथिकानां प्रश्रय च दानं तण्डुलशक्यैः । एते धर्मा प्रश्रुता हि वैशाखे माधवभिये
॥ २१ ॥ तथा च विष्णोः कुसुमार्षणं हरेः पूजा च कालोचितपल्लवाद्यैः दध्यन्ननेवेद्यनिवेदनं
च ममस्तपापोषधिनारादहेतुः ॥२२॥ नारी पुष्पैर्माधवं नार्चयेद्या द्विजारूपात् मन्दिरे वा गृहे वा ॥
पुत्रं सौख्यं क्वापि नानोति इन्ति चायुर्भर्तुं स्वात्मनो वा महात्मन् ॥२३॥ रमास्त्रहये माधवे
मासि विष्णोः परीक्षायै धर्मसेतोः प्रजानाम् । गृहं याते मुनिभिर्देवतैश्च काले पुष्पैर्नार्चयेद्यस्तु
दिनैः फल, दही-अन्नको नैवेद्य चढाउनु-पुष्प-दीप गर्तुं, गार्हपत्यार्ह गोश्रमदिनु(क्याउनु), ब्राह्मणहको गोदा पुनु ॥२०॥
गुड (सफर) र अजुवा दान दिनु, अमलाको सुग्गा दिनु, बटोहीहको सेवा गर्तुं, चामल र सामको दान गर्तुं, पिने धर्मह
माधवको प्रिय वैशाखमहीनामा गर्ने उचम छन् ॥२१॥ स्पस्ते वै पिप्प मन्नाचलाई फल चढाउनु, वैशाख महीनामा फलाउने
फुल्ले पातुवा र फलहस्ते हतिको पूजा गर्तुं, दही-अन्नको नैवेद्य चढाउनु, धी काम समस्त पापममूदलाई नाश गर्ने कारण
हुन् ॥२२॥ यदि ब्राह्मणहस्ते क्खे अनुमत्त कुनै नारी मन्दिरमा या घरमा बृलरक्ते माधव भगवन्को पूजा गर्दिन भने त्यो
कहिल्यै पनि पुत्र र सुख पाउंदिन वा हे महात्मन् । पतिको या आफ्नो ज्यु नाशपाछे ॥२३॥ वैशाखमहीनामा धर्मकाहेतु

मूः ॥२४॥ स मृदात्मा रौरवं श्राय परचाद्यायायोनि राक्षसीं पञ्चवारम् । जलं चान्नं सर्वदा
देयमस्मिन् क्षुधातीर्तां प्राणीनां प्राणहेतुः ॥२५॥ तिर्यग्जन्तुर्जायते वार्यदानादानादानाजायते वे
पिराचः । अज्ञादाने चानुभूतां कथां ते वक्ष्याम्येतामद्भुतां भूमिपाल ॥२६॥ रेवातीरे मत्पि-
ताऽभूतिराचः स्वर्मानारी सुतृषाप्राप्तगात्रः । छायाहीने शास्मलीवृक्षमूले एतन्भावान्नष्टचेत्य-
एषः ॥२७॥ क्षुधा तृष कर्मणा यस्य बहो सूक्ष्मं छिद्रं कण्ठनालस्य चासीत् । मांसं चान्नं कण्ठ-
मध्ये निषण्णं कुप्यत्पीडा प्राणपर्यन्तमेव ॥२८॥ चलं दृष्ट्वा कालकृतप्रकर्णं कुत्यावापीमंस्थमप्यबु-
विष्णु समदान् परीक्षायाः सागिरमाका साध, सुनिह र पोतायाः साधवर आफ्नो वेला जो मूर्ख फलहस्ते उनको पूजा गर्दै न
॥२४॥ त्यो मूर्ख रौरव भरकमा बाकिन्त र छिद्र पाँच पल्लमम राक्षस भएर जन्मछ । यत महीनामा भोकले छपटाएका
प्राणीहको प्राण रक्षाको लागि सबै बल र अन्न दान दिनुपर्छ ॥२५॥ वैशाखमा जलदान नमर्नाले पछि बन्नु भएर वा
दीरा भएर अस्मिन्त, अन्न दान नमर्नाले निम्न पिडा छुन्छ, हे राजन् । अन्न दान नगरेको बारेमा धन्य अनुभव गरेका
अद्भुत यो कथा न तिमिलाई सुनाउं ॥२६॥ रेवा नदीको तीरमा भेटा बाहु पिडा छ भएर रहेका थिए, उनी त्यस वेला
आफ्नै मासु आफ्नै खान्ने, भोक प्यासले नाताफट हुँदा हलनट्टट्ट भरीका भएका थिए, छाया नभएको सीमलका रुख
को केदमा खान नपाएर उनी बेरोश थिए ॥२७॥ उनका कर्मले भोकप्यास ज्यादा बढेको थियो, उनको घाँटीको बली पनि
किन्ता बस्ती थियो, उनको किन्तकिन्तामा मासु र अन्न अर्केको थियो, जमले सलै निस्कन्छ कि जस्तो पीडा भैरहेको थियो

नूनम् । तस्यास्तीरं चागतं देवयोगाद्गङ्गायात्राकार्यान्मार्गस्ये ॥२९॥ हयोऽद्भुतं शाल्यलीङ्ग-
मूले कृन्त्या कृन्त्या भक्षयन्तं स्वमनिम् । मोशन्तं तं बहुधा रोच्यमानं क्षुधातृषान्प्रयितं कर्मभिः
स्वैः ॥३०॥ म मां हन्तुं प्रादपत्कुरकमा मरोजमा निहतो दुद्रुवे च । तं चानुवं कृपया विलम्ब-
चित्तो मा भैरोमिति लक्षणा यं गिरा च ॥३१॥ कस्त्वं तात नृह सद्योऽत्र हेतुं कृच्छ्रादमा-
न्मोचये मा विपीद । इत्युक्तो मां प्राह पुत्रं त्वजान् पुरागतं भूराख्ये च ग्रामे ॥३२॥ नाम्ना
मेवः संकृत्तमौत्रजोऽहं तपोविद्यादानयज्ञादिनिष्ठः । मयाऽधीताद्यापिता सर्वविद्या कृतो मया
॥२८॥ हे शत्रव ! नदी तथा बालीमा गृहेयं गतिं दायि वा इच्छिगृहेको बलताई के कालकुल विष हो मनिटान्ने । दैव-
मंगलमेले मंगवात्राको निमित्त दिहेको व पनि बाटामा त्यम गेशको तीरमा पुगे ॥२९॥ तीमलको कलको केदमा आफने
मासु छुट्टी छुट्टी लाइरहेको । तथा आफ्ना बमेशकले भोक प्याले से खिन्न भएर पिरिइरहेको, नामा प्रकालने विष्पातरहेको उत-
लाई मैले देखे ॥३०॥ कुर कर्म गर्ने बाला त्यो मलाई याने दीछो तर मेरो तेजले निष्पन्न ग्राममा । दयाले सिन्नचित्त
भएको मैले आफ्नै घरमा बाणेश्वारा उभलाई 'बदराक' भनें ॥३१॥ हे बाबू ! निमी को हो ? कस्तो हुनाको कारण बढि
भन, यम मण्डुर दुःखबाट म निर्मोलाई छुटाउनु, खेद नगर । यमरी मोपिएको उभले मलाई छागे हो भन्ने नामलेर भण्डिल
भन्न बाप्पो, उभिले भाननेदेखमा 'भूराख्य' नाउँ भएको याउँमा ॥३२॥ 'सैव' भन्ने नामले संस्कृति मोत्रमा व उन्नेको
पिउँ, तप-विद्या-दान-यज्ञ आदिमा भट्टा राख्ने । मैले सबै विद्या पढे र पढाए पनि; मैले सारा तीर्थमा न्नाहे पनि ॥३३॥

सर्वतीर्थाविगाहः ॥३३॥ दत्तं दानं मासि वैशाखसंज्ञे लोभाद्विज्ञामात्रमप्युद्ध काले । शय्याभ्यर्ह
प्राप्य पैत्राचयानि नान्यो हेतुः सत्यमेवोक्तमत्र ॥३४॥ पुत्रोऽधुना वर्तत मद्गृहे च भूग्ल्याति
श्रुतदेवोत्तं संज्ञः । बाच्या तस्ये मदशा चात्मजाय वैशाखाब्दानादतोऽभूत्पिरायः ॥६५॥ दृष्ट-
स्तारे ते पिता नर्मदाया नोर्वं गत्वा वर्तते घृन्नमूले । स्नादनामं स्वीयमेवानुभिशय पितृमुकुर्ये
मासि वैशाखसंज्ञे ॥ ३६ ॥ प्रातः स्नात्वा पूजयित्वा च विष्णुं निर्व्याजान्मां तपोयित्वा तिलेष्ट ।
देयं चान्न द्विजवर्णीयं मलं मुक्तो योनेर्यामि विष्णाः पदं च ॥३७॥ इत्थं चोक्तं त्वत्पुरस्तादिति
हे बाबू ! वैशाखनामको महानामा लोभले उपवेला भिक्षा माग पनि भन्न दान गरिन । बढिले म सोच्छु पने कारणले मैले
पित्राचयानिपाएको हुँ, हे बाबू ! कर्को हुने कारण छैन, यो मैले गाँगे भनेको हुँ ॥३४॥ यम रेता भेटे घरमा भनिमसिद
'भूराख्य' नामको छागे छ, मेरो पुत्रलाई मेरो हालत सबै बताइदिइ छ विचो बाबू वैशाखमा अल दान नगरेको हुनाले
निष्ठाव बढ्छ छ ॥३५॥ र मा पनि हुनादिद-विश्रा पिता नर्मदको तीरमा देखिएका भिए ठगी रूपमा तन-रु उहाँ
कलको केदमा बढो दु सो मण्डुर आफ्नै मासुछाँ दे रहेका छन् । त्यसकारण बाबू ! मुक्तिका लागि वैशाखनामको घन-नाममा
॥३६॥ निजाने न्नाहेर, निष्पुको पूजा भएर नदीवीरुम दिहेको भएछे तपोभारे, भो छ तन-रु भएर अन्नदान दिई बाबू यो
निष्ठाव योनिबाट हुन्छ भान् । जप-म विष्णुको घरमपद पाउँ ॥३७॥ विचो माभने उने कस्तो भनेको छु, उन्ने र
— निमित्त निमित्त जति मो दया भो हेदि तसो सर्वतिर्थाट कल्याण र मंगल हुनेछ, यममा हुने भोका छैन । यस्तो

दया वैभ मरुते नात्रशङ्का। क्षेमं भूयस्त्वर्वतो मङ्गलं ते श्रुत्वा चाहं भाषितं मे पितृश्रु॥३८॥ दुःखात्
 कार्यं दण्डवत्पातयित्वा भृशार्तोऽहं पादयोर्भूरिकालम् । निन्दन्निन्दन् मुरि मां वाष्पनेत्रः पुत्रोऽहते
 तात वैराग्यतोऽहम्॥३९॥ कर्मप्रयो भूमुराणं विनिन्द्यो ज्ञात्वा धर्मान्मकलान्मांमि चास्मिन् । उद्दिश्य
 त्वां लाभते विप्रययं दत्तं नान्न मासवेशास्वमासे ॥४०॥ नाभूद्यस्मात् क्लेशमोक्षः पितृणां सोऽहं
 पितृन्स्वचामह्यजीव पापी । कर्मप्रधः मत्सभायां विनिन्द्यः सर्वैः पुत्रः पुत्रतामेति कृत्वा ॥४१॥
 काल्याणधर्मान्पितृहेतार्माहत्या नरकादस्मादुद्धरेद्यम् नाम । पुम् इत्याहुः पृथशोणादिभाजं श्रुत्वा
 वाचं चात्मानेनाङ्गमोक्ताम् ॥ ४२ ॥ पुत्रं ग्राहं प्रीतिहृष्टान्तरात्मा यात्रो कृत्वा शीघ्रमागत्यगेहम् ।
 प्रकाशको मेरा पिताको वचन सुने अ ॥३८॥ दुःखले आफ्नु शरीरलाई धेरै बेरम्म उनका पत्न्या दण्डवत् करी पत्तारिए
 अत्यन्त दुःखले मर्कको म आफ्नुलाई धेरै धेरै निन्दा गर्दै आँखाभरि आँसु झर्झर्काएको भए भने-४ पिताको । देख्योमोक्ष
 आहपुमको म नै निम्नो लागे हुँ ॥३९॥ ब्राह्मणहरूमा कसले भए भए निन्दनीय भएको मैले वचन भरीनामा गर्नुपर्ने सारा
 भयलाई ज्ञानले पनि हटाएको उद्धरेद्य गरी अहं ग्राहणमा वैशाखमा जन्मदान गरिन् ॥४०॥ जसले गर्दा पितृहृ-
 षको दुःख नाश भएन, न्ययकाय त्यस्तो अदत्ता माधुमारा, अन्धभाग, कल्पन्त पापी लु म । कसले भए भएको भनून्
 सज्जनहरू । सम्भामा मैले निन्दनीय हुन्छु, उही पुत्र पुत्रतामा प्राप्त हुन्छ ॥४१॥ यो उदर पुत्र पितृको इच्छाको लागि
 सबै प्रकारको धर्म गरी । पीपगमले भरिएको 'पु' नाम गरिएको न्यय नरकात् उद्धार गर्नले नै छत्राको नाम 'पुत्र'
 कहियो । छत्रले दण्डक मनको यस्तो कुरो सुनेर ॥४२॥ प्रसले भिर्देखि सुन्यो भएको ठग प्रसले छत्रालाई मन्यो—

प्राप्ते मासे मेष्मस्ये च भानो स्नानं कृत्वा विधिवत्तर्पयित्वा ॥४३॥ निवेद्यान्नं विष्णवे महाभङ्गं दानं
 देहि द्विजवयं महात्मन् । तस्मान्मुक्तिर्भविता सान्त्वयस्य तस्माच्छीघ्रं गच्छगेहं सुखेन । पित्रादिदः
 कृतयात्रः स्वगेहं प्राप्याकरवे माधवं चान्नदानम् ॥४४॥ तस्मान्मुक्तो मत्पिता मां समेत्य भूयोभूयः
 कुर्वति क्षमापने माम् । गतो लोकं श्रीयतेः दुर्विभाव्य समादिश्य द्यामगात्यश्यतो मे॥४५॥ तस्मान्मासे
 माधवे चान्नदानं प्रपादानं सर्वशास्त्रेषुशस्तमात्राभ्यं प्रोक्तं धर्मसारं सुप्रस्यं किमन्यते श्रोतुमिच्छावदस्व ॥
 इति श्रीस्कन्दपुराणं वैशाखमहात्म्ये नारदाभ्वरीषसंवादे पिशग्वमोक्षप्रतिर्नाम सप्तमोऽध्यायः ॥७॥
 गंगपाया गरितकेरु चाहे नै घरमा आएर मेवमा क्षयं रहेको वैशाख महीना आफ्नुपछि स्नान गरेर तथा विधिपूर्वक वर्षण
 गरेर ॥४३॥ विष्णुलाई अन्न अर्घ्य गरेर हे महात्मन् पुत्र । मेरो कल्याणको लागि अहं ब्राह्मणलाई दान देऊ, जसको
 प्रपातले कुलमहिता मेरो हुन्छ हान्ना, न्ययकारण चाँही नै सुखपूर्वक घर जाऊ । यसरी बाबुले अहाइएको मैले यात्रा
 गरितकेपछि आफ्नु घरमा पुगेर वैशाख महीनामा अन्न दान गरे ॥४४॥ हे राजन् । त्यसमहादानको प्रतालेहुक भएका
 मेरा पिता मलाई अंगालो हानी बारम्बार मलाई आश्विनदि दिदै मैले हेदाहिँ भएपछि किनको कितावसन्तु लोक
 स्वर्गमा गए ॥४५॥ न्ययकारण वैशाख महीनामा जन्मदान गर्नु, पीपाला स्वापना गर्नु सबै क्षत्रमा प्रशंसा गरिएका छ ।
 मैले निमीलाई धर्मको साररूप अत्रले धर्म सुनाएँ भए अरु तिमीलाई के सुन्ने हन्छा छ, वन ॥४६॥

गी स्कन्ध पुराण वैशाख महात्म्यको नारद र अन्धरीष सम्वादमा पिशग्व मोक्ष प्राप्ति नायको काली अन्वय छनिको ॥७॥

अथ अष्टमोऽध्यायः

मेधिल उवाच—ब्रह्मज्ञिक्षाकृतनयो जलादानाच्च जातकः । त्रिवारमभवत्सम्भारमद्गृहे गृह्योभिका ॥१॥ कर्मागुणमेतादृि बुक्तं तस्याकृतात्मनः । सतापसेवात्तस्य शुभ्रत्वं सारमेयता ॥२॥ सत-
वारमिति प्रोक्तं तन्मे भाति च गोवितम् । सन्तो नदूषितास्तेन तथा नापकृता अपि ॥ ३ ॥
तस्मादसेवया तस्य फलाभाक्ते भवेद्भुवश्च । नानर्थ करणाभावात् पापं हि परपीडनम् ॥ ४ ॥
अनिमित्तमिदं कस्मात्कुयोनिवमवाप्तवान् । तदेतं संशयं छिन्धि शिष्यस्याय भियस्य ते ॥ ५ ॥

विशिलाका राजाने बने—हे ब्रह्मन् ! इत्यादिप्रश्ना पुत्र जल दान नवनराले तीनपन्त काकाकुल भयर बने, यच्छि
मेरो चरमा वाउमुलो मय ॥१॥ पाप बनें मयका त्यस्को यो कर्षं अनुसारको फल पाउनु उचित नै हो । सत्रजनहरूको सेवा
नयरां उपले भिद्व र कुङ्कुर पनि हुनुपन्थो ॥२॥ तपाईले मन्नुभया कि उपले भिद्व र कुङ्कुर मान-मातपन्त हुनुपन्थो, त्यो
मलाई उक्ति बलां हार्दैन, उपले सन्तहरूलाई दोष दिएन अनि अपकृत पनि गरेनो ॥३॥ त्वात्प्रकारण उनको सेवा मग्दया
कुनै अनर्थ नगरेको हुनाले उसका दानको फलको अभाव निश्चय नहुनुपर्ने । किनकि वाप मनको त अर्थात्ताई पितुं नै
हुन्छ ॥४॥ कुनै पनि कारण नभिकन कसरी यो कुपानिं उनले पाए ? त्यसकारण भव तपाईको भिय शिष्यको यो संक्षय
हट्मदिनुहोस् ॥५॥ बमरो राजाले विनयपूर्वक साधियका महापशुस्त्री नु पदेबले 'बिठ, केस' बस्नो बनेर हुनो मन्नु लागे

इति राजा सुमधुः श्रुतदेवो महापराः । साधु माध्वेति संभाष्य बन्धो व्याहृतुमादधे ॥६॥ श्रुतदेव
उवाच—मृणु राजन् प्रवक्ष्यामि यत्तुष्टं तु त्वयाज्जघ । शिवाये च शिवेनोक्तं कैलाशगिरिखरेअले ॥७॥ सुष्ट्वेमाद् सकलाल्लिकान् परचातोषामवस्थितम् । आमुष्मिकैर्मैहिकी च द्विविधां पर्य-
कल्पयत् । हेतुत्रयं च प्रत्येकमवस्थितये व्यधात् प्रभुः । जलसेवा चाभसेवा सेवा चोत्तोषधस्य च
त्रय एते महाभाग ऐहिकस्थितिहेतवः । एवमामुष्मिके राजैत्रय एवेरिताः श्रुतो ॥१०॥ साधु-
सेवा विष्णुसेवा सेवा धर्मपथस्य च । पुरा सम्पादिता हांते पारलोकस्य हेतवः ॥ ११ ॥ गृहे

॥६॥ श्रुतदेवकोले मन्नुभयो—हि कुपान्मा राजन् ! ओ तिनीले सोम्पौ त्यो न बन्नु, सुन—विष्व कैलाप गिरामा
शिवकीले पार्वतीलाई बने—॥७॥ ब्रह्मले यी सारा लोक सृष्टि गरिपन्थे यच्छि तिनीहरूको लागि सांघिक र पारलौकिक
द्वै किमिन्को स्थिति बनाए ॥८॥ ब्रह्मले यी त्रत्येकको मिमिका लागि तीनोटा हेतु जलसेवा, कल्सेवा र औषधसेवा
राखे ॥९॥ हे महाभाग ! यो तीनो व्योटा पत्र संसारका स्थिति कारण हुन् । यसै प्रकार हे राजन् ! वेदमा परलोकका
लागि पनि तीन कारण बताएका छन् ॥१०॥ साधुहरूको सेवा, विष्णुको सेवा र धर्मपथको सेवा । यी तीनो परलोकका
हेतुहरू यत्तिदेखि नै निर्वाण मण्डप हुन् ॥११॥ जसरी घरमा तुल्याएको घन बाटाया भासलहुन्छ, त्यस्तै हे राजन् !
यम संनारका हेतुहरू (कर्मरुपी सम्पत्तिहरू) तुक्तै भित्रि पत्र दिने हुन्छन् ॥१२॥ हे राजन् ! साधुहरूको मनको

सम्पादित पद्वन् प्रायेयं पद्वती यथा । ऐहिका हेतवो राजस्य सद्यः सम्पादितार्थदाः ॥१२॥ किं
वेष्टमाए माधूनां मनमो यदि दुःमदम् । कुनश्चित्कारणाद्वाजन् तवानर्थाय कल्पते ॥ १३॥
अप्रियं किमुक्तव्यं दुःखहेतुर्निगमि स्फुटम् । अत्रेवोदाहरन्तीममितिहानं पुरातनम् ॥१४॥ पापघ्नं
महदाश्रयं मृषवतां रोमहर्षणम् । यज्ञदीक्षामुपगतः पुरा दक्षः प्रजापतिः ॥ १५॥ आह्वानार्थं
भूतपतेरगमद्रज्जातलम् । तं दृष्ट्वा नोत्थितः शम्भुस्तस्यैव हिनकाम्यथा ॥१६॥ सर्वांमरगुरुश्चाहं
छन्दोगम्यः मनातनः ॥ भृत्या ध्येतं बलिह्वश्चन्द्रेन्द्रायाः सुरेश्वराः ॥ १७॥ स्वामी मृत्याय

कुने इच्छा पात्र बाँद दुःपद प्रयो मन कुने कागलने न्यां अनर्थ मनं दुःख ॥१३॥ अप्रिय कुरा दुःखकां कारण दुःख भन्ने
प्रष्ट छदैह न न्ययना किन बांन्ने ? यम विषयमा यो पूगना उदाहरण दिन्हु ॥ १४॥ जो सुनेलाई रोमाञ्चकरी,
पाप नाश मनं, अनि आशय पात्रं छ । प्राचीन कालमा यज्ञ-दीक्षा लागि आएका दक्षप्रजापति ॥ १५॥ भूतपति
महादेवजालाई थोलाउन कैलाश चलेगमा गय । दक्षके हिनकां इच्छाले उनलाई देखेर बम्बल उठेन ॥ १६॥ म मने
देवताहर्षकां गुरु हुं, वेदद्वारा जानिने मनातन हुं । यो बलि खाने चन्ने खापि देवताछर भेरा खन्नु हुन् ॥ १७॥ शास्त्र
जान्ने न्यक्तिहरूको यो मन छ कि मालिक नोकरका लागि; पति आफ्नी पत्नीका लागि नउठोस्, गुरु शिष्यका लागि

नोतिष्ठेत् स्वभाषायै पतिस्तथा । गुरुः शिष्याय नोतिष्ठेदिति शास्त्रविदां मतम् ॥ १८॥
न सम्बन्धोगुरुत्वे चकारणं त्विति वै श्रुतिः । बलं ज्ञानं तपः शान्तिर्यत्र चैवाधिकं भवेत् ॥१९॥
स गुरुस्त्वितरेषां वै नीचारवेयुर्दिग्गम्यताम् । उत्तिष्ठन्ति च स्वाम्याद्या मृत्यादीन्पदिचाग्रदात् ॥२०॥
आयुर्विचं यरास्तेषां सद्यो नश्यति मन्ततिः । तस्मादहं तु नोतिष्ठे भ्रियोऽयं भसुरो मम ॥२१॥
इति तस्य हितान्वेषी नोच चालामनाद्भिः । नोत्थितं तु मृष्टं दृष्ट्वा कुपितोऽभूत्प्रजापतिः ॥२२॥
अनिन्दद्बहुधा तं वै पुरतो गिरिजापतेः । अहो दर्पमहो दर्पं दरिद्रस्ताऽकृतात्मन ॥२३॥

नउठान् ॥१८॥ गुरुत्वको विषयमा सम्बन्ध कारण हुँदेन किनकि वेदको भनाई यस्तां छ कि बल, ज्ञान, तप र शान्ति
अममा बर्ता हुन्छ ॥१९॥ त्यदी गुरु (हलो) कहिन्छ, अन्य अहोहने व्यक्तिछि बारमा त यदि आग्रहले सेवकजनका लागि
स्वामी आदरको निमित्त उठ्छन् भने ती नीचतामा प्राप्त हुन्छन् ॥२०॥ र ती नोकर आदिको आयु, धन, मन्त्रान तत्काल
नाशिनन्छ । त्यसैकारण यी भेरा भिष भुन्, यिनको स्वागतमा म उठदिन ॥२१॥ यस्ता प्रकार उनको हित चाहने ईश्वर
महादेव आमनचाट उठेनन् । आफू मसुरो जाउँदा नउठेका खाई शिष्यलाई देखेर प्रजापति रिसाय ॥२२॥ र शिष्यको
साधुन्ने नै उनको धेरै-धेरै निन्दा गरे । बाह र बमब्ध, कस्तो बढो अहङ्कार यम कुनको दरिद्रको ॥ २३॥ अमको धन
पूढो गोक छ, अमको खरोमा छाता सिपाय बथे छैन, यसैकारण कुरार लिन्छ वा हाँपछी र हाडमान भएको अस्थि-

यस्य वित्तं बहुवयो वृषभ्रमवशेषितः । अत एव कपालारिषधरः पाखण्डगोचरः ॥२४॥
 वृथाऽहङ्कारिणो देवं कुतो दास्यति मङ्गलम् । लोके कृत्तेणचर्माणि शुचीनीति विदो विदुः ॥२५॥
 धतो दरिद्रः शीतातः पवित्रं च गजाजिनम् । वेरम रमरानं यस्य स्यादमुज्ज्वल किल मृणम् ॥२६॥
 न धीरता न च ज्ञातं युक्तात्स्मात्पलायितः । भूतप्रेतपिशाचादिदुर्जनैः संगतोऽनिशम् ॥२७॥
 न कुलं श्रूयते वराणि नापि वे सायुष्यमतः । वृथा विश्रम्भितः पूर्वं नारदेन दुरात्मना ॥२८॥
 येनाहं घोषितः प्रादो कन्यां चैतामुमां सतीम् ॥ प्रथमधर्मगता वैषा सुखं वसतु तदुद्दे
 पिच्छर छ, दरिद्रोके कारण व्यापार नियमरहित पालम्बी छ ॥२०॥ ईश्वरे वेपथीयं यो वनंकोको कनरी मङ्गल गनुंहाला ।
 संसप्तमा विद्यानदह हाभी, मृगमे कालालाई पवित्र हुन्ठ भन्दछन् ॥२५॥ यो दरिद्रो जाहोले कन्याप्रियर पवित्र हाभीको
 काला पागळ गदळ । जत्रको वर रमरान छ, सर्व गदना छ ॥२६॥ न यमना वेपं छ न ज्ञान, वरी कारण हुकामुरले
 वसताई मगाइदिच्छो विषो । रात-दिन भूत-प्रेत-पिशाच आदि दुर्जनहको संगत छ ॥२७॥ न कनरी यत्रको वंथको
 चर्मां मुनिज, न यो गजनहको प्रथंवा गरिषको छ । यो हुद पागडले अपि यत्रको बेकर प्रथंवा वरे ॥२८॥ जत्रले
 मङ्गलारको पैले छेरी यो सती ठमात्तई दिई । यो विनरी भिन्न वंथको भई, त्यसका वरमा सुखसित वळोम् ॥२९॥ यो

॥२९॥ नास्माभिरलाधनीयोऽप्यो मत्सुतापि कथञ्चन ॥ यथा कुलालकलराश्राण्डालस्य वरां गतः
 ॥३०॥ इति दसो विमृष्टात्मा ह्यनाह्वय सतीं गृहम् ॥ बहुधा तं विनिर्भर्त्य तूष्णीमेव गृहं यथो
 ॥३१॥ यत्राद्यं ततो गत्वा ऋत्विग्भिर्मुनिभिः सह ॥ ईजे यज्ञं विधानेन निन्दन्नेव मद्राप्रमुम्
 ॥३२॥ ब्रह्म-विष्णु विद्यायैव सर्वे देवा समागताः ॥ मिद्वचारणगन्धर्वा यक्षराक्षसकिन्नराः
 ॥३३॥ तदा देवी सती पुण्या स्त्रीवाचल्यात् प्रलोभिता ॥ उत्सुका चोत्सवं द्रष्टुं कर्षूस्तत्र
 समागताम् ॥३४॥ निवार्यमाणा रुद्रेण तरला स्त्रीस्वभावतः ॥ प्रत्युक्तापि पुनरचैव गन्तव्यमिति

हुद महादेव हाभीहको प्रथंवा वरिज लायक छैन, विकरी येरी छेरी पवि पाण्डालको हाव परेको हुगालेको धडा है
 यमका हाव परी त्यस्तै भई ॥३०॥ यस्ता प्रकरसंग गृह इठी दचले शिव र सतीलाई नडाडीकन अनेक प्रकारले उनलाई
 निन्दा गरी चुपचाप कर यथो ॥३१॥ त्यमगळि यक्षशालामा गए मद्राप्रमुको निन्दा गर्दै ऋत्विक् (वैदिक) ब्रह्मिहको
 साथ यज्ञ विधिपूर्वक गन्यो ॥३२॥ न्यम यक्षमा ब्रह्मा र विष्णुवाहेक सारा देवगण आए र निद्र, चारण, गन्धर्व, यक्ष,
 राक्षस, किन्नर पनि आए ॥३३॥ त्यसै बेला पुण्यामा सतीदेवी स्त्रीवाचिको यक्षलताले लोभिएर त्यो उत्सव र ठपसित
 गन्धुहलाई हेनं उत्सुक भइन् ॥३४॥ शिवजीद्वारा रोकिएकी पनि छी गारी स्वभावतः यक्षलताले फेरि फेरि बारम्बार

निश्चिता ॥ ३५ ॥ स निन्दति सभामप्ये सदा मां वरवर्णिनि । तत्रावद्य च त्व श्रुत्वा कायं
सत्यं जहामि च ॥ ३६ ॥ अमह्यमपि सोढव्यं ममानुग्रहमिच्छता । मया यथा कृतं देवि तया त्वं
नैववर्तते ॥ ३७ ॥ तस्मान्नामगच्छास्तां व न शुभं तु भवेद्भ्रमम् । हत्येवं बोधिता देवो चापत्वापु-
नरागमत् ॥ ३८ ॥ निश्चराम सतां गदादेकाको पादचारिणी । तां दृष्ट्वा वृषमसृणं पृष्ठे देवोमुवाह
सः ॥ ३९ ॥ कोटिशो भूतमह्यंश्च अनुजग्मुः सतीं तदा । यत्र गतं तु मा गता पत्नीजालां यथो
पुरः ॥ ४० ॥ तूष्णीमामन्ततीं दृष्ट्वा खेदात्तस्माद्विनिर्गता । पतिवाक्यं तु स्मृत्य जगामोत्तर
सम्भारंदा एनि 'जान्हु' नै मन्ने हट गरिन् ॥ ३५ ॥ हे वरवर्णिनी ! तुन्दर गुणशाली तपो मयै सभाया वीथ मलाई निन्दा
यदंता। स्थं अमह्य कृतो तुनेर विमी निश्चयनै करीर त्याग्नेछी ॥ ३६ ॥ मेरो कल्याण बाबदे निमीले मदि नयकतु एनि सहनु-
पत्ते । हे देवि ! मेल व्रस्तो मेरो त्यस्ते विमी रहणी ॥ ३७ ॥ त्यतकतण यज्ञशालामा न जाऊ, निषय नै कन्याम हुनेछैन । यपरी
मलीमाँति सम्पन्नदृष्टी एनिदेखी भन भामन नमकेर यक्षोविन् ॥ ३८ ॥ मवी परराट एकले पैदले निश्चिन्त । त्यस्तो वी देव
लाई देखेर व्रमिद्ध बगालाहे तुलुनै वाक्य पठिउँमा बोक्थो ॥ ३९ ॥ तव कोटिधी भू-समुदाय एनि मत्तोका पछिलागे । पछिले
सती यज्ञशालामा गत्स् र वनःधुरमा गत्स् ॥ ४० ॥ दृष्ट्वा दृष्टा कथानहत्त वृषावा रहेको देखेर बढो खेदयान्दै सती देवी

वेदिकाय ॥ ४१ ॥ पिपा सम्पात्र तां दृष्ट्वा स्थितास्तूष्णीं हताशिषः । सा रुद्राहुतिपथेनं
पश्यन्ती पितृचेष्टितम् ॥ ४२ ॥ त्यक्त्वा रुद्रं च जुह्वन्तमुवावाश्रुष्टेक्षणा । देव्युवाच—
महदुल्लङ्घनं पुंसां न प्रायः श्रेयसे भवेत् ॥ ४३ ॥ लोककर्ता लोकमर्ता सर्वेषां प्रमुख्ययः ॥
एवं मृतस्य सस्य कथं नो दीयते हविः ॥ ४४ ॥ जातमेकस्य दुर्बुद्धिर्द्विरन्त्यन्ये समागताः ॥ न
चेदरा महत्मानः किमेषां त्रिमुखो विधिः ॥ ४५ ॥ इत्येवं अभ्यमाणां तां ृषा देवो जहास ह ॥
श्मश्रूणां चालनं चक्रे मृगुर्हतशुभस्तथा ॥ ४६ ॥ भुजपादोरुक्क्षणां स्फालनं चकिरे परे ॥
न्यहोवाट निष्किन् र पविका कृता सम्भेदे यक्षमन्त्रपमा पुगिन् ॥ ४१ ॥ पिता दक्षर सभामदहक सवैले उनलाई देखेर आशीर्वाद
नदिई चुपचाप रहे । ती देखे रुद्राहुति नहुउज्जेल बापुको अपवदात हेरिरहेकी भिन्नु ॥ ४२ ॥ रुद्रलाई छाडेर आहुति दिएको
देसी आँधुले आँला भविष्यी देखील भनिन् । मत्तोले भनिन्—हलाको उल्लेपन गर्नु पुरुषदहको निमिन ज्यादाजना कन्यामका
लागि हुन ॥ ४३ ॥ लोक निर्माण गर्ने, लोकको पोषण गर्ने, साराका ब्रह्म, अविनाशी यसप्रकारका शिवजीलाई किन हवि
दिहन्नु ॥ ४४ ॥ एउटाको दुर्बुद्धि मयो मे आउनेछले हटाउँछन् । के यहाँ पस्ता महात्माहू छैनन् ? के यिनीहूको माय
उल्लो छ ? ॥ ४५ ॥ यमरी यस्तो बोल्ने मयकी पायंदीलाई देखेर दृषा पाँता हाँसेन लागे । त्यस्तै वमणी श्रुत एनि जुषा
मुमान लागे ॥ ४६ ॥ अरुदहले कुप उफार्ने, मोझ बलाने, तिषा हल्लाउने, काली बजाउने (सुचिम गर्ने) गरे । जगामोउनका

बहुधा निन्दनं चक्रे तत्पिता इतभाग्यवान् ॥४७॥ तच्छ्रुत्वा रुद्रभार्या सा कोपाकुलितमानसा ॥
 प्रायश्चित्तं श्रुतेः कर्तुं देहं तत्प्राज्य मा सती ॥४८॥ होमाग्नी वेदिकामये सर्वेष्वेव पश्यताम् ॥
 हाहाकारो महानामीदृद्भुवः प्रमया हुतम् ॥४९॥ आचर्युदेवदेवाय वृत्तान्तमस्मिन् तदा ॥ तत्
 श्रुत्वा महोत्थाय रुद्रः कालान्तरोपमः ॥५०॥ जटामुत्पाठ्य हस्तेन भूतले तामनाडयत् । ततोऽ
 भवन्महाकायां वीरभद्रौ महाबलः ॥ ५१ ॥ सहस्रबाहुरभवत्कालान्तकमप्रभः ॥ बद्धाङ्गलिपुटः
 स्थित्वा व्याजहार हरं तदा ॥५२॥ मत्सृष्टिस्तु यदर्थं ते तदर्थं तां नियोजय । इत्युक्तः प्राह तं कुदो
 धूर्जटस्तत्पुरःस्थितम् ॥५३॥ हन त्वं निन्दकं दक्षं यदर्थं मत्पिता मृता । भूतमहोस्तु गच्छन्तु महे-
 रितानि चार्थं निन्दा मरे ॥५४॥ यन्मो मुनेर कांचले बाहुल मण्को शिव की भार्या सतीनेः सन्तो दुर्वास्य मुनेको प्रायश्चित्त
 गनका लाभिदेवीको वीचमा होमको आगेभा शरीर त्यागित् । त्यहो हलो हाहाकार मया, शिवका पञ्चतुहनी दैवो ॥५८-
 ५९॥ र महादेवलाई मारा ह्वान्तु मुनाए । न्यो मुनेर वमराजतुल्य रूप भारेका महादेवले उठेर ॥५८॥ हातले आपन्
 योटा जटा उल्लेखेर भूदेमा पच्छारे । तव न्यसबाट दूलो शरीर मण्को बलियो बोरमइ उत्पन्न भयो ॥५९॥ न्यो हरजार
 बाट्टाला, वमराज तुल्य उमले दुव अनुलि जोरेर मन्यो ॥५९॥ जेका लाभि महाई सुष्टि गर्नुमयो, तपाईको त्यो काम
 गाहउठोहाम् । यमरी विन्पी बदरपका कूट महादेवले अगादि उभिएको उमलाई भने ॥५९॥ न्यो निन्दकदमलाई मार ।
 अत्यन्त बलिया भुनका मसुदाय पनि जाउन् ॥५९॥ शिवले यस्तो अजहणका ती मारा तुहनी दक्षको मयामा गण, अनि

तेन महाबलाः ॥५४॥ इत्यादिष्टा भगवता ययुर्दक्षसभां हुतम् ॥ जन्तुः भर्मान्महावीरान् देवाभुर-
 नरादिकान् ॥ ५५ ॥ पूष्णश्च हमतो दन्ताङ्गप्रभृश्च बभूव ह । श्मश्रूणुपटयावके मृगोस्तस्य
 दुरात्मनः ॥५६॥ यद्यदास्फालितं पूर्वं तत्तच्चिच्छेद वीर्यमात्रं । ततो दक्षशिरो हतुं बहुयोग्यचकार
 मः ॥५७॥ मुनिमन्त्रमुत्तं तु नेव कृन्तति तद्बलात् । हरोज्ञात्ता तु चिच्छेद स्वयमेत्यदुरात्मनः ॥५८॥
 एवं मत्सृगवान् हत्वा मानुषः स्मालयं ययौ ॥ हनावशिष्टाः केचित्तु शरणं नृणां ययुः ॥५९॥
 तैरन्वितां ययौ नृणां कैलाशं तु शिवालयेम् ॥ तता रुद्रं शान्तपतिम् । बच्चोर्भिर्विविधैरेपि ॥६०॥

दूता-दूता रंग योटा दैन्यहललाई मारे ॥५५॥ हाँसे त्यो पृषाको दान उखेले । श्रुको हुंमा दाही उखेले ॥५६॥ पविले
 जबमले जेजे हल्लाएका थिएर, बलिया उनले गीती उछाडि । त्यस्का बाद दक्षको थिएर काट्न उनी धेरै उद्योग गर्न
 लागे ॥ ५७ ॥ मुनिका मन्त्रले गरिएको त्यो शिव बोरमइका हलो कट्टेले गर्न बाजेर थिएरको आदि आउर उल
 हुटको थिएर काटे ॥ ५८ ॥ यस्ता प्रकार पञ्चमा मण्काहललाई मारेर अनुकरहलका साथ आफ्ना आश्रममा गए ।
 मारिवनाट त्येका कोही-कोही जडाको शरणमा गए ॥ ५९ ॥ विन्पीका समित जडाको थिवको शानस्थान कैलाशमा
 गए । तल माना प्रकनका वचनले थिवजीलाई सान्त्वना दिँदै ॥६०॥ तब थिवको पनि तिर्नका साथ यज्जडाकात्तामा गए ।
 तब दक्षको नभामा आश्रम खोजी उठने जे बचरदिग्ग ॥६१॥ त्यपन शव थिवजीले प्रसिद्धिका कामिदक्षलाई डाँकाको

तेनैव सहितः प्रयागं गच्छन् ॥ अजयमश्रूयदायकमुर्धगवे तु महात्मने ॥६२॥
 स्वायं प्रादादजमुखं दक्षस्य तु तदा शिवः ॥ अजयमश्रूयदायकमुर्धगवे तु महात्मने ॥६२॥
 पूष्णश्च दक्ष प्रादात् पिपाद च चकार तम् ॥ अवयवानां व्यतिकरं केषादिदपि व शिवः ॥६३॥
 शिवमाप्नुस्ततः सर्वं ब्रह्मणा च शिवेन च ॥ पुनः प्रवर्तितो गच्छेत् यथापूर्वं महात्मनः ॥६४॥
 यज्ञान्ते मयिदेवाश्च जग्मुस्ते स्वं स्वमालयथ ॥ नैष्ठिकं ब्रह्मवयं तु कृत्वा रुद्रो महत्तपः ॥६५॥
 गङ्गातटे तपस्तेषां पुत्राणां नरमुत्तमः ॥ दशतमजा सतीं देवीं त्यक्तदेहा पतिव्रता ॥६६॥
 भवे हिमाद्रेश्चैनायां ववृषे तस्य वरमनि ॥ पतस्मिन्नेव काले तु तारकास्यो महासुरः ॥६७॥

मृदु शर्करा वनादिषु महात्मना श्रुत्वा शिवं बोलाका दाही दिष्ट अर्थात् बोकेदाही बनादिषु ॥६२॥ एतासां दत्तत्वात् बनादि-
 दिष्टमन्त्र, उनलाई सवे दिष्टे खातुपने बनाथ ॥ शिवजीने कतिलाई कनेको कने, कनेको कने पागी अज्ञात जोरिदिष्ट ॥६३॥
 तव ब्रह्मा तथा शिवजीद्वारा सर्वको ब्रह्मणा भयो ॥ केरिपहिले जने महात्मनाहूत यज्ञ मनं बाले ॥६४॥ यज्ञ सकिष्णपिपर्व
 देवताहूत जा-आत्मन् पर गण ॥ दुना प्रार्थन महादेवजी मने अठन ब्रह्मवयमा रहे ॥६५॥ गंगाजीको किनाम्ना पुत्राणां शिवको
 केदमा बसे तपस्या मने लागे ॥ उता देवत्याग मनेको श्रुतीछांगे पतिव्रता सती देवी भवे ॥६६॥ हिमाद्रिमा ग्दने मेनाको
 मर्मवाट जन्मिन्नु र उनेको धामा बदिन् ॥ यमै बेलाभा नै तारकनामको दूतो अमुरले ॥६७॥ दुता नरपत्न्ये परमेष्ठी नवाजी-

मुतीव्रतपनाऽऽराध्य ब्रह्माणं परमेष्ठितम् ॥ अश्वत्थं वरं वने देवामुरनरोरगो ॥६८॥
 आयुधैरश्वमह्यैश्च सर्वैरेव महाबलः ॥ रुद्रपुत्रं विना दैत्यो ह्यश्वः सकलैरपि ॥६९॥
 इति तस्मै वरं प्रादात् ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ अन्नाकत्वादपुत्रत्वाद् रुद्रस्येति तथास्त्विति ॥७०॥
 वरं गृहीता स्वर्गं प्राप्य लोकान् वषाह ह ॥ दासादेवा मार्जनादो दास्यो देन्यश्च तद्गृहे ॥७१॥
 ततस्तत् पीडिता देवा ब्रह्माणं शरणं ययुः ॥ तैः पीडां वर्णितां ध्रुवा वेषाः प्राह सुराजिदम् ॥७२॥
 वरप्रदानकालेऽहं रुद्रपुत्रं विना सुराः ॥ नान्यैरेव्यं इति प्रादां वरं तस्मै दुरात्मने ॥७३॥

को अराधना मरी घाता दैव नमुष्य तर्प; तारा र अज्ञातकाल स्यो महाबली दैन्यले नमयं वर मायां र "शिवजीको
 छोमोभिया सकलवस्तुवट पनिअव्ययहोलाम्" मन्त्रे ॥६८-६९॥ यस्तो वरलोकमा पितामह ब्रह्माजीने ठललाई दिन् ॥ शिव-
 का श्री पुत्र ननुनाले ठलले पनि "उंके ह, स्तै मयी" मन्त्रे मायां ॥७०॥ यस्तो अव्यय वर दिष्ट मनि जान्नु पर मपर
 ठलले दुनियालाई दुःखदिनलाग्यो ॥ मारा घातालाई नोक बनायो, देवीहरूलाई उपका वरमा कृपा लाउने गोकर्णी मारायो
 ॥७१॥ तव त्यस्तले सलाहका देवताहरू ब्रह्माजीको शरणमा गए ॥ गिरीहरूले वर्णन गरिएको पीडा सुने ब्रह्माजीने धीवा
 हरुलाई यो हुरो भयो ॥७२॥ हे धीवाहरूको ! वर दिदाछेदि मैले रुद्रको छोरो-विना अज्ञात नमरो" मन्त्रे वर ठल रुद्रलाई
 दिएको भिन् ॥७३॥ पहिले दक्षको पत्न्या करि र त्यगीकी सती रुद्रपत्नी हिमालयकी छोरी मपर बनेकी छन्, बललाई

वेद १२

६५

वेद १२

६६

मा ७

अ ८

मा ७

अ ८

पुरा सती रुद्रपत्नी सत्रे त्यक्तकलेवरा ॥ जाता हिमवतः पुत्री पार्वतीति च यां विदुः ॥७४॥
 रुद्रो हिमवतः पृष्ठे तपश्चरति दुश्चरम् ॥ योजयध्वं च पार्वत्या रुद्रं लोकेश्वरं प्रभुम् ॥७५॥
 तस्माज्जातः सुतः शत्रुं युष्माकं तु हनिष्यति ॥ इति ब्रह्मममादिष्टा इन्द्रायाः स्वगृहं गताः ॥७६॥
 पुनर्देवेन्द्रमदने मङ्गुत्तमरेश्वरेः ॥ धिषणेनाभिसंमन्त्र्य देवेन्द्रः पाकरामनः ॥७७॥ सस्मार च
 स कार्यार्थं नारदं स्मरमेव च ॥ तत्रागतो ततस्तौ तु बलभिद्धास्वमज्जीत ॥७८॥ हिमवन्तं भवान्
 गत्वा वचसा तं प्रबोधन ॥ पुत्री त्वाऽऽसीत् प्राक् दाक्षी हरपत्नी महागिरे ॥७९॥ तपश्चरति ते शृङ्गं
 विवृक्ता दक्षकन्यया ॥ मृडस्तस्य सपथयि विनियोजय तत भियाम् ॥८०॥ तस्यैव पत्रो भविता स
 बहिले पार्वती सन्धुः ॥८१॥ शिवर्षी पनि हिमालयको टाङ्गरामा कठिन तपस्या गरिहका, अहं लोकेश्वर ब्रह्म शिवजी-
 को शर्वतीका साधविद्या ग्माउनुपछ ॥८२॥ तिनबाट पैदा भएका छोरोले तिपोहरूको शत्रुलाई मार्नेछ भनी प्रभावले प्रभा-
 इका इन्द्रादि योगिहरू आफ्नोपना गर पर ॥८३॥ केहि इन्द्रका समामा जन्मा भएका योगीका अधिपतिहरूले वृहस्पतिपित
 सन्ताह गरेर काङ्गबामन इन्द्रले ॥८४॥ आफ्नो कामका लागि नारद र कामदेवलाई सेहो ॥ तब त्यहाँ आफ्ना ती दुइ जना
 लाई इन्द्रले यो कुरा भने ॥८५॥ हे नारदजी ॥ तलाई हिमालय भाटो ॥ भएर उनलाई मीठो बोलीले समाउनेछु कि हे
 हिमालय ॥ तिमी छोरो पतिलेदशको पुत्री महादेवकी पत्नी बिरु ॥८६॥ दशकन्धका साधविछोड भएपछि तिम्रो टाङ्गराम
 शिवजी स्वस्या गरिहका छन् उनको सेनाको लागि उनको प्रिया उनलाई सुम्प ॥८७॥ उनैको विनी हुनेछ, उनै

एव भविता पतिः । इत्यादिष्टो मघोना च नारदो होतुः तं गिरिम् ॥८१॥ तथैव कारयामास देवे-
 न्द्रेणादिनं यथा ॥ पश्चात् कामं ममाहूय मघसानिदमाह च ॥८२॥ देवानां च हितार्थाय तथा
 मृडहिताय च । वसन्तेन समायुक्तो गत्वा रुद्रतपोवनम् ॥८३॥ गुणान्विजृम्भयित्वा तु वासन्तात्
 हञ्छयावदान् ॥ यदा मनिहता देवी पार्वती तु मृडस्य च ॥८४॥ तदा प्रयुज्य त्वं बाणान् मोह
 यस्य महाप्रभुम् ॥ तपोस्तु मङ्गमे जाते कार्यं नोऽद्धा भविष्यति ॥ ८५ ॥ इत्यादिष्टः स्मरस्तूर्णं
 प्रतस्थे वादमित्थय ॥ मवमन्तः सरतिकः सायुगस्तद्वनं ययौ ॥८६॥ अकाले तु वसन्ते तु जुम्भ-
 यित्वा स्वशक्तिः ॥ तद्वने सर्वतोऽस्म्ये मन्दानिलनिधेविते ॥८७॥ कदाचिद्देवदेवोऽपि पार्वत्याश्च
 परिहृतम् ॥ इन्द्रले पमर्ग महाहका नारदजी ती हिमालय भाटो पुगेर ॥८८॥ देवेन्द्रले जन्तो मनेका धिए त्यस्तै गरे ।
 न्यमपाछि कामदेवलाई भोजाएर इन्द्रले यो कुरा भने ॥८९॥ देउडाहरूको कन्याको लागि र शिवजीको पनि हित लागि
 वसन्तका माघ महादेवको तपोवनमा गएर ॥९०॥ उहाँ इच्छानुपका वसन्त गुणहरूलाई फैलाएर जब देवी पार्वती महादेवका
 नजीक हुनिछन् ॥९१॥ तब निमीले बाण चलाएर महाप्रभुलाई मोहित पार । ती दुइको मङ्गम भएपछि हाम्राहरूको काम
 अवश्य हुनेछ ॥९२॥ पमर्ग इन्द्रले अडाएरको कावदेवले 'अच्छा' भनेर हुन्छै प्रचान भयो र उ वसन्ते महित भए,
 गतिले महित भएर र आफ्ना सेवकहरू महित भएर वनमा पुग्यो ॥९३॥ र आफ्नु अकिने अवमयमा नै वसन्त कृतलाई
 फैलाएर, चार्गेरि मन्द हावा चलेको सुन्दर स्वयं वनमा ॥९४॥ वसन्तमग्न महादेवको काममा शर्वतीलाई वप्राई, मार्नां

मपर्यया । श्रातःस्वाङ्गं समारोय किञ्चिद्व्याहर्तुमारभत् ॥८८॥ प्राणप्रियासङ्गमस्य कालोऽयमिति निश्चितः । पेशलं धनुरादाय म तस्यौ हरपृष्ठतः ॥८९॥ कृत्वा यवनिकां वृक्षं बाणमेकं मुमोच ह ॥ द्वितीयमपि मन्धास चक्रे भोक्तुं महोद्यमम् ॥९०॥ अथ सुब्धमना भूत्वा मृदश्चिन्तामवाप ह । न मे मनश्चलेत् क्वापि देन वा कश्मलीकृतम् ॥९१॥ इति चिन्ताकुलो वामे पाश्वे काम ददर्श ह ॥ कुन्दान्नील्य ललाटाशं स्वाङ्गाहवामपाशय च ॥ ९२ ॥ तस्याङ्गः समभूदनिस्तीक्ष्णो लोकविभीषणः ॥ तेन दग्धोऽभवत्तस्यो मन्मथः सशरासनः ॥ ९३॥ कार्यमिदमिदमपर्यन्तो दृष्टुश्चाभिरादिवम् । शङ्कमानाः स्वदाहं च वसन्तोरतिरेव च ॥ ९४ ॥ निमील्य लोचने भीता देवी दूरं मृदु-महादेवने पार्वतीको सेवास्ते सुधी मण्य आम्नःकालमा राक्षेय केही मन्मथाने किञ्चन्तो परा ॥८८॥ प्राणप्रियाका ताव संगम गर्ने वही समयहो मन्ने पस्यो निश्चयमरेर उत्तमधनु लिएर महादेवको पछाडि उ उमियो ॥८९॥ र कललाई बाइ बनाएर योटा बाण छेक्यो । अर्को बाण धनुमा राखेर छोड्न ठूलो उद्योग गर्दै पियो ॥९०॥ कि यतिकैमा मोहित मनको भएर शिपजी चिन्ता गर्ने लागे । अरो मन सकटिल्यै पनि चंचल हुँदै न, लथवा कर्मले मलिनचारिदियो ॥९१॥ पस्यो चिन्ताले बाङ्कल शिपजीले बायपेडि कामलाई देले । तब कुद्ध भएर निधारको तेलो आँखाँलाई उचारेर, आम्नःकालबाट देवीलाई पनि हटामेर हेरे त ॥९२॥ उनकै आँखाबाट समारोलाई भए पैदा गर्ने जान्नेलम आमा उत्पन्न भयो । उसै जानिले धनुमदित कामदेव तुम्हले हट्यो भयो । ०३॥ कार्यमिदि नदेखेर बाँलाहक स्वर्गतिर भागे । वसन्त ररनि आफू पनि हट्यो कि मनी

द्वये ॥ मन्मिधानं मियो हर्तु मृदोऽयन्तरधीयत ॥ ९५ ॥ रुद्रस्पेष्टं प्रकुशोणं देव्याश्च मनसा हितम् । लेभेऽनर्थमनिर्वृत्तं विप्रियं कुर्यतस्तु किम् ॥ ९६ ॥ तस्मादिस्वाकुतनयः साधूनामप्रियः मदा । तस्मादात्महितां सेवां नाकारोमन्दधीःसताम् ॥९७॥ अनुभूतं महद्दुःखं तस्माद् दुर्धोनिरेव च । तस्मात्कार्या तु साधूनां सेवाकार्यार्थसाधिनी ॥९८॥ रुद्रस्याप्रियकारित्वात्परमो भाविनि जन्मनि ॥ दुःखं तु बहुलं लेभे जन्मकाले महाप्रभोः ॥ ९९ ॥ इतिहासमिमं पुण्यं ये मृष्यन्ति दिवानिराम् ॥ जन्ममृत्युजरादिभ्यो मुच्यन्ते नात्र संशयः ॥१००॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे वैराग्यमाहात्म्ये नारदाश्वरीपर्वनादे कामदहनं नाम अष्टमोऽध्यायः ॥८॥
 शंका गर्ने लागे ॥९४॥ हराए, छे देवी पनि आँखा चिम्लेर टाढा बागिन् । बाह्रवाईको समीपका हटाउन शिपजी पनि बन्तर्धान भए ॥९५॥ शिपजीको हट्ट र देवीको मनको हित गर्नेहरूको पनि बेकारको अनर्थ नै पाए भने अग्रिय गर्नेहरूको त के कुरा गर्ने ? ॥९६॥ न्यसकालम इत्यादिहुलको छोरो त मर्ने साधुहरूको अग्रिय पियो । त्यसैले आफूले हित गर्ने सज्जन-हरूको सेवा उस धूर्धले गरेन ॥९७॥ त्यसै कारण उसले ठूलो-ठूलो दुःखको अनुभव गर्नुपरो र लथवा येनिहरूमा जन्मनुपयो । त्यसकारण सबै मतलब बिह्र गर्ने साधुहरूको सेवा जरुरै गर्नुपर्छ ॥९८॥ महाप्रहृ तिबर्ताको अग्रिय गरेको हुँदा कामदेवले पनि हुने जन्ममा र जन्मकालमा पनि घेर धेरै दुःख पायो ॥९९॥ यो पुण्यदायो इतिहास यो राख्दिन सुन्दर, ती जन्म-मृत्यु जरा (वृद्धाई) इत्यादि कुटुम्ब, बसमा कुनै शंका छैन ॥१००॥

श्रीस्कन्दपुराणको वैराग्यमाहात्म्यका भा.८६ र अश्वरीय संवाहमा स्वान्वयस्य नामले पढिँदा आठवाँ अध्याय सकियो ॥८॥

अथ नवमोऽध्यायः

वेदाङ्ग

७१

मैथिल उवाच—अथ दग्धस्य कामस्य कस्माज्जन्मा भवद्भिर्भो । किं दुःखमभवत्तस्मिन् कर्मणामिह लङ्घनात् ॥ १ ॥ एतदावश्व मे ब्रह्म श्रोतुं कौतुहलं हि मे । श्रुतदेव उवाच—कुमारजन्म वक्ष्यामि श्रवणात्पानाशनम् ॥ २ ॥ यस्यास्य पुत्रदं धर्म्यं सर्वरोगविनाशनम् । शम्भुना तु हते कामे तत्पत्नीं रतिमद्भका ॥ ३ ॥ सुमोह पुरतो दृष्ट्वा पतिं भस्मावशेषितम् । जातपत्न्या मुहूर्तन- विललाप ह चित्रधा ॥ ४ ॥ यद्विलापाद्भनं सर्वं समदुःखमभूतदा । तच्चिन्तामनौ स्वकार्यं तु त्यक्त- कामा च माधवम् ॥ ५ ॥ पत्युः सस्वार्थं सस्मार कर्तुं तत्कालिकीं क्रियाम् । स चागतश्चित्तिं कर्तुं

मिथिलाका महाप्राज्ञे मने—हे प्रह्व ! त्वम्ही उदेका कामदेवको कसराट् जन्म मयो ? त्वत्त जन्ममा यहाँ मरिएका कर्मका उल्लापनल के दुःखमया ॥ १ ॥ हे ब्रह्मन्, मलाई यो कुरा मनुशोप, यो हुन्ने मलाई धरे उत्कण्ठा । त्वत्तदेवने मनुमयो मुन्नाले माई पनि पाप नाश हुने कुमारको जन्म सुनाउँछु ॥ २ ॥ जो मुन्नाले पत्त मिल्छ, सन्ताब मिल्छ, वम हुन्छ र सारा रोग पनि नाश हुन्छ । शिरजाले कामदेवलाई मारे रति रति नामको उसकी पत्नी ॥ ३ ॥ भक्त्युज्ज्वादि पहिलाई खराबी हुनमात्र बाँकी रहेको देखेर मुच्छा परी र दृष्ट पढीमा हाँसआपसछि क्रिमि-क्रिमिमका अजीना-विलीना भनं बाली ॥ ४ ॥ एव स्पष्टका विलापले मारा कन मै उ-जम्ने दुःखी मयो । अन्तकामदेवको चिताको आगोमा आत्मन् खरीर पनि त्याग्ये इच्छा गर्ने अर्को

मा ०

७१

वेदाङ्ग

७२

वीरपत्या महाभुजः ॥ ६ ॥ स तु क्रतुः सखीं दृष्ट्वा क्षणं मुच्छ्रयरोऽभवत् । रति तु सान्त्वया गाढ सान्त्वेर्वदुतिधैरपि ॥ ७ ॥ पुत्रतुल्योऽस्मि ते भद्रे स्थितं ग्रयि च नाहंनि । कार्यं त्यक्तुं धमहेतुभित्पार्यैर्वहुधाऽपि सा ॥ ८ ॥ नैव स्मातुं मनुष्यके तेन संस्तुभित्ता रतिः । दृष्ट्वा दार्ढ्यं वसन्तोऽपि चित्ति चक्रे सरित्तटे ॥ ९ ॥ साऽवगाह्य धुनर्यां च कृत्वा कार्याणि सर्वशः । सन्नियमं-न्द्रियग्रामं निवेशयत्तमि वै मनः ॥ १० ॥ चित्तिमारोद्धमारे मे ततोऽजनाऽशरीरवाक् । मा प्रवेशय कल्याणि बद्धिं पतिपरायणम् ॥ ११ ॥ भविष्यति च ते पत्युर्हराद्विष्णोर्यत्नं योदवात् । जन्मद्वयं जापना वतिको मित्र वमन्डलाहंताकालिक क्रिया गर्नलाई सखी । त्यो महावीर पनि वीरपत्नीका साथ चिता बनाउन जाइ पुग्यो ॥ ५-६ ॥ हराणको ठगले पनि सखीको हातले देखेर एफछिन त बेहोस जम्ने मयो र अनेक प्रकृतका मन्त्रवना ॥ ७-८ ॥ रतिलाई सम्झाउन बाल्यो ॥ ७ ॥ हे भद्रे ! यतिको पुत्र तुल्य हुँ, म छँदाछँदै धर्मका लागि शरीर त्याग्न उचित ठेन भन-इयापि कुराले अनेक प्रकृतले संताडणकी पनि ॥ ८ ॥ शरीरले आकूल भएकी उम रतिले मन मतिना वक्षन्ने पतिन उमको इड देखेर नदीको किनारमा चिता पनायो ॥ ९ ॥ रतिले पनि गंगाजीमा न्हाहेर चिताका सारा विधिहरू पढेर आफ्ना इन्द्रिय ममुहलाई संयम गरेर, मनलाई स्थिर गरेर ॥ १० ॥ जब चितामा चढ्न बाली तब यस्तो आकाशवाणी भयो—हे पतिमा प्रेम राख्नेबाली कल्याणी ! आगोमा नपमा ॥ ११ ॥ महादेवबाट र यादव कुलमा जन्मेका विष्णुबाट कर्मले नेरा पतिको दुःख जन्म

क्रमेणैव तत्र चोत्तरजन्मिनि ॥१२॥ धैर्य्या कृष्णान्महाविष्णाः प्रद्युम्नारूपो भविष्यति । वसिष्थमि
 त्वं च शापाद्वक्त्राणः शम्भ्वराजये ॥ १३ ॥ प्रद्युम्नारूपेन ते पत्या सङ्गतिश्च भविष्यति । इत्युक्त्वा
 विरराभाय वाणी आकाशगोचरा ॥१४॥ श्रुत्वातां तु निवृत्ताऽभ्युत्तरणे कृतनिश्चया । ततो देवाः
 समाजग्मुः स्वायं कामे हरे हरात् ॥ १५ ॥ रत्या दृष्टं प्रह्वर्वाणा गुर्विन्द्राग्निपुरोगमाः । तां ते
 निवर्तयामासुर्वरेण्यां महतीं सतीम् ॥१६॥ अनङ्गोऽपि भवेत्माङ्गो मृत एवासिगो भवेत् । इति तां
 विनिवर्तयामु धर्मं चोपदिदेशिरे ॥१७॥ पूर्वकल्पे स्वयं राजा सुन्दरीरूपो महामनुजः । त्वमेव

हुनेठ संगम्ये पठित्वा जन्ममा ॥१२॥ महाविष्णुको कृष्णवतारवाट भोष्कको छोसोमा 'प्रद्युम्न' नामको वयर बन्मनेठ ।
 तेवाहिं म्माको आपले चम्बरको भरमा वसेती हुनेठल् ॥१३॥ रपही प्रद्युम्न करिने पत्निका लाग वेरो नेट हुनेठ । पति
 भनेर आकाशवाणी रोकिमा ॥१४॥ यस्तो आकाशवाणी सुनेर मन तयार चरकी उनी रोकिन् । तब वरादेववाट काम-
 देव मासिएपति देवताहरू वापस् मल्लबका लागि मेला मर ॥१५॥ कामलाई रजिले देखिने पार्ने बरका गुठ हुन् जनि
 अग्रसर हुने ती देवताहरूले दूरी सती छी स्तुत्यरजिलाई निर्वक हुने वराए ॥१६॥ शरीर जयए पनि शरीरवाला दोषु बरोको
 मर पनि देखिने होम् । पत्नी बरले रजिलाई दुख पारेर उठ केला चर्चको पनि उबरेश बरे ॥१७॥ पत्निलेको चरमाया यो
 कामदेव दूरो प्रह्वरमा बएको सुन्दर नामको राजा यियो । त्यसबेला पनिइव छयायमिष पार्नेवाली ठिकी नै पत्नी यियो

पत्नी तत्रापि रजःसङ्करकारिणी ॥१८॥ तेनेचं च दशाभ्यूते कुर्विदानीं च निष्कृतिम् । मन्दाकिन्यां
 तु वैराग्ये प्रातःस्नानं सदा कुरु ॥ १९ ॥ मधुसूदनमभ्यर्च्य कथां दिव्यां तथा मृणु । अशून्य
 शयनं नाम व्रतमाचर भूमिनि ॥२०॥ धर्मेणानेन ते भद्रे व्रतेनापि च माधवे । नूनं ते भवितां
 पत्युरुपलब्धिं न संशयः ॥२१॥ इति तस्यै वरं दत्त्वा देवा जम्भूर्ययागतम् । ततः कृष्णानिवृत्ता
 मा देवी कामावती तथा ॥ २२ ॥ गङ्गावाहनं चक्रे मेघसंस्थे दिवाकरे । अपशून्यशयनं नाम व्रत
 चापि महामना ॥२३॥ तेन पुण्यप्रभावेण सद्यः कामोऽसिगोचरः । अभूत्तस्या महाराज लोके

॥१८॥ त्यसै करणले तिम्रो यो दया भयो, अब कहिले उमको प्रायचित्त गर । वैजाल महीनामा नवै गंगाजीवा प्रातः
 स्नान गर ॥१९॥ रोजै मधुसूदन भगवान्लाई पूजा पारेर उनको दिव्य कथा सुन र हे भूमिनी । अशून्यशयननामको व्रत
 गर ॥२०॥ हे भद्रे ! तिम्रो यो धर्मले वैजालमा गरिएको व्रतले पनि, अक्षय्य नै तिम्रा पतिको प्राप्ति हुनेछ, यसमा कुनै
 संशय छैन ॥२१॥ यसो उनलाई वरदिएर देवताहरू बसरी आएका विष्ट उमैपारी गए । तब अमावसीयाबाट छुटेको उभ
 कामावती देखिले, देवताहरूले भने जस्तै ॥२२॥ मेघराशिमा खरै रहेको बेला गंगास्नान गरिन् । दूरो बस बरको उत्रले अश-
 न्यशयननामको व्रतपनि गरिन् ॥२३॥ त्यसपुण्यका प्रभावले हे महाराज ! संसाराका कमलै रोक्न नसकिने पराक्रमो काम-

चावार्पवीर्यवान् ॥२४॥ पूर्वकृत्ये त्वयपि राजा धर्मपरायणः । वैशाखोक्तान्महाधर्मान्न वके तन
 वै स्मरः ॥२५॥ देहहानि प्रपदेऽसौ पुत्रोऽपि परमात्मनः । ब्रूया नीते तु वैशाखे मेवसंस्थे
 दिवाकरे ॥२६॥ अप्रस्थेयं न देवानां मनुष्याणां तु का कथा । व्यभेदोऽन्तर्हिते पञ्चान्निरासरा
 गिरिकन्यका ॥२७॥ तूष्णीं स्थितां मदु भ्रान्तां तां दृष्ट्वा हिमवान् ॥२८॥ चकितः स्मृहं नित्ये
 दोर्म्यां तां परिरभ्य न ॥२९॥ रूढोदाययुणान् दृष्ट्वा हरस्यैव महात्मनः । स एव मे पतिर्भूयादिति
 तन्निश्चिन्तमानमा ॥ २९ ॥ मञ्जोषकुलमापेदे तामस्तान् दृष्ट्वा । निवारितपि सा देवी पित्रा मात्रा
 स्वकैर्जनैः ॥३०॥ अर्चयन्ती महाविद्धं निराहारा जगत्पराः । दिव्यवर्षमहम्मन्त्रे प्रत्यक्षांश्चमून्मह-
 देर तुल्यै रजिते देविने भया ॥३१॥ पूर्वकल्पमा यो कापदेव पति जयन्त धर्मान्मा रात्रा पियाः । पयले वैशाखमा गन्
 वताङ्गका मृता धर्मदरु वरेन, न्यमस्त यम कापदेमले ॥३५॥ क्षम परमात्मकाः क्षरो मण्ण पति देहयामो दुःखपन्थो ।
 मेपमा एयं रतेको वैशालमहाता वेकाट चित्तोऽयं ॥३६॥ धौवाहृत्को वमो हापवदुष्ट भनेः मनुष्यदृक्को व के हुग मठ ।
 महादेव अन्तर्धान मण्णपति हिमालयकी क्षोरी निराह ॥३७॥ अन्यमनस्क मण्ण नुपचाप रहेकी पाम्पानाई देमर चकित
 मण्णका हिमालय पर्वतले दुर्व हातले उनलाई मण्णाय आपन्न पर लगे ॥३८॥ महात्मा शिवकोको रूप र उक्त गुण देव
 'उ नै वेग पति होन्नु' मनो उनीमा एकपिच मण्ण ॥३९॥ तन्मया घनको लागि मगको किनायमा पान् । बाबू-आमा र
 आपना जनहस्तै रोकिएकी पनि ती ह्य प्रतिश्रवती पार्वती ॥३०॥ भोको रेरे लहाधारी मण्ण शिवलिङ्गको पूजा मर्धिन ।

श्वरः ॥३१॥ भूत्वा वर्षी तु सायाह्नं पर्णशालामुखे त्रिभुः । स्वनिष्ठमनसो दाढ्यं वाच्यैर्नानाविधैरपि
 ॥३२॥ ज्ञात्वाऽब्रवीद्वरं भद्रे वरयेति महाप्रभुः । सा बन्ने मे पती रुद्रस्त्व भवेति मनोरमा ॥३३॥
 स तथैव वरं दत्त्वा ऋषीन् समार सप्त च । आजग्मुस्तेऽपि मुनयः स्थिताः शास्त्रलयः पुरः
 ॥ ३४ ॥ श्रुत्वा सा प्रापयामास कन्यां प्रभुं हिमालयम् । तथाऽदृष्ट्वा भगवता कन्यार्थं हिमवद्-
 गृहम् ॥ ३५ ॥ प्रापुर्विहायमा सर्वे द्योतयन्तो दिशो दरा । प्रत्युज्जगाम स गिरिः मानैताम्
 नववित्तमान् ॥ ३६ ॥ सम्पूज्य विधिवत्सर्वान् सुखासीनान्प्रच्छत । भन्योऽस्मि कृतकृत्योऽस्मि

तव हजार्नान्यवर्षे चित्ता ॥ ३७ ॥ महादेव प्रत्यक्ष मण्ण ॥३१॥ मातामाताका छायाको दोकामा महादेव नक्षत्राको
 रूप लिएर आएर र वनेक । मण्णको काफुमा महेको उनको मनको दृष्टालाई ॥३२॥ ज्ञाने महाप्रभु महादेवले—
 'हे भद्रे ! सर मागे' घनो मन । तव नी तुन्दरीले—'मेरा पति तपाई' महादेव दूखीलाई घनो घनित ॥३३॥ महादेवले
 मयले वर दिएर मण्ण श्रुतिनाई मने । ती मुनिहरू पनि आदुरगे र अगाडि हातबाँधे खडा रहे ॥३४॥ महादेवले कन्याका
 बागेमा हिमालयलाई माँझका लागि श्रुतिनाई अहाण् । न्ययरी मगवान्ने अहाण्कादृक्का मायनका लागि हिमालयको
 परमा ३५॥ काकाङ्गमगले दक्षे दिष्टा प्रकाशमान पाई युगे । हिमालय पर्वतले पनि यी पती मन्त्र बान्नेहरूलाई वरमम
 आण् माथेमा लिई राण् ॥३६॥ यथायोग्य बान्नेमा निराजमान पराई सुखार्थक रहे ३७ मने च विद्वत्लाई विविध्वक पूजा

परिपाकमुपागतम् ॥४३॥ तेषां तद्वचनं श्रुत्वा संहृष्टात्मा महाशिरिः । न्याजद्वार पुनर्वाक्यं पुत्री
 वल्कलधारिणी ॥४४॥ गङ्गातीरे निराहारा तपस्तपति दुष्करम् । काङ्क्षमाणो पतिं राशुं तस्या
 इष्टमिदं त्विति ॥ ४५ ॥ दत्ता कन्या मया तस्मै त्र्यम्बकाय महात्मने । शीघ्रं गत्वा भवन्तस्तु
 यत्र राशुर्महामनुः ॥ ४६ ॥ प्रोत्था हिमवता दत्तां गृहाणेति निवेद्य च । भवन्त एव कुर्वन्ति
 चेन्द्रवैवाहिकीं क्रियाम् ॥४७॥ इत्युक्तान्ते हिमवता तमामन्य शिवं ययुः । लक्ष्म्याद्या यापितः
 सर्वा विष्ण्वाद्या देवता अपि ॥४८॥ पण्यातरोऽथ मुनयो द्रष्टुं जगमुर्महत्तमवम् । शिवः सर्वामर-
 मिवाय अकरो हुनरीन । कन्याया चान्ते दत्ताईले ती देवी क्षम्यताई नै दिव्यपुष्पं ॥४९॥ इनारी पूर्व जनवरुमा कथाईले
 पुष्प गर्नुमप्येव धियो । यत्त वेला तपाईका मायले ती पुष्प फली-कली पाकिस्केका कन् ॥५०॥ गिनीइरुको त्यो कुनो
 मुनेर अति प्रमन विद्या प्रपुका हिमालयले केरि कुनो मने-देही छोरी रुलका शोका लग्यएरा ॥५१॥ बोकै रेरेर बंगानीको
 नीरमा करिन तपस्या मरिदेही छ । क्षम्यताई पतिचाइनेशली तमका लागि यो अमल बयो ॥५२॥ मैने मरामा ती विन-
 कोलाई कन्या निगे । तर्ना महाप्रभु शम्भु हुनुहुन्छ, कथाईरुउडा बाई गुंग ॥५३॥ दिगमलपयो बहाले दिएरा कन्यालाई
 ब्रह्ममर्त्योय परमा निवेदन योगे कथाईरु नै यो विवाह समग्रणी क्रिया पनि मरिदिनुहुन्छ ॥५४॥ दिगमलपयला यस्तो
 मनिएका ती अविदक उनसि मल्लाह यरेर शिव भाटी गुगे । लक्ष्मी आदि सबै देवीहरू, त्रिपुर्बादि सबै देवीहरू
 ॥५८॥ छः श्रेष्ठ महादेवहरू, बरै हुनिदक त्यो दूला उत्तर रेने मर । शिवजी सारा देवीहरू, हुनिदक अनि महादेवहरू

गणैर्मुनिभिर्मातृभित्तया ॥४९॥ आन्वतो वृषभारूढः प्रमथैः कोटिभिवृत्तः । भरोशान्मृदङ्गाद्यः
 काहनीपट्टहादिभिः ॥ ५० ॥ ब्रह्मघोषैर्वन्दिभिश्च प्रविशद्विमलपुरीम् । समुद्रतं शुभे लम्बे शुभ-
 ग्रहीनरीक्षिते ॥ ५१ ॥ विवाहमकरोच्छैलः प्रहृष्टेनात्मनात्मना । महोत्सवस्तदा वासीत्रिलोक्या
 प्राणिनां वृष ॥५२॥ महोत्सवे निवृत्ते तु शङ्करो लोकशङ्करः । रेमे स्वच्छन्द्या देव्या लोकधर्मा-
 ननुव्रतः ॥५३॥ अद्विमाद्विर्भवद्गमे देवेन्द्रभवनोपमे । स शर्व्या नदीतीरे वनराजिषु शङ्करः
 ॥५४॥ मत्तालिङ्गजमन्नादमयूरवरमण्डिते । दिव्यवर्षमहत्प्राणि रेमे स्वच्छन्दतो विभुः ॥ ५५ ॥

॥५६॥ पुनः मण्ड करोही भूतहरूले घेरिएर, बग्याहामाथि कटेर दमाता, डंगल, मादल, कर्नाल, इत्यादि आदि बाजाहरू
 ॥५०॥ तथा बेंदुपनिर कर्दीहरूका स्तुतिमानका साथ हिमालयको नगरमा प्रवेश गरे । राशो हुइतमा, शुभलग्नमा, अमल
 ब्रह्मरुले देखेको वेला ॥५१॥ हिमालयले भिरैदेखिखुपी मनले विवाह गरिदिए । हे राजन् ! तीने लोकका प्राणीहरूको
 लागि त्यस वेला त्यो दूला उत्सव धियो ॥५२॥ मंदारैलाई कन्याया गर्ने प्रपुका शंकर त्यो दूला उत्सव सकियएछि
 दुनियाँका धर्मलाई पालन गर्दै स्वतन्त्रताईवक देवीका माघ रमण गर्न लागे ॥५३॥ राती देवेन्द्रको घर जस्तो देख्यैशाली
 बायन् बग्या, उमस प्रमरा र काहहरूको सुन्दर गुञ्जन र मणुपको तीको स्वरो सुन्दर मणको नदीका तीरहरूमा, बनका
 नाईइरुमा दिव्य हजम वर्षमम सर्वमकिमाया ती शंकरले स्वच्छतापूर्वक मनमानो रमण गरे ॥ ५४-५५ ॥ हे राजन् !

स्नानामन्त्राभ्यावात्तस्मिन् काले नृपात्तम । पुमवगात्युनगभा नाराणा खवात प्रुवम् ॥५६॥
 प्रत्यहं रमभादेव्यां नामधृद्गर्भो हरादतः । देवानामभवञ्चिन्ता पुत्रलाभाद्वरादिभ्यो ॥५७॥
 सर्वे सङ्गत्य संमन्त्र्य मिथ एवं वभाषिरे । कामी बाभूवृत्तौ नित्यं सक्तो देव्या हरः स्वराट् ॥५८॥
 नाम्नाकं मिदद्यते कार्यं नित्यं गर्भस्य संस्रवात् । पुनारतिर्यथा न स्यात्तथाऽप्राभिविधीयताम् ॥५९॥
 मिथ एवं तु सम्भाष्य विचिन्तन् स्रणमत्र ते । अग्निं कल्पं विनिश्चित्य स्रूचुर्मानपुरः-
 सरम् ॥६०॥ मुक्तं त्वदग्ने देवानां त्वं बन्धुर्गतिरेव च । हदानीमपि गच्छ त्वं रमते यत्र वै हरः

‘पुरुषका’ अति संमर्गले नारीहृत्को गर्भमायिको गर्भं अवरयै हाई बन्ने श्रीहस्ताई इन्द्रको आप हुनाले त्यस बेला ॥५६॥
 रात्रे रमण गने महादेववाट देवीमा मयं रहेन । यसकारण शिवजीवाट पुनको छाम नमस्करेले ठाकापुगले पाएकी वरदेखि
 देउनाहलार्दे चिन्ता भयो ॥५७॥ तब सर्व देवनाहल मेला भएर परस्परमा खलोह गरेर यस्तो भने-मवंछाकिमान् द्विवजी
 हमेया देवीका साथरविमा आमाक भएर महान् कायक जस्ता भये ॥५८॥ यसरी अविच्छिन्न रमण गरिरहे भने त रात्रे गर्भ-
 को साथ हुनाले हाथीहृत्को काम त पिछे हुँदैन । त्यसकारण यसरी गृच्छ महादेवले अति रवि गनं नपाछन्, यस्तो काम
 शमोहले यन्तुछ ॥५९॥ परस्पर यन्को बाटचीत गरेर ‘यममा’ के गर्ने, बन्ने मोन्दे एकडिन रोधिर यो कामकले यनं
 मचने अग्निलाई नै ठानेर वडो सम्पानपुत्रक उनीहृत्ले उनलाई भने ॥६०॥ हे अग्नि, यिषो यीवाहका मुख हो, तिमी नै

॥ ६१ ॥ रत्यन्ते दर्शयात्मानं सम्भवेज्ज रतिर्यथा । त्वां दृष्ट्वा व्रीहिता देवी ततश्चापमरेदु-
 प्रुवम् ॥ ६२ ॥ शिष्यो भूत्वा तु रत्यन्ते पृच्छ तत्त्वं स्मरान्तकम् । तत्त्वसम्भ्रश्नव्याजेन कालं
 बहु नय प्रभोः ॥ ६३ ॥ बहुकाले गते देवा कुमारं प्रसविष्यति । देवै रेव प्रार्थितोऽग्निरोमित्यु-
 क्त्वा हरं यथैः ॥ ६४ ॥ वीर्योत्सर्गात्पूर्वमेव गतो वह्नि रतान्तरे । तं दृष्ट्वा व्रीहिता देवी विवस्त्रा
 विलना यथैः ॥ ६५ ॥ रतिं विहाय त्वरया सतो रुद्रोऽन्तिकोपितः । बाह्म प्राह गृहाणेदमविमुष्टं
 तु दुर्मते ॥ ६६ ॥ मद्दीर्घं दुःसहं पाप रतिविघ्नस्त्वया कृतः । उत्स्रामि च मद्दीर्यं त्वन्मुखे हव्य-
 यन्तु हो, तिमी नै गति पनि हो । बहो शिवजी रमण गरिरहे छन अहिले उहाँ गैहाल ॥६१॥ रतिमरिनेभिगे किमी बाहु-
 लाई खाउ, यसरी हुन्छतुल्लैकेरि रतिकारा हुन नपाओम् । किनकि तिमीलाई देखेर लजाएकी देवी निष्ये षडावाट हटने न
 ॥६२॥ अनि रतिषयि शिष्य भएर भक्ष्य गर्ने महादेवलाई तब मोध । तबमाथे छललं प्रबुको धेरै समयबिताऊ ॥६३॥
 यसरी धेरै समयबितेपछि देखिले ‘कुमार’ पाउनेछिन् । देउनाहलले यसरी प्रार्थना गरिएका अग्नि ‘हुन्छ’ भनेर महादेव माठी
 गए ॥६४॥ रतिको चिन्मा राँघे सम्पुमन्टा पतिले नै अग्नि उहाँ पुगे । उनलाई देखेर लजाएकी नांभी देवी खिन्न भएन्
 ॥६५॥ रतिमन्त्र कोचो भएका शिवले नमस् रति न्यागि’ अभिलाई भने-‘हं तमसि । यो मरेको बीचो बीच’ ॥६६॥ मेरो

वाहन ॥ ६७ ॥ इत्युक्तोत्सृष्टवान्वीर्यं हृष्यवाहमुखे हरः । तद्भुत्वा दक्षमानः मन् स्वोदरे वीर्यः
मुख्यणम् ॥ ६८ ॥ चिन्तमानो ययो धाम देवानां यज्ञपूरयः । कयचित्प्राणमुदघृत्य देवेभ्यस्तन्य-
वेदयत् ॥ ६९ ॥ देवा बहिरितं श्रुत्वा हर्षशोको मग्राययुः । स्थितं वीर्यमिति ह्यदं कथं तु प्रसवो
भवेत् ॥ ७० ॥ इति दुःखं तदा चासीद्वह्नेः कुशौ तु शाम्भवम् । बह्वे तेजसाक्षितं दश मासाग-
तास्तदा ॥ ७१ ॥ नापश्यत्प्रमवोपायं बहुदुःखपरायणः । देवान् शरणं प्रप गम्यमोचनहेतवे ॥ ७२ ॥
ते देवा बह्निना मार्कं प्रापुर्गङ्गा यशस्विनीम् । गङ्गास्तोत्रेण ते स्तुत्वा प्रार्थयामासुरञ्जना ॥ ७३ ॥

वीर्यं महिनसन्तु छ, वैनं रमिषा चिन्तयामिस् हे हृष्यवाहन । म मेरो वीर्यं तेगे भुक्तवा कोषिटिन्तु ॥ ६७ ॥ ययो मनेर
महादेवले अग्निर्को मुखना वीर्यं कोषिटिम् । त्यो तेजिलो वीर्यं आपन् पेठमा शलेर मयका पोनिम् को छंदो ॥ ६८ ॥ वीर्यमाने
अग्निदेवता देउताहरूको धाममा गए । अग्निदेवताहरूलाई मयसरी प्राण धारेर रहूँ ? मनी निवेदन गरे ॥ ६९ ॥ वीर्यवाहले
अग्निले मनको सुनेर हर्ष-शोकद्वै अनुभव गरे । वीर्य स्थिर राखो मन्ने कुशलले हर्ष भयो, वर कसरी प्रसव होला ॥ ७० ॥ मनेर
दुःख भयो । मनले कोषिर्को अम्भुको वीर्य अग्निको कोखमा बटन थाप्नो, त्यसरी नै दक्ष महीना नित्यो ॥ ७१ ॥ प्रसव
हुने हुनै उपाय नदेखेर, अन्यन्त दुःखी मएर गर्भको त्यागका निमित्त घौताहरूको क्षरमा पुगे ॥ ७२ ॥ तब तो घौताहरू
अग्निका साथ यज्ञभित्ती संगजी भाटौ पुगे र गंगाका स्तोत्रले स्तुति प्रार्थना गरे ॥ ७३ ॥ सारा घौताहरूको निमी

त्वं माता सर्वदेवानां तमेव जगता मतिः । देवतस्य तु त्वं भद्रे धत्स्व तेजस्तु शाम्भवम् ॥ ७४ ॥
तद्वह्नेरर्पिते गर्भो न मीत्वाप्रमवोऽस्य न ॥ तस्माद्वह्नि च नः सर्वान् समुदर दयां कुरु ॥ ७५ ॥
हृष्येवं प्रार्थिता देवी तयाऽस्तित्वि बभोऽब्रवीत् । देवास्तु बह्वे प्रादुर्भन्त्रं गर्भविमोक्तम् ॥ ७६ ॥
तन्मन्त्राद् गर्भमाकृष्य व्यसृजद्व्यवाहनः । गङ्गायां शाम्भवं तेजो भास्वस्तोक्तमुदुःसहम् ॥ ७७ ॥
सा पोहो कतिचिन्मासान् शशकः ततः परम् । निर्गतां ततः खेप स्फुटोद्विक्तकलेवरा ॥ ७८ ॥
बहुदुःखाकुला देवीं पातित्रयप्रभावतः । उज्जहार स्तोदरस्थं, लोकेकपावनी ॥ ७९ ॥

माया ही, निमी नै जगन्की मति ही । हे भद्रे ! देवताहरूको कल्याणको लागि यो अम्भुको तेज धत्स्व गरिविमोक्तम् ॥ ७४ ॥
बह्नि को त्यो पमं बहिरहेको छ, सोन्य नहुनाको कारण यिनको प्रसव हुँदैन त्यमकारण अग्निले हँ र हामी सबैलाई उद्धार
गर्नुहोस्, देवा गर्नुहोस् ॥ ७५ ॥ यस्ता किमिले प्रार्थना गरिएकी देवताले त्यस्तै होम् मन्ने बायो मनिन् । घौताहरूले अग्नि-
लाई गर्भ त्याग गर्ने मन्त्र बढादिए ॥ ७६ ॥ उस मन्त्रले अग्निले गर्भलाई निकालेर म्हायोमा फर्पारिदिए । देवीत्यमान,
संसारमा सहितप्रसवपुगे अम्भुको तेजलाई ॥ ७७ ॥ गङ्गाजोले केरी महीनामध्य त्यो गर्भ राखिनु, त्यसका बढ सबन सकि-
नन् । उपको प्रभावले भट्टै उनी रकोभर क्षरितशाली (पाखरी) भएम् ॥ ७८ ॥ रमिक्का हुनाले देखी क्का दुःखै दुःखले
बाह्रले मडन् र लोक्मा योटे पवित्र गङ्गाले आपन्पेठमा रहेको गर्भलाई निकालिम् ॥ ७९ ॥ र भतेतिरबह प्रलय रागिएकी

शरकाण्डे तु चिक्षेप दत्तमाना समन्ततः । शरकाण्डेस्तु संभिन्नः षोढा भिन्नो बभूव ह ॥८०॥
 षट्कृत्तिकाः समाजग्मुर्नक्षत्रा चोदितस्तदा । शरकाण्डे विनिर्भिन्नं षोढां सन्ध्याय शाम्भवं ॥८१॥
 षण्मुलं पुरुषं कृत्वा चैकदेहमिति स्फुटम् । कृत्तिका विधिनाऽऽह्वास्तं तथा चक्रिरे द्रुततम् ॥८२॥
 तदुदेहं पुरुषाङ्गरं षण्मुलं शरकाण्डगम् । अरक्ष्यमाणमेवामीच्छरकाण्डेषु वै विरम् ॥८३॥
 एकदा वृषभारूढो पार्वतीपरमेश्वरो । श्रीशैलगन्तुमनसो तत्स्थानात्परिजम्मतुः ॥८४॥
 तदामीत्पार्वती देवी सद्यः स्तुतपयोधरा । विस्मितोवाच तं रुद्रं स्तुतौ कस्मात्पयोधरो ॥८५॥
 कारणं नूहि विरवात्मनि युक्तस्तु हरोऽनवीत् । शृणु देवि प्रवक्ष्यामि पुत्रोऽधो वर्तते तव ॥८६॥
 उनले त्यम्भार्हं शरकाण्ड (कौमारी) मा पयोकिन्, शरकाण्डे काटिण्यो त्यो ज्ञप्ति दृष्टा-दृष्टा मयो ॥८७॥ तव
 ब्रह्माक्षरा प्रेषित मय्यं षट्कृत्तिका त्यर्हो आप, शरकाण्ड (कौमारी) मा छिन्न-मिन्न मयको शम्भुको त्यो तेजः प्रणलार्हं
 जोधरे ॥८८॥ साफ र्वाटे देह मयको छः शुभ मयको पुरुष बनामय्यं ब्रह्माजीने ब्रह्मादयका कृत्तिकाकर्मो त्यम्भ प्रणलार्हं चोदित
 नै मनेमुताविक मरिदिए ॥८९॥ शर (कौम) को शरमा रहेको, छः शुभ मयको, पुरुषका आकारको त्यो देह धेरै कालमय्यं
 शर (कौमको) शरमा नै सिने रहको चिप्यो ॥९०॥ एकपल्ल ममाह्वायि चट्टक श्रीशैलमा जाने मन धरेका पावती
 र पयोधर त्यो छोडैवाट मरहेका थिए ॥९१॥ त्यस्त छोडैमा आह्वायिपछि देवी पावती एकपल्ल भवन पस्मिन्मयी भवन् ।
 आशयं चचित मय्यं पावतीने 'के काण्डले मेरा हुने स्तन बहन लागे ?' भनी भगवदेवमिल भवन् ॥९२॥ 'हे विरवान्मन

त्वयि दीर्घमस्तुष्टं प्राप्तेन तद्विनिर्दिष्टः । तं दृष्ट्वा श्रीललिता त्वं वै प्रविष्टा च ॥९३॥
 मया कौमल्यद्विदुने विदुष्टं दीर्घमुत्तमम् । देवतां च प्रकृतिं च त्वया व्यदृष्टादि ॥९४॥
 गङ्गा च दक्षमाताऽप्यं चक्षेप न शरकाण्डे । तव षोढा विधिं तु कानुमिश्रं दृष्टीकृतम् ॥९५॥
 पुरुषकृतिपथेदे तं दृष्ट्वा ते स्तुतौ स्तुतौ । पावत्यै च त्वयि चिन्ता ॥९६॥
 अयोध्यायैः पुनस्तव यत्किंचिदिति ॥९७॥ तस्मात् पुनस्तव स्तुतिं त्वं स्तुतिसिद्धिनास्तीति ते ॥९८॥
 यमको काण्ड बवाडुगोत्रं यनी तोषिएका विजयी अत्र तापुगो, हे देवि । तुम मरु—तोमो अंगो जत्र छ ॥९९॥
 विनीम। दीर्घं सत्सुगन्दा पहिल नै अग्नि उठा काडपुगो, उपलार्हं देखे विजो अनी तुमननदही तेगो ॥१००॥ श्री देवतापन
 त्यो तेजस्वी दीर्घे बनेको हुनका जोषिदिए, उनले देखेउत्तमो कृपाले त्यो गङ्गा ॥१०१॥ यनि गङ्गादे
 यनि पवित्रमय्यं त्यस्तार्हं शर(कौम-हो) पन यन्मा कर्वा किदिहन् । त्यो विजयिभ मयको भू-पार्हं अत्रिह उल्लेखे योदे
 साङ्गं गङ्गे गणए ॥१०२॥ यनि उनले पुनको आवाए पावो, त्योहोहो देखेर छिन्ता त्यो मय्यं लागेका हुन् । विष्णुतुल्य
 पराक्रम धरको यो पराक्रमोहोहो लागेर पाल ॥१०३॥ हे माथिनि । निश्चयनै यही विधि श्रीशैल पुत्र हो । त्यस्तकारन विनी
 त्यस्तार्हं चोहो हिलसा, यमले निचो ठूलो प्रमिद्धि हुनेछ ॥१०४॥ अम्भुले यस्तो आवाए भविदही उनले हुनले उवासी गणए

इत्यज्ञा शम्भुना सा तमादायान्तिके द्रुतम् । अङ्गमारोप्य तं देवी पाययामास स्त्री स्तनौ ॥९२॥
 देवेन मोहिता देवी पुत्रस्नेहपराऽभवत् । पुनः कैलाममगमत् प्रयुष्णा सह शाङ्करी ॥९३॥
 पुत्रं लालयतीं देवी सन्तोषं परमं ययौ । एवं कुमारजननं वर्णितं ते मयाऽद्भुतम् ॥९४॥
 य इदं शृणुयान्निषं कुमारजननं शुभम् । पुत्रपौत्राभिवृद्धिं तु लभते नात्र संशयः ॥९५॥
 महद्दुःखं तु जनने हरस्थाम्रियताऽभवत् । शीत्या तु श्रुवैशाखधर्मोऽप्यप्रतिमो भवेत् ॥९६॥
 तस्माद्वैशाखधर्मां हि सर्वाधीधविनाशतः । अवैधव्ययदः पुण्यः सर्वमप्यद्विधायकः ॥९७॥

उमलाई लिण्ण कालषा राखे देवीले आपना स्तन प्याइन् ॥ ९२ ॥ छोरले मोहित मराठको देवी पारवी छोरालाई
 अमाप्ये प्यारसर्गन नापिन् फेरि पारवी शिवका माथे कैलाममा फाँडिन् ॥ ९३ ॥ बुललाई प्यारी गर्दी देवीले दूनी मनोष
 पाइन् यस्ता प्रकारले बेलें आकर्षलायो कुमारको जन्म तिथीलाई बनेन गरे ॥ ९४ ॥ जो यो दुपारका जन्मको शुभश्रुतात
 गोत्रे सुन्दरउमका छेरा नातिका बटुनी हुन्छ, पममा कुनै सन्देह छैन ॥ ९५ ॥ शिवजीको अग्रिय गर्नाले कामदेवको जन्मनुमा
 दूनी दुःखमयो । रतिले प्रेमपूर्वकरीशालाको धर्म सुने-गरेकी हुनाले अठिले उ उपमारहित अपूर्व भरको छ ॥ ९६ ॥ स्वमकारण
 वैशाखमा गरिएको धर्म नै माया पाकमसूहलाई नाश गर्नेगला छ । जो सुन्नेले विषया हुनुपर्दैन, जो सुने गर्नु दूनी पुण्यहो
 र सारा सुख सम्पत्ति दिनेगला हो ॥ ९७ ॥ उमका प्रयासले अनङ्ग पनि अङ्गालामा प्राप्त भयो । जसको वैशाखमहीमा विना

अनङ्गोऽपि च साङ्गत्वं यत्प्रभावादासवात् । अस्नात्वा चाप्यदत्त्वा च वैशाखो यस्य वै गतः ॥९८॥
 सर्वधर्मकृतो नापि भवेद्दुःखपरम्परा । सर्वधर्मोज्झितो येन यद्येकोऽप्यमनुष्ठितः ॥९९॥
 यमदूर्तास्तिरस्कृत्य स याति परमां गतिम् ॥१००॥

इति श्रीकन्दपुराणे वैशाखमाहात्म्ये नारदाम्बरीषमवादे कुमारोत्पत्तिकथनं नाम नवमोऽध्यायः ॥१॥

स्नान दानले विनछ ॥ ९८ ॥ उमले अङ्ग सबै धर्म गरेको मय पनि ठगलाई दुःख परिरहन्छ । कुनै धर्म नगरेकोले पनि
 यदि केवल जो योत्र मात्र धर्मो भने पनि उमले यमदूर्ताहरूलाई फट्कारेर परम गति पाउँदछ ॥ ९९ ॥

श्रीकन्दपुराणको वैशाखमाहात्म्यमा नारद र अम्बरीष संवादमा कुमारोत्पत्तिकथन नामको नवौं अध्याय सकियो ॥१॥

अथ दशमोऽध्यायः

मैथिल उवाच—यत्कामपत्न्या चरितमशून्यशयनव्रतम् । देवोपदिष्टं तस्यास्य विधानं ब्रूहि ममुरा ॥१॥

किं दानं को विधिस्तस्य पूजनं किं फलं तथा । एतदाश्चक्ष्व मुदेव श्रोतुं कौतुहलं हि मे ॥२॥

श्रुतदेव उवाच—शृणु मय प्रवक्ष्यामि व्रतं पापप्रणाशनम् । अशून्यशयनं नाम रमायै हरिणोदितम् ॥३॥

येन कीर्णेन देवेशो जीमूतामः प्रसीदति । लक्ष्मीमती जगन्नाथः समस्ताद्यैवनाशनः ॥४॥

अकृत्वा यस्त्विदं राजन् व्रतं पातकनाशनम् । गार्हस्थ्यमनुवर्तते तस्येदं निष्फलं भवेत् ॥५॥

श्रावणे शुक्लाश्ले तु द्वितीयायां महीपते । अशून्यशयनारूपं तद् ब्राह्मं व्रतमनुव्रतम् ॥६॥

मैथिल महाशत्रवे भवे—हे ब्राह्मण देवता । कामकी पत्नी रतिले देवताहस्ते उपदेश गरिष्ठो भो 'अशून्यशयन नामको व्रत मरिच न्यमको बलाई विधान बताउनाम् ॥१॥ यम व्रतमा के दान मरिच्छ ! विधि के हो ? पूजा कमी गरिन्छ ! त्यमको फल के हो ? हे पुण्ड्रिका घोटा पो मन्तुहोम्, बलाई पो मुन्ने उक्कटिच्छा छ ॥२॥ श्रुतदेवले मन्तुमपो हे राजन् ! हरिले स्वामी बताउनुमको सारा पापलाई नाश गर्ने अशून्यशयन नामको व्रत म तपाईलाई बताउंछु मन्तुहोम् ॥३॥ जुन मय बगलि वीणाहस्तका कथिपति, लक्ष्मीका स्वामी, जगत्का नाथमारा पापसमूहलाई नाशगर्ने सिन्धु मयथात्र सुखी हुनुहुन्छ ॥४॥ हे राजन् ! जो जन, पातक नाश गर्ने पो व्रत नगरी घृष्टम्यो जीवन बिताउंछ त्यसको पो गार्हस्थ्य निष्फल हुन्छ ॥५॥ हे राजन् ! श्रावणको शुक्लपक्षको द्वितीयातिथि त्यो उक्त 'अशून्यशयन' नामको व्रत शुरू गर्नुपर्छ

चतुर्थां च राजेन्द्र इतिहासी महेन्द्रः । चतुर्थाः पारणं जतेः सप्तद्विः सप्तद्विती विभो ॥७॥

लक्ष्मीयुक्तो जगन्नाथः पूजनीयो जनार्दनः । पारणादित्ये प्राप्ते भयं चैव चतुर्विधम् ॥८॥ उपा-

यनं च दातव्यं ब्रह्मण्य कुटुम्बिके । सोषणीं राजतीं वापि मूर्तिं कृत्वा मनोरमाम् ॥९॥ सप्ता-

म्वरपरां दिव्यां चमालाविभ्रुविताम् । शुक्रपुष्पैः सुगन्धैश्च पूजयेत्पुष्पैश्चमम् ॥१०॥ राजादाते

ईश्वरानेविभ्रुणां भोजनेस्तथा । दम्पत्योर्भोजनेश्चैव दक्षिणाभिः प्रयजेत् ॥११॥ एवं तु चतुरो

भामान्पूजित्वा जनार्दनम् । मार्गशीर्षादिमासेषु पूजयेत् पूर्ववद्दत्तम् ॥१२॥ सरस्वतरणं 'सोत'

॥६॥ हे राजेन्द्र ! चतुर्मासाणि व्रती बनले हविष्य भोजन मार्ग, चार महीना सक्रियरति तन्को पारण मार्ग त हे राजन् ! यमले कल्पान्हुन्छ ॥७॥ रात्रि लक्ष्मीले सहित जय-का पनि जनार्दन विष्णुको पूजा गर्नुपर्छ । पापको दिन चार प्रकारको खाना खानुपर्छ ८। बालकका हुने बालकलाई दक्षिणा दिनुर हुनको या चोरी कौतुहल विष्णु-पति बनाएर उमलाई वीणास्वर गाभिएर, राश्री कृष्णका मालाहस्त मजएर, बाल्मा भोजने सेना हुनकरले पुष्पचम मयथाको पूजा गर्नुपर्छ ॥९-१०॥ छन्ददान, वस्त्रदान, ब्राह्मण भोजन गराउनुपर्छ । श्रीम दम्पत्योर्भोजन सप्तर दक्षिणाकरले पूजा गर्नुपर्छ ॥११॥ यन्मा किमिले चार महीनासम्म विष्णु मयथाको पूजा गरेर पारण गरेपर्छ । मन्त्रीर आदिपहीनाकरहा दिले से हरिको पूजा गर्नुपर्छ ॥१२॥ यम देला हविष्यले सहित राता चाम्य मयका हरिको ध्यान गर्नुपर्छ । चैव आदि चार

रुक्मिणीमहितं हरिम् । चैत्रादिचतुरो मासानेवं सम्पूजयेद्धरिम् ॥१२॥ भूम्यां च सहितं देवमर्चये-
द्भक्तिपूर्वकम् । सन्मन्दनार्थैर्मुनिभिः स्तूयमानं समन्ततः ॥ १४ ॥ आपादस्य च मामस्य द्वितीः
यायां समाययेत् । अष्टाक्षरेण मन्त्रेण जुहुयादादिपारणे ॥ १५ ॥ मार्गशीर्षदिमामानां पारणे
भूमिपालक । जुहुयाद्विष्णुगायत्र्या चैत्रादीनां निवोधय ॥ १६ ॥ पौरुषेयेण मन्त्रेण जुहुयादन्ते
शुभे । पञ्चाश्रुतं पायमश्च त्वपूर्णं धृतपार्षितम् ॥१७॥ एवं क्रमेण द्रव्याणि प्रतिमास्तु निवोधय ।
तामीं तु श्यामं दद्यात्त्वक्ष्मीनारायणस्य च ॥१८॥ मौनार्थं मध्यमे दद्यात् कृष्णस्य परमात्मनः ।

महीनामा पनि वसे मरां हरिकं पूजा मनुष्ये ॥१३॥ यस्यामनेन्दन आदि हुनिहण्ले चारविंशदा इमेवा स्तुति गरिने
भूमिका साच रहने हसिताई मंकी भक्तिपूर्वक पूजा मनुष्ये ॥१४॥ यस्या प्रकारले मालमरिको मत पूजे भैरवेपण्डि आराध
महीनाको द्वितीयाया वलको समाधि मनुष्ये । पहिले पारायणमा अग्निमापनाले पञ्चमस्कले गरिनेको अग्निमा अष्टाक्षर
मन्त्रले हवन मनुष्ये ॥१५॥ हे राजन् ! मङ्गमीर आदिचार महीनाको पारणमा विष्णुगायत्रेले हवन मनुष्ये, अनि चैत्रादि
चार महीनाको पारणमा विभी वान ॥१६॥ पौरुषेय मन्त्रलेष्टुम अग्निमा हवन मनुष्ये, मयनारलाई हर-महीना पञ्चा-
श्रुत, खीर र पिउमा पकाएको मालपूजा योग लगाउनुपर्छ ॥१७॥ यत् प्रकारले पूजा सामा यत्को कर्म ले बनाई, अथ
प्रतिमाहक पनि विभी आगिराख-पहिले चतुर्मासाको पारायणमा लक्ष्मी-नारायणको हासको मूर्ते दान मनुष्ये ॥१८॥

राजतीमन्तिमे दद्याद्द्वारादस्य महात्मनः ॥ १९ ॥ ब्राह्मणान्भोजयेत् पश्चान्नामभिः केशवादिभिः ।
वज्रयुग्मेरलङ्कारैर्यथावितानुमरतः ॥ २० ॥ अर्चयित्वा ततो दद्यादपूपार्द्रं घृतपार्षिताम् । उपाय-
नानि विप्रैश्च द्वादशेभ्यो निवेदयेत् ॥२१॥ आचार्याय ततो दद्यात्प्रतिमां पूर्वकल्पिताम् । शय्यां
मङ्कल्यितां पूर्वं सर्वालङ्कारभूषिताम् ॥ २२ ॥ तस्यामभ्यर्च्य विधिबल्लक्ष्मीनारायणं परम् । कांस्य
पात्रेण सहितामपूर्वबहुभिस्तया ॥ २३ ॥ वज्रालङ्कारसहितं दक्षिणाभिस्तथैव च । ब्राह्मणाय
विसिष्टाय वैष्णवाय कुटुम्बिने ॥२४॥ प्रदद्याद्विधिवत्पूज्य ब्राह्मणाभ्यां भोजयेत् । लक्ष्म्या त्वश-

भीचको चार महीनाको पारायणमा परमात्मा कृष्णको स्वयंमूर्ति दानमनुष्ये, अन्तिमचार महीनाको पारायणमा महान्ना
पराहको चर्चको भूतिदान मनुष्ये ॥२१॥ अनि केशव आदि नामले ब्राह्मणहस्ताई भोजन गराउनु । आपन् वनअनुगार
बांदा वल्ले र अलंकारहल्ले ॥२०॥ पूजा गरेर पिउमा पकाएका मालपूजाहक दिनु र ब्राह्मना ब्राह्मणहस्ताई दक्षिणा
या हुने सोमादिनु ॥२१॥ अनि आचार्यालाई पहिले बनाहएक । प्रतिमा दान दिनु र पहिले दानघर्न निशय गरिनेको शय्या
लाई मूवे अलंकारहल्ले सजाए ॥२२॥ त्यममा विधिपूर्वक सर्वश्रेष्ठ लक्ष्मी नारायणलाई पूजा गरेर कांस्यको बांदा र अह
मेरे अपूर्व ॥२३॥ वज्र अलंकारहल्ले र दक्षिणाले पनि पुनः पारेर बालवचा मणको, आपन् आचार-विचार नियममा रहनेको
वैष्णव ब्राह्मणलाई ॥२४॥ पूजा गरेर विधिपूर्वक दान दिनु ब्राह्मणहस्ताई पनि भोजन गराउनु । हे जनार्दन ! जसरी तपा-

न्यशयन यथा तव जनादन ॥ २५ ॥ शय्या ममाप्यशय्या स्याद्दानेनानेन केशव । एवं सध्याप्य
देवेश स्वयं भोजनमाचरेत् ॥ २६ ॥ पुरुषो वा सती वापि विधवा वा समाचरेत् । अश्वत्थराय-
नाख्यं च कर्तव्यं व्रतमुत्तमम् ॥ २७ ॥ एवं तव मयाऽऽप्तातं विस्तारान्मुपसत्तम । सुषमन्ने
जगन्नाथे भवेयुर्विविधाः शुभाः ॥ २८ ॥ तस्मिंस्तुष्टे तु देवेशे देशानामपि दुर्लभाः । तस्मात्तमर्व-
प्रयत्नेन व्रतमेतत्समाचरेत् ॥ २९ ॥ अवश्यं गन्तुकागस्तु तद्विष्णोः परमं पदम् । एवमुक्तं मया
सर्वं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ३० ॥ इत्युक्तस्तेन राजर्षिः पुनरप्याह तं मुनिम् । वैशाखेष्ठजयानस्य

ईमे शयन लक्ष्मीले खाली रहैदेन । २५ ॥ वस्त्रे मेरो कप्या पनि हे केशव । यम दानले खालो नरहोम । यमरी भगवानको
प्रापना गरेर अनि आफूले पनि भोजन गर्नु ॥ २६ ॥ पुरुषले, सधवा सती वा विधवाले पनि राम्ररी अष्टयशयन नाम
मात्रिको यो अनि उपम ब्रत गर्नुपर्छ ॥ २७ ॥ हे राजाहरुमा अष्ट राजा । यमरी मैले तिमीलाई विस्तारपूर्वक बताउने विधि
बताएँ । जगन्नाथ नाम भगवान् खुसी हुनुभो भने नारायणकारका कल्पनाहरु हुन्छन् ॥ २८ ॥ ती देवताहरुका पनि मासिक
सुखी भएका देवताहरुका पनि दुलभ मनोरथ पूरा हुन्छन् । जतः सकल भगवान् गरेर यो व्रत जरुरी गर्नुपर्छ ॥ २९ ॥
निष्ठेय गरेर विष्णुको त्यो परमपदमा पुग्न चाहनेहरुले यो व्रत यमरी हुन्छ । यस्ता ब्रह्मरक्षेति तिमीलाई भए कसको गर्ने
विधि र फल सबै बताएँ । अब बरु के हुन चाहन्छी । ॥ ३० ॥ भुवदेवले गन्ता प्रहलले घोषिएका राजर्षि मैले केहि

माहात्म्यं विस्तरोद्देशे ॥ ३१ ॥ श्रृण्वतांऽपि न तृप्तिं वैशाखांकाञ्छुभावहान् । शतं तद्वचनं श्रुत्वा
यशस्यं पुण्यवर्धनम् । श्रुत्वाच महाभागं श्रुतदेवो महायशः ॥ ३२ ॥ श्रुतदेव उवाच—वैशाखे
धर्मतत्त्वानां मानवानां महात्मनाम् ॥ ३३ ॥ ये कुर्वन्त्यातपत्राणां तेषां पुण्यमनन्तकम् । अत्रोवाह-
रन्तीममितिहासं पुरातनम् ॥ ३४ ॥ वैशाखधर्ममुद्दिश्य पुरा कृतयुगे कृतम् । नङ्गदेशे पुरा कञ्चि-
द्देवमकान्तं इति श्रुतः ॥ ३५ ॥ कुशकेतोः सुतो धीमान् राजा शस्त्रभृता वरः । एकदा शृगया-
सक्तो गहनं वनमाविशत् ॥ ३६ ॥ तत्र नानाविधान् हत्वा शृगान् कोडादिकान् बहुन् । श्रान्तो
पनि ॥ मुनिर्वाह भवे—हे गङ्गा । वैशाखमा छातादानको महिमा विस्तारपूर्वक बताउनेमा ॥ ३१ ॥ वैशाखमहीनामा वर्ग
बनाएका जन्मपक्षको कुशक सुनेरपनि मेरो बरु सुको इच्छा छ भएको छैन । यस्ता ब्रह्मको दिनको कीर्तिकारी पुण्य
बढाउने कुनै सुनेर को मायमानलाई हुला कीर्तिवाला भुवदेवले भन्नुभयो ॥ ३२ ॥ भुवदेवले भन्नुभयो—वैशाखमा धुपले
वातका महान्मा भनुपहुन्छ ॥ ३३ ॥ जो छाता छरी आदिको दान गर्छन् तिनीहरुलाई हुला पुण्य हुन्छ । यस विषयमा
म तिमीलाई अतिप्रमाणे इतिहास उदाहरणस्वरूप बताउँछु ॥ ३४ ॥ वैशाखमहीनाको वर्गलाई जरुर गरेर पहिले भन्नुभयो
यो इतिहास बनेको थियो । उहिले बङ्गाल देशमा हेमकान्त भन्ने नामले विष्णुपूज भएको ॥ ३५ ॥ कुशकेतुको छोरो जो राजा
श्वघोषीहमा योष्ट र पद्मिनाम थियो । एकपल्ट शिकारमा आशक्त भएर निजिङ्ग बङ्गलमा गएको ॥ ३६ ॥ त्यस बङ्गलमा धेरै

मध्याह्नवेलायां मुनीनामाश्रमं गयो ॥ ३७ ॥ तदा शतचिनो नाम ऋषयः शंसितव्रताः । समा-
धिस्थान् न जानन्ति चाद्यकृत्यं तु किञ्चन ॥ ३८ ॥ तान् दृष्ट्वा निश्चलान् विश्रान् क्रुद्धो हन्तुं मनो-
दधे । भूयं निवारयामास शिष्याणामयुनं तदा ॥ ३९ ॥ दुर्बुद्धे शृणु नो वाक्यं गुरुवस्तु समा-
धिगाः । नो जानन्ति बहिः कृत्यं तस्मात् क्रोद्धुं न चाहसि ॥ ४० ॥ ततः शिष्यानुवाचेदं वचनं
क्रोधविह्वलः । ययं कुरुष्वमातिथ्यमध्वान्तस्य मे द्विजाः ॥ ४१ ॥ एवमुक्ताश्च भूपेन शिष्या
ऊचुस्तदा नृपः । नाज्ञमा गुरुर्भिरूप वयं भिक्षाशिनः कथम् ॥ ४२ ॥ गुरुतन्त्राः स्वतः कर्तुमा-
प्रकारका मृगहस्ताई र बंदेलहस्ताई मारेर थकाहे पतस्त मणको मध्याह्न समयम । हनिहको आश्रममा गयो ॥ ३७ ॥
न्यम वेला अनर्चिनाम ॥ आधिहक जनमा तखेन मपर समाधि छारामेका थिए, वसकारण ती बाहिरी बगान्का कायंहर
कथे पनि आन्दैनथिए ॥ ३८ ॥ आऊ आउंदा पनि निचल रहेका ती ब्राह्मणहस्ताई देखेर क्रोधको ठमले थाने थन मन्यो ।
कथ आधिका दण्ड हजार शिष्यहरूले राजालाई रोके ॥ ३९ ॥ अरे दुर्बुद्धि! हाम्रो कुण्ड तुन । समाधिया रहेका गुरुहरू बाहिरी
कायंहर कथे आन्दैनन्, स्वयंकारण क्रोध नथर ॥ ४० ॥ तब क्रोधले बबुआपर त्यसो थपे कि ब्राह्मण केटाको । हिंदाहेले बाजेका
मेरो अतिथिभन्कार विमोहक नै थारु भन्ने वस्तो कुरो शिष्यहरूलाई भन्यो ॥ ४१ ॥ तब बसरी राजाले भनिएका शिष्यहरूले
भिक्षा मागेर खाने हासोहरूले गुरुहरूको आज्ञा नपार्इकन हे राजारु ! कसरी आतिथ्य गर्ने ? भनी राजालाई भने ॥ ४२ ॥

तिथ्यं न वयं क्षमा । प्रत्याख्यातो नृपः शिष्यैस्ताद् हन्तुं धनुराददे ॥ ४२ ॥ मृगदस्त्रभयाः
दिभ्यो बहुधा रक्षिता मया । ते मामेवापजीवन्तो मया दत्तप्रतिग्रहा ॥ ४४ ॥ एते मां न विजा-
नन्ति कृतघ्ना भूरिमानिनः । धनोऽपि मे न दोषः स्यादेताद् स्वत्वाततयिनः ॥ ४५ ॥ एवं
विकल्पमानः सञ्ज्वरान्मुञ्चन् शरामनात् । तान् विद्वता ननुद्वय जप्ते शिष्यशतत्रयम् ॥ ४६ ॥
दुद्रुवर्भयतः सर्वे विहायाश्रममज्जमा । विद्रावितेषु शिष्येषु क्लादाश्रमसंस्थितान् ॥ ४७ ॥
सम्भाराङ्गगृहः शीघ्रं सैनिकाः पापनुद्वयः । सयेष्टं भोजनं चक्रुर्नृपेणैवानुमोदिताः ॥ ४८ ॥

गुरुहरूको अजीममा रहने हासोहरू आफ्नै मनले अनिधि-भन्कार गर्ने सकेनौ । अधिका शिष्यहरूबाट वस्तो उचर पाएको
उस राजाले निनीहरूलाई मानं धनु लियो ॥ ४३ ॥ पशु चार हाकाको बघहरूबाट अनेक प्रकार भैले रक्षा गरिएका, भैले
दिएका प्रतिग्रह(दान) लिने यो मेरो भग्नश्रमा बाबिका छन् ॥ ४४ ॥ यो कृतघ्नी अविमानाहरू मलाई नै आन्दैनन् । यस्ता यी
आसतायीहरूलाई तुमन नदिई हो मय अधि-शिष्यहरूलाई थारिदियो ॥ ४५ ॥ अह मयै शिष्यहरू हारले तुरुन्तै आश्रम छोडेर
निनीहरूलाई तुमन नदिई होन मय अधि-शिष्यहरूलाई थारिदियो ॥ ४५ ॥ अह मयै शिष्यहरू हारले तुरुन्तै आश्रम छोडेर
मुडुङ्का ठाक । शिष्यहरू बेपया मण्डलि आश्रममा रामेका । सायभोहक राजाबाटै आज्ञा पाएका, पाप बुझि बयका
सेनाहरूले तुरुन्तै बबुआली लुटे र पेटपर भोजनभरे ॥ ४७-४८ ॥ तब माई परेपछि सेनाहरूले थेरिए राजा आफ्नै शहरमा

ततः सेनावृत्तो राजा पुरीमागादिनात्यये । कुशकेतुस्ततः श्रुत्वा तनयस्य विवेष्टितम् ॥ ४९ ॥
 पुरात्रिर्यापयामास गर्ह्यन्नात्मनः सुतम् । राज्यानर्हं क्षमाहीनं स्वदेरादापि सुमिप ॥ ५० ॥
 पित्रा त्यक्तस्ततो राजा हेमकान्योऽतिविह्वलः । वनं विवेश गहनं इत्याभिश्च सुपीडितः ॥ ५१ ॥
 बहुकालमवासीच्च गह्वरे निर्जने वने । आहारं कल्पयामास न्याधधर्ममुपाश्रितः ॥ ५२ ॥
 न क्वापि स्थितिमापेदे हत्ययाऽभिद्रुतो भ्रमन् । अष्टाशीतिस्तु वर्षाणि गतान्येव दुरात्मनः ॥ ५३ ॥
 तीर्थयात्राप्रसङ्गेन तिन्त्रं नाम महामुनिः । तस्मिन्नरण्ये वैशाम्ये खौ मध्यन्दिने गते ॥ ५४ ॥
 आयो । तत्र कुशकेतुले छोराको खगन काम मुनेर ॥ ४९ ॥ आपन् छोराको निन्दा गर्दै अदरबाट निकालिदियो हे राजन् !
 क्षमा हीन हुनाले राज्य (शासन) गर्न अयोग्य उमलाई आपन् देखैबाट निकालिदियो ॥ ५० ॥ त्यसरी बापुले त्यागिपने
 राजा हेमकान्त अत्यन्त विह्वल हुँदै वना जंगलमित्र रस्यो र हत्याले पनि अतिपीडित भयो ॥ ५१ ॥ त्यस निर्जन अटाम्मे
 जगन्मा धेरै कालसम्म ठनी रहे । न्यायाको कामबारेर खाना चलाउँप्यो ॥ ५२ ॥ हन्याको कारण, दाम्नी-मागो मर्कमे उसले
 कहाँ पनि ठेकान पाएन । परतै प्रकार अट्टामो वर्ष त्यस दुष्टको बिते ॥ ५३ ॥ यस्तैमा लोण्पात्रा गर्न दिहेका 'त्रित' नामका
 महामुनिवैशाख गहीनामा वामटाउकोमायिमणको बेला त्यसै जंगलमा ॥ ५४ ॥ दिहदा, वामले छटपटार, प्यामले न्याङ्क

गच्छन्नातपविक्रान्तस्तृपया चातिपीडितः । क्वचिद् वृक्षविहीने तु प्रदेशे मूर्च्छितोऽपतत् ॥ ५५ ॥
 दैवादृष्ट्या हेमकान्तमित्तं नाम महामुनिश्च । तृपार्तं मूर्च्छितं श्रान्तं कुर्या चक्रे रूपाधमः ॥ ५६ ॥
 ब्रह्मपत्रेस्तु संवीज्य कृत्वा चातपवारणम् । मुनेर्जग्राह शिरसि खलांजुत्य जलं ददौ ॥ ५७ ॥
 लब्धमन्त्रोऽभवत्तेन सूचारेण वै मुनिः । ततश्छत्रं छत्रदत्तं गृहीत्वा गतविक्रमः ॥ ५८ ॥
 ग्रामं कञ्चिच्छमे प्राप्य किञ्चिदायायितेन्द्रियः । तेन पुण्यप्रभावेण महाहत्यारातत्रपम् ॥ ५९ ॥
 विनष्टमभवत्तस्य क्षणादेव महात्मनः । ततो विस्मयमापन्नो हेमकान्तो महारयः ॥ ६० ॥

मए छायादेर रुखनमणको कुनै ठाउँमा मूर्च्छा परेर पच्छारिए ॥ ५५ ॥ दैवव्यापले हेमकान्तले ती त्रित महामुनिले दैवेर
 प्यामले प्याकप्याक मणका, मूर्च्छा परेका, बाकेका उनलाई उस अवसराले द्या न-यो ॥ ५६ ॥ कलावडा सरीलाले हँकेर,
 वामको प्रखर किजलाले छेकेर, हुनिको गिरमा सुसुम्प्यार अनि आपन् तुम्हीमा रहेको शानो पनि प्यादिया ॥ ५७ ॥ त्यस
 बेग सेराले हुनि बाँगिए । तत्र टण्टलापूर वामको राउ, बकाह, वामको पीका हटेको ती हुनि राजाले दिएकां त्यो छाना
 लिएर ॥ ५८ ॥ केही स्वस्थ मणका उनी विलार-बिलार कुनै ठाउँमा पुगे । ब्रह्मजलाले ओसरपरैर छाना दिशेको त्यसै पुण्यका
 प्रभावले हीन सय नखहत्या ॥ ५९ ॥ श्री महात्माको तुरुनै नाङ्ग मए । ता महारो हेमकान्त आभरं बकित भयो ॥ ६० ॥

बैशाख
९८

वहुधा पीड्यमानस्य ब्रह्महत्या इमाः कथम् । केनाप्यनिष्कृता ह्येताः कः गताः केन हेतुना ॥६१॥
इत्येवं चिन्तयामास ब्रह्महत्याविमोचनम् । एवं चावस्थिते राशि यमदूता अथागमन् ॥ ६२ ॥
नेतुमेनं महात्मानं हेमकान्तं वने स्थितम् । प्रद्वर्णी जनयामासुः प्राणान् हतुं महात्मनः ॥ ६३ ॥
तथा प्राणवियोगार्तः पुरुषांस्त्रीन् ददर्श ह । यमदूतान्महाघोरानूर्ध्वकिशान् भयङ्करान् ॥ ७४ ॥
चिन्तयमानः स्वकर्माणि नृष्णीयामीत्यदा नृपः । छत्रदानप्रभावेण जाता विष्णुस्मृतिर्नृप ॥ ६५ ॥
तेन स्मृतो महाविष्णुर्विश्ववत्सेनं स्वमन्त्रिणम् । उवाच तूर्णं गच्छ त्वं यमदूतान्निवारय ॥ ६६ ॥
अमाप्य दुःख पाण्डो मेरो यी ब्रह्महत्याहल्लाई कलने कमरी हटायो ? कुन कारणले यी कहाँ गए ? ॥६१॥ यमता प्रकारले
ब्रह्महत्या छुट्नाको कारण सोनन लागे । राजा यसरी सोचिरहेका थिए कि उमै बेला यमगउका दूत उहाँ आइपुगे ॥६२॥
यी महात्मा हेमकान्तलाई लिन आएका तिनीहरू वनमा बसे अनि ती महात्माको प्राण हनका लागि उनले संग्रहणी राग
उत्पन्न गयो ॥६३॥ तब प्राण निस्कन दुःख पाण्डो उसले तीमोटा पुरुषलाई देख्यो। ती देख्ने बरालाभ्दा, टाढ-टाढा केउ
थिएन, महाभयंकर, यमदूत थिए ॥६४॥ तब राजा आफ्ना धर्महरू संझदै चुपचाप रहे । राजन् ! छानादानको प्रभावले
यत्तिकैमा उसलाई विष्णुको स्मरण भयो ॥६५॥ उम राजाले लेखिएका महाविष्णुले विश्वसेन नामको आफ्नू मन्त्रीलाई
बोलाएर भने किमझैँ तिमी गएर यमदूतहरूलाई रोका ॥६६॥देशालको धर्ममा लागेको हेमकान्तको रक्षा गर। पाप निस्कि-

म १०
अ. १

बैशाख
९९

वैशाखधर्म निरत हेमकान्तं तु पालय । निष्पापमेनं बद्धक पित्रे देहि पुरं गतः ॥ ६७ ॥
मदीरितेन वाक्येन कुर्यात्कुतं च बोधय । सर्वधर्मोच्चिज्ञतो वापि ब्रह्मचर्यादिवर्जितः ॥ ६८ ॥
वैशाखधर्मनिरतो मत्प्रियः स्यान्न संशयः । कृताग अपि त्वत्पुत्रो मुनित्राणपरायणः ॥ ६९ ॥
वैशाखे छत्रदानेन निष्पापो नात्र संशयः । तेन पुण्यश्रभावेण शान्तो दान्तश्चिरायुषः ॥ ७० ॥
शौर्षोदायगुणोपेतस्त्वत्समोऽयं गुणैरपि । तस्मादेनं राज्यभारे संस्थापय महाबलम् ॥ ७१ ॥
विष्णुनेवं समाज्ञप्तमित्यादश्य नृपोत्तमम् । पितृवंशे हेमकान्तं स्थाप्यायहि च मां पुनः ॥ ७२ ॥

म १०
अ. १०

एको यो मेरो भक्तजन उनको बाबुलाई सुम्प, उनको शासना गर ॥६७॥ किन भनेकाकुलले कुरावैनुलाई पुत्राभा । 'भारो
धर्म त्यागेको अथवा ब्रह्मचर्य आदि नियम नभएको पनि ॥६८॥मानिस वैशाखको धर्ममा लागेको छ भने त्यो मेरो प्यारो
हन्छ, यममा कुनै संशय छैन । पाप गरेको पनि तिरो छोरो, मुनिको रक्षामा लाग्दा ॥६९॥वैशाखमा गरेको छानादानले
पाप रहिन भयो, यममा कुनै शंका छैन । त्यसै छानादानको प्रभावले शान्त, दान्त र दीर्घायु भणको ॥७०॥ यो शूरता,
उदारता आदिले युक्त भणको छ र अब गुणहरूले पनि अब तिमीममान भणको छ। त्यसकारण यम महाबलीलाई राजपको
भार सुम्प ॥७१॥ भनी विष्णुले आज्ञा भणको छ भनेर राजाहरूमा उत्तम कुञ्जकेतुलाई अबझैँ बाबुको वउमा हेमकान्त-
लाई राखी ममाटी आऊ । ७२॥ यसरी यमदाएले अबहणको बलवान विष्णुसेन हेमकान्तको पुगे, यमदूतहरूलाई

इत्यादिष्टो भगवता विष्वक्सेनो महाबलः । हेमकान्तं समासाद्य यमदूतान्निवार्य च ॥ ७३ ॥
 पाणिनाशु तमेन वै परपराङ्मुखो भूमिपम् । भगवद्वक्तसंस्पर्शादगतव्याधिः क्षणादमृतः ॥ ७४ ॥
 विष्वक्सेनस्तत्स्तेन सह तस्य पुरीं ययौ । तं दृष्ट्वा विस्मयाविष्टः कुराकेतुर्महाप्रभुः ॥ ७५ ॥
 ननाम शिरसा भक्त्या दण्डवत् पतितो भुवि । गृहं प्रवेशयामास पापदं परमात्मनः ॥ ७६ ॥
 स्तुत्वा च विविधैः स्तोत्रैः पूजयामासवैभवेः । तस्मै प्रीतनमोः प्राह विष्वक्सेनो महाबलः ॥ ७७ ॥
 हेमकान्तं समुद्दिश्य यद्युक्तं विष्णुना पुरा । तत् श्रुत्वा कुराकेतुश्च पुत्रं राज्ये निवेश्य च ॥ ७८ ॥
 विष्वक्सेनाभ्यनुज्ञातः मभार्यो वनमाविशत् । विष्वक्सेना हेमकान्तमनुमन्त्रयाम्बुजैः ॥ ७९ ॥
 हठात् ॥ ७३ ॥ स्वयं पापी राजालाई उभका अकृदरुमा आपना हातले बाँडे नै सुसुम्न्याए । भगवानका भक्तनी १२२० ले
 तुम्हरी स्वातिरहित मयो ॥ ७४ ॥ अनि त्ययेमिन विष्वक्सेन उभको नगरमा गए । गिनलाई देखेर प्राह कुराकेतु आभय-
 चकित अए ॥ ७५ ॥ अकिपूर्वक भूईमा दण्ड (सीता) सँ परमारिएर खिते हाँ र तामात्माका पापंदलाई परमिअ प्रवेश
 गाए ॥ ७६ ॥ अनेक प्रकटा स्तोत्रले सुति गेरेर अनेक वैभवकरुले उनको पूजा ॥ ७७ ॥ महाबली विष्वक्सेनले बेरी सुखी
 भएर, हेमकान्तको उद्देश्य गेरेर पढिले विष्णुले जति का । मनेका छिए ती सबै उनलाई मने । त्यो हुनेर कुराकेतुले छारा
 लाई शापन कार्यमा राखे ॥ ७७-७८ ॥ विष्वक्सेनले उद्देश्य गरिए छ उनी आफ्नो कमीसहितै वनमा गेयो । विष्वक्सेन पनि
 हेमकान्तलाई सरमन्ताह दिएर, हेमकान्तले पूजिका छँदा ॥ ७९ ॥ उदार दिलका, बुद्धिमान् उनी विष्णुका नाममा रहन रचेत-

रवेतद्वीपं ययौ धीमान् विष्णुपाशैर्महामनाः । हेमकान्तस्ततो राजा वैराः लोकाञ्छुभावहान् ॥ ८० ॥
 विष्णुप्रीतिकरान्धर्मान्प्रतिवर्षं चकार ह । ब्रह्मण्यो धर्ममार्गस्यः दान्तो शान्तो जितेन्द्रियः ॥ ८१ ॥
 दयालुस वभूतेषु सर्वयज्ञेषु दीक्षितः । प्रहृदः सर्वसम्पद्विः पुत्रपौत्राणि भिरितः । सुक्त्वा भोगान् ॥ ८२ ॥
 ममस्तांश्च विष्णुलोकमवाप्तवान् ॥ ८२ ॥ नैकेषु वैशाखसर्भांश्च तान् सुखभयतान् बहुपुण्य-
 देतून् । पापेधनोवागिननिप्राप्तुम्यात् परादिमोशान्तपुमर्थहेतून् ॥ ८३ ॥
 इति श्रीस्कन्दपुराणे वैशाखाभाष्ये नारदास्मरीपसंवादे छत्रवानप्रशंसनं नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

धीमता भए । सब राजा हेमकान्तले पनि वैशाख महीनामा भने बताएका, हत्यापकर्ता ॥ ८० ॥ विष्णुलाई सुखी गराउने
 धर्महरू हरेकमालगरे । ब्राह्मणहरूमा भक्तियर्मे, धर्ममार्गमा रहने, शान्त, दान्ध, जितेन्द्रिय ॥ ८१ ॥ सारा प्राणीमा दयालु,
 सारा यज्ञमा दीक्षित, नारा सम्पत्तिले परिपूर्ण, छोरा-नाति पनातिहरूले बेरिएका ॥ ८२ ॥ गह्र भोगेर अन्ययमा
 विष्णुको लोक प्राप्त गरे ॥ ८२ ॥ सुदेशे गर्न मजिने, बेरी पुण्यको कारण भएका, पापहरू र्दु नो ममूहलाई नाश गर्ने
 अग्नि हुन्य भएको, मरिले गतने धर्म ॥ ८३ ॥ छिएर मोक्षरयन्त पुलावार्थी कारण भएछो, वैशाख महीनाको धर्मको समान
 धर्म अह देखिदैने ॥ ८३ ॥

श्रीस्कन्दपुराणको वैशाख माहात्म्यको नारद र अम्बरीषको संवादात्मा छत्रवान प्रशंसन नामको पृथो अध्याय रक्तिको ॥ १० ॥

अथ एकादशोऽध्यायः

मैथिल उवाच—वैरास्तधर्माः सुनभाः पुण्यराशिविधायकाः। विष्णुप्रीतिकराः सद्यःपुमर्थानां हेतवः

॥ १ ॥ न प्रख्याताः कथं लोके शाश्वताः श्रुतिचोदिताः । प्रख्याता राजमा धर्मास्ताममा अपि भूरिशः ॥ २ ॥ दुर्धया बहुयनाम् बहुद्रव्यव्यावहाः । केचिन्माधं प्रशंसन्ति चातुर्मास्यां परे जगुः ॥ ३ ॥ त्र्यतीपावादिधर्माश्च वर्णयन्तीह भूरिशः । एतद्विवेकं विस्तार्य श्रोतुकामायमेवद ॥ ४ ॥ श्रुतदेव उवाच—मृणु भूय प्रवक्ष्यामि न प्रख्याता इमे कथम् । इतरथां च धर्माणां कथं कृत्यानिश्च

मैथिल राजाले सोधे—पुण्यका राशि दिने, विष्णुलाई लुखी तुल्याउने, तुल्य धर्म अर्थ काम मोक्ष दिन भरण भण्डा भद्रिले गर्ने मकिने यस्ता वैशाखका धर्महरू ॥ १ ॥ भुतिकहमा वनधण्डा, शासन मण्डर पनि लोकमा किन प्रसिद्ध छैनन् ? यदा कठिनले गरिने, हलो परिष्कम मण्डलद्वये, धेरै चन खर्चे गर्नुपर्ने राजमधर्म र सामम धर्म भने खर प्रसिद्ध छन् । कोही भने आपका प्रज्ञमा श्रेष्ठन, कति चातुर्मासका धर्मलाई अमल मन्छन् ॥ २-३ ॥ कति विद्वान्हरू यहाँ व्यतीपात आदि धर्महरूका बेरे बेरे वर्णन गर्छन्, यो फल-फल विचारका कारणसुख चाहने भलाई विमलापूर्वक कति भक्तिमयोपायका। श्रुतदेवले भन्नुभयो—हे राजन् । यी वैशाख धर्म किन प्रख्यात भएनन् ? र अरु धर्महरूको चाँहि संसारमा क्यति कमती भयो ?

भूतले ॥ ५ ॥ राजसास्ताममा भूमौ कृत्स्नः कामुका जनाः । इच्छन्त्यैहिकभोगांस्ते पुत्रपौत्रांश्च सम्पदः ॥ ६ ॥ स्वनित्ययश्चन क्वापि जनेष्वेकोनिकृद्धतः । स्वर्गाय यतते लोके तस्माद्यज्ञादि-मतिक्रियाः ॥ ७ ॥ कुरुतेऽतिप्रयत्नेन मोक्षं नोपामते नरः । क्षुद्रारा भुरिकर्मिणो जनाकाम्यानुपा-सते ॥ ८ ॥ प्रख्याता राजमा धर्मास्ताममा अपि तेन वै । न ख्याताः सात्विका धर्मा हरिप्रीतिकरा इमे ॥ ९ ॥ निष्कामका इमे धर्मा ऐहिकामुष्मिकप्रदाः । न जानन्ति जना मृदा मोहिना देवमायया ॥ १० ॥ ययाऽऽपिपत्ये सम्प्राप्ते सर्व मिदो मनोरथः । मोहनार्यै स्थलं प्राप्तमाधिपत्य न हीयते

स्वमर्क कारण हुन् ॥ ५ ॥ संसारमा राजम र सामम प्रकृतिका धेरै यस्ता कामुक जन छन् जो हि हो भोगि, भोगान्तरि श्रुपादि सांसारिकसुख-भोग चाहन्छन् ॥ ६ ॥ संसारमा हजारौं मनुष्यहरूमा योटा कोही कोही गर्ने भनी अ-पत्य दुःखमहेर स्वर्ग प्राप्तिका लागि प्रयत्न गर्दछ; त्यसै कारण उ यज्ञ आदि अमल कार्य ॥ ७ ॥ गर्दछ, न मानिस प्रयत्न गरेर मोक्षको उपामता गर्दैन । क्षुद्र आश्रमा भण्डा मानिसहरू दुःख-दुःख कर्महरू गरेर सांसारिक भोगको इच्छा राख्छन् ॥ ८ ॥ नरक कारण नै जान राजम र सामम धर्महरू प्रख्यात छन् । वैशाखमा गरिने, हरिलाई प्रसन्न गर्ने यी सात्विक धर्महरू चाँहि प्रसिद्ध छैनन् ॥ ९ ॥ सांसारिक र पारलौकिक दुवै सुख दिने, कामयान-हितका यी वैशाखी धर्महरू ईश्वरका आयाले मोहित भएका मूर्ख जन-हरू जान्दैनन् ॥ १० ॥ जसरी अधिकार प्राप्त हुँदि सारा मनोरथ सिद्ध हुन्छ, मोहका लागि प्राप्त भएको अधिकारको स्थान नाश

[illegible]

एनाद्विस्ताय मे भूत यूय सम्यग्वया श्रुतम् । इति राज्ञा तु संपृष्टा प्रत्युत्तुम् महापातम् ॥ २५ ॥

रुद्रार्जुन के फल मिले ? का प्रश्न हुआ १।२१-२२। यो कुग विलासपूर्वक, निर्द्वन्द्वले अम्ना सुतेका हा न्यस्तै टीकमंग

गुरोराज्ञाक्रमेणैव कुर्वतां पथि मत्क्रियाः । नास्माकमवकाशोऽत्र गुरुं पृच्छ यथेप्सितम् ॥ २४ ॥
 म वेति तत्त्वतो नूनं धमनिनाम्नहायराः । इति शिष्यैस्मिष्ठस्य प्रत्युक्तस्तु द्रुतं ययो ॥ २५ ॥
 वमिष्ठस्याश्रमं पुष्पं विद्याघोषोपवृत्तितम् । समाप्यन्तं नृपं वीक्ष्य वमिष्ठः प्रीतमानसः ॥ २६ ॥
 आतिथ्यं विधिवत्क्रेमानुगत्य महात्मनः । सूपविष्टः कृतातिथ्यस्ततः पप्रच्छ तं गुरुम् ॥ २७ ॥
 राजावाचा भगेंदष्टं महाश्रयं त्वच्छिष्यंस्तु कृतं शुभम् । मया पृष्टं चतैर्नोक्तं क्रियमाणं शुभावहम् ॥ २८ ॥
 नास्माकमवकाशोऽत्र ह्येतद्धर्मप्रशंसेन । कर्तव्या चक्रियाऽभाभिर्गुरुणा या च चोदिता ॥ २९ ॥
 मलाई वताञ्जो ! यमरो राजाले मोविष्का निनीह्रुले राजालाई मने—॥२३॥ गुरुको आज्ञा-अनुसार बाटामा असल काम गरिरहेका हाथीहरूलाई यहाँ अवकाश छैन, जम्नो इच्छाछ, गुरुजीलाई सोझुहोमा ॥२४॥ ठूलो कीर्ति भएका उहाँ नै पनि धर्महरूलाई यथायथं रूपले निरवय गरेर जानुहुन्छ । यमरो वमिष्ठका शिष्यहरूद्वारा जवाफ पाएका राजा तुरुन्तै वमिष्ठ माझी गए ॥२५॥ वेष्टानिले गुंजिएका वमिष्ठको पुष्प आश्रममा आएका राजालाई देखेर प्रसन्न मन भएका वमिष्ठले ॥२६॥ शिषिपूर्वक राजाको अनिष्ट-मत्कार गरे । आतिथ्यगरिएका उनले आफ्ना महात्म्यहरूका साथ आत्माभर्ममयसेपछि अनि गुरुलाई मोषो ॥२७॥ राजाले मने—'बाटामा तपाईंका शिष्यहरूले गरिएका आश्रमलाभो शुभ कार्य देखे । गरिरहेको शुभकार्यको बारेमा सोझा उनीहरूले कथे भनेनन् ॥२८॥ गुरुले बताए-अनुसार हाथीहरूले काम गरिएको छ, यम वेल्ला यम धर्मको प्रशंसा गर्ने हाथीलाई फूमन छैन ॥२९॥ गुरुमाझी बाटुहोम् भनी निनीहरूले भनेको ले, विकारमा आसक्तचित्त

इति सम्भाष्य तं शिष्यं जातहर्षस्तमब्रवीत् । शृणु भूप प्रवक्ष्यामि यत्पृष्टोऽहं त्वयाऽनुना ॥ ३६ ॥
 यस्य श्रवणमात्रेण मुच्यन्ते सर्वकिंत्वपे । सर्वधर्मान् परित्यज्य वततेऽविषयात्मकः ॥ ३७ ॥
 वैशाखान्नाननिरतः स प्रियो मधुविद्विषः । साङ्गान् धर्माननुष्ठाय वैशाखो येन नादतः ॥ ३८ ॥
 स्नानदानार्चनैः पुण्यैस्तस्य दूरतरो हरिः । अस्नात्वा चाप्यदत्त्वा च वैशाखो येन नीयते ॥ ३९ ॥
 कर्मणा स तु चाष्टदालो नात्र कार्या विचारणावैर्म । शास्त्रोक्तैश्चाधर्मैरेव चाराधितो हरिः ॥ ४० ॥
 तैश्च तापं समायाति प्रददाति समीहितम् । लक्ष्मीभर्ता जगन्नाथो ह्यशेषाघोवनाराजः ॥ ४१ ॥
 उनलाई मने—हे राजन् ! तपाईंले कहिले मलाई जो सोझुभो सुनुहोम्, त्यमबारे यमन्दछु ॥ ३६ ॥ जुन मुन्नाले मात्र प्राणी सार पापबाट छुट्नुछन् र सम्पूर्ण सांसारिक धर्म छोडेर विषयमा अनासक्त भएर रहन्छ ॥३७॥ जो वैशाख महीनाको स्नान नियमपूर्वक गर्छ, त्यो भगवान् शिष्यको प्रिय हुन्छ । सारा धर्महरूलाई विधिपूर्वक गरेर पनि स्नान दान पूजा र पुण्यकालले वैशाखको धर्म जसले गरेन, त्यमदेखि हरि भगवान् टाढा रहनुहुन्छ । जन्मदेर, दान नदिएर जसले वैशाख विताइन्छ ॥ ३८-३९ ॥ त्यम कसले त्यो बाँडाल हो, यसमा कुनै विचार गर्नुपर्दैन । वैशाख महीनामा गर्ने बताइएका महाधर्महरूद्वारा जसले हरिप्राप्ति आराधना गर्नुभो ॥ ४० ॥ ती धर्मले जगन्नाथ लक्ष्मी हुनुहुन्छ र लक्ष्मीका भर्ता, तमस्त पाप समूहलाई नाश गर्ने जगन्नाथ नायकले नाहकै कुरो पुन्यमदितुहुन्छ, ४१ ॥ धेरै धन र कष्टले हेन कि धर्म धर्मले नै

धर्मैः सूक्ष्मैश्च श्रीणाति न प्रसासैर्धनैरपि । भक्त्या सम्पूजितो विष्णुः प्रददाति समीहितम् ॥४२॥
तस्माद्राजन् सदा भक्तिः कर्तव्या मनुविद्विष । जलेनापि जगन्नाथः पूजितः क्लेशहा हरिः ॥४३॥
परितोषं ब्रजत्याग्य तृपतिः सलिलैर्यथा । महदल्पस्य कर्म तथा लघ्वपि मुरिदम् ॥४४॥
कर्मणो मुरि हेतुत्वे न हेतु महदल्पके । किन्तु कर्मस्वरूपं च गहनं कर्मणो गतिः ॥४५॥
वशास्त्रोक्ता इमे धर्माः स्वत्यायासकृता अपि । बहुव्ययविहीनाश्च विष्णोः प्रीतिकराः शुभाः ॥४६॥
तस्मात्तन्मपि मृणाल वेशास्त्रोक्तं समाचर । त्वद्राष्ट्रियैर्जनैः सर्वैः कारयेमान् शुभावहान् ॥४७॥
मग्नानां प्रसन्नं दिवुद्गन्धः, मन्त्रिप्रतिष्ठं पूजा परिष्कारा विष्णु इच्छिन् वर दिवुद्गन्धः ॥४२॥ स्वतेरितु हे राजन् । मग्नानां
सर्वे भक्ति मनुवंदक । जयै—प्रासां म्यक्ति पात्रोले क्लेशात् हृष्ट हुन्छ, त्यसैनी जलेले पनि मन्त्रिपूर्वक पूजिएका हरि
मग्नानां सार कष्ट हरिदिवुद्गन्धः । कति हुला कर्म पनि धौरे भला दिने हुन्छन्; कति साना कर्म पनि धौरे भला दिन्छन्
॥३-४४॥ कम हुला वा सानो गर्ने कारण छैन किन्तु कर्मको रूप हेरेर हुन्छ, कर्मको गति गहन छ ॥४५॥ वेशास्त्रा
मने बहादुरका च धर्म गोप कष्टे मारिने छ धौरे खर्च पनि नहुने, विष्णु मयवानलाई खुसी पराउने, कल्याणकारी छन्
॥४६॥ अर्थ हे राजन् । गोपार्थ पनि वेशास्त्रा मने बहादुरका धर्महरू गोपार्थ र तृपार्थका रज्यमा रहने सबै जनहत्या
मनि या ब्रह्मण्यकारि धर्म मने लगाउनाम ॥४७॥ हे राजन् । जो अस्मद्भक्ति जनेक प्रकारले सुहाउदा पनि वेशास्त्रा
मने कहिएका धर्महरू गर्दैन्, त्यसलाई तृपार्थ दण्ड दिवुद्गो ॥४८॥ मन्त्री पसिलेले ब्राह्मण कहिएका सबै कारकास्त्रा

न करोति यो धर्मान् वैशाखोक्तान् राघवः । बहुधा शिष्यमाणोऽपि स दण्ड्यस्तथ गूयते ॥४८॥
इत्यावश्यकतां सम्यक् शास्त्रे व्युत्पाद्यतस्य च । पद्मद्वैशाखनिर्दिष्टान् धर्मान्मोवाच सर्वशः ॥४९॥
श्रुत्वा तान् सकलान् धर्मान् गुरुं सम्पूज्य भक्तिः । स राजा गृहमापन्नः सर्वान्धर्माश्चकार ह ॥५०॥
भक्तिमान् केशवे राजन् देवदेवे निरञ्जने । नान्यं पश्यति देवेशात् पद्मनाभान्महीपतिः ॥५१॥
भेरोमुद्राक्ष मातङ्गे स्वराष्ट्रे ऽधोषयद्भटैः । अष्टवर्षभिको यत्पौं ह्यर्शीतिर्निदि पुर्यते ॥ ५२ ॥
प्रातर्न स्नाति मेघये सूर्यं सर्वोऽपि यो जनः । स मे दण्ड्यश्च वपुश्च विर्यास्यो विषयाद्भुवम् ॥५३॥
सन्नाई उम्का बन्ध वैशाखमा निर्देष्ट गरीरका सवे वनहक भवे ॥५४॥ सी सता बर्ष हुबेर गुल्बार्ह भक्तिवसित राजा
गरी सी राजा आपन् भव बाए र कता बर्ष भरे ॥५५॥ दे राजन् । देवताका पनि देवता, निरञ्जन, केशव भगवान्मा
मक्तिमान् सी राजा देवताहका मालिक पथनामलाई काही क्ल्लाई ईश्वर देवदेवते ॥५६॥ आपन् राज्यमा बाएर
तिनलं हाथीमा दमहा रलाई आपन् राज्यमरिजा बन्द्रीहस्तारा बांक्का भाएर कि भाठ बर्ष नापेका जनी बर्ष नगुणेका
यानिस ॥५७॥ यदि मेघका बर्ष ईरा विधान न्नाईदेव भवे जेमुके यानिस होस त्यो बराठ दण्ड गरिने छ मा गरिने छ
देवराटे निडाखिने छ ॥५८॥ सिता-पुत्र, श्री, मित्र चाहे कोही होस वैशाख-धर्मले हीन छ भने न त्यसलाई सन्धमान

पिता वा यदि वा पुत्रो भोर्या वाऽय सुहृज्जनः । वैशाखधर्महीनरश्च निप्राहो दस्युक्मया ॥५४॥
 ददध्वं विप्रमुख्येभ्यः स्नात्वा प्रातर्जले शुभे । प्रपादानादिधर्माश्च कुरुष्व शक्तितोऽनघान् ॥५५॥
 विप्रं च धर्मवक्त्रारं ग्रामे ग्रामे न्यवेशयेत् । पश्यान्मयेव ग्रामाणामकरोदधिकारिणम् ॥५६॥
 दण्डार्थं त्यक्तधर्माणां दश वाजिनिषेवितम् । एवं प्रयुष्टे सर्वत्र सार्वभौमस्य शासनात् ॥५७॥
 प्रवृद्धो धर्मवृक्षोऽयं सर्वदेशेषु विस्तरात् । ये केचिन्निधनं यान्ति भूपालविषये नराः ॥५८॥
 प्रमादाद्वा नृपश्रेष्ठ ते यान्ति हरिमन्दिरम् । अवश्यं वैष्णवो लोकः प्राप्यते मानवेष्टुं तम् ॥५९॥
 नृवाजेनापि सकृत्स्नातः प्रातर्मेषगते रवौ । सर्वपापविनिर्मुक्तो याति विष्णोः परं पदम् ॥६०॥

ठान्ते ॥५४॥ विद्वानै निमल जलमा न्याहेर भेष्ट ब्राह्मणहृत्कार्यं दिने र शक्तिअनुमाय पाप नाश गर्ने प्रोक्षाला बापने,
 दान आदि दिने धर्महरू पनि गर्ने गर ॥५५॥ मन्ने धोषणा मराई गाउँ-गाउँमा धर्म-प्रचार गर्ने विद्वान् ब्राह्मण रामे र
 पांच-पांच गाउँमा एक अधिकांश (राक्षस) खटाए ॥५६॥ धर्म त्यागेहृत्कार्यं दण्ड दिनका लागि दमोटा बाँड्छन् रामे ।
 यसरी सर्वत्र प्रवृद्ध भरेपछि उक्त पञ्चवर्तिका श्रमले ॥५७॥ यो धर्मरूपी वृक्ष सबै देशमा फैलै दै वृक्षो । यस्ता राजाको
 राज्यमा जो कोही यानिमकलमगले वा लापरवाहीले मर्दछन् हे नृपश्रेष्ठ, ती धृतावाहरू नवरश्च हरिको मन्दिरमा जान्छन्
 त्यसमा मनुष्यहरूले तुरुन्तै वैष्णवलोक पाउँछन् ॥५८-५९॥ मेषमा सयं गरको महीनामा मंगलगते वा आफ्नू सफाईका लागि

न प्राप्नोति यमं धर्मं सकृद्वैशाखस्नानतः । कैलेरूपमगमद्राजा रविमुस्तदा नृप ॥६१॥
 लेख्यकर्मणि विश्रान्तश्चित्रगुप्तोऽभवत्तदा । मार्जितानि च लेख्यानि पुरा पापोद्भवानि च ॥६२॥
 गच्छद्भ्रवैष्णवं लोकं स्वकर्मस्येजनेः क्षणात् । शून्यास्तु नरकाः सर्वे पापप्राणिविवर्जिताः ॥६३॥
 भग्नयानोऽभवन्मातौ वैशाखस्य प्रभावतः । सर्वोऽपि विमलाकारो जनो याति हरेः पदम् ॥६४॥
 दिवौकसां तु ये लोकाः शून्याः सर्वे तथाऽभवन् । शून्ये त्रिविष्टपे जाते शून्येषु नरकेषु च ॥६५॥
 नारदो धर्मराजानं गत्वा चेदमुवाच ह । नाकन्दः श्रूयते राजन् प्राक् श्रुतो नरके यथा ॥६६॥
 एकैकस्मिन्नाहं एव सारा पापं सुतेर त्वां मानिगले विष्णुको परमपद पाउँछु ॥६०॥ एकैकस्मिन्नाहं एव सारा
 यमराजको लोकमा जानुपर्दैन । हे राजन् ! त्यसरी ती क्षयवंशी राजाले मास्की लेनलाई रती गराएछि ॥६१॥ र त्रि-
 गुणले पनि पारीहरूको पाप तत्पले कामबाट विपाउन पाए । पछिले पाप कर्महरू जो लेखिएका थिए ती मारा नेतादिए
 ॥६२॥ वैशाखमा गरिएका आफ्ना कर्मले मानिगले तुरुन्त विष्णुको लोकमा गयकले सारा नरक शून्य भयो । ममस्त
 प्रजाहरू पाएरहित भए ॥६३॥ वैशाखमा गरिएका धर्मका प्रभावले यमार्थ पात्रीरहित भयो । मारा जन्मिकाप, सृष्टि
 रूपका भई विष्णुलेकमा जन्म पाए ॥६४॥ धृताहरूका जो स्वर्गलोक थिए ती पनि सब प्राणी वैकुण्ठ पुगेकाले शून्य
 भयो । यस्ता प्रजाहरूले स्वर्ग हार्ले ममपछि र सारा नरकहरू रिचिएछि ॥६५॥ नारदजी धर्मराज बाटै बुधि हे राजन् !
 नरकमा फैले जस्तो दुर्निर्गन्धो त्यस्तो विषाद भवेछ किन दुर्निर्गन्धो यस्तो साँघो ॥६६॥ त्यसै साराव कर्मका बारेमा कुनै

तथा न क्रियते लेख्यं किञ्चिदुद्धृतकर्मणि । चित्रगुप्तो मुनिरिव स्थितोऽयं मोनमास्थितः ॥६७॥

कारणं ब्रूहि राजेन्द्र न यान्ति तव मन्दिरम् । मनुष्याः पापकर्मणा मायादग्धविवर्धिताः ॥६८॥

एवमुक्ते तु वचने नारदेन महात्मना । ग्राह वैवस्वतो राजा किञ्चिदैन्यममन्वितः ॥ ६९ ॥

योऽयं नारद भूपालः पृथिव्यां सम्प्रतः स्थितः । सोऽतिभक्तो हृषीकेशा पुराणपुराणोत्तमे ॥ ७० ॥

प्रबोधयति वैशाखधर्मं मेरीखनेन च । अष्टवर्षाधिको मर्त्यो हृषीतिर्न हि पूर्यते ॥ ७१ ॥

यो वै ह्यकृतवैशाखः स मे दृश्यो न संशयः । तद्वादि जनाः मर्त्यं नोत्लङ्घन्ति कदाचन ॥७२॥

लेख पनि जेखिदैव । श्री चित्रगुप्त पनि मुनिसें सुपचाप प्रसिद्धका छन् ॥६७॥ राजेन्द्र । भगवा र वगण्ड मरिचका पापी

मनुष्यहरू नपाईका मन्दिरमा अखिल किन आदरहेका छैनन् ? यसको कारण पलाउनुहुन्छ ॥६८॥ मर्त्यो महात्मा नारदले

कारण सोझा रूपे लिख भएका वैवस्वत (धर्मराज) राजाले भने ॥६९॥ हे नारद ! अखिले पृथ्वीमा रहेको जो यो राजा छ

गुणगुरुकोणम हृषीकेश अमृतान्ता अति भक्ति गर्नेबाला छ ॥७०॥ उनो दमात्रा पिटाई आफ्ना प्रजाहरूलाई वैशाखको

वर्ष बोध गराइरहेका छन् । अष्ट वर्ष नापेका अर्धो वर्ष मनुष्यको मर्त्यम ॥७१॥ जो वैशाखको भग्न मर्त्यमले महारा

मास्को पाउनेछ, यद्यपि फरक पर्नेछैन ; त्यस फरकले नै साश मानिसहरू हुने हास्तेमा पनि बाधा उब्ज्नेपन भईन्छ ॥७२॥

नारद । त्यही गुण कर्मले वैकुण्ठ गइरहेका छन् ! किनकि वैशाखको भग्न भर्त्यले मानिसहरू हरिको मन्दिरमा जान्छन्

गच्छन्ति वैष्णवं धाम कर्मणा तेन नारद । वैशाखसेवनाल्लोका यास्यन्ति हरिमन्दिरम् ॥७३॥

तेन राजा मुनिश्रेष्ठ भार्गो लुप्त ममाधुना । कृता हि नरकाः शून्या लोकश्चापि दिव्यैकमाप् ॥७४॥

विश्रान्ता लेखको लेख्याद्विस्मितं मार्जितं जनैः । वैशाखपासधर्मस्य महात्म्यं स्वादृशं मुने ॥७५॥

नदाहत्यादिपापानि विमुक्तानि जनेर्द्विज । कृत्वा वैशाखकृत्यानि यान्ति विष्णोः परं पदम् ॥७६॥

सोऽहं काष्ठसमो जातो न कश्चिन्मम गोचरः । युद्धं कृत्वा तु तं हन्मि सर्वथाऽयं मन्वानसम् ॥७७॥

अकृत्वा स्वामिकार्यं नु निन्यापारो यदि स्थितः । तस्य चित्तं समरनाति म याति नरकं भुवम् ॥७८॥

॥७३॥ हे मुनिश्रेष्ठ ! निम्न राजाले भर्गो अहिले मेरो बाटो खाली भएको छ । श्री राजाले त नरकहरूलाई छ खाली पारे-

पारे । लोकको लोप (स्वयं)—हरूलाई पनि रिचा गराइदिए ॥ ७४ ॥ पाप-लेखको पनि लेखने कामबाट विसरिहेछ,

लेखिएका पापहरू पनि मानिसहरूले भेटाइदिए । हे मुनि ! वैशाख महोनाको धर्मको माहात्म्य पत्तो छ ॥७५॥ हे मुनि

मानिसहरूले वैशाखको धर्महरूलाई गरेर अहं हत्यादि पापहरूबाट छुटी विष्णुको भूयपद पाउँछन् ॥ ७६ ॥ पापीहरूलाई

परे दण्ड दिन प्रसिद्ध भएको ठही न अहिले काठमास्ते (मिकल्लेयविमूढ) भएको छ । यलाई रूपे छुत्तिरहेको छैन । यलाई

त यस्तो खान्छ कि भावै सहसा युद्ध गरेर उस बलवानलाई मारिदू ॥७७॥ किनकि स्वामीले छटाएको काम नगरी यदि

कोही लोक काम-न-काजको नई दण्ड मने, स्वाधीको घनले भ्यास्ताई खान्छ अर्थात् उसको नूनले पिठो रटनोफर कवरै

यदि देवाद्वयोऽप्य तदा ब्रह्माणभेत्य च । निवेद्य तस्मै तत्सर्वं पश्चात् स्वस्यो भ्रातृपदम् ॥ ७९ ॥
 हस्त्युक्त्वा द्विजमानन्त्य सानुगः प्रययौ भुवम् । स कालो महिषारूढो दण्डमुद्यम्य भीषणम् ॥ ८० ॥
 मृत्युरोगज्वराद्यैश्च पारिदैश्च महोत्कटेः । पद्माशक्तोऽपि संस्थाकैर्यमदूतैश्चरैर्वृत ॥ ८१ ॥
 स तूर्णं तस्य राजपं करोध सकलौ पुरीम् । शङ्खं दध्मौ महाघोषं सर्वलोकभयङ्करम् ॥ ८२ ॥
 तच्छ्रुत्वा स तु राजर्षिर्वात्सा वैवस्वतं यमम् । सप्तज्जीकृतसर्वस्वः पतनान्निर्ययो रुषा ॥ ८३ ॥
 तयोयुद्धमभ्युत्तः भीषणं रामहर्षणम् । मृत्युं कालं तथा रोगं यमदूतपतींस्तथा ॥ ८४ ॥

नरकमा आक्रिञ्च ॥ ७८ ॥ यदि दैतसंयोगेन यो मारियन् मने, तब ब्रह्मा बाडी उहाँलाई त्यो सबै कुरो निवेदन गरेर
 पनि मात्र न हुन्छ हुन्छ ॥ ७९ ॥ यदि मनी हुनिसँग सल्लाह गरेर चतुष्टयले युद्ध भै ह हृषीमा भयो । मैत्रीयापि पढेको
 त्यो कालयुद्ध बर्षकर लादो उजाहेगा ॥ ८० ॥ मृत्यु रोग बरो बादि भयकर पार्थदहक र पचात्र करोड दलदलामयाराबका
 दलदलले घेरिएको भएर ॥ ८१ ॥ उसले तुल्यै ती राजाको समस्त शहरलाई बेच्यो र हाँक दिनका लागि साग मानियलाई-
 यम गर्ने कुरो अलाव भएको खंड पञ्जारी ॥ ८२ ॥ त्यो खण्ड घुम्ने ती राजर्षिले 'वैवस्वत यम हो' भन्ने जानेर सेना बादि
 आफ्नो पारा शक्ति तयार पारी उनी कोषले शहरबाट निस्के ॥ ८३ ॥ त्यहाँ ती दुवैको रडै नै लुक्कह हुने रामाबकारी भय-
 ङ्कर ललाई भयो, मृत्यु, काल, रोग र त्यस्तै यमदूतका सेनापतिहरूलाई पनि ॥ ८४ ॥ एकै छिनमा जित्ने ती राजर्षिले ठाढा

जित्वा क्षणेन राजर्षिर्वावयामास दूरतः । ततः क्रुद्धा यमो राजा स्वयमभ्येत्य तं रुषा ॥ ८६ ॥
 युयुते बहुभिर्वापिः सिंहनाद चकार च । चकर्त राजा तस्यापि कार्मुकं वैशिखौन्निभिः ॥ ८६ ॥
 पुनश्चभर्षिसमादाय यमो हन्तुमथामगम् । तं दृष्ट्वा तु नृपः क्रुद्धः पुनरिच्छत्वासिचर्मणी ॥ ८७ ॥
 निचखान ललाटे च शर कालोरगमभम् । यमस्तेनाहतः क्रुद्धस्तनो दण्डमुपादे ॥ ८८ ॥
 ब्रह्मास्त्रेण च संमन्त्र्य दण्डं तस्मै सुमोच ह । हाहाकारो महानापीचनानां पश्यतां तदा ॥ ८९ ॥
 तदा विष्णुः स्वभक्तस्य रक्षायै प्रादिणोदरिम् । विष्णुमुक्तं तदा चक्रं शोडशगत्स्य तद्रेण ॥ ९० ॥

भगावदिय । तब राजा यमराज क्रुद्ध भएर रिसले ए रापी भन्दै आफै ती राजाका नाम बाई ॥ ८५ ॥ अमल्य नाम बर्षाई
 बुद्ध गरे र सिंह बर्षाई गर्दै पनि । त्यो बमन्धी यमराजको धनुलाई पनि राजाले केवल तीनोटै बाणले काटे ॥ ८६ ॥
 बापि केरि यमराज हाल कलवार लिएर राजालाई माने बाए । त्यसरी बापको सितलाई देखेर क्रुद्ध रामाले केरि तबवार र
 हाँसलाई पनि काटिदिए ॥ ८७ ॥ कातो नाशनात्य एक बाण यमराजको निधारमा मारिदिए । त्यस बाणका चोटले तिर-
 मिरएकटा कोपी यमराजले तब ब्यै नलागेर आफ्नू मयङ्कर कालदण्ड उठाए ॥ ८८ ॥ र ब्रह्मास्त्रले मन्त्रेर त्यो दण्ड राजाका
 उपर छोडे । तब तमाशा हेर्ने मानिमहरूको रूठो हाहाकार भयो ॥ ८९ ॥ पछिकैमा विष्णु भयवत्यले आफ्नो वक्तको रक्षाका
 लागि अस्त्रचक्र ठाने । तब विष्णुले हानेको अस्त्रचक्र त्यो बुद्धमा आगुमेर ॥ ९० ॥ पददण्डपद बुद्ध गरेर, त्यो ब्रह्मास्त्रलाई

यमदण्डेन संयुज्य तद्व्रह्मास्त्रं निवार्य च । यमं हन्तुमथारेभे सहस्रारं महादुषुतम् ॥ ११ ॥
 देवभक्तस्ततो भीतस्तदाऽस्तौषकमग्नसा । सहस्रारं नमस्तेऽनु विष्णुपाणिविमूषण ॥ १२ ॥
 त्वं सर्वलोकस्त्राय हरिणा च हृतं पुरा । त्वां याचेऽथ यमं त्रातुं विष्णुभक्तं महाबलम् ॥ १३ ॥
 नृणां देव दृढां कालस्त्वमेव हि न चापरः । तस्मादेनं यमं रक्ष कृपां कुरु जगत्पते ॥ १४ ॥
 नृपेणैवं स्तुतं चक्रं यमं हित्वा नृपान्तिकम् । पुनर्यथौ महाराज देवानां पश्यतां दिवि ॥ १५ ॥
 ततो यमोऽतिनिर्विघ्नो ब्रह्मणः सदनं ययौ । स ददर्श समासीनं मूर्तामूर्तजैर्धृतम् ॥ १६ ॥

एनि इत्यादि इवारी तारा श्वे ब्रह्मो आभयंलाण्डो त्यस चकले यमराजलार्थं नै मानं बाट्यो ॥११॥ नच इत्यादि विष्णुभक्त
 राजास्ते त्यतिभरे हुरुच चक्रां यमरी स्तुति गरे—हे नारायणका बाहुकां अलङ्कार स्वरूप सहस्र बार ! त्वाहंलार्थं नम-
 स्कार ॥१२॥ तिमि अवि सगुणे विषयो रक्षाका लागि हरिद्वारा पारण परियो । विष्णुका भक्त, अत्यन्त इष्टिया
 विभीमिय यमराजको रक्षाका लागि आज ग क्या मान्छु ॥१३॥ द्यौवाहकको श्रोह गर्ने मनुष्यहकका काल तिमि नै हो,
 अर्को कबै छैनं, त्यमेकक्षण हे जगत्पति ! यमराजको रक्षा गर्नुहोस् जनी गर्नोस् ॥१४॥ राजाले यमरी स्तुति गरिएको
 त्यो चक्र राजाले नमीचमा यमराजलार्थं छाडेर देवताहकले देवगदिकुदै फेरि स्वर्ग गयो ॥१५॥ अनि यमराज अत्यन्त
 विस्मित भई ब्रह्माक्षरं घर गयो । त्यहाँ उनले देहधारी र मृतात्माहकले घेरियर भजायित वसेका—॥१६॥ मारा विषय

सर्वार्थं जगद्बीजं सर्वलोकपितामहम् । उपास्यमानं विविधैर्नोऽकपालैर्दिगीश्वरैः ॥ १७ ॥
 इतिहामपुगणालेखे दैविप्रः संस्थितः । मूर्तिमद्भिः समुद्रैश्च नदीभिश्च सरोवरैः ॥ १८ ॥ देहव-
 द्भिस्तथा वृक्षैरक्षधायैरशेषतः । नापीकृतडागैश्च मूर्तिमद्भिश्च पर्वतैः ॥ १९ ॥ अंशोरात्रैस्तथा
 पर्माक्षैश्च । संवत्सरैस्तथा । कलाकाष्ठानिमेषैश्च ऋतुभिश्चायनैर्युगैः ॥ २० ॥ सङ्कल्पैश्च विकल्पैश्च
 निमेषान्मेषैस्तथा । ऋक्षैर्वागैश्च करणैः पौर्णमासीन्द्रुमंजयैः ॥ २१ ॥ सुवैदुःस्वैर्भयैश्चैव
 लाभालाभैर्जयानयैः । सत्त्वेन रजसा चैव तमसा च समन्वितम् ॥ २२ ॥ शान्तिमृदातिधोरैश्च
 विकारैः शक्रैरपि । वायुना चैव देवेन श्लेष्मपित्तादिभिर्वृत्तम् ॥ २३ ॥ तेषां मण्डपेऽविशस्तोऽरिः

आयुष, जन्मको बीज, सम्पूर्ण लोकका बिजुवाले, अनेक परिका लोकपाल र दिक्पालहकले उपासना गरिने ॥१७॥ इति-
 हास र पुराणादिले, विप्रहमा स्थिच वेदहक, मूर्तिमान समुद्र, नदी-प्ररोधहकले ॥ १८ ॥ त्यस्तै देह बाण गरेका सरल
 पोषल अग्नि कलहकले, नापी-कृष, पोखरीहक र देह बाण गरेका पर्वतहकले ॥ १९ ॥ दिन-रात तथा पञ्च र महीना,
 संवत्सरहक, कला-काष्ठ र विषेयहक, ऋतु-अयन, युगहकले ॥ २० ॥ त्यद्भुत-विकल्प-विमलार्ह-होईहक, ज्ञान, योग,
 कण, अस्मि र्भूमीमाहकले ॥ २१ ॥ सुख दुःख, भयहक र लाभ-हानि, ज्ञान पराजयले, सत्त्व-रज-तमले धुक यपर रहेका
 ॥२२॥ शान्ति-मृदु-अपौरुषेयहक र प्राकृतिक विकारहक, वायु देवता, लकार-पित्तहकले धुक ब्रह्मादीलाई देले ॥२३॥

सत्रीडा च वधूर्यया । विलोकयन्धराष्ट भूतानवक्त्रं वपदरापत् ॥१०४॥ सम्प्रविष्टं यमं दृष्ट्वा
सकाशस्थं सहानुगम् । विस्मितास्ते मिथाः प्रोचुः किमर्थं भास्करिरित्यह ॥१०५॥ सम्प्राप्तो
लोककर्तारं द्रष्टुं देवं पितामहम् । विव्यापारः क्षणमपि योऽयं नास्ति रवेः सुतः ॥१०६॥
सोयमभ्यागतः कस्मान् कवित्वमेवं दिवौकनाम् । आश्रयतिशयो यत्र संमार्जितपटस्त्ययम् ॥१०७॥
लेखकस्तमनप्राप्तो दैव्येन महतान्वितः । न कदाचित्पटो ह्यस्य मार्जितोऽधर्मभोरुणा ॥१०८॥

निर्वाहका बीचमा हेर्दे ललाणकी नयां बुहारी मै यमराज पसे, त्यस बेला उगो अन्वने चलिन मुखमा भणका देविने
॥ १०४ ॥ पिछलम् नोझहरूका साथ छावीमा हात राखेर क्राक-यहाक खोज्ते समभित्र पसेका यमराजलाई देखेर
आश्चर्य-चर्चित भणका सी सभामदेहरू परम्परमा कुरा गर्ने लागे कि यी हर्षभूष यहाँ ॥ १०५ ॥ जन्मको सृष्टि गर्ने
पितामह यीजालाई भेट्न आए । यी रविका पुत्र त एकलिन पनि दिनकोबे मगर बल्नेबन्दा हैनन् ॥ १०६ ॥ दिने यी पहाँ
कमरी आहुरो ? के बीनाहरूको बन्दाबान त छ ? अत्यन्त आश्चर्यको कुरो त यो छ कि यिनको पाटी पनि मफामिन
पुछिएका छ ॥ १०७ ॥ भयाव्हे निन्याउरो मगर उनको लेखक पनि पछि लागेर गएका छ । यिनको पाटी कुनै पनि
परमात्माले कहिल्यै पुछिएको छैन ॥ १०८ ॥ जुन कुरो न देखेको पियो न सुनेको पियो त्यो यहाँ भैरेको छ, यस्तो कुरा

अन्न दृष्टं भुज वापि तदिवैव प्रपद्यते । एकमुच्चरतां तेषां भूतानां भुतशोभनः ॥१०९॥
निपपाताग्रतो भूमी ब्रह्मणो रविनन्दनः । कृन्तमूलो यया शाखी अहि त्रीर्हीन वे रुद्रन् ॥११०॥
परिभूतोऽस्मि देवेश संमार्जितपटः कृतः । त्वयि नाधेऽपि विकलं पश्यामि कमलामन ॥१११॥
एवं भुवन् हि निश्चेद्यो बभूव नृपमत्तम । ततः कोलाहलः शुब्दः मन्मथां ममजायन ॥११२॥
यो हि चादयते मृत्यान्सर्वान्स्त्रावरजङ्गमात् । स वै रोदति दुःखार्तः कस्मादेवमनो यमः ॥११३॥
जनमन्तापकर्तायः सोऽजिरात्रात्यशोभनम् । न हि दुष्कृतकर्ता हि नरः प्राप्नोति शोभनम् ॥११४॥

गगनरेका निर्वाहका बीचमा प्राणीहरूको भूष (प्रतयगीर) मा शासन गर्ने, १०९ ॥ बरका पुत्र, यमराज फेट काटिएका
रुद्रा रै भद्राको अगाडि भईमा "रक्षा मनोवि, रक्षा मनोवि" मनी कोकोरोलो गरी रुँदै दयाक वल्छारिए ॥ ११० ॥ हे
देवेश ! पाटी पुछिएको मगर तिरमकुट भणको छु, वपाई जमो मालिक छैदाछेदै पनि हे कमलामन ! म आफूलाई विकल
देखिरहेको छु ॥ १११ ॥ हे राजन् ! यस्तो सन्तापन्दै उ बेजोश भयो ! यस यमराजलाई बेहोश भएको देखेर यथामा काला-
हल मयिमा ॥ ११२ ॥ जुन यमराज सर्व प्राणी, स्थावर जङ्गमलाई स्वादु, उहाँ बरबद यम किन दुःखने छटपटाए
रौंदहेको छ ? ॥ ११३ ॥ जुन यमराज मानिसहरूलाई दुःख दिनेवाला रुद्र उर्ने पति चाँदै यस्तो दुःखी हुन्छन् भने यो
मिद हुन्छ कि वाप गर्ने मनुष्य निश्चय नै कन्याण पाउँदैन ॥ ११४ ॥ तब बाहुले ब्रह्मजीको आश्रय कुनै वा बन्मा समुद्र
नयानहरूको निवाइलाई 'भला भवामवृद्ध बुजो लाग' भनी रोकिदिए ॥ ११५ ॥ सर्व जनलाई पर पर हटार्न प्राणीमात्र-

ततो निवारयामास वायुस्तेषा वचस्तदा । लोकानां समवेतानां मतं ज्ञात्वा स वेधसः ॥११५॥
 निवार्य लोकान्मार्तण्डि शनैरुत्थापयन्मरुत् । भुजाभ्यां शालीनीभ्यां लोकमुत्र उदारधी ॥११६॥
 विह्वलन्तं परायत्तमामने सन्त्यवेशयत् । आमनस्यमुवाचेदं व्योमसूनु रवेः सुताम् ॥११७॥
 केन त्वमभिभूतोऽसि केन स्थानान्निवारितः । केनाऽयं मार्जितो देव पृथो लोकपतेस्तव ॥११८॥
 ब्रूहि सर्वप्रक्षेपेण कुशकंताः सुताग्रतः । यः प्रयुस्तान् सर्वेषां स ते कर्ता ममापि च ॥
 अपहृष्यति मार्तण्डे दुःस्वः हृदयमस्थितम् ॥११९॥ स एव मुक्तः स्वमनेन सत्यमादित्यमुत्सुर्वचनं
 वभाषे । विलोक्य वचनं कुशकृतुमूनाः समदगदं चेदमहोऽतिदीनः ॥१२०॥
 इति श्रीस्कन्दपुराणे वैशाखमहात्म्ये नारदात्मजोपमन्वादे कीर्तिमहजयवर्णनं नामैकादशोऽध्यायः ॥११॥
 का प्राण, उदार बुद्धिबला बायुले मोटा बलिपा यमलाई उदार ॥११५॥ विह्वल भएको यमलाई आसनमा बसाए । बनि
 यमलाई बायुपुत्रले यो कुनो मोषे ॥११६॥ कमले तिम्रो आफ्नू ठाउँबाट हटाइयो । हे पशु ! निम्नो यो पाटी कमले
 छुट्टिदियो ॥११८॥ यो मारा कुशकृतुका छेराका अगाडि मन-डे ताल । तौ तबेका ब्रह्म हुन्, उनै विघ्ना र मेरा पति
 कर्ता हुन् । उनै विघ्ने हृदयमा रहेको दुःख हटादिन्छु ॥११९॥ बस्ता बस्नले भनि एका क्षणपुत्र विचारा निन्यउरा
 यमरात्रले कुशकृतुका लांगको मुखमा हेरेर खुसी भै 'ठीक छ' यस्तो भने ॥१२०॥

श्री स्कन्दपुराणको वैशाख महात्म्यको नाट्य र अन्वरीय सम्वादाको कीर्तिमहोत्सव नामको पचासी अध्याय सङ्कलितो ॥ ११ ॥

अथ द्वादशोऽध्यायः

यम उवाच—शृणु मे वचनं शम्भो लोपितोऽहं पितामह । मरणादधिकं मन्ये मत्पदस्य च खण्डनम्
 ॥ १ ॥ नियोगी न नियोग्यं हि करोति कमलासन । प्रभौर्वीरौ समश्नान्ति स भवेत्काष्ठकीटकः
 ॥ २ ॥ योऽश्नान्ति लोभाद्वित्तानि प्रज्ञावांश्च महीपते । निवागी नरकं याति यावत् कल्परातत्रयम्
 ॥ ३ ॥ निःस्पृहो नाचरेद्यत्तु नियोगं पद्मसम्भव । मुक्त्वा तु नरकान्धोरान्स पुमान् वायनो भवेत्
 ॥ ४ ॥ आत्मकार्यपरो यस्तु स्वाभिकार्यं वितुमृति । भवेद्वेश्मनि पाप्मात्मा आशुः कल्परातत्रयम्
 ॥ ५ ॥ निवागी यस्तु श्रुत्वा वै तिष्ठन्नित्यं स्ववेश्मनि । शक्तस्तु कार्यकरणे मार्जारो जायते नरः

यमरात्रले भने—हे शम्भो ! मेरी विन्ती हुन्नुहोस्, हे पितामह ! म नायिर्छे । मेरो पदको खण्डनलाई वा मरणाद्वि
 पनि अधिक ठान्दछु ॥१॥ हे कमलासन ! कुनै काममा लगाइएको व्यक्ति यदि अज्ञातपूर्वक काम गर्दै न भने मानिकको बगले
 उमलाई पिछे, त्यो मरेपछि काठको कीरो (घमिरो) हुन्छ ॥ २ ॥ जो बाटो भएर लामले राजाको धन दिनापिना पर्छ,
 त्यो अधिकारी तीन सय बन्स सम्म नरकमै गिरिन्छ ॥ ३ ॥ हे ब्रह्मन् ! जो काममा खटाइएको जन वैवास्ती भएर
 मराइएको काम गर्दैन, त्यो पुत्र पार नरकहुन्छ । पातना भोगेर पछि काग हुन्छ ॥ ४ ॥ जो नोकर आफ्नू कामको राखि
 लागेर स्वामीको काममा हानि गर्दछ, त्यो पापी जन पछि तीन सय बन्स सम्म परमा शून्यो मारिन्छ ॥ ५ ॥ जो

तेऽपि सर्वे जगन्नाथ यान्ति विष्णोः परं पदम् । न मे प्रयोजनं देव वियमोनेदृशेन वै ॥१९॥
 वैशाखधर्मनिरतः म मां त्यक्त्वा ब्रजेदरिम् । त्रिःपञ्चकुलमुद्वृत्य त्यक्त्वापोऽतिशोभनः ॥२०॥
 मं त्यक्त्वा मम लोकं हि प्रयाति हरिमन्दिरम् । न यज्ञैस्तादृशीं तात गतिं भ्रानोति मानवः ॥२१॥
 सर्वतीर्थैर्न दानार्थैर्न तपोभिश्च न व्रतैः । अपि वा सकलैर्धर्मैर्युक्तो नाप्नोति तां गतिम् ॥२२॥
 प्रयागपातादण्मथपाताद्भृगोरथ पातान्मरणाच्च काश्याम् । न तां गतिं यान्ति जनाश्च सर्वे
 वैशाखनिष्ठेन च था प्रपद्यते ॥२३॥ प्रातः स्नात्वा देवपूजां च कृत्वा श्रुत्वा कथां माममहात्म्य-

त्रयचाप । वैकुण्ठ आनन्दम् अने हे देव ! यस्तो निमुक्तिं यलाई कुने मतलब छैन, म यस्तो सेऽ चाहन्ने ॥ १८-१९ ॥
 वैशाखको धर्ममा लागेको त्यो जन माथै यलाई त्यागेर हरि साठी जासुपर्ने हो, तर उत एकपक्षतः श्रीरामकालाई उदार
 गरेर आफू अनि पुण्यात्मा भएर समस्त पापबाट ग्रन्थो छँदो ॥ २० ॥ मेरो लोकलाई नै त्यागेर वैकुण्ठ आनन्द । हे
 तात ! त्यस्तो गति उ मनुष्यले यज्ञइन्द्राद्वारा पनि पाउँदैन ॥ २१ ॥ त्यस्तो गति उ सम्पूर्ण कर्म गरेर पनि पाउँदैन
 दानइन्द्राद्वारा पनि पाउँदैन, वपस्वाहकले र ब्रह्महूले पनि पाउँदैन, धर्म के सबै सकल सबल धर्मले युक्त
 भएकाले पनि त्यो गति पाउँदैन ॥ २२ ॥ वैशाखको धर्म गर्नेले ओ गति पाउँछ, त्यस्तो गति उ प्रयागको त्रिवेणीमा
 हुन्नाले, लडाईमा मनाले, मृगबाट काल हात्नाले, काकोमा मनाले पनि मनुष्यहरूले पाउन सक्दैनन् ॥२३॥ वैशाखमा

मंज्ञाम् । धर्मान्कृत्वा चोदितान्वेष्णवर्णान् स वै प्रवेद्विष्णुलोकैकनाथः ॥ २४ ॥ अप्रमाणमहं मन्ये
 लोकं विष्णोर्जगत्पतेः । यो न धूयेत कोट्योधैः सर्वतः पुष्पकृत्यगः ॥ २५ ॥ माधवस्य तु धर्मेण
 समाः सन्ति पितामह । विकर्मस्याविकर्मस्थाः शुचयोऽशुचयस्तथा ॥२६॥ कृत्वा वैशाखकृत्यानि
 लोका यान्ति नृगण्डया । अस्माकं तु महाराष्ट्रुर्भवतां च विशेषतः ॥ २७ ॥ निम्नलो जगतां
 नाथ भवताऽप्यो महोपतिः । हित्वा हि सकलान्धर्मान्सकृद्वैशाखस्नानतः ॥२८॥ अमंस्कृतजना
 प्रातःस्नान गरेर, घौलाको पूजा गरेर, वैशाख माहात्म्यको कथा सुनेर, विष्णुका मङ्गलहरू गरिने उषिष बमहक गरेर
 रहने त्यो भान्छे निरुचये चिन्तुलोकमा प्रतिष्ठित हुन्छ ॥२४॥ जगत्पति विष्णुको लोकलाई न यशो भन्ने साँधी नमणको
 भान्छु । थिक पुण्यात्माहरूले मात्र गतने जुनलोक वैशाखका बमले मएका कनोडी सुनका कुन्बले पनि गरिदैन ॥२५॥
 हे शिवाय ! वैशाखका बमले सरार काम गर्ने-अमल काम गर्ने, त्यस्तै पवित्र कपडिबिछ सय बराबर (एकलक्ष) मएका
 छन् ॥२६॥ राजाका बाजादे सबै नै वैशाख कृत्य गरेर वैकुण्ठ आनन्द । यो राजा मेरो र अन्त जगता उपार्थको हुनो छन्
 ग्रन्थो छ ॥२७॥ हे जन्मका नाथ ! हजुरद्वारा यो राजा काहुमा स्वादयोग्य । किनकि हे धर्मरत्नम् ! तारा धर्मरत्नलाई
 छारेर केवल एकैछत्र वैशाख न्हाउनाले नै अष्टदश पापी जनहरू वैकुण्ठ गैरहेका छन् । यदि विष्णुका पाठको मात्र काम

यान्ति वेकुण्ठं हरिवल्लभ । अस्माभिस्तु कृतोपेक्षो विष्णुपादैकसंश्रय ॥ २९ ॥ समस्तं
नेष्यते लोकं पाथिवो नात्र संशयः । एष दण्डः पटो ह्येकस्तव पदस्य निवेदितः ॥ ३० ॥
लोकपालत्वमतुलं भाजितं तेन भूभुजा । किमपत्येन जातेन प्रातुः क्लेशकरेण वै ॥ ३१ ॥
यो न तापयते शत्रुं ज्येष्ठमामोव भास्करः । शृथा सुता हि युवतिर्जाता चैव कुपुत्रिणी ॥ ३२ ॥
न यस्य स्फुरते कीर्तिर्धनस्येव शतैरहः । यः पितुर्नोदरेत्पापाद्विधया वा धनेन वा ॥ ३३ ॥
मातुर्जठरजो रोगः स प्रसूतो धरातले । धर्मं चार्थं च कामे च यः प्रतीपो भवेत्सुतः ॥ ३४ ॥

मणको यो राजा हामांहरुद्राण उपेक्षा गरियो मने समस्त लोकलाई नै वेकुण्ठ लानेक, यममा केरी संश्रय । यदि यस्तै
मिपति रदने हो मने यो कालदण्ड र यो पापकर्म लेखिने पाटी हुनै हजुरका कणकमलमा टक्कार्य ॥ २८-३० ॥ त्यस
राजाले एका लोकपालनलाई मेदिदियो, केनल कामलाई कहमात्र मराउने छोरो कन्नेर के मनु ॥ ३१ ॥ जुन छोराके
जेठमा बरले मंगारै वहाए नै शत्रुलाई मन्तापित पर्दैन, त्यस्ता कुसी छोरो कुपुत्राणी हुन बेकार कन्नेकी हो कपया
त्यस्ता छोरो कुपुत्रिणी हुन बेकार युती मणकी हो ॥ ३२ ॥ विजुलीले येष हँ असो कीर्ति कर्मदेन, जो विचाले वा
वनले बाबुको उदार मर्दन ॥ ३३ ॥ धर्म, अर्थ, काममा जुन छोरो सिक्क रदन्छ, पुत्रीमा जन्मिएको त्यो कामाको फोखोट
पेटा मणको रोग हो ॥ ३४ ॥ गजबन्धुद्वारा पुल्लमा अधम नीच त्यस्ता छोरो 'मातुता' बर्नात कामलाई पाईवाला कहन्छ

मातृहेत्युच्यते सद्भिः स पुत्रः पुरुषाधमः । तन्माता नृपपत्नी च लोकविरूपातसत्किया ॥ ३५ ॥
एकैकवीरसुलोकं रचिता नात्र संशयः । यथा वै कीर्तिमान् जातो मल्लपेर्मारजनाय वै ॥ ३६ ॥
नेदं व्यवसितं देव देनवित्क्षत्रियेण हि । पुराणेषु जगन्नाय न श्रुतं पटमार्जनम् ॥ ३७ ॥ सोऽहं न
जानामि जगत्पथीश ऋते क्षितीशं हरितपरं तम् । भवोदयन्तं पटहं सुधोषं विलोपमानं मन
वेश्ममार्गं ॥ ३८ ॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे वैशाखमाहात्म्ये नारदाध्वरीषमं यमदुःस्निरूपणं नाम द्वादशोऽध्या ॥ १२ ॥

परन्तु त्यस राजाकी आमा त की राजाकी स्त्री हो, जो विश्वमा धर्मान्मा मनिषा प्रविष्ट छिन् ॥ ३५ ॥ मेरो लेख मेराउन
लाई जन्मेको यो जन्मो यक्ष्मी र की पुत्र जन्माउने आमा मंगारमा विरले हजुरबाट रचिए, यममा झंका छैन ॥ ३६ ॥
हे भगवान् ! कुनै क्षत्रियले पनि यस्तो काम गरेको छिण्ड, हे जगन्नाथ ! यमल पुराणहरूमा पनि कलानाले आफ्नै पुष्पका
प्रापले यमराजको पाटीलाई कारकेर बारेर पुछिदियो भन्ने सुनिएको छैन ॥ ३७ ॥ हे जगत्का अधिपति ! हरि मन्वानमा
तल्लीन त्यस राजालाई छाडेर दमाहा उठाउन लगाई घोषणा गराई मेरो घरको पाटो शय्य मराउने अर्को कुनै पनि वीर-
लाई विषविरूपात मैले जानेको छैन ॥ ३८ ॥

अथ त्रयोदशोऽध्यायः

श्रीराज

१२९

त्रयोवाच—किमाश्रयं त्वया दृष्टं किमर्थं स्मिह्यते भवान् । सद्गुणेषु कृतस्तापः सन्तापो मरणा-
न्तिकः ॥१॥ तस्योच्चारणमात्रेण प्राप्यते परमं पदम् । न गच्छन्ति हरेर्लोकं कथं भूपस्य सासनात्
॥२॥ एकोऽपि कृष्णस्य कृतप्रणामः समस्तयज्ञावभूयेन तुल्यः । यज्ञस्य कर्ता पुनरेति जन्म हरेः प्रणामी
न पुनर्मवाय ॥३॥ कुरुक्षेत्रेण किं तस्य मरस्वत्या च किं तथा । जिह्वात्रे वर्तते यस्य हरितियश्वर-
द्वयम् ॥४॥ नात्थगः श्वपचीं सुजन्निरोपेण रजस्वलाय । स मुक्तरामलो याति मरणे हरि-

प्रश्नाश्रिते मनुष्यो—विमोले के आश्रय देख्यो ? तिमि किन खिन्न हुन्छो ? सद्गुणहरूमा पौर मान्यो गर्ने, त्यो सन्ताप मरण गराउने हुन्छ ॥१॥ न्यम सद्गुणको उच्चारण मात्रले परमपद प्राप्त हुन्छ भने के राजाको शासनले जन हरिको लोकमा उद्दिनन् ॥२॥ यदि एको-बोटी पनि श्रीकृष्णलाई प्रणाम गरेको छ भने त्यो समस्त यज्ञात्म स्नान तुल्य हुन्छ । यस गर्नेवाला फेर पनि जन्मन्छ तर हरिलाई प्रणाम गर्नेवाला फेरि जन्मदैन ॥३॥ जमको जिह्वाको अध्यामा 'हरि' यो दुइ अक्षर रहन्छ, न्यमलाई कुरुक्षेत्र तथा मरस्वती स्नानले के मतलब ? ॥४॥ चाण्दालीमैग भोग गर्ने, अन्न न्यादान रज-

मुधरन् ॥५॥ अमर्यभक्षणाच्चातं विज्ञायास्य मज्जयम् । प्रयाति विष्णु मायुष्यं तना विष्णुप्रियमूर्ति
॥६॥ एवं विष्णुप्रियो मामो वेशाम्वा नाम वै यम । यद्वर्षध्रुवणादेव मृच्यते सर्वकित्तिवो ॥ आगामीति
किमु वक्तव्य तस्यानुष्ठानतत्परः । अस्माकं जगतां नाथो जनिता पुनस्तमः ॥८॥ तन्मेषान्माधवे
मामि धर्मनिताकरेति यः । तस्य विष्णुः प्रमन्नात्मा महार्ये सर्वदा स्थिताः ॥ ९ ॥ न तस्य भूतेः
मोरे प्रभावो मम शिष्येण । न वामुदेवभक्तानामशुभं विद्यते कदाचित् ॥ १० ॥ जन्मसन्तुजराव्या-

स्वलाभमा मोरो गर्ने त्यस्तो नात्थग पनि मर्दो 'हरि' मर्दो भन्दा गर्ने त्यो माया पाप भागिँ हुन्छ हुन्छ ॥५॥ अमर्यभ, खाँनाले भण्डा पावका पुनालाई त्यामी त्यस्तो जन विष्णुको परमपदमा प्राप्त हुन्छ किनकि बाणकायमा गरिणको हाँकी स्मृति विष्णुलाई भाँति प्रिय छ ॥६॥ यमकाय, हे यम ! वैशाख नामको महीना विष्णुको अति प्रिय छ, जुन मर्दानाको धर्म सुन्नाले मात्र पनि मामिय माया पापबाट छुट्दछ ॥७॥ वैशाखको पूण्य गर्नाले वैकुण्ठ शान्ठ मान के भन्नु ? वैशाखको मनु-ष्ठानमा लागेका भाँतिय र हस्ता लागि जन्मका नाथ पुनर्लोकमा नै जन्मेको हो भने पनि हुन्छ । वैशाखमा भगवान्को प्रिय यो पुण्यहरूलाई यो सर्वद, उभका उपर विष्णुमर्ष प्रमन्न रहनुहुन्छ र उभको महायशका लागि मर्ष तपत्र रहनु हुन्छ ॥९॥ हे श्वपुत्र यमराज ! ती राजाको प्रभाव परो यममा छैन, किनकि रामुदेवको भक्तहरूका लागि अकल्याण कहीं छैन ॥ १० ॥ न त त्यस्ता भक्तलाई जन्मनु, मर्नु, पुनर्जन्म आदिको भय नै पैदा हुन्छ । हे यम ! मालिकले

धिमयं वाऽप्युपजायते । नियोगी स्वामिकाय तु यावच्छोकः समीक्षते ॥११॥ तावता म कृतार्थः
स्यान्नरकानैव गच्छति । कार्यं शक्तिविनिष्क्रान्ते स्वामिने च निवेदयेत् ॥१२॥ अतृणस्तावता
भृत्यो नियोगी सुखमश्नुते । तस्मान्निवेदितार्थस्य नावृतं न च पातकम् ॥१३॥ यत्ने कृते
स्वकर्तव्यं नापराधोऽस्ति देहिन् । तस्मादशक्त्यकार्यंऽस्मिन्नेवं शोचितुमर्हमि ॥१४॥ इत्युक्तो
ब्रह्मणा सौरिः पुनरत्यन्तस्त्रिषधीः । उवाच दीमया वाचा गलद्वन्पाकुलेक्षणः ॥१५॥ प्राप्तं

अहङ्को काम नयमो हाड बांधेर वस्ते निसकहराभी नोकरले नरक बाजुपलं, येरो अह कपे कामछैन प्रह ॥ अह आपन्
तानावाना सिद्धबन्धियांम् ओ कर्मी त्यो टीक हो, सर तोकरले मासिकको काम मको मनुपलं ॥११॥ त्यहिते नै त्यो
कृतार्थ हुन्छ र उपले नरक बाजुपदन । काम वक्तिमन्दा बाहिर मरमा मासिकलाई मनुगले ॥१२॥ मासिकलाई त्यति
भनिदिनाले नै त्यो अहङ्को सेवक अन्धभी हुन्छ र मुख पाउँछ, त्यसकारण यँको कुरा निवेदन गर्नेलाई न क्छ लाग्छ
न एष लाय्द ॥१३॥ आफूले मनुग्ने काम राम्रोसित गरेमा गालोलाई केही अपराध छैन । त्यसकारण मन नमकिने
यस काममा निर्मोले शोक ना फिक्को मनुं टीक छैन ॥१४॥ यस्ता प्रकारले ब्रह्मले सम्झाएका पनि यमराज केरि पनि
यस काममा निर्मोले शोक ना फिक्को मनुं टीक छैन ॥१५॥ हे तात ! नराईको चार

तात मया सर्वं त्वदहं भ्रिमजनन वै । नाहं यास्ये पुनः कर्तुं नियोगं पद्ममम्भय ॥१६॥ प्रशतति
महावीर्यं भूषेस्मिन्भूमिगण्डले । चालयित्वा स्वधर्मन्च तमेकं भूपति विभो ॥१७॥ कृतकृत्योऽस्मि
तनयो गयायां पिण्डदो यथा । कृपालो तदिदं कार्यं साधयस्व मयाऽव्यय ॥१८॥ विज्वरस्तु ततो
भूयः शामनं ते करोम्यहम् ॥१९॥ श्रुत्वा ब्रह्मा यमेनोक्तं पुनश्चिन्तापरायणः । अवाह मुयं यमं
प्राह सान्त्वयन् बहुधाप्ययम् ॥२०॥ ब्रह्मोवाच । न निग्राह्यो मया राजा विष्णुधर्मपरायणः ॥२१॥
यदिच्छयसि त्वं कीपाद् गच्छामो हान्तिकं हरेः । निवेद्य सकलं तस्मै कर्मपञ्चातदीरितम् ॥२२॥

को सेवक भैले सबैकोक पाई हुँउत्तर्य हु, सर हे पद्ममम्भय । यो पराक्रमी राजाले भूगन्धलाया शायन गच्छेले केरि म
हङ्को बाधा मान्न सकिन । हे विभो, त्यो यीटा राजालाई आपन् धर्मबाट हटाउन सक् ॥१६-१७॥ गयामा पिण्ड दिने
छाँरो नै म कृतकृत्य हुन्छ । हे अविनाशी, दयालु ! त्यसकारण मेरो यो काम सिद्ध गरिदिनुहोस् ॥१८॥ यति गरिदि
नसिए केफिक्की मई केरि म उपाई को आधा पालन गर्दछु ॥१९॥ यमराजले यति भनेको सुनी ब्रह्मा केरि चिन्तामग्न भए
अनि उनले उँचा मुख लगाएका यमराजलाई भनेक प्रकारले ब्रह्माउँदै सम्बन्धना दिए ॥२०॥ ब्रह्मले भने-विष्णुको धर्ममा
साथे ॥ राजालाई म कपे धर्ममकिने ॥२१॥ यदि कोषले तिम्रो यही चाहन्छी भने हसिमाठो जाओ, उहाँलाई सबै निवेदन
गर्ौ, पछि उहाँले जस्तो मनुहुन्छ त्यै श्रीला ॥२२॥ उहाँ नै लोफका कर्मा र धर्मका रक्षक हुनुहुन्छ, उहाँ नै हाम्रा दण्ड-

स एव कर्ता लोकस्य धर्मस्य परिपालकः । स च दण्डधरोऽस्माकं शास्ता कर्ता नियामकः ॥२३॥
 न तदुक्तेऽस्ति प्रत्युक्तिरस्माकं विहिता वृष । न राजोक्ते तु प्रयुक्तिर्दृश्यते क्वापि भूतले ॥२४॥
 इत्याश्वस्य मम तेन साकं क्षीरान्मुषिं ययो । नद्या तुष्टाव निन्मात्रं निर्गुणं परनेश्वरम् ॥२५॥
 सांख्ययोगैरद्वीतीयमेकं तं पुरुषोत्तमम् । आविरासीत्तदा विष्णुर्ब्रह्मा संस्तुतो हरिः ॥२६॥
 प्रणामं चक्रतस्तस्मै यमो नद्या च सत्वरम् । तातुवाच महाविष्णुर्मधगम्भीरम् गिर ॥२७॥
 कस्माद्युगमिद्व्यापती किं दुःखं नदनैरभूत् । स्नानं यममुखं कास्मात्केन वा नतकन्धरः ॥२८॥

पारी धामन गर्नेवाला कर्ता र नियामका बलातनेवाला हुनुहुन्छ ॥२३॥ रे वृष । उनको आज्ञाका हाम्रो बचाव छैन, उहाँको आज्ञाको विपरान हामी चल्न सक्नेछौं, किनकि वृषीतलला राजाका हुकुमको प्रतिकूल उत्तर देखिंदैन ॥२४॥ यमराजलाई यत्नो आधापन दिएर उनको साथ नद्या धारसङ्घट्टमा विष्णु भाउँ गएर ती बङ्गमात्र अद्वितीय निन्मात्र निर्गुण परनेश्वर पुरुषोत्तमलाई सांख्ययोगले स्तुति गर्ने लगे वव ब्रह्माले स्तुति गरिएका हरि विष्णु प्रकट हुनुभयो ॥२५-२६॥ अगि उहाँलाई भवा र यमराजले डनवच नभकार गरे । अनि महाविष्णुले मेघबल जस्तो गम्भीर वाक्कोले ती दुवैलाई भन्नुभयो ॥२७॥ के कारणले तिमी दुवै यहाँ आयौ ? दानवहरूबाट कुनै दुःख भयो ? के कारणले यमराजको वृक्ष भलिन छ ? किन निहिरिएका हो ? ॥२८॥ योः मर डे असन ! मलाई भन ! यमारी विष्णुले सोचिएका ब्रह्माले भने-तपाईं का दासहरूका अठ

पतङ्गदस्व म ब्रह्मान्त्युक्तः प्राह कंकजः ॥ त्वहामवयं भूमिं शामात वै नराः ॥२९॥
 वैशाखधर्मनिरता यान्ति ते पदमव्ययम् । ततो यमपुरीं शून्या तेन चागीव दुःखिन ॥३०॥
 तेन युद्धञ्चकारामो हन्तुं दण्डमयादरे । त्वच्चक्रेण पराभूतो ययावद्य ममान्तिकम् ॥३१॥
 न च शक्ता वयं दण्डे त्वद्विकार्या महात्मनाम् । तस्मात्त्वामेव शरणं वयं प्राप्ता महाविभो ॥३२॥
 तस्माद्भूय दण्डयित्वा पालयैनं यमं स्वकम् । इत्युक्तः प्रहमत प्राह ब्रह्माणं यममच्युतः ॥३३॥
 लक्ष्मीं वापि परित्यजे प्राणान्देहमयापि वा । श्रीवत्सं कौस्तुभं भालां वैजयन्तीमथापि वा ॥३४॥

राजाले भूमिमा धामन परी सम्पन्न मनुष्यहरू ॥२९॥ वैशाखको भ्रममा कुन्तीन मएर हुनुको भविनाशो प्रधानमा गीहका छन । त्यमकारण यमपुरी खाली भयो, यमीउमले यम अपयन दुःखिन छन ॥३०॥ उनले उमका मास युद्ध पनि गरे, उमलाई मास कालदण्ड पनि उजाय । वर तपाईंका अरिचक्रद्वारा हार खाएर ममाउँ आइपुगे ॥३१॥ तपाईंका भक्त महात्म्यहरूलाई हाम्रो दण्ड दिन सक्नेछौं । त्यमकारण हे महाविभो । तपाईंको शरणमा हाम्रो आएका हो ॥३२॥ त्यमकारण राजालाई दण्ड दिई आफ्नो यम भयनाजको रक्षा गरिबलियोगोम् यमारी ब्रह्माले विनी गरियेका बन्धुत भयमानले केही सुदृष्टाएर ब्रह्मलाई भन्नुभयो ॥३३॥ हे ब्रह्मा, म नक्षीलाई, आफ्नै दासलाई, खीरलाई, ओरतलाई, कौस्तुभ, वैजयन्ती भालाई ॥३४॥ स्वेयद्विपलाई, वैकुण्ठलाई र क्षारमाण्डलाई, शेषनामालाई, र मङ्गलाई पनि त्यागिदिन्छु, म आफ्नो

श्वेतद्वीपं च वैकुण्ठं क्षीरसागरमेव च । शेषं च गरुडं वापि न भक्तं त्यक्तुमुत्तमहे ॥३५॥

विमृज्य प्रकलान्भोगान्मदर्थं त्यक्तजीवितान् । मदात्मकान्महाभागान्कथं तांस्त्यक्तुमुत्तमहे ॥३६॥

तुस्मात्स्वदुःखशमने ह्युपायं कल्पयाम्यहम् । तस्य वायुर्मया दत्तमयुतं भूपतेः सुवि ॥३७॥

गतान्यथो महत्त्वाणि तत्रेदानीं नरान्तक । आयुः शेषे तेन नीते मत्मायुज्यं गतेऽपि च ॥३८॥

भविष्यान् तनो राजा वेनो नाम दुरातवान् । स हृष्यति महाधर्मान्मरिचिनाञ्जुनीरितान् ॥३९॥

तदा वैशाखधर्माश्च विच्छिन्नाः स्युर्न संशयः । स्वकृतंनैव पापेन वेनो दग्धो भविष्यति ॥४०॥

भक्तलाई स्वाम्ने शास्त्र वर्न भक्तिव ॥ ३५ ॥ समस्त प्रसारिक सुखमांशलाई स्वागेर, ममन्दा भक्तिभेदने मेरा स्वाग ती

महाभाग्यमानोहकलाई कमरी म त्याग्न साहम् गरौ ? ॥३६॥ त्यमकारण भिओ दुःख-छान्ति-का नामि म उपाय त्यक्तु ।

त्यग राजालाई मैले श्रुतीमा दण्ड हजार वर्षको आयु दिएको छु ॥३७॥हे नरान्तक ! तीमध्ये यम मखन जाट हजार वर्ष दिने

उमने आफ्नू श्रेष्ठ आयु दिनाएर मेरो मायुज्यमा प्राप्त भएपछि ॥३८॥ त्यमका बाद दृष्ट चित्र भएको वेन नामको राजा

हुनेछ । त्यम राजाले मधे यी शास्त्रविहित द्वा धर्महरूलाई लोप गरिदिनेछ ॥३९॥ त्यम बेला वैशाखका धर्महरू छिन्नमिन्न

हुनेछन्, यममा कुनै संशय छैन । आफैले गरेको पापले वेन हर्दनेछ ॥४०॥ त्यमका बाद म पुन अरु केरि धर्महरू प्रचार

पश्चादहं पशुर्भूत्वा पुनर्धर्मान्प्रवर्तये । तदा जनेषु प्रख्यातान्वैशाखेक्षान् करोम्यहम् ॥४१॥

मद्भक्तो मद्गतप्राणो यस्तु विन्यस्तसंग्रहः । एकः सहस्रो भविता तस्य प्रख्यातये तिमाम् ॥४२॥

कश्चिदेव हि जानाति धर्मनितांक्षितो मम । ततस्ते भविता कार्यं मा विपाद नरान्तक ॥४३॥

दापयिष्यामि ते भागं मत्सेऽस्मिन्माधवेऽपि च । नरेः सर्वैश्च वैशाखे धर्मनिष्ठमहात्मभिः ॥४४॥

भूषेनापि च कालेन खेदं शमय तेन च । वीर्यशुल्कं तु ते मार्गं शत्रुभूङ्क्ते बलाधिकान् ॥४५॥

गृह्णन्तु स्वकं भागं न भागी दुःखमर्हति । त्वामुद्विष्य च कुर्वन्ति प्रत्यहं ये नरा भुवि ॥४६॥

गर्नेछु । अनि केरि प्रमिद वैशाखमा गरिने धर्महरूलाई म अनुग्रहमा प्रचार गर्नेछु ॥४१॥ त्यस बेला ममन्दा द्विषिक

हुने, मारा संग्रह त्याग्ने बालो मेरो अक त हजारौ मनुष्यमा पीटा हुनेछ । निनीहरूमा पनि धर्मको प्रचारमा कोही एक

लागेछ ॥४२॥ त्यम बेला दुष्कामा मेरा यी धर्महरूलाई कोही-कोही नै जान्नेछन् । तब तिम्रो मनोरथ हुनेछ, हे यमराज !

खेद नरा ॥४३॥ यम वैशाख मदीनामा पनि वैशाखको धर्ममा लागेका महाभागहरूबाट र सारा मनुष्यहरूबाट पनि भिओ

भाग दिताउनेछु ॥४४॥ यमप्रदरापनि मयममा तिम्रो काम पाउनेछौ, त्यमकारण खेद छान्ति गर । अधिक हलियो हुनाले

वीर्यशुल्काला तिम्रो माय व शत्रु नै खान्छ ॥४५॥ आफ्नू भाग बराबर पाइरहने भाग पाउनेबाला दुःख मान्नु ठीक छैन ।

पृथ्वीमा जो मानिसहरू वैशाखमा राखे तिमीलाई उद्वेग गरेर खान्न गर्दैनन्, बर्य दिदिन र अन्तिम दिनमा बलकुम्भ र

स्नानं चाप्यं सोदकुम्भं दध्यन्तं चान्तिमे दिने । वैशाखे सकलं कर्म तेषां वै विफलं भवेत् ॥४७॥

तस्मात्क्रोधं त्यज नृपे भागदे मत्परायणे । ये के चापि प्रकुर्वन्ति लोके ते भागदा नराः ॥४८॥

वैशाखोक्तं महाधर्मं तेषां विष्णं च मा कुरु । मामेव ये जहन्त्यद्वा त्वां हित्वा धर्मपालनम् ॥४९॥

मदाज्ञाय महाभाग तदा दण्डं च त्वं कुरु । नृपाद्भानं दापयितुं सुनन्दं प्रेषयामि च ॥५०॥

मच्छामनात्म तं गत्वा भागं ते दापयिष्यति । तिष्ठतेव धमे स्वस्य मन्त्रिणो गृह्णामनः ॥५१॥

सुन्दनं प्रेषयामास नृपं बोधयितुं विमुः । सोऽपि गत्वा बोधयित्वा पार्षवं च पुनरागमत् ॥५२॥

दशो-अस दान भद्रेन विनीहक्यो वैशाखमा गरिष्ठां शरा कर्म निरुत हुनेछ ॥४९-५०॥ अत्यन्तकरम अब विप्रो माग दिने भेटो भक्त रात्रामा तिमी क्रोध त्याग । संसारमा यो कोही पनि धर्म गर्नेछु थां मयै मनुष्यहरू पित्रो माग दिनेछन् ॥४८॥
वैशाखमा गर्ने बचाइका कृता धर्म गर्ने विनीहक्यो निर्मले विष्णु मन्त्रु र निमीलाई छवि जो धर्म गर्न भलाई मात्रै बारम्बार पुजा गरिरहन्छन् ॥४९॥ हे महाभाग्यमानी, मेरा आज्ञाले तब तिम्रो उत्सर्ग दण्ड दितमन्छौ । राजाबाट निमीलाई माग दिताउन सुनन्दलाई पठाइरहेको छु ॥५०॥ उता येरो आज्ञाले उमाठी गएर विप्रो माग दिताउनेछन् । यसमा प्रकाले यमराज आज्ञाभाठी मन्त्र वासन हुने ॥५१॥ यमवानले राजालाई सहाउनका लागि सुनन्दलाई पठाउनुभयो । उनी पनि रुई गएर राजालाई बोध गराएर यमराजका पात्र फेर्ने आह्वान ॥५२॥ यस्ती राम्रा तरहेले यमलाई भन्नाएर विष्णु

इत्याशास्य ममं सम्यक् विष्णुरन्तरधीयत । ब्रह्मा यमं सान्त्वयित्वा तमनुज्ञाप्य वै ततः ॥५३॥

अतिविस्मयमाप्नो ययौ धाम सहानुगेः । यमोऽपि स्वगुरीं प्रायात्किञ्चित्सहृष्टमानसः ॥५४॥

पश्चाद्विष्णोर्निदेशेन सुनन्दपरिभागताः । भागदाः सकला लोका ये वैशाखपरायणः ॥५५॥

धर्मराजं समुद्दिश्य ये न कुर्वन्ति मानवः । तेषां हि स्वयमादत्ते पुण्यं वैशाखमश्रयम् ॥५६॥

कुप्यन्ति प्रत्यहं स्नानं दद्यादप्यं यमाय वै । वैशाखे सक्तं दं पुण्यमनुष्ठा विफलं भवेत् ॥५७॥

सोदकुम्भं च दध्यन्तं पौर्णमास्यां च माथवे । धर्मराजं समुद्दिश्य हस्तार्थं प्रदत्तं जनैः ॥५८॥

अन्तर्धान हुनुभयो । तब ब्रह्मा पनि यमराजलाई सान्त्वना दिएर पनि उत्सर्ग अहण पछि ॥५३॥ अति आश्चर्य हुँदै आफ्ना अनुत्तरहृत्का माघ आफ्नै धाममा गए । यमराज पनि कयै सुखी गएर आफ्नै शहरमा प्रस्थान गरे ॥५४॥ एहि सुनन्दले कस्मैमात्रिक विष्णुको आज्ञाले वैशाखमा धर्ममा लागेका ती माग जनहरू यमलाई माग दिनेवाला भए ॥५५॥ जो मनुष्यहरू धर्मराजको उद्देश्य गरेर तल बताइएका कामहरू गर्दैनन् तिनले गरेका वैशाखका धर्मले भएको पुण्य यमराज साथै लिनेछन् ॥५५॥ मनुष्यहरूले वैशाखमा गरेको स्नान गर्नु र यमराजलाई अर्पण दिनु । जब वैशाखमा गरिएको सकल पुण्य विफल हुनेछ ॥५७॥ वैशाखको पूर्णिमाका जलले गरिएको भद्रा र दशो-अस धर्मराजलाई भनेर पहिले गरिएको कले दिनुपर्ने ॥५८॥

पश्चात्स्वितुं समुद्दिश्य शुकमुद्दिश्य वै नरः । मधुसूदनमुद्दिश्य पश्चाद्देवं जनार्दनम् ॥ ६९ ॥

शीतलोदकदम्पनं ताम्बूलं च सदक्षिणाम् । भुक्त्वा कांस्यपात्रस्थं ब्राह्मणाय निवेदयत् ॥ ६० ॥

दद्यान् च प्रतिभां दिव्यां मधुसूदनदेवताम् । मामधर्मप्रवक्त्रे च दद्याद्विप्राय मीदति ॥ ६१ ॥

तमेव धर्मवक्त्रारं पूजयेद्विभवेः स्वकैः । इत्यादिष्टः सुनन्देन तथा राजा चकार ह ॥ ६२ ॥

स नीत्वा चायुषः शेषं भुक्त्वा भोगान्यथेप्सितम् । पुत्रपौत्रादिभिर्युक्तो जगाम हरिमन्दिरम् ॥ ६३ ॥

वैकुण्ठस्ये नृपे तस्मिन् वेनो राजाधमोऽभवत् । सर्वे धर्माश्च वैशाखधर्मा अपि विशेषतः ॥ ६४ ॥

स्वयम्का बार पितृहृत्के उदरेय गरेर, अनि गुरुको उदरेय गरेर, तब केरि मनुष्यले त्यसै गरी जनार्दनम् पुषदनको उदरेय गरेर-॥५९॥ ठम्बा जल, दही-मख पान, दक्षिणाले सहित धणको काँगको मोढामा राखेको बढिया फल ब्राह्मणलाई निन् ॥६०॥ वैशाखको माहात्म्य सुनाउने गरीव बाहुनलाई पनि मधुसूदन ममवानको दिव्य प्रतिमा बनाएर दिनु ॥६१॥ धर्म बताउनेलाई आफ्नो गच्छे अनुसार वृजा गर्नु मनी सुनन्दले यस्तो आह्वयका राजाले स्वयमे गरे मगाए पनि॥६२॥ इच्छा अनुसारको सुखयोग भोगेर छेप आयु बिनाएर छोटा नातिहरूले टक्क मएका उठो विष्णुको धाममा गए॥६३॥ नानुष्या राजा वैकुण्ठ रहन लागेपछि उन मामको अन्धम राजा मपो। अनि ममस्त धर्म र विशेष गरेर वैशाखका धर्महरू पनि॥६४॥

दुरात्मना च तेनैव लुप्ता एव बभूविर । न प्रख्यातः पुनर्भूमौ मुरिसो मोक्षदेवः ॥ ६५ ॥

यः कश्चिन्नैव जानाति वैशाखोक्तानिमाञ्छुमान् । बहुजन्मार्जिते पुण्ये परिपाकमुपागते ॥ ६६ ॥

वैशाखोक्तेषु धर्मेषु मतिरात्यन्तिको भवेत् । मेथिलउ-पूर्वमन्वन्तरस्यो हि वेनो राजा दुरात्मवान् ॥ ६७ ॥

अथ वैवस्वतः पुत्रो राजा वेक्षामुपपत्तिः । इति श्रुतं मया पूर्वमिदानीं तूच्यते त्वया ॥ ६८ ॥

तस्मिन् वैकुण्ठो पश्चाद्वेनो राजा भविष्यति । इत्येतत् संशयं छिन्धि श्रुतदेव महाभते ॥ ६९ ॥ श्रुत-

देव उ-पुराणेषु च वैपश्यं युगकलान्यवस्थया । न चाप्राप्तामप्यर्शका ते कथायाव्यत्यये क्वचित् ॥ ७० ॥

यसै दुरात्माले गर्दा नै एकदम लाँचे गए । तब केरि पुन्वीतलमा धरैजसो मोक्षका कारण मएका धर्महरू प्रसिद्ध मएनन् ॥६५॥ जमले-उमले वैशाखमा गर्न बताएका यी कन्यापकारी धर्महरू जन्मदेन । धेरै जन्मदेखि आजन गरिएका पुण्यफल पाकेपछि मात्र॥६६॥वैशाख गरीनामा गर्न बताएका धर्महरूमा अत्यन्त अढा मान्ने बुद्धि हुन्छ । तब मेथिल राजाले गरे वेन नामको दुष्ट राजा पहिलो बन्कन्तरमा रहन्थ्यो॥६७॥ या वैवस्वतको छोरो, इन्द्राङ्ग इत्येको राजा भियो ! शैले पहिले यस्तो सुनेको थिएँ । कहिले पनि तपाईंले उठो कहियो ॥६८॥ 'ही भर्गवामा राजा वैकुण्ठ मएपछि वेन राजा हुनेछ' भन्ने यो खंदा हे महाभनि भुवदेव! इत्यारितुहास्॥६९॥ भुवदेवले मनुष्यको-पुण्य र बन्त्यको मयवस्थाले पुराणहरूमा कति नमि-न्दा कुरा छन् । कहीं कसैको नमिन्दा कुनो मएमा पनि तपाईंले 'यो प्रमाण नभएको कुरो' भनेर खंदा गर्नु ठीक छैन

गते देनन्दिने कल्पे कथेषा शाश्वती शुभा । मार्कण्डेयेन मे प्रोक्ता सा चोक्ता तव भूपते ॥७१॥
तस्मान्न ख्यातिमायाता धर्मा वेशास्त्रसम्भवाः । कश्चिदेव हि जानाति विरोक्तो विष्णुतत्परः ॥७२॥
इति श्रीस्कन्दपुराणे वेशास्त्रमाहात्म्ये नारदाम्बरीषसंवादे यमदुःखमानन्वनं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥१३॥

॥७०॥ दिनदिने गरेर चित्का कल्पमा यो धव्याणकारी छाषत कथा मार्कण्डेयले मलाई वताउनु मयके हो । हे राजन् ।
उही कथा मैले तपाईलाई कहेको हुँ ॥७१॥ त्यसकारण प्रचार गर्ने भानिमको कथले र यमराजलाई मिलेको वरप्रभावले
मयां वेशास्त्रमा हुने धर्महरूले प्रसिद्धि पाएका छैनन् । सांसारिक मोगमा विरक्त, विष्णुको अतिभक्त बनेले मात्र यो धर्म
जान्दछ ॥७२॥

नौस्कन्दपुराणको वेशास्त्र माहात्म्यको नारद र अम्बरीषको संवादमा यम सामन्त नामको सेहो अध्याय सम्बन्धो ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशोऽध्यायः

भुतदेव उवाच—यः प्रातः स्नाति वेशास्त्रे मेष्मस्ये दिवाकरे । मधुसूदनमभ्यर्च्य कथा श्रुत्वा
हरेरिमां ॥१॥ स तु पापविनिर्मुक्तो याति विष्णोः परं पदम् । वाच्यमानां कथां हित्वा योऽर्ज्यां
सेवेत मूढधीः ॥२॥ रोरवं नरकं प्राप्य पेशार्ची योनिमानुयात् । अत्रैवोदाहरन्तीदमितिहासं पुरातनम्
॥३॥ पापघ्नं पावनं धर्म्यं सद्यो ह्ययं पुरातनम् । पुरा गोदावरीतीरे क्षेत्रे ब्रह्मेश्वरे शुभे ॥ ४ ॥
दुर्वाभिशिष्यो परम-हंसो ब्रह्मेकनिष्ठितो । भदैवोपनिषद्विद्यानिष्ठितो निरपेक्षितो ॥ ५ ॥

अ तदेतर्जोले अनुपयो—जो जन मेघ राशिमा धर्प रतेको वेशास्त्र सहोनामा प्रातः न्यान गर्ले, मधुसूदनको पूजा
गरेर हरेको यो कथा सुन्छ ॥१॥ त्यो जन मत्ता पापबाट छुटेर विष्णुको परम पदमा प्राप्त हुन्छ । कश्चिदेको कथालाई
छाडेर जुन धर्म बुझिसला अर्को कथा सुन्छ ॥२॥ त्यो जन रोरवं नरक प्राप्ति पाएर पेशार्ची योनिमा प्राप्त हुन्छ । यम
विषयमा नै यो पुरानो इतिहास उदाहरण दिन्छ ॥३॥ जुन पुरान् इतिहास पाप नाश गर्नेवाला, धर्म, धर्म हुनेवाला,
तुरुन्ने ब्रह्म धर्मिन योग्य छ । पहिले गोदावरीको तीरमा धव्याणकारी अम्बर नामको क्षेत्रमा ॥ ४ ॥ दुर्वामा अधिका
दूरदक्षिण यो ब्रह्ममा नै निष्ठा राख्ने, परमहंस, सधै नै उपनिषद् विद्यामा रुचीन रहने, कुनै कुनामा योग्य नराख्ने

मिश्रामात्राशिनो पुण्यौ तो गुहावामिनावुभौ । सत्यनिष्ठतपोनिष्ठा इति ख्यातो जगत्त्रय ॥ ६ ॥
 तयोर्मध्ये मत्पनिष्ठः सदा विष्णुकथापरः । श्रोतुणामव्यभवे च व्याख्यातुणां तथा रूप ॥ ७ ॥
 तदा कर्मकलापानि करोत्यद्वाभुनीश्वरः । श्रोता चेदस्ति यः कश्चित्समे व्याख्यात्यहर्निशम् ॥ ८ ॥
 यदि व्याख्याति कश्चिद्वा पुण्यां विष्णुकथां शुभाम् । तदा सङ्कोच्य कर्माणि मृणोति श्रवणेश्वरः ॥ ९ ॥
 अतिदूरस्थतीर्थानि देवतायतनानि च । द्विरा कथाविराधीनि तथा कर्माणि मूरिशः ॥ १० ॥
 शृणोति च कथां दिव्यां श्रोतुभ्यो वक्ति वैश्वरम् । विनाकरो न जानाति से व्यमन्तं नरेश्वरः ॥ ११ ॥
 ॥ ५ ॥ मित्रा मातृ खात्रे, पुण्यात्मा पितरः । ती द्वे गुहामा वस्तये र सीने जगन्मा मा, 'मत्पनिष्ठ र तपोनिष्ठ' नामले प्रसिद्ध पितरः ॥ ६ ॥ ती दुर्भन्धे मत्पनिष्ठबाहिं त्वे विष्णुकथामा तत्पर रहन्धो । मुन्ने र मुनाउजहक नईदा ॥ ७ ॥ पनि उ मुनीवर एकरं श्री कामहक गरिगहन्धो । यदि फोही भोगा छ भने उपलाईं रातदिन भगवान्का महिमा सुनात-रहन्धो ॥ ८ ॥ यदि कर्मले पुण्य हुने, कथावाणकारी विष्णुको कथा सुनाइरहेको छ भने त्यस बेला उमर्बे काम सांढेर शुभमा होन मएर कथा सुनिरहन्धो ॥ ९ ॥ एकरुम टाढा रहेका तीर्थ र देवताका मन्दिरहरूलाई छोडेर, व्यादात्र्यां कथामा विरोष पार्ने कामहरूलाई पनि नगरा ॥ १० ॥ भगवान्को दिव्य कथा नै सुनिरहन्धो र मुन्नेहरूलाई आठु पनि सुनाइरहन्धो । हे नरेश्वर ! भगवान्को कथा नसुनी या नमनाकन ना अन्य खान पनि उ जान्दैनपियो अर्वाउ उ खाना खाँदै नपियो

व्याख्याति च गृहे स्वस्य वक्ता रोगानुपहतः । कृपस्नानपरो मृत्वा मृणोत्येव कर्मा मुनिः ॥ १२ ॥
 कथायाश्च विराने तु स्वकृत्यं साधयत्यलम् । कथा वै मृषवतो पुमो जन्मवन्द्यो न विद्यते ॥ १३ ॥
 सत्त्वशुद्धिस्ततो विष्णावरश्चैव गच्छति । रचिश्च जायते विष्णो सोहृदं चैव साधुषु ॥ १४ ॥
 निरञ्जनगुणं ब्रह्म - सद्यो हृद्यवरूप्यते । ज्ञानहीनस्य वै पुमः कर्म वै निष्फलं भवेत् ॥ १५ ॥
 बहुधा धारितं चापि यथैवान्धस्य दर्पणम् । कर्माणि क्रियमाणानि बहुधा शोचितात्मभिः ॥ १६ ॥
 सत्त्वशुद्धये भवन्त्येष सत्त्वशुद्धया श्रुतिं ब्रजेत् । श्रुतेस्तुज्ञानमामाद्य ज्ञानादपानावकल्पते ॥ १७ ॥

॥ ११ ॥ राग लागेको बेलामा त्यो वक्ता आफ्नो कथा नै कथा सन्ध्या । हुवामा नै न्वाहेर त्यो हुनि कथा सन्ध्या ॥ १२ ॥
 कथा शक्तिरपछि भाई उ आफ्ना कामहरू गर्थ्यो । भगवान्का कथा सुन्ने मानिसहरूका लागि जन्मरूपी बन्धन रहँदै न ॥ १३ ॥
 तब विष्णु भगवान्का सत्त्वशुद्धि हुन्छ, भगवान्का प्रेम नलाग्नेना हराउँछ । विष्णुका प्रेम बाग्दछ, वापुहरूमा मित्रता उज्ज्वल हुन्छ ॥ १४ ॥ निरञ्जन गुण भएका ब्रह्म तुरुन्तै हृदयमा आउनुहुन्छ अर्थात् मानिस ज्ञानी हुन्छ । ज्ञानहीन पुरुषका भवै कर्म निष्फल हुन्छन् ॥ १५ ॥ ज्ञानहीन मनुष्यले धेरै प्रकारले गरिएको पनि कर्म अन्त्योलाई देना छैन बेकार छ ।
 प्रायः दुःखी आत्मा हुनेहरूले गरिएका कर्महरू ॥ १६ ॥ सत्त्वशुद्धिका लागि हुन्छन्, सत्त्वशुद्धि भएपछि ज्ञान प्राप्त हुन्छ ।
 ज्ञानिको ज्ञान पारदर्शित्वम ज्ञानद्वारा प्यान (विचार)मा चिच लाग्छ ॥ १७ ॥ र ज्ञानिले बनाएकृतान्त्रिक मुत्र, प्यान गर्ने,

बहुधा श्रवण ध्यानं मननं श्रुतिबोदितम् । यत्र विष्णुकथा नास्ति यत्र साधुजना नहि ॥ १८ ॥
 साक्षाद्गङ्गातटं वापि त्याज्यमेव न संशयः । यद्देशे तुलसी नास्ति वैष्णवं धाम वा शुभम् ॥ १९ ॥
 तत्र विष्णुस्मृतिर्नास्ति श्रुतस्तत्र तपो ब्रजेत् । यद्ग्रामे वैष्णवं धाम नास्ति कृष्णमृगोऽपि वा ॥ २० ॥
 यत्र विष्णुकथा नास्ति साधवो वा तदाश्रयाः । मृतस्तत्र पुमान्निष्प्रभं श्वानयोनिरातं ब्रजेत् ॥ २१ ॥
 विचार्योपनिषद्द्वयाभिहितं निश्चित्य वै मुनिः । सदा विष्णुकथामरुता विष्णुस्मृतिपरायणः ॥ २२ ॥
 न किञ्चिदधिकं ज्ञातुं मन्यते श्रवणात्परम् । इतरस्तु तपोनिष्ठः कर्मनिष्ठा दुराग्रहः ॥ २३ ॥
 चिन्तनं गर्भमा धरे नै विषय आदृतः । जहाँ विष्णुका कथा हुँदेन, जहाँ साधुजन हुँदेनम् ॥ १८ ॥ स्वस्तो स्तुत लास
 गंगातीको ठटे घर पनि त्याग्न बाध्य छ, यसमा हुने संनय छैन । जुन देशमा तुलसी छैन, जसमा कृष्णायदायक
 विष्णुको धाम छैन ॥ १९ ॥ जहाँ विष्णु भगवान्को स्मरण हुँदेन त्यस्तो ठाउँमा मानिस मर्णा भने त्यो व्यसथापिष्टमा
 ब्रजेत् । जुन गाउँमा विष्णु भगवान्को भन्दिर छैन, या कृष्णमृग छैन ॥ २० ॥ जुन गाउँमा विष्णुको कथा हुँदेन भयवा
 जहाँ भगवान्का मक साधुहरू छैनन्, त्यहाँ मरेको मानिस तुरुन्तै सय जन्मसम्भ कुद्न भैरदन ॥ २१ ॥ उपनिषद् विचारलाई
 मरेर विचार गर्दा वै कुन विषय मरेर ती हुनि सर्व विष्णुको कथामा व्याप्त र विष्णुको स्मरणमा उल्लेख रहने ॥ २२ ॥
 समग्रमात्र कथा सुन्नुभन्दा अधिक भोष्ट कहिल्यै हुने पात्र मान्दैनधरो । जहाँवाहिर तपोनिष्ठ नामको बेतो कर्ममा
 रस्तो न रहने हर्ष भिया ॥ २३ ॥ न त स्वयं कथा शिष्या, न जल जल कथा सुन्यो नै बाँचिरहिएको कथालाई

नन्याक्याति स्वयं वापि नशृणोति वसत्कथाम् । वाच्यमाना कथां हित्वा तीर्थस्नानं स गच्छति ॥ २४ ॥
 तीर्थेऽपि च प्रवृत्तायां कथायां मृमिपालकः । कमलोपभयाददूरे याति चाक्षत्यराहितः ॥ २५ ॥
 ब्रजान्तं गृहकृत्यार्थं सङ्ग्रामात्परतो जनाः । न श्रोतारो न वक्तास्तस्य पारवं तु कर्मिणः ॥ २६ ॥
 दुराग्रहस्य दुर्बुद्धेः काल एवं क्षयङ्कते । जिह्वा श्रुतिश्च न कापि न प्राप्ता हि कथा विभोः ॥ २७ ॥
 अश्रोतृत्वादवस्तृत्वादुर्बुद्धिर्द्विधादुराग्रहात् । पश्चात्पश्चत्तमासाद्य सद्यो भयं वै मुनिः ॥ २८ ॥
 पिशाचोऽमृच्छमीवृक्षे छिन्नकर्णाह्वयो बली । निराश्रयो तिराहारः शुष्ककण्ठोष्ठतालुकः ॥ २९ ॥

पनि त्यागेर त तीर्थ स्नानका लागि जान्छ्यो ॥ २४ ॥ हे राजन् ! तीर्थमा पनि मरेरको कथालाई चञ्चलताले संशित
 मरेर कर्मलेखको मपले कथा सुन्न छोडेर दाक्षी जान्छ्यो ॥ २५ ॥ घरका कल्लेको लागि पनि हलको संनयबाट धन्यहरू
 घर-घर गर्ने, न श्रोताहरू नै न वक्ताहरू नै त्यस कर्मिणको नजीकमा जान्छे ॥ २६ ॥ हलै त्यस दुर्बुद्धिको बला प्रकाशले
 क्षयचिन्तित गणकाले उपको भिष्टो र कान दुपले कहिल्यै पनि भगवान्को कथा सुन्न सुन्न पाएन ॥ २७ ॥ कहिल्यै
 मायालुको कथा नसुनेकोले, नभनेकोले, दुर्बुद्धि हुनाले र हठी हुनाले पछि मरेपछि तुरुन्तै त्यो हुनि त्यस हठ पामेले
 गर्दा ॥ २८ ॥ हुने क्षमाको रूपमा छिन्नकर्ण नामको मयो । जाग्रत रहित, श्वान नपाउने, पाँटी जोड पाउनुको कथान
 पिशाच मयो ॥ २९ ॥ यस्ता प्रकृते दुःख पाउने भएका ठसको दिव्य दृष्टि इजरा पर्न त्यही चिते । जोको र व्यसन्त दुःखी

एवं वै सिध्यमानस्य समा दिव्ययुता गताः । नापश्यत्सस्य त्रातारं निराहारीऽतिदुःखितः ॥३०॥
 स्वकृतं चिन्तमानश्च मत्तोन्मत्त इवाभ्रमत् । क्षुधया पर्यटन् वाऽपि निवृत्ति नाम मूढधीः ॥३१॥
 कुर्यानुमदयो बायुरङ्ग सृष्ट्याऽकृतात्मनः । कालाग्निस्तुल्या आपश्च फलपुष्पादिकं विषम् ॥३२॥
 न कापि सुखमापेदे कर्मणो दीनधीरयम् । एवं व्यसितो तस्मिन्नरण्ये जनवर्जिते ॥३३॥
 कथया रहिते क्षेत्रे स्वाश्रमे साधुवर्जिते । देवादयास्तत्पनिष्ठः कदा वैटीनसी पुरीम् ॥३४॥
 गच्छन्मागं ददर्शसौ छिन्नकर्णं बहुव्ययम् । दृष्ट्वात्मानं स्वाद्यन्तं रुदन्त क्षुधयाऽऽतुरम् ॥३५॥
 उतले आकुला उदार मनो कोही देसेन ॥३०॥ जातम् करनीमा चिन्ता मर्दे उन्मत्त पागल अस्तो नय्य त्यो कुदप्यो ।
 मोडले आकुल बरर पुन्ने त्यस मूत्तुदिले छकि पायन ॥३१॥ त्यस कर्त्तव्यशील पागोको बज्रसर्पे हुंदा बाबु बामो तुम्ब
 हुन्प्यो । पानी कालाग्नि तुम्ब हुन्प्यो, फल-फुलहरू विष अस्ता हुन्ने ॥३२॥ यस इठकर्मो हुःसी मनवास्ता उतले कही
 सुख पायन । अस्ता किसिले जनशून्य त्यस अज्ञानीमा अस्ता ॥३३॥ कथाले रहित अरण्ये, साधुजन कर्मो नारीको ठमको
 आश्रम अणको ठाउँमा हुने बेला वैटीनसी नगरमा जान लागेका सत्पनिष्ठ दैवयोगीले यहाँ आह्वान ॥ ३४ ॥ हिंदा
 बाटामा अत्यन्त दुःखी छिन्नकर्णलाई उतले देखे । मोडले आकुल अणको, कँदै जायन् माथु छाने ठससर्पे देखेर ॥३५॥

मा श्रेयोरिति चामाष्य कोऽसीत्याह मुनीश्वरः । वंशेदयो च कस्माच्च न ते दुःखमतः परम् ॥३६॥
 इत्याशस्तोऽमुना छिन्नकर्णः प्राहऽतिविह्वलः । तपोनिष्ठो यतिरहं शिष्यो दुर्वाससः प्रभो ॥३७॥
 नृशेखरक्षेत्रवासी कर्मनिष्ठो दुराग्रही । कर्मलोपमयान् मोक्षान् मया दुर्बुद्धिना मुने ॥३८॥
 साधुभिर्वाच्यमानापि नादृता विष्णुपत्कथा । न व्याख्याता च श्रोतव्यः कथा कर्मनिकृन्तनी ॥३९॥
 तेन कर्मविपाकेन महतीं दुर्गतिं गतः । छिन्नकर्णोऽमवं नाम्ना पिशाचो दुःखविह्वलः ॥४०॥
 न परयामि च दातारं दुःखादस्मात्कथञ्चन । तव दृष्टिपथं यातो दिष्टाऽहं गतकल्मषः ॥४१॥
 'नहराज' यति भन्ने बुद्धोपदेष्टे 'को ही ?' भनी सोचे । तिम्रा एतौ दह्रा कपगे भयो ? अथ उग्रान्त निमीलाई दुःख
 हुनेछैन ॥३६॥ मुनिले वपती आधापन दिइएको अनिविह्वल त्य र छिन्नकर्णले भयो—हे प्रह ! दुर्गता मुनिको शिष्य
 तपोनिष्ठ नामको म यति (साधु) हुँ ॥ ३७ ॥ अहो घर वेवमा रहने म कर्ममा नै निष्ठा राखेवाला हठी पिर । कर्म
 लोप होला मन्ने हार्ले दुर्बुद्धि भैले मुनिले गर्दा हे मुने ! ॥ ३८ ॥ मातृहरूले बर्षिभरदेको विष्णुको मन्त्रबालाई आदर
 गरिन, दुष्कर्मलाई नाश गर्ने भगवान्को कथा भोगहरूलाई सुनारने ॥ ३९ ॥ त्यसै कर्मका विपाकले (फलले) यो हलो
 दुर्गतिमा प्राह अणको छु । जसिले म दुःखले निह्वल छिन्नकर्ण नामको पिशाच मरणको छु ॥४०॥ हुने हालतमा पनि यस
 दुःखबाट रक्षा गर्ने कोहो रक्षकनै । यारले आज तपाईंले देखिएकी म पारहित मरणको छु ॥४१॥ आज म-उपर देवतारक

अथ मे देवतास्तुष्टा गुरवः साधवश्च ये । हरिश्च मे प्रपन्नोऽमृतजले दर्शनं मम ॥४२॥
 पपात पादयोर्मूर्धो त्राहि त्राहीति वै रुदन् । ततस्तु कृपयाविष्टः सत्यनिष्ठो महायशः ॥४३॥
 दोर्भ्यामुत्थापयामास सन्तमाभ्यां मुनीश्वरम् । ततस्त्वप उपस्पृश्य ददौ पुण्यमनुत्तमम् ॥४४॥
 वैशाखमासमाहास्यं श्रवणस्य मुहूर्तजम् । तेन पुण्यमभावेन सदा स्वस्ताः सिलाशुभः ॥४५॥
 पिशाचदेहानिर्मुक्तो दिव्यदेहधरोऽभवत् । दिव्यं विमानमारुह्य तं प्रणम्य महाशुनिम् ॥४६॥
 आमन्त्र्य च परिक्रम्य ययो विष्णोः परम्पदम् । सत्यनिष्ठस्ततो धामान् ययो पैठोनीं पुरीम् ॥

शुची मण, गुरुहृत् र वो साधु छन् ती सव सुची मण, विष्णु गुरे र मेरा ऊस हरि नगरात् सुचो हुडुनो, बनके गदो कैले
 तपाईं का दशन पाए ॥४२॥ अथ मेरो रक्षा गर्नोसु, रक्षा गर्नोसु, अनी हँदै सत्यनिष्ठा हुने पाउमा वैशाख संवत्सर
 पन्थो । तब दयाले बिच पमिलएका महापसखो सत्यनिष्ठले ॥४३॥ पति (पति) कर्मनिष्ठलाई आफ्ना दुई हाठले उठाए,
 र तब पानी लिएर वैशाख महिनाको माहात्म्य दुर्ग पढी अति मुनेको आत्मन् अतिशय पुण्य दिव । त्यस समयले तुरुन्तै
 सारा पाप नाश भएको छन्दे ॥४३-४५॥ पिशाच छरीबाट छुत्त गयो र सुन्दर शरीरपन्था भयो । ऊ दिव्य विमानमा
 चढेर, ती महाशुनिलाई प्रणाम गरेर ॥४६॥ परिक्रमा गरेर 'जो है त' भनी किशुको परमपदमा गयो । अति बुद्धिमान्

माहात्म्यश्रवस्सेव किन्तमानः पुनः पुनः ॥ ४७ ॥ श्रुतदेव उवाच—यत्र विष्णुकया पुण्या शुभा
 लोकमलापहा । तत्र सर्वाणि तीर्थानि क्षेत्राणि विविधानि च ॥ ४८ ॥ यत्र प्रवृत्ते पुण्या शुभा
 विष्णुकयाऽप्यगा । तद्देशवासिनां मुक्तिः करसंस्था न संशयः ॥४९॥

इति श्रोतृकन्दपुराणे वैशाखमाहात्म्ये नारदाग्ररीपुत्रवादे कथाप्रशंसायां
 पिशाचमुक्तिप्रसिर्नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥

सत्यनिष्ठ पति वसन्त्यत महात्म्यका श्रवणमहिमलाई बिचाई पैठोनी नगरतिरि हिरे ॥ ४७ ॥ श्रुतदेवले भने—यहाँ
 जनताको पापलाई नाश गर्ने, पुण्य दिने, कल्याणकारी विष्णुको कथा हुन्छ, त्यहाँ सारा तीर्थहरू र नाना प्रकारका
 क्षेत्रहरू आहुन्छन् अर्थात् त्यही स्वतः तीर्थ क्षेत्र हुन्छ ॥४८॥ कुन देशमा (ठाउँमा) पुण्य दिने, कल्याणकारी, विष्णुको
 कथाकारी नदी बग्दछ, हकि त्यस देश (ठाउँ) का वासिन्दाहरूको हातमा रत्नछ, यसमा कुन संशय छैर ॥ ४९ ॥

श्रीवैष्णव माहात्म्यको नारद र अग्ररीपुत्र संवाचको कथा प्रशंसाया पिशाच मुक्ति प्रसि नामको बीसौ अध्याय सकियो ॥१४॥

अथ पञ्चदशोऽध्यायः

वेदाङ्ग

१५१

श्रुतदेव उवाच । मयःपुण्ड्रं भूपाल माहात्म्यं पापनाशनम् । पुण्यभाधेयं प्राप्तस्य बलमस्य मयुषिणः ॥
पुरा पाञ्चालदेशे तु राजा पुरुयशोऽभवत् । तनयो भूरियशसः पुण्यशीलस्य धीमतः ॥ २ ॥
पितरि प्रस्थिते स्वर्गं राज्यस्थी धर्मपालकः । शौर्धोदायं गुणोपेतो भनुर्विद्याविशारदः ॥ ३ ॥
शरासः पृथिवीं सर्वां स्वधर्मेण महामतिः । पूर्वजन्मकृतेनैव दोषेण महता वृताः ॥ ४ ॥
सम्पदानिमवापासो कालेन क्रियताऽनघ । हया गजा मृत्तिं याता महद्गोणेन पीडिताः ॥ ५ ॥

श्रु तदेव उवाच—हे राजन् ! किञ्च मया कृतं प्रिय, पुण्यदात्री वैष्णव बहीनाको पाप नाश धर्मे माहात्म्य केरि ह्यनुष्टोम् ॥१॥ वसिष्ठे पाञ्चाल देशमा पुण्यात्मा बुद्धिमान् मरिचञ्च नामका राजाको छोरो पुण्यस्य नामको राजा मयो ॥२॥ बाबु स्वर्गं गण्यसि राज्यसिंहसनमा वसेको, शरावा आदि गुणले युक्त, भनुर्विद्यामा निपुण, धर्मको रक्षक ॥३॥ उस राजाले धर्मपूर्वक सारा पुण्यको प्राप्त मया । पूर्वजन्ममा गरेको हुनो दोषले धर्मा ॥४॥ हे निष्पत्य राजन् ! हरे दशपक्ष उसको सम्पत्ति नाश भयो । दुला रोगले पीडित मशर हावी घोडाहरु मरे ॥५॥ मनुष्य राहिव राज्य मरउने दूतो अनिकाल पन्यो । तब राजन् र तोपखाना हाथीले खलाएको कैय नस्तो खोको भयो ॥६॥ को व विविधो

मा०

अ. १५

वेदाङ्ग

१५२

दुर्भिक्षमतुलं चासीन्निर्मानुष्यविधायकः । राज्यं कोशस्तदा चासौ दृग्जमुक्तकपिरिवत् ॥ ६ ॥
बलहीनं च पृथुं ज्ञात्वा कोशराष्ट्रविजितम् । तं जेतुमेष समय इति निश्चितमानसाः ॥ ७ ॥
आजगुः शतशो भूपा रिपवस्तस्य भूपतेः । जिग्ग्युर्दुधेन तं भूपं पाञ्चालविषयाधिपम् ॥ ८ ॥
पराजितस्ततो राजा विशेष गिरिगह्वरे । शिखिन्या भार्यया सार्कं धान्यादिगणनयुतः ॥ ९ ॥
अज्ञातपदतिश्रान्त्यैर्बहुदुःखमभाकुलः । त्रिपथारारममा नीतास्तेन राज्ञा यतात्मना ॥ १० ॥
चिन्तयामास भूपालः किमेतदिति भूरियाः । कर्मणा जन्मशुद्धाऽहं मातृपितृहिते रतः ॥ ११ ॥
शुक्रभक्तः सदाक्षिणो नृहण्यो धर्मतत्परः । दयावान्सर्वभूतेषु देवभक्तो जितेन्द्रियः ॥ १२ ॥

नामरिक पातलिपकोले राजालाई निर्बल ठानेर उसलाई जित्ने पै समय हो मनमा बन्धो निश्चय गरेका । उता उस राजाको सयकडी शत्रुभाइहरु आहूतगेल शुद्ध शेर पाञ्चाल देशका अधिपति छी राजालाई जिते ॥१॥ तब झरेका छी राजा—
धायी आदि सङ्ग्रहाय सदित शिखिनी भार्याका साथ पहाड छी लुकायमा प्रवेश गरे ॥२॥ कतिले पनि पै बाटो गए होला न्
मनेर नजानिका, धेरै दुःखले भाइल मएका संघर्ष छी राजाले त्यहाँ त्रिपन्धन पर्ने विषय ॥३॥ राजा 'यसो किन भयो ?' बन्ने दस्तरमा सोचिरह्ये । कमेले जन्मदेखि न झुठ, आमा-बाबुको हितमा तत्पर छु ॥४॥ न शुक्रभक्त छु, सरला छु, भाइभइहरु सेवा गर्दछु, धर्ममा छर्ने तत्पर छु, सारा प्राण्यमा दयालु छु, देशवाहरुको भक्त छु, त्रितेन्द्रिय पनि छु ॥५॥ न मेरा दाजु माइ छन् । न छोरो छ । न हित गर्ने मित्रबन्धु छन् । कुनै पनि मेरो दया र पुरुषार्थक

मा०

अ. १५

१५२

न भ्राता मे न पुत्रो मे न च मे सुहृदो हिताः । दद्यापौरुषविरूपातिः कुलीनस्यापि मे कुतः ॥१३॥
 केन वा कर्मणावासीद्वारिद्र्यं भूरिदुःखदम् । केन वाऽप्यजयो मेऽथ केन वा वनवाप्तिता ॥१४॥
 इति चिन्ताकुलो राजा गुरुं सम्पारं खिन्नधीः । याजोपयाजको नाम सर्वज्ञो मुनिसत्तमौ ॥१५॥
 आजम्मतुर्मुनीन्द्रो तु राज्ञोऽद्भुतो महामती । तां दृष्ट्वा सहस्रोत्थाय राजा पात्रालवल्गुमः ॥१६॥
 नन्नाम शिरसा भक्त्या प्रभासेनातिपीडितः । राजनिह्वविहीनत्वात् केनाप्यज्ञातपदति ॥१७॥
 तूष्णीं तस्यो मुहूर्तं हि पतित्वा भुवि पादयोः । दोर्भ्यामुत्थापितस्ताभ्यां परिमृष्टश्रुलोचनः ॥१८॥
 प्रमिद्धि कदां छ ॥१९॥ इति कथंले यो अति दुःखं दिने दारिद्र्यं भयो । अथवा केले मर्दा मेरो आज्ञा हर भयो । अथवा
 केले मर्दा वनवाप्त भो ॥१४॥ यन्मो चिन्ताले आकुल अथको राजाले खिन्नपृथिका म पर गुरुलाई भोले । तब याजक र
 उपयाजक नामको हुनिहकमा भोष्ट, सर्वज्ञता ॥१५॥ ह्ता बुद्धिमान्, राजाले गोलहएक दुः सुनिर्भेष्ट आश्रयमे । दुह
 हुनिलां देखेर, पात्राल देखको जिय राजाले सहसा उठेर ॥१६॥ मत्किपूर्वक छिगले प्रभाव गरे । पददेष्टमा रहनाले अति
 दुःखिन, राजनिह्वले ईन हुनले कसैले पनि मनेर नभियिने ॥१७॥ उनी भूमिमा गुरुका दुवै पदमा लम्पसार परेका
 छँदा एकछिन जुपचाप रहे । ती दुवैले उठाएपछि बोलैका नाँस पुझेर ॥१८॥ वनको योग्य अमल सामग्रीले

म.
अ. १५.

विधिवत्पूजयामास कन्यरेवार्हणेः शुभे । सूपविष्टौ तु तां विप्रौ पप्रच्छानतकन्धरः ॥१९॥
 नक्षिष्टौ चतर्तं दुःस्वकारणं च चित्तोशितुः । कर्मणा जन्मशुदस्य श्रितुदेवप्रियस्य च ॥२०॥
 पापभीरोः कृपालो न गुरुमनस्य मे कुतः । दारिद्र्यं कोराहानिश्च रितुभिश्च पराभवः ॥२१॥
 कस्मादरण्यासञ्च कुत एकाकिना मम । न पुत्रो न च मे भ्राता न हिता सुहृदाश्च मे ॥२२॥
 दुर्भिक्षं वा कुतश्चासीद्देवेश भत्यालितेऽनघे । एतद्विस्तार्य मे मृतं कारणं मुनिपुङ्गवौ ॥२३॥
 हत्युक्तौ तौ मुनिश्रेष्ठौ भूषेनात्यन्तदुःखिना । प्रत्युचतुर्माह्मनो किञ्चिदधानपरायणौ ॥२४॥

म.
अ. १९.

विधिपूर्वक पूजा गरे । तर राजाभंग बढेका ती विप्रलाई कसै निहुरे राजाले सोचे ॥ १९ ॥ हे प्रथमिष्ठ गुरु !
 नाने जन्मदेखि शुद्ध, आमा-बाबु र दोषाहरूको जिय, पापदेखि हराउने, दयालु, गुरुबन्धु म राजाको दारिद्र्यमा हुनु भन
 मकिनु र राजहकद्वारा दारितुरूप दुखको कारण कमरी भो । यथावत्किमयोग ॥२०-२१॥ के कारणले जंगलको नाम भो ?
 किन म अकेलिय ? किन मेरो छत्रा छैन ? दाहु-भाह छैनन् ? र मेरो हिता चाहने विप्रहरू ? ॥२२॥ पाप-नाश
 मैले पालिएनो देखमा अनिष्टल कामो पन्यो ? हे हुनिहकमा अंष्ट गुरु ! बचाई पयको कारण विष्णुपूर्वक बनाह-
 वनियोग ॥ २३ ॥ अन्धन् दुःखो राजाले यन्ता प्रकारले सोचिएछ महात्मा ती दुह हुनिबोष्ट एकछिन ध्यानभग्न भई
 अवाच दिए ॥२४॥ याजक र उपयाजकले भने—हे राजन् ! निम्ना दुःखको कारण भन्दछौ, मुन ! हे राजन् ? पहिले देख

याजोपयावृत्तः ॥ मृशू भूप प्रवक्ष्यावस्तवदुःस्वस्य कारणम् । पुरा भूप महापापी व्याधस्त्वं
 दशजन्मसु ॥२५॥ निष्ठुरः सर्वलोकानां सदा हिंसापरायणः । धर्मलेशकरः क्वापि न दमो न च
 वे शमः ॥२६॥ न जिह्वा वक्ति नामानि विष्णोर्वापि कथञ्चन । न चेतः स्फुरति श्रीराचरणाम्बुरुह
 द्वयम् ॥ २७ ॥ न प्रणामः कृतः क्वापि शिरसा परमात्माने । न वज्रजन्मनि ते भूप गतान्येव
 दुरात्मनः ॥२८॥ दशमे जन्मसि प्राप्तो व्याधस्त्वं सत्त्वभूधरे । निष्ठुरः सर्वलोकानां नराणां त्वं
 नरान्तकः ॥ २९ ॥ दयाहीनः राक्षसीवी सदा हिंसापरायणः । निर्युणः सकलस्त्वं
 जन्मस्यमिमी महापापी व्याधा विधौ ॥२५॥ विभी सारा प्राप्तीमा निर्दयो विधौ, इमेव हिंसेना क्षागिरिपन्थी, कृतै
 नलिकवि पनि चर्मे नमयका विधौ, विभीमा न क्षान्ति विधौ, न इन्द्रिय दशमा मर्मे क्षुक्ति विधौ ॥२६॥ इवे हासवमा
 पनि विभी विभी प्रमथन्को नाम सिद्धेनप्यो, न विभी वनले नै ममभाङ्क दुष्ट चर्याक्रमको स्वरम मर्पो ॥२७॥
 १४ न कहिल्यै परमात्मलाई शिरले प्रणाम गन्वी, हे शमः ! मित्रा नो जन्म व यत्ते दुष्ट रिज को मरु तिवे ॥२८॥ दशम
 जन्म प्राप्त मयपछि विभी सत्त्वभूधरे व्याधा विधौ, त्यस बेला विभी, सारा प्राप्तीका डकर निठुरी, मनुष्यहरूको व
 साख्ख यमराज नै विधौ ॥२९॥ दवा पटक नमयका, सत्त्वले जीवन चलाउने, सर्वे हिंसा नै परिरहने, गुणरहित, सासकर्म

मार्गपीडाकरः शठः ॥३०॥ प्रजानां गौडदेश्यानां राक्षसो मानुषाशनः ॥ एवं चान्दान्यतीतानि
 नैजं हितमजानतः ॥३१॥ बालापत्यमृगाणां च पक्षिणां च वधातव । दयाहीनस्य दुर्नुर्देर्जन्य-
 न्यस्मिन्नपुत्रता ॥३२॥ विश्वासघातकत्वेन भ्रातरो नैव सोदराः । मार्गपीडाकरत्वेन सुहृज्जन-
 विवर्जितः ॥३३॥ साधूनां च तिरस्काराच्छत्रुभिस्ते पराजयः । कदाप्यदत्तदोषेण दारिद्र्यं पतितं
 गृहे ॥ ३४ ॥ सदैवोद्वेगकारित्वात्प्रवासस्तं दुरासदः । सर्वेषामप्रियत्वाच्च दुःस्वमत्यन्तदुःसहम्
 ॥३५॥ निराहारोऽप्यतः पूर्वं सदाकुरेण कर्मणा । तस्माद्राज्यापहारस्ते जन्मन्यस्मिन्महीपते ॥३६॥

तर्साउने मरु बटोहीहरूलाई दुःख दिने शठ विधौ ॥३०॥ चरे के भन्दे त्यस बेला विभी गौडदेशनिवासी प्राजाहरूको मातु
 खाने साक्षात् राक्षस विधौ । आफ्नु हित पटक नै नज न्ये मरु विभीले यत्ते प्रकलले आफ्ना बापुका बन्धुहरू निवार्यो
 ॥३१॥ त्यस जन्ममा भूप र बटोहीहरूका बाडा बन्धा मरेकाले निर्दयी दुष्ट विभी यस जन्ममा तत्तान भएन ॥३२॥
 विश्वासघात गरेकाले सोदर बापु-आइ कोही भएनन् । बटोहीहरूलाई सत्ताकाले मित्रजनहरूबाट रहित छै ॥३३॥
 पापुहरूको तिरस्कार गरेकाले सुहृदहरूलाई विभी हार भयो, कहिल्यै कतैलाई कने नदिएन । दोषले परमा ररिद्रवा आर्यपन्थी
 ॥३४॥ सर्वेभरि प्राप्तीहरूलाई लुपारिहेको कारणले विभी यो दुःखदायी बनबाल भयो, त्यसैको जन्मिय मरुकोले यो सहि
 नमकुन दुःख भएको हो ॥३५॥ यसकारण पूर्व जन्ममा सबै मरु कर्मले गर्दा आफ्ना मारी मोक्षमे के रहनुपन्थी । हे राजन

अथ ते सत्कृत्स्नान्ते हेतुं आपि ब्रवीम्यहम् । यदाऽभूगोऽहोरात्रे ह्यन्तिमे व्यस्रजन्मान् ॥३७॥
 स्वकर्मनिरते क्रूरे विपिने कण्टकान्विते । तिष्ठत्येवं दयाहीने सर्वभूतान्तके पथि ॥३८॥
 वैश्यावाजगमनुदेवाद्भनाभ्यो धर्मपीडितो । मुनिश्च कर्षणो नाम वेदवेदाङ्गपारगः ॥३९॥
 जटावीरधरः पुण्यः कर्मण्डलुपरिग्रहः । तान् दृष्ट्वा धनुरादाय मार्गं रुद्ध्वा व्यवस्थितः ॥४०॥
 अयोद्धृत्य शरो वैश्यो कृत्वा छिन्नशरीरको । तपो रेकं च हत्वा तु गृहीत्वा सख्यं तत्पणम् ॥४१॥
 अपरं हन्तुमुद्युक्ते स दुद्राव भयाद्द्रुतम् । पणं गुल्मे विनिक्षिप्तः भीतः प्राणपरीप्सकः ॥४२॥

एतस्मै कारणते यस्य जन्मसा विप्रो रात्र्य हरिणको हो ॥३६॥ अथ विप्रो असल कुलमा जन्म हुनाको कारण एति य कथन्तु ।
 अथ विप्रो अन्तिम व्याधाको जन्मसा गीद्वेदीय भएका यिपौ ॥३७॥ तथ विप्रो अर्द्धे कर्द्धा मणको जंगलमा आसन् क्रूर
 कर्मसा हागिपरेर, बाटामा सवै प्राणीका घमराज अस्ता दयाहीन मणर रहन्त्यौ ॥३८॥ कुने दिन दैवसंयोगेते एतस्मै
 बाटाबाट वामले पीडित भएका धनी दुर वैश्य र वेद-वेदाङ्गमा पारंगत, कर्मण्डलु वै सम्पत्ति भएका, जटा र अस्त्रा चारण
 मरेका, पुण्यात्मा कर्षण नामका मुनि पनि त्यहाँ आहूमे । ती तीन जनालाई देखेर विप्रो घन्तु लिएर बाटो रोजेर हट्यो
 ॥३९-४०॥ अनि हाथ शिक्के दुवै चरपलाई छियाछिया सरोरका बनायो, तीमध्ये पीडातालाई मारेर डडको पैसा चर्चार्ने
 मुटुमुखापर ॥४१॥ अर्धेताई माने लाग्दा उ मणले सुई कुल्चा ठोक्यो मणो र प्राण बचाउनको आहूतमा हराएको उसले

कर्षणोऽपि मुनिः शीघ्रं व्याधान्मृतिविशङ्कया । आतपे धावमानः सत् तृषायर्मप्रपीडितः ॥४३॥
 मूर्च्छामाप गतस्त्वासः संज्ञामात्रावशेषितः । दुह्वे च विहायेनं वैश्यो जीवनतत्परः ॥४४॥
 त्वं तावत्तुह्यतो दृष्ट्वा मृच्छितं पथि भ्रमुरम् । पणं कुत्र विनिक्षिप्तं कियद्दूरं गतो वणिक् ॥४५॥
 इति पृष्टं द्विजं श्रान्तपुञ्जीवयितुमुद्यतः । फूत्कृत कर्मयोस्तस्य चकार स्मृतिकारिणम् ॥४६॥
 पल्लवस्योदकेनैव क्षमिकर्दमसंयुजा । नेत्रे संमृज्य श्रान्तस्य पर्णैः संवीज्य तन्मुखे ॥४७॥
 समंज्ञं च मुनि कृत्वा त्वमात्या स्वस्थमानसः । मा शङ्का ते मुने कार्या मघः शम्भुतो वने ॥४८॥

पैसा हाड्योमा कर्षाकिदियो ॥४३॥ कर्षण हुनि पनि व्याधाद्वारा मारिने शंकाले बाँडिबाँडे धाममा दोहोटा प्यामले र वामले
 पीडित मणर ॥४३॥ दुष्कृत हुन घुक्घुको माघ रहेका छेदा मूर्च्छा परे । बाँच्न चाहने वैश्य मुनिं हुनिलाई छेडेर होइको
 ॥४४॥ तिमिले माने भएका ती दुर्गलाई देखेर बाटामा मूर्च्छा परेको प्राणबलाई पैसा कता चर्चार्कियो र कति टाढा त्यो
 बनियो गयो ? ॥४५॥ मनी शक्केका ती प्राणलाई सोध्नु र उनलाई बचाउन उदात मणको तिमिले मा बाहुनको दुवै
 कानमा कुकुर उनलाई बजुरायो ॥४६॥ कीरा र हिलो मणको होमनेको छेदा । पानीले नै भए पनि ती बाकेका बाहुनको
 दुवै आँखा छुकिदिएर, तिनभे सुखमा पातले हंकिदिएर ॥४७॥ हुनिलाई राम्रै होयमा तपाई स्वस्थ निच मणर तिमिले
 उनलाई मन्यो—हे मुनि । एकलात्र बनमा कलवारो मराट तपाईले कुनै शंका छिनुपर्दैन ॥४८॥ मंगारमा ककड नै

निष्क्रिञ्चनः सुखी लोके कुतस्ते मयमुल्लङ्घम् । भिन्नपात्रेण चारेण न मे किञ्चिद्विष्यति ॥४९॥
 एतावद्भवे विद्वन् वणिक् कुत्र पलायितः । कुत्र गुल्मे धनं क्षिप्तं तेन शीघ्रं पलायता ॥५०॥
 अन्यथा त्वां हनिष्यामि यदि मिथ्या वदिष्यसि कर्षणम् । धनं गुल्मे विनिक्षिप्तं मार्गादस्मात्पलायितः ॥५१॥
 इति ग्राह त्वया सोऽपि पृष्टः प्राणपरीक्षया । गच्छ विप्र सुखं मार्गं मत्तो भीतिं विहाय च ॥५२॥
 इतो विदूरे सलिलं तद्दामे तर्तते शुभम् । तत्पीत्वा सलिलं पुष्पं गच्छ ग्रामं गतश्रमः ॥५३॥
 अधुनेनाममिष्यन्ति राजकीयाः पथाऽश्रुना । मत्पादान्वेषण सक्ताः श्रुत्वा रावं वणिक्पतेः ॥५४॥

मुक्तो छ तपाईलाई यो भयंकर मय भिन ? तपाईको कुटेको कमण्डलु र यो व्यातिणको अलखाले मलाई क्यै हुँ दैन ॥४९॥
 हे विद्वन् ! त्यो बर्निया कता भयमा ? बर्चाडे भामे उसले कुन हाडीमा धन स्पर्षयो ? मलाई यत्नि भनिदिनेज्म ॥५०॥
 यदि मन्दनो या कुडो भन्थो भने तिम्रीलाई मारिदिनेछु । कर्णले भने 'यसै बाटोबाट माया धन हाडीमा स्पर्षाक्रिययो' ॥५१॥
 निमीले सोचिन्छा उनले प्राय बचाउनका लागि यस्तो भने । तब तिम्रीले हे बाजे ! मबाट हुने डर त्यसोभै सुख-
 पूर्वक बाटो लाग ॥५२॥ यहाँबाट नजिकैको पोखरीमा निमल पानी छ, त्यो पवित्र पानी खिण्टेकहाँ भेटिन्छपछि तिम्री
 माटोमा बाक् ॥५३॥ व्यापारीको पुकार सुन्नेभेरो गोहोखाने लागेका पुर्णमहक यहाँ बाटोबाट जहिले नै यहाँ आइपुग्नेछन्
 ॥५४॥ प्यामले पीटिन्न मण्डा निमी भेगे पछि हिड्न असक्त छी, त्यसकारण हे विद्वन् ! यम पंखले हम्क ! यमी केरी

तृपातमनुजन्तु मे न शक्यं त्वं ततो द्विज । वीजयानेन पणनं धर्मः किञ्चिदुगमिष्यति ॥५५॥
 तस्मै दत्त्वा पलायनं च त्वमगाद्विपिनं पुनः । तेन पुण्यभावेण वैशाखे धर्मनिष्ठुरे ॥५६॥
 स्वकार्यार्थं कृतेनापि मुनेभ्राणाय पदतो । जन्मासीत्ते महापुण्ये राजवंशेऽतिविरुते ॥५७॥
 यदीच्छसि सुखं राज्यं धनधान्यादिमभ्यदाः । स्वर्गापवर्गो यदि वा सायुज्यं वा हरेः पदम् ॥५८॥
 कुरु वैशाखधर्मास्त्वं सर्वमौख्यमवास्थयि । भामोऽयं माधवो नाम तृतीया चाक्षयाद्वया ॥५९॥
 गां सवत्सां च सम्पूज्य देहि निप्राय मोदते । तेन ते कोशपूर्णतः स्याच्छ्रेयां देहि सुखं भवेत् ॥६०॥

क्रम हुनेछ ॥५५॥ अग्नि की हुनिलाई पलायनको स्वीला दिउर निमी केरि जंगलमागयो । धर्ममा कडुर वैशाखमा गरिएको
 त्यस पुण्यका प्रभावले ॥५६॥ भाषने मतलबमिदिका लागि गरिएको पनि पाठमा हुनिको श्वाको लागि गरिएको कामको
 प्रभावले अत्यन्त पुण्यशाली अति विद्वान् राजवंशमा तिमी जन्म भयो ॥५७॥ यदिसुख राज्य धन-धान्य आदि सम्पत्ति,
 भन्यो मोक्ष अथवा किण्व प्रगणको सायुज्य यद चाहन्छौ भने ॥५८॥ निमी वैशाखका धर्महरू गर, छारा सुख पाउनेछौ ।
 यस वैशाख महीनाको नाम 'माधव' हो । धर्ममा पर्ने छुट्टीको नाम अर्धय तृतीया हो ॥५९॥ त्यसमा बाच्छो वा शाल्सी
 सदिनको मालाई पूजा गरेर केही नहुने जमल ब्राह्मणलाई देऊ त त्यसको प्रभावले तिमी कोश भरिनेछ शक्या देऊ व
 सुख हुनेछ ॥६०॥ छाया दान गर व तिमीलाई साम्राज्य मिलेछ । रिधिपूर्वक ग्याह अनि माधव पूजा गर

कुरु छत्रप्रदानं च माप्राज्यं ते श्रविष्यति । स्नानं कुरु यथान्याय तथैवाचर्य माधवम् ॥६१॥

देहि त्वं प्रतिमां दिव्यां कृत्वा तेन जयो भवेत् । आत्मतुल्यगुणान्पुत्रान् यदि कामयसे नृप ॥६२॥

सर्वभूतहितार्थाय प्रपादानं च त्वं कुरु । वैशाखोत्तानिमान् धर्मान् मय्यग्राह्य सुपते ॥६३॥

तेन ते भक्त्या लाका वशं याति न संशयः । निष्कामकेन चित्तेन ये धर्मान् करिष्यामि ॥६४॥

वैशाखे पुण्यमासेऽस्मिन् प्र तपे मधुषाणिनः । प्रत्यक्षो भविता विष्णुस्तत्र निर्भक्तचेतसः ॥६५॥

येन चारितः पुमा धर्मा ह्येते शुभावदाः । तस्य चैतश्च जायते पुण्ये कवयो दिदुः ॥६६॥

॥६१॥ दिव्य प्रतिमा विमो दान देऊ त स्वयले निजो जय हुयेतः हे नृप ! यदि आके मनानको गुणी पुत्र चादमो भव

॥६२॥ माता प्राणीको कल्याणका जागि पीछत्या राखने काम निमा घर हे मानु ! वैशाखमा गर्भपने ती धर्माक खुब

राखोमित गर ॥६३॥ स्वयले मदो सारा दुनियां वशमा हुन्छन्, मयमा मय्य छैन ! या पुण्यमाप वैशाखमा विष्णुको

पंक्ति लागा कुनै फलको हुन्छा नचाहि यदि धर्म गर्वो भने निरन्तर चित्त परका रित्त मागु किन भगवान् प्रत्यक्ष हुने

छन् ॥ ६४-६५ ॥ जुन व्यक्ति यो कल्याणकारी धर्महरू गरिन्छन् उसका लागि नै अक्षय नाटकहरू तुर झट छन मती

ऊर्ध्वहस्तक उरगमा बताएका छन् ॥६६॥ जस्तो देखेका थियो र जस्तो सुनेको थियो या मन्त्र तिर्माछाई भनिचा यसरी

राजालाई मन्त्राद दिष्ट पुरोहित बताए ॥६७॥ यामक र उपयाधक यामने दुवै अमरी आएछा उरि यमरी गर । तत्र

एतत्सर्वं तव प्रोक्तं यथादृष्टं यथाश्रुतम् । इति राजानमामन्त्र्य नक्षिणीं च पुरोधसो ॥६७॥

यजोपयाजको नाम जग्मतुस्तौ तथाऽऽगतौ । ततो राजा महावीर्यः पुरोधसोर्वां च बोधितः ॥६८॥

वैशाखधर्मान् भक्तलभ्रकार धृदयाऽन्वितः । मयोपदिष्टं च तथा मधुसूदनमर्चयत् ॥६९॥

ततो लब्धप्रभावः मन् बन्धुभिः सकलेर्बुधितः । पाशाल नगरीं प्राप हतरोषबलान्वितः ॥७०॥

ततस्तु शत्रोर्भूषा उपश्रुत्य च श्रूयते । प्रवेशं च पुरेऽस्याथ पुनराजमुद्रताः ॥७१॥

तदा पाशालभूपेन नृपाणामाभवद्व्रणः । जिग्ये सर्वान् महाबहूनेक एव महारथः ॥७२॥

पलायितेषु श्रूयेषु नानादेशपतिष्वपि । राज्ञां कोशं गजानन्दवार स्वयं जग्राह वीर्यवान् ॥७३॥

पुरोहितहरूले बोध बताएका बाकिमी राजाले ॥६८॥ अदापूवक वैशाखमा सम्पूर्ण धर्महरू गरे । त्यस्तै केले बताएभोजि

विष्णु भगवान्को पुजा पनि गरे ॥६९॥ तब आफ्नू प्रभावमा आएका छँदा सारा बन्धुहरूले महिष्ट भएर मारिएर हुँदैका

सेना लिएर आफ्नू पाशाल नगरीमा पुगे ॥७०॥ तब शत्रु राजाहरू भूतपूर्व राजा आफ्नो र उसको नाममा प्रवेश पनि

मुनैर पनि केरि जोगत आए ॥७१॥ तब पाशाल राजाका साथमा शत्रुराजाहरूको लडाई भयो, थोरै नै महारथी

पाशालले सारा वीरहरूलाई जिते ॥७२॥ अनेक देशका मालिक राजाहरू प्राणेलि ती राजाहरू कोश

हापी, घोडा आदि पराक्रमी पाशालले आफै हत्याए ॥७३॥ एक अणुद घोडा, तीन करोड हापी, एक

अश्वानामर्बुदं चैव गजानां च त्रिकोटयः । रथानामर्बुदं चैव दीर्घप्रोवायुतं तथा ॥ ७४ ॥
 रासभानां त्रिलक्षाणि प्रापयामास तां पुरीम् । वैशाखधर्ममाहात्म्यात् क्षयतमर्वेऽपि मृतः ॥ ७५ ॥
 करदा भग्नसङ्कल्पाः पादाकान्ता वभूविरै । सुभिक्षमतुलनामीन् पाशानविषयेषु च ॥ ७६ ॥
 एकच्छत्रममृद्वाज्यं प्रसादान्मधुघातिनः । पुत्रा पञ्चापि तस्यासञ्छेयौदार्यमुपान्विताः ॥ ७७ ॥
 घृष्टकीर्तिघृष्टवैतुर्घृष्टयुग्मस्तथापरः । विजयश्चित्रकं तुश्च मथुराजमर्जुनभाः ॥ ७८ ॥
 अनुरक्ताः प्रजाश्रामरु धमेण प्रतिपालिताः । वैशाखस्य प्रभावेण प्रत्यक्षं तत्क्षणादभूत् ॥ ७९ ॥
 पुनश्चकार तान् धर्मान् पाशालनगरीश्वरः । अकामुकैर्न चित्तोन्नीतये मधुघातिनः ॥ ८० ॥

अथ रथ वेषा दस हजार ईडा ॥ ७४ ॥ तीन लाख मघा उस नगरमा व्याहृत् । वैशाखमा धर्मका प्रभावले तुल्ये वै मारा राजाहका ॥ ७५ ॥ परममनि रहने, मनमानी मन नपातने, तिरौ तिरने मर । पाञ्चाल राज्यमा क्षुब्ध सहकाल पनि मर्यो ॥ ७६ ॥ विष्णु भगवान् । कृपाले राज्य एकच्छत्र । सोई त्रिष्वामनि रहने । मयो मारुता र उदारताका तुल्ये युक्त मरका पाँकोटा छोरा पनि उसका मर ॥ ७७ ॥ घृष्टकीर्ति, घृष्टकृत, घृष्टयुग्म अनि अर्को विजय र चित्रकनु यी पाँच छत्रा कार्तिकेय जस्ता बलिमा मिए ॥ ७८ ॥ चम्पूचक पालिका मारा प्रजाहक पनि राजामा अपाव प्रेम गर्नेवाला मिए । वैशाखमा गरेंका धर्मका प्रभावले नगरी भ्रममा लाग्न प्रत्यक्ष मयो ॥ ७९ ॥ अनि पाञ्चाल नगरका अजि पनि विष्णु मर्यात्को

धमेणानेन सन्तुष्टा भगवान् मधुसूदनः । अक्षय्यायां तृतीयायां प्रत्यक्षः समजायत ॥ ८१ ॥
 तं दृष्ट्वा विस्मृतो भूत्वा परमात्मानमन्युतम् । नारायण चतुर्बुद्धौ शंखचक्रगदाधरम् ॥ ८२ ॥
 पीताम्बर धरं देवं वनमाताविभूषितम् । सलक्ष्मीकं सानुगं च गरुडोपरि संस्थिताम् ॥ ८३ ॥
 निरीक्ष्य दुःसहं तेजः सद्यो भीलितलाचनः । उत्पत्तं सम्पत्तद्वर्णमचोन्मत्त इव भ्रमन् ॥ ८४ ॥
 पुलकाङ्कितप्रवाङ्गे गलद्वाष्पाकुलेक्षणः । तुष्टाय परया भक्त्या प्राञ्जलिः प्रणतो मुवि ॥ ८५ ॥
 इति स्कन्दपुराणे वैशाखमाहात्म्ये नारदाम्बरीषमवादे पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

प्राणिशं । तामि जितेन्द्रिय मई ती वैशाख महीनामा गर्ने वनमएका धर्महकताई केरि केरि पनि गरे ॥ ८० ॥
 यम धर्मले सन्तुष्ट मरका मधुसूदन भगवान् अक्षय स्त्रीयाका दिन प्रत्यक्ष होइरहियो ॥ ८१ ॥ चार बाहु मरका, दुहक चक्र गदा लिने, पीताम्बर धरण गर्ने वनमाताले सोभिन, लक्ष्मी साथमा लिइका, बार्म्बदहक पछि लागिएका, गरुडमाथि विराजमान ईश्वर नारायण परमात्मा ती अच्युतलाई देखेर आश्चर्य-चकित मई ॥ ८२-८३ ॥ उनको सदि नयननु तेजलाई निहारेर तुल्ये आँखा चिम्लेका राजा हर्षले उललकृद् गर्ने मदीममले झै मारा उता मर्यो ॥ ८४ ॥ मारा करीर लुक्लिएका धर-धर सुम्ने आँसुले आँखा आकुलिएका ईडा भूईमा निहुरी हात जोडेर भक्तिपूर्वक स्तुति गर्ने लागे ॥ ८५ ॥

श्रीस्कन्दपुराणको वैशाखमाहात्म्यमा नारद र अम्बरीष संवादा पाञ्चालदेवा चपनि जयमति नामको बाहो अन्धाय ललिके ॥ १५ ॥

अथ षोडशोऽध्यायः

वेदाल

१६५

श्रुतदेव उवाच—तद्वर्शनाहदपरिप्लुताशयः सद्यः समुत्थाय ननाम मूर्ध्ना । चिरं निरीक्ष्याकुललो-
चनेरसुं विश्वामदेवं जगतामपीश्वरम् ॥ १ ॥ दधार पादावर्जानज्य तज्जलं पयादजाऽऽज्जल जगत्पुनाति ॥
समर्चयामास महर्षिभ्यो तर्भर्मदाहर्वहम् ॥ २ ॥ स्रग्धूपदीपामृतभक्षणादिभिः स्वगात्रवि-
चात्मसमर्पणेन । तुष्टाव विष्णुं पुरुषं पुराणं नारायणं निर्गुणमद्वितीयम् ॥ ३ ॥ निरञ्जनं विश्व-
सृजामपीश परात्परं पञ्चभवादिवन्दितम् । यन्मायया तत्त्वविदुस्तमा जन्म विमोहिता विश्वसृजामधो-
स्वरम् ॥ ४ ॥ मुह्यन्ति मायारचितेषु मूढा गुणेषु चित्रं भवद्विचैष्टितम् । अनीह

भा०

अ. १६

श्रुतदेवले भने—मयवान्का दर्शनको सुशियासीले मनोरथ पूर्ण भयका राजाले तुरुन्त उठेर, आकृल आंखाले यी जगत्का
मालिक, विश्वका आत्मादेवलई धरे देरसम्भ हेरेर छिऱले होगे ॥ १ ॥ मयवान्का पाउ घोघर रये जल—जुन चरणोदक ज्ञानाब्ज
सहित सारा जगत् पवित्र मल,—आप्सू शिग्मा राखे । अनि ठूलो देखयले, अन्यन्त मूल्यवान् वस्तु महाना र चन्दनहरूले
माना धूप दीप पञ्चासृत नैवेद्यहरूले र आप्सू घर्शेर मन अनि आत्मसमर्पणले मयवान्को पूजा गरेर अनि निर्गुण अद्वितीय
निरञ्जन, विद्यादाका मालिक, अष्टमन्दा पनि श्रेष्ठ, प्रभ्वा, संकर आदिले स्तुति गरिने, जसका मायाले तत्व बान्ने उचम
वन पनि मोहित छन त्यस्ता पल्लवका अनीधर पुराणपुरुष नारायण विष्णुको स्तुति गरे ॥ २-४ ॥ जपले मायाले रचेका

एतद्वद्वुधैक आत्मना सृजत्स्वयत्पति न सज्जतेऽप्यय ॥ ५ ॥ ममस्तदेवापुरस्सरूपदुःख प्रात्यं
भगान् पूर्णमनोरथोऽपि । तत्रापि काले स्वजनाभिगुप्त्यै विभर्षि मत्त्वं खलनिप्रदाय ॥ ६ ॥

तमोगुणं राक्षमक्कधनाय रजो गुणं निर्गुणविश्वमूतं दृष्ट्वात्तदह्मिप्रण ताधनाशानं तिर्थास्पदं
हृदि घृतं सुविषम्वयोगे ॥ ७ ॥ उत्सुकमस्त्यपहतारायजोविभावाः प्रापुर्गतिं तव पदमृतिभा-
त्रतोपे । भवार्थ्यकालोरगपाराभदः पुनः पुनर्जन्मजरदिदुःखै ॥ ८ ॥ अग्रामि योनिष्वहमाप्सु-
भक्षवत्प्रवृद्धतर्पस्तेव पादं विस्मृतोः । नूनं न दत्तं न च ते कथा श्रुता न माधवो जातु मयापि
गुणहरूमा मूर्खहरू मरित हुन्छन्, छन मयवानको छुमि विलक्षण छ, जो मोटे रबर आफूले नचाहेर पनि
बनेक प्रकारले यो मुष्टि सिङ्गल, रखा मठे र नाश मल अनि केरि मायाले प्रेरित जने आफै ठीक गर्दन ॥ ५ ॥
समस्त देव-दानवहरूको सुख-दुःख प्राप्तिका लागि तलाई मनोरथ पूर्ण गरिदिने हुनुहुन्छ । उसमा पनि मौका
आफ्ना मकजन्को रक्षा सोपिका लय गुण धारण गर्नुहुन्छ ॥ ६ ॥ दुष्टहरूलाई कह सारउन तमोगुण र
राक्षसहरूलाई ठीक गर्ने रजोगुण धारण गरिरहिसिन्छ । हे निर्गुण विश्वमूर्ति ! होम्नेको पाव नाछ मर्ने,
तीर्थहरूको स्थान, योग्यर्ष मरका हृदयमा बासिने तलाईका चरणको स्मरण मात्रै जलमा दुबेर भन्नि पाए । संसार नामको
कासो मरुका पाइले बाँधिएका, बारम्बारको जन्म बुझाई आदि दुःखले ॥ ८ ॥ तलाईका चरणको चिन्ताले गर्दा उत्कण्ठाले

भा०

अ. १६

x
०५५

पृष्ठान्न
१६०

सेविताः ॥ ९ ॥ तनारिभिर्चक्षुस्तपराच्यलक्ष्मीर्वनं प्रविष्टः स्वयमुक्त अहं स्मरन् । स्मृतौ च तो मां
समुपेत्य दुःखात्मनो भयान्कतुरार्तकम् ॥ १० ॥ वैशाखपर्वः श्रुतिचोदितः शुभेः स्वर्गावर्गादि-
शुभार्थहेतुभिः । तदुचोचिषोऽहं कृतवानमस्तज्जुमावदान्मावधानमावधानम् ॥ ११ ॥ तस्मादभून्मे
परमः प्रमादस्तोनाखिलाः सम्पद उज्जिता इमाः । नागिनं सूर्यो न च चन्द्रतारका न भूर्जलं
सं श्वमनोऽप्य वाहमनः ॥ १२ ॥ उपामितास्तेऽपि हरन्त्यथ विराद्विपश्चितां स्नानि मुहुरंसेवया
यन्मन्यसे त्वं भवताऽपिभूरिशस्यकतेपणांस्वरपदन्यस्तचित्तात् ॥ १३ ॥ नमः स्वनन्त्राय विचित्रकर्मणे
व्याकुल मरणं म मृषायां लाज्या दिव्ये विराला ज्ञानं मरण अनेह पाणिश्लेषा पमिरहन्तु । ठीक हो, व मैने दान गये
न ठ इन्को कथा सुने, न कहिल्ये मैने माधुहका सेरा गये ॥ ९ ॥ एवमेतं शत्रुश्लोकारा विविध कथं हरिणकोले वन
पशुपतेको मैने आपना दूरी गुह्यरुताई मसे । संसनेतिनिकै दुःखोहका वन्तु नी दूरी म माठी बापर दुःखले मलाई मन्त्राय
॥ १० ॥ स्वर्गमाशु पुत्रार्थको काय मणका, बु मिहकले वगैरका, कल्याणकारी वैशाख पर्वहक उनीहारा कोष गराहको
मैने कल्याण मने मकर वैशाख मासका पर्वहक गये ॥ ११ ॥ एवमेतं मेरो यो कल्याण मणो, न्यमैले गर्दा मारा यो
उद्यम मन्त्राचि नए । न अग्निको, न धर्मको, न चन्द्रमाको, न ताराको, न पद्मको न जलको, न आकाशको, न वायुको
अथवा न पापों र मनको ॥ १२ ॥ मैने उपामना गये, किनकि विनीहक पनि पाव त नाश गर्छन् तर धेरै पनि नाश
गर्छन्, किन्तु समस्त इच्छा त्यागिका, तपाईं का कर्ममा विच लगारहेको, जमलाई तपाईं आकुरन्दा पनि थोडा मान्नु हुन्छ

१६

पृष्ठान्न
१६०

नमः परस्मै सदनुग्रहाय । त्वन्माययागोहितोऽहं गुणेषु दारोय्यरूपेषु प्रमाग्न्यनर्थहक् ॥ १४ ॥
यत्पादपदं मृतिमूलनाशनं सप्तपापाहरं सुनिर्मलम् । सुलेख्ययागवर्णनिदानभूतैः सुतात्मदा-
रैर्ममतामियुक्तः ॥ १५ ॥ न क्वापि निर्दा लभते न शर्म प्रवृद्धतर्पः पुनरेव तस्मिन् । लब्ध्वा दुरापं
नरदेवजन्म त्वयत्नतः सर्वपुमर्षहेतु ॥ १६ ॥ पददारविन्दं न भजामि देव सन्मूढचेता विषयेषु लालमः ॥
करोमि कर्माणि सुनिष्ठितः सन् प्रवृद्धतर्पस्तदपेक्षया दहन् ॥ १७ ॥ पुनश्चभूषामहमय भूयःमित्येव
चिन्ताशतलालमानस । यदेव जीवस्य भवेत्कृपा विभो दुरन्तशक्तेस्तव विरचमूर्तेः ॥ १८ ॥
ममामगः स्वानमहतां हि पुंसां भवान्नुभियेन हि गोष्पदायते । सतमन्त्रमी देव यदेव भूयात्तदेव देव
त्यन्मा विद्वान्कुरुते व एकै दिनको सेगाले पनि मारा पाप नाश हुन्छन् ॥ १९ ॥ हे ईश्वर ! स्वयन्, विविध कर्म गर्ने,
माधुहकलाई कृपा गर्ने परमात्मा तपाईंलाई नयन्कार छ । तपाईंको बायाले मोहित मणका मल्लए उल्टा देख्ने नै - को
पन रूप गुह्यरुता कर्मलियको छ ॥ १५ ॥ जमको कर्मफल जन्म भन्नु जरा (दुखार्थ) कारिको अरिसेत नाश गर्नेवाला
ममन्त पयलाई मखाय पार्नेवाला, अति निर्मल छन् । एवता कर्मफललाई बाहिर अनर्थ(दुःख)का मुख्य कारण मणका
मन्त्रान्, देव, श्रोहको मन्त्राले बेगिएको जन ॥ १६ ॥ न कहिल्यै राम्रोमित निडाउन पाउँछ, कलमन्त्र त्यसैमा नै लुका
बढेको जनले न सुन्न नै पाउँछ । बडा सुमिलले पाइने, मारा पुत्रार्थको काय मणको राम्राको जन्म तपाईंको कृपाले
पाएर पनि ॥ १६ ॥ हे अक्षयन् ! एकदम मुठ विच मणको विषयहरूमा लोभी म तपाईंका कर्मफलहरून मदिने । वर

पृष्ठान्न
१६०

पृष्ठान्न
१६०

त्वयि जायते मतिः ॥१९॥ समस्तराज्योपशमं हि मन्ये ह्यनुग्रहं ते मयि जातमञ्जसा । यत्प्राप्यते
 ब्रह्मसुरासुरार्थेन वृत्ततर्पेण हि संसृज्यैः ॥२०॥ इतः स्मराम्यन्युत्तमेव सादरं भवापहं पादसरोरुहं विभो । न
 किञ्चन प्रार्थयममन्दभाग्यदंन कामयेऽन्यत्तवपादपद्मतः ॥ अतो न राज्यं न सुतादिकोरानदासदासीनं च
 जीवितं हि मे । भजामि नित्यं तदुपासितव्यं पादारविन्दं मुनिभिर्विकल्पम् ॥२२॥ प्रसीद देवेश
 जगन्निवास भक्तिर्पथा स्थातव पादपद्मे । सक्तिः सदा सञ्छतु दारकोश-पुत्रात्मवितेषु
 ती अनर्ककोरो कोषेष्वाते बाह्विलिखो न भद्रा-भक्तिपूर्वको यत्तु कर्मद्वहगुणं ॥१९॥ सपत्नीं चित्तात्तं चञ्चलं विपमका
 न त आत्र यस्तो हं, केरि यस्तो हं नै संशिरहन्तु । हे प्रह ! विवाह नमस्तु यत्किं भद्रा विरचयति तपार्थको
 श्रमोका उपर अवे कृपा हुन्तु ॥ १८ ॥ तपे उत्तको महात्मा पुण्यद्वहका साव समागम (मेद) हुन्तु, उन समागमने
 संसाररुपी सङ्ग्रह गर्भको पाह्यु बस्ता सजिले नाम्नि सकिने गराहन्तु । हे भगवन् ! छुन वेना नै सञ्जनसंग संगत
 हुन्तु, उने वेला नै हे देव । तपार्थमा भक्ति गर्ने बुद्धि अनहकको उञ्चन्तु ॥१९॥ छु न पेरवंगे प्रभा देवता दानवहकडे र
 समस्त लुप्ता स्वागेका महातराहकडे प्रायेणा गरिन्तु, त्यसो समस्त राज्यको पेरवंगे हुन्तु वाउनु मया तपार्थका अनुग्रह
 (कृपा) भएकी हो भन्ने न डाउनु ॥ २० ॥ यसकारण हे प्रह ! संसारको दुःख छुटाने र द्रव्य न अच्युत तपार्थका कर-
 कर्मलकन भक्तिपूर्वक न स्मरण गर्नु । अमायीलाई भान्यमाना बनाउने तपार्थका करणको सेवा-नाहेक केही न माग्नि,
 अरु केही चाह-ने ॥२१॥ यसकारण मलाई न राज्य, न सन्तान र सम्पत्ति, न दास-दासी, न त जीवनको नै चाह छ

गुणेषु मे प्रभो ॥२३॥ भूषान्मनः कृष्णपदारविन्दयोर्वचांसि ते दिव्यकथा-प्लुवर्णने । नेत्रेममास्तां
 तदावग्रहेक्षणे श्रोत्रे कथायां रसना त्वदर्पिता ॥२४॥ प्राणं च ते पादसरोजमौषधे त्वद्भक्तगन्धादि-
 विलिपने त्वक् । स्यातां च हस्तौ तव मन्दिरे विभो सम्भार्जनादौ मम नित्यदेव ॥ २५ ॥ पादौ
 हरेः क्षेत्रपथायुर्मर्षणे मूर्धा च मे स्थातव वन्दनेऽप्रतिशम् । कापरत्र मे स्थातव सत्कथायां
 बुद्धिश्च मे स्थातव वन्दनेऽप्रतिशम् ॥ २६ ॥ दिनानि मे स्युस्तव सत्कथोदयैरुद्गीयमानैर्मुनि-
 भिर्यद्वागतैः । हीनप्रमङ्गैस्तव मे न भूयात् क्षणं निमेषादूर्ध्वगयापि विष्णो ॥२७॥ न पारमेष्ठ्यं न च
 म त भेल मुनिहकले प्यान गरिने, ती उपासना गर्न योग्य, तपार्थका करणविन्दलाई नै सर्व भजन (सेव) पाहन्तु
 ॥ २२ ॥ हे देवेश ! मेरा उपर प्रमण रहनुहोम् हे जगन्निवास ! जपरी हुन्तु, तपार्थका करणमलमा मेरो यत्किं लागोम्
 हे प्रह ! सी, तुङ्गटी, सन्तान, देउ, बन यी चीजहरूमा मेरो कामकि सयै होउम ॥ २३ ॥ मेरो मन तपार्थ कृष्णको
 करणविन्दया लागिरहोम्, मेरो ध्वन तपार्थको दिव्य कथा वर्णन गरिरहने होम्, मेरा आँखा तपार्थका दर्शनमा लव-
 लीन रहूव, मेरा बान तपार्थका कथा सुन्नामा एकाग्र रहू र जिन्नो सयै तपार्थमे अर्पित रहोम् ॥२४॥ मेरो नाक तपार्थको
 वाणकमलको सुन्नुमला मल होम्, मेरो छाला तपार्थका भक्तहरूलाई चन्दन आदि विलेपन गर्ने (वस्त्र) मा कायव
 होउन्, हे निह ! मेरा दुवै हात य्मे नै तपार्थका भक्तिमा बढाउं चतु आदि ममकायमा लागिरहन् ॥२५॥ मेरा मोटा
 भगवानको शपको बाटो छिन्दुमा, मेरो टाउको हमेला तपार्थका नमस्कारमा, मेरो उरुला तपार्थको मत्कथा सुन्नामा होम र

सावंभोमं न चापवर्गं स्पृहयामि विष्णो । तत्पादसेवां च सदैव कामये प्रार्थ्याश्रियाब्रह्मभवादिभिः सुरैः २८
इति राज्ञा स्तुतो विष्णुः प्रपन्नः कमलेश्वरः । मेघगम्भीरया वाचा तमुवाच क्षितौधरम् ॥ २९ ॥
श्रीभगवानुवाच । जाने त्वां दासवर्गं मे निष्कामुकमकल्पयम् । अर्थाग्निं प्रदास्यमिव रं देवतदुर्लभम् ३०
आयुष्यं चायुतं दिव्यं सम्पदश्च न नरवरः । भक्तिर्मयि दृढा भूयादन्तं साधुज्यमाप्नुयाः ॥ ३१ ॥
त्वया कृतेन स्तोत्रेण मां स्तुवन्ति च ये भुवि । तेषां तुरः प्रदास्यामि भुक्तिं मुक्तिं न संशय ॥ ३२ ॥

मेरो बुद्धि मध्ये तपाईको बन्दनाम ॥ २८ ॥ मेरो परमा आग्रहो पुनिदरुले गर्दने तपाईका सन्तुष्टताको उदरदरुले
अर्थात् नयां नयां कथाहरूले विलुप्त । हे मयकाय विष्णु । मेरो एक क्षम व्यक्तता काय विनेष पनि तपाईका प्रमत्तले तर्जित
मरण नभितोम् ॥ २९ ॥ हे विष्णु । म न पारमेष्ठ्य, न सार्वभौम र न भुक्ति नै चाहन्छु । म ठा लक्ष्मी, श्रद्धा, महादेव आदि
प्रीतिहरूले प्रायन्ता गरिने तपाईका चरणको सेवा नै हरेदा चाहन्छु ॥ ३० ॥ यस्ता प्रकटले स्तुति गरिपत्ता, कमलका प्रकृत
प्रस्ता आशा हुने प्रपन्न विष्णु मयवानले मेघ गदगद कस्ता गम्भीर बाणीले श्री राजालाई मन्त्रुपयो ॥ २९ ॥ श्रीभगवानले
मन्त्रुपयो—मैंले तिमिलाई मेरा दासहरूमा अर्पे, जितेन्द्रिय र पापसहित छौ मन्त्रे छौ । अब म तिमिलाई प्रीतिहरूले
पनि कटिन्तले पार्हने वर दिन्छु ॥ ३० ॥ तिमिलाई दिव्य दत्त उभार वर्गको आयु हाम्रो, कटिन्तले नारा मन्त्रे
मन्त्रातिद्वारा, यमा रद भक्ति हाम्रो, अलम्बा तिमिले मागुछ भुक्ति पार ॥ ३१ ॥ तिमिले परेको स्तुतिले प्रह्वीया जो
अन मेरो स्तुति मन्दत, ती-आधि प्रपन्न भएका अ उमलाई भुक्ति र मुक्ति दुवै दिन्छु, यममा मंगल छैन ॥ ३२ ॥ यो कर्ता

तृतीयैषाऽक्षया नाम भुवि कृपाता भविष्यति । यस्यां तव प्रपन्नोऽहं भुक्तिं मुक्तिं कलपदः
॥ ३३ ॥ ये कुर्वन्ति नरा मृदाः स्नानदानादिकाः क्रियाः । व्याजेनाऽपि स्वभावाद्वा यान्ति मयपदम-
व्ययम् ॥ ३४ ॥ ये चाक्षयतृतायायां पितृनुद्दिश्य मानवाः श्राद्धं कुर्वन्ति तेषां वै तदानन्त्याय
कल्पते ॥ ३५ ॥ न चानया तिथिलोकं ममाना वाऽधिका भुवि । अस्यां कृतं स्वयमपि तदक्षयफलं
भवेत् ॥ ३६ ॥ यो गा दद्यान्तृपश्रेष्ठं नाश्रणाय कुटुम्बिने । सर्वमप्यत्नवर्षाकृषा भुक्तिर्भुक्तिः करे
स्थिता ॥ ३७ ॥ यो हि दद्यादनङ्गाहं सर्वपापविनाशनम् । कालमृत्युविमुक्तः सन् दीर्घायुधमवा-
प्नुषीया 'अक्षय' नाम्ने ब्रह्मि दुनेछ, जुन स्त्रीयामा भुक्ति-भुक्ति कल दिनेवाला म विना उपर प्रपन्न मरको छु ॥ ३३ ॥
भक्तिराशो भूले मानिसहरू पनि कुनै बडानाले अथवा स्वयविले पनि जो यस अक्षय स्त्रीयामा स्नान दान आदि कार्यहरू
गर्लेन त्यो मेरो भक्ति को बड पाउँछन् ॥ ३४ ॥ जो मानिसहरू अक्षय स्त्रीयामा निरुहहरूलाई उद्देश्य गरेर भाद गर छन्,
ती मानिसको त्यो सत्-कार्य अनन्त कल दिनेवाला भनिन्छ ॥ ३५ ॥ जुन संसारमा यस तिथिको बराबर अथवा योभन्दा
फल दिने अरु तिथि छैन । यन स्त्रीयामा गरिएको बारी पनि दान त्यो अक्षय (कटिन्तले नभकिने) कल दिने हुन्छ ॥ ३६ ॥
हे अर्थ राजा । जो जन यस स्त्रीयामा परित्राल हुने ब्राह्मणलाई गार्दै दान दिन्छु, यता सम्पत्ति यन्ने भुक्ति र भुक्ति उपको
हातमा रहेको हुन्छ ॥ ३७ ॥ जो जन समस्त पाप निशानका लागि अक्षय स्त्रीयामा मोर दान दिन्छ त्यो मयप पुगेरछि
हुने मृत्युबाट पनि छुट्ने लागू बाधु पाउँदछ ॥ ३८ ॥ वैशाल मदीनामा जुन मनु-पहरू मलाई प्रिय लाग्ने—परेरु गलेन

पुन्यात् ॥३८॥ वैशाखमासे ये धर्मान् कुर्वन्ते मत्प्रियावहान् । तेषां मृत्युभराजन्मभयं पापं हरा-
 म्यहम् ॥३९॥ यथा वैशाखधर्मस्तु तुष्टः स्यां सकलैरपि । मासधर्मेन तुष्टः स्यां मासो मे
 माधवः प्रियः ॥४०॥ सर्वधर्मोन्नता वापि नक्षत्र्यविवर्जिताः । वैशाखमासनिरता यान्ति
 मत्पदमन्ययम् ॥४१॥ यददुष्टापां तपोभिश्च सांख्यायोगमखैरपि । तदाम परमं यान्ति वैशाखनिरता
 नराः ॥ अपि पापसहस्रं वा मासोऽयं हरतेऽनघ । प्रायश्चित्तविहीनं वा मत्पादस्मरणं
 यया ॥४२॥ गुरुपादिष्टकान्तारे वैशाखे निरतो भवान् । समाराध्य जगन्नाथं तेनाप्तमखिलं नृप ॥४३॥
 तिनोहरुको मृत्यु-मुखाई र जन्मको मय र पाप व नाश गरिदिन्छु ॥३९॥ अस्तो व वैशाख महोनाका धर्मले सुखी हुन्छु
 त्यस्तो सकल अरु महोनाका धर्महरूले सुखी हुन्छु, दिनकि वैशाख महोना मेरो मिय महोना हो ॥४०॥ सबै धर्म त्यागेका
 अथवा नक्षत्रपले रहित भएका जन पनि वैशाख महोनाको धर्ममा लागेका छन् भने तिमले मेरो अविनाश्री पद
 लागेका भानिसहरूले प्राप्त गर्छन् ॥४१॥ मेरो चरमको स्मरणले अस्ते प्रायश्चित्त नगरिएका हजारौ पापहरूलाई पनि
 हे पुण्यात्मा राजन् । पां महोनाले नाश गरिदिन्छ ॥४२॥ गुठको उपदेशले ब्रह्मज्ञा वैशाख धर्ममा लागेका सग्राहले
 जगन्नाथलाई आराधना गरेर त्यही आराधनाले यहाँ हे राजन् ! यो समस्त ऐश्वर्य पायो ॥४३॥ यस
 धर्मले सुखी भएको व तिम्रो माइ इच्छा भएको छु । पीताहरूले पनि अति कठिनले पार्ने योगहरूलाई मनमाती
 योग मर ॥४५॥ यन्त्रा प्रकारले ती राजाहरूले घर दिई दौडाका पनि छोटा जनार्दन भगवान् पाराले देवदेव उहाँ नै

धर्मेणनेन सम्प्रीतः प्रत्यक्षोऽहं भवामि ते । भुङ्क्ष्व भोगान्यथाकर्म देवैरपि सुदुर्लभान् ॥४५॥
 इति तस्मै वरं दत्त्वा देवदेवो जनार्दनः । पश्यतामिव सर्वेषां तत्रैवान्तरधीयत ॥४६॥
 ततो भूगालवर्षोऽयौ बभूवान्यन्तविस्मितः । दृष्टपृष्टपृष्टतनुर्भूष लब्धनष्टभनो यथा १७॥
 ततः शशाम पृथिवीं तन्विचस्तत्परायणः । महद्भिर्बोधितो नित्यं गुरुमिश्च निरन्तरम् ॥४८॥
 नान्यत् प्रियतमं मेने बासुदेवमुते नृप । यत्सम्पर्कात्प्रिया आसन् दारामात्प्रसुतादयः ॥४९॥
 सर्वान् धर्माधिकारामो वैशाखोक्तान् पुनः पुनः । तेन पुण्यप्रभावेण पुत्रपौत्रादिभिर्वृतः ॥५०॥
 सुवत्सा मनोरथान् सर्वान् देवानामपि दुर्लभान् । अन्ते जगाम सायुज्यं विष्णोर्देवस्य चक्रिणः ॥५१॥

अन्तर्धान हुनुभयो ॥४६॥ अब हे राजन् ! इद-शुष्ट छरिएका भं ॥ ती राजा एकाएक नाखिरको धन पाउने जन अस्त्रो
 अन्यन्त चक्रि मर ॥४७॥ अब होई दत्ता भनुमवीहरूले र निरन्तर मुहुरकले संश्राणका र भगवान् नै चित्त लाइराख्ने एवं
 मग्नानलाई सबैकछ ठान्ने ती राजाले पुष्पीमा प्राप्त गरे ॥४८॥ ती राजाले जुन मग्नानको संकलने श्री मन्त्री सन्तान
 हरु मिय मिय त्यस्ता बासुदेवलाई छाडेर अरु हुनै कुरो पनि अतिप्रिय भानिन्छ ॥४९॥ ती राजाले वैशाखका दशहराका
 सारा धर्महरू धरमभार गरे । त्यसै पुण्यका प्रभावले छोरा नातिहरूले युक्त भएर ॥५०॥ देवराजहरूले पनि अति इरिक्कले
 पार्ने सारा मनोसहस्र योगेर अन्तमा सुदार्शन चक्रवारी भगवान् विष्णुको सायुज्य पद पाए ॥५१॥ यो मनुष्यहरू यो

य इदं परमाख्यानं शृण्वन्ति श्रावयन्ति च । ते सर्वपापनिर्मुक्ता यान्ति विष्णोः परमदम् ॥५२॥
इति श्रीस्कन्दपुराणे वैशाखमाहात्म्ये नारदात्मरोपमन्वादे पाञ्चालाधिपतेः

मायुज्यमुक्तिप्राप्तिर्नाम षोडशोऽध्यायः ॥१६॥

वे. ५१

१५५

अति उत्तमं कथां सुन्दरं सर्वथा सुनाउँछन्, सारा पापघात हुनेको ती मानिसहरू भगवानको परम बदमा सुन्छन् ॥५२॥
भी स्कन्दपुराणको वैष्णव माहात्म्यको नारद र कश्यपीय सम्भाषण पाँचवाँ राजाको मुक्ति प्राप्ति नामको दशमो अध्याय सकिने ॥११॥

म. १०

अ. १५

अथ सप्तदशोऽध्यायः

मैथिल उवाच—वैशाखधर्मानखिलाभिहामुत्रफलप्रदाम् । भूयोऽपि शृण्वतश्चामीत्तुमिर्नाद्यापि
मानद ॥१॥ यत्र चाकैतवो धर्मो यत्र विष्णुकथाः शुभाः । तच्छास्त्रं शृण्वतो नैव तृप्तिः कर्ण-
रमायनम् ॥२॥ पूर्वजन्म कृतं पुण्यं दृष्ट्वा पारमुपागतम् । आतिथ्यन्यपदेशेन यद्वान् गृह-

मैथिल राजाल भने—यस साँकमा र परलोकोमा पनि कलदिने सारा वैशाखका धर्म बतल्दा सुन्दा पनि हे माननीय
अझै यलाई तृप्तिको छैन । १। जहाँ निष्कपट धर्म छ, जहाँ कथापाकारो विष्णुका कथा हुन्छन्, कानलाई त्यसको लागि गएका
त्यस्तो खास शुभ कल्पिन्थे रूचि हुन्छ ॥२॥ अतिथिको बहामाले जो तपाईं मेरो घरमा पल्ट्नु मान्थो मेरो पूर्वजन्ममा

मागतः ॥३॥ वचोऽमृतं मुखाभोजनिःसृतं परमाद्भुतम् । पीत्वा तृषः पारमेष्ठिं मोक्षं वा न
च कामये ॥४॥ तस्मात्तातैव धर्मान् मे भुञ्जितमुक्तिप्रदायकान् । विष्णुप्रीतिकरान् ।

दिश्यान् भूयो विस्तरतो वद ॥५॥ इति पृष्ठतदा राजा श्रुतदेवो महायशः । संदृष्टत्मा

शुभां धर्मान्पुनर्यहर्तुमारभत ॥६॥ श्रुतदेव उवाच—मृश राजन् प्रवक्ष्यामि कथां पापप्रणा-
शिनीम् । वैशाखधर्मविषयां श्रावितां मुनिभिर्मुहुः ॥७॥ पष्पातीरे द्विजः कश्चिच्छङ्को नाम महा-
यशः । गुरो मिष्टमे चागान्दरी गोदावरी शुभाम् ॥८॥ तोर्त्वा भीमरथीं पुण्यां कान्तारे
कण्टकान्विते । निर्जले निर्जने धीरे वैशाले तापकर्षितः ॥९॥ वृक्षे चोपविशे शतौ मय्यान्हममये

गरिएको पुण्य ग्राम्यले उदय भएको हो ॥३॥ तपाईंका सुख-कमलघात निस्कंदो अनि अद्भुत वचनहरू कसले पिच्छर म
तुम हु । म अब बारम्बार कथना मोक्ष पनि चाहन्छु ॥४॥ त्यसकारण, हस्तिक र हस्तिक दुवै दिने, मगधमा विष्णुलाई सुखी
पार्ने दिव्य मित्रे कथारू भन्दाई केरि विस्तारपूर्वक कहिबिस्मर्याम् ॥५॥ यती राजाल अनुनय गरिएको सुखी गृहमा
गएका हुन्थे यस्तो म उदेलेको अनि केरि कथापाकारो कथाहरू कहन बारम्भ गरे ॥६॥ म उदेरकोले मनुमगोहे-राजान् ।
हस्तिकले बारम्भार सुनाएको, पाप नाश गर्ने वैशाखमा गरिने धर्म नै जिव मएको कथा कहन्छु, सुन्नुहोस् ॥७॥ छल
नाम गरेका महावक्त्रस्त्री ब्राह्मण पम्पाकष तीरमा रहन्थे । कहस्यति सिंह राखिमा भएको बेला उता पुष्पदावी मोदालरी
नदीमा जान्थे ॥८॥ जोदा बाढामा पर्ने पवित्र भीमरथी नदी तरेर मान्छेको नामनिशान जगएको, शान्ति पढी नपाइने,

वे. ५२

म. १०

अ. १५

द्विजः । तद् कश्चित्कूरवाभ्यो व्याधश्चापधरः शठः ॥१०॥ निर्वृणः सर्वभूतेषु कौलान्तक इवापरः
 तं कुण्डलधरं विप्रं दीक्षितं भास्करोपमम् ॥११॥ दृष्ट्वा बद्ध्वा स जग्राह कुण्डलादिकमुग्रधोः ।
 उपानहौ च छत्रं च अश्वमालां कमण्डलुम् ॥१२॥ पश्चाद्विसृज्य तं ॥ विप्रं गच्छेत्त्याह विमूढधीः ॥१३॥
 ततः स गच्छन् पथि शर्कराविले सूर्याश्रिते जलवर्जिते बने । सन्तसपादस्तृणछादिते स्थले
 स्वविचचारोपरिसन्निवेशान् ॥१४॥ भवेत् द्रुतं सम्पतन्क्वापि तिष्ठन् इहैति वादी च जगाम तूर्णम् ।
 दृष्ट्वा मुनिं निश्चयमानं प्रियव्यां मध्यं गते पूष्णि दया बभूव ॥१५॥ व्याधस्य धर्मविमुखस्य च
 कादं-कादिते भस्मिन्ने वारं जंगलमा पुनर वैशालमा टन्तलापुरं वामको तप्तोन्ने पोलेर बभौज-यसो न मण्डके ॥१६॥ ती ब्राह्मण
 मध्यान्त समयमा कुर्वन् रुक्षमनि बसे । त्वमे वैला-कूर वीली मण्डको, महासूर्य, हात्मा धनु लिण्को ॥१७॥ समस्त प्राणीषा
 निन्दयो, मानो हान्म। यमरात्रे यस्यो कुर्वन् व्याधा। त्वहो आयो र श्रयंमान वन्द्ये कुण्डल लाणकादोक्षित वी ब्राह्मणलार्ह
 ॥११॥ देवेर दृष्ट बुद्धि मण्डको उमले उनलार्ह बांधेर विवरा उनको कुण्डल आदि बहिरने, जुवा, छात्रा, कटाक्षको माना
 कमण्डलु सर्वे लियो ॥१२॥ न्यमका बाद न्यम मुखले ती ब्राह्मणलार्ह 'जा हृष्टी' यस्यो यम्यो र छादितियो ॥१३॥ त्वय
 दृष्टदा हृष्टेयलि श्रयका प्रखर किण्ठले तातेस्, बालुवा-बालुवा मण्डको, बल कते दरहेकोवनको बाटोमा हिंदा गिनका ताते-
 का बांदा कते शिकामाको मण्डको ठाउँका टेंकिन्ने कहितेपाहि काँडाकुटी माथि ध्यात्किन्ने ॥१४॥ विवरा चर्चोर्ह हिंदा
 कते पन्नागिन्ने, वते वेन्-भारिन्ने तैपनि 'अय्या-अय्या' मन्दे इटासठ डौढन्ने । श्रयं आकासको बीन्मा पुगेको वेला ताते

म १
 म १७

पापबुद्धे दुष्टस्य कूरवचसः परपीडकस्य । तस्य तोषक्रियेन हृदि व्याधाऽऽप्ता । तस्मै ददामि
 मुखार्हं खलु पादस्त्राम् ॥१६॥ चौर्येणैव स्वधर्मेण मद्गृहीतं वनान्तरे । मदीयमेव तत्सर्वं
 व्याधानां धर्मनिर्णयः ॥१७॥ तस्मादुपानहौ दास्ये मुहुर्दुःखपनुत्तये । तेन श्रेयो भवेद्यच्च
 तद्भवेन्मम पापिनः ॥१८॥ जीणं चोपानहौ दिव्ये वर्तते पादयोर्मम । ताभ्यामस्ति न मे कृत्यं
 तस्मात्ते वै ददाम्यहम् ॥१९॥ इति निश्चित्य मनमि तूर्णं गत्वा ददौ च ते । शर्करोत्तसपादाय
 द्विजवर्षाय सादते ॥२०॥ उपानहौ गृहीत्वाऽसौ निर्वृति च परां ययौ । सुखी भवेति तं व्याध-
 मारतीभिर्भिनन्द्य च ॥२१॥ नूनं सुपक्वपुष्पोऽयं वैशाले दत्तवानम् । व्याधस्यापि च दुर्बुद्धेः
 भूर्ध्वा दुःख पादहेका मुनिलार्ह देवेर व्याधालार्ह दया भयो ॥१५॥ अबर्मी, दृष्ट, कूर, कुगे बान्ने, अहलार्ह मगाउने,
 मध्यान्तका प्रखर किण्ठले तातेको, पापी त्वमव्यापाको हृदयमा ब्राह्मणको हालत देरुछ दुःख लाग्यो र विवरा ब्राह्मणलार्ह
 आराम दिने जुवा पक्के दिन्नु मन्ने मोच्यो ॥१६॥ अपान् चर्म बोरीलेभर्मी वनमा जोवोब्रलिण्, तयो भवे वन्दु भेर दृष्ट
 भन्ने व्याधाहरूको धर्मले निर्णय गरेको छ ॥१७॥ त्वमकारण धरि-परिधो दुःख इटाउनकोलागि दूवै जुवा दिन्नु त्वयले
 जो कल्याण हुन्छ वरु म बायीलार्ह न्यो होम् ॥१८॥ पुराना भए पनि भदे जुवा मेरा बाँदामा छन् । गिनले मेरो कुनै
 काम छैन, त्वमकारण दिनेलार्ह म दिन्नु ॥१९॥ भन्ने यस्ता निश्चय मनमा गरेर 'हर्ह' मण्ण बालुवाले यमयो सुद्धा
 तातेका, दुःखी, अष्ट ठी बाहुनलार्ह जुवा दियो ॥२०॥ जुवा पाएर उनी हलो मन्तोषमा प्राप्त भए र 'सुखी मण्ण' मनी

म १७
 म १७

प्रायो विष्णुः प्रमोदति ॥२२॥ सर्वस्याप्त्या च 'सूयोऽपि यत्सुखं तदभून्मम । ततोऽभिभूत्य
तद्वाक्यं किमेतदिति विस्मितः ॥२३॥ व्याजहार पुनर्विशं नक्षिष्ठं ब्रह्मवादिनम् । त्वदीयं तु
मया दत्तं कथं पुण्यं भवेन्मम ॥२४॥ प्रशंसति च वैशाखं हरिस्तुष्टो भवेदिति । एतदाद्यक्ष
ये ब्रह्म का वैशाखास्तु को हरिः ॥२५॥ को धर्मः किं तस्य शुश्रूषोर्मे दयानिधि । इति
व्याधवचः श्रुत्वा शङ्खस्तुष्टमाना अभूत् ॥२६॥ प्रशंसन् स च वैशाखं पुनर्विस्मितमानसः ।
हृदानीं दत्तवान् पादत्राणे मे लुब्धकः शठ ॥२७॥ सथा बुद्धेश्च वैषम्यं जातं विव्रमहो व्रत ।
सर्वप्रापेव धर्माणां फलं जन्मान्तरेषु वै ॥२८॥ वैशाखमासधर्माणां फलं सद्यः क्षणं नृणाम् ।
त्यो व्याधालाई आशीर्वादिरुक्ते अभिनन्दन भरे सोचे ॥२९॥ वैशाखमासते यो जुषा दियो, वसते यो पक्के पनि पुण्य
पाकको अर्थात् पुण्यको फलवाणी ययो । किनकि दुर्बुद्धि पनि व्याधाका ठार प्रायः प्रभरात् निष्पु सुखी दुर्बुद्ध ॥२९॥
नाथ भएका सबे चीज फेरि पाउंदा जो सुख हुन्छ त्यही सुख अहिले मलाई यो । व बाजेको त्यो कुरो सुनेर 'यो के भने-
को होला' भने सोचो चकिन भएर उठले ॥२९॥ ब्रह्मिष्ठ, ब्रह्मवादी बाहुनलाई फेरि मन्यो—तिरि चोख त मैले दिए',
अनि कमरी मलाई पुण्य हुन्छ । ॥२९॥ तलाई वैशाखको प्रशंसा गर्नुहुन्छ, हरि सुखी हुन्छन् मनुहुन्छ, हे बाजे । वैशाख
को हो र हरि को हो ? यो कुरो मलाई बताउनुहोस् हे दयानिधि । धर्म को हो ? त्यसको फल के हो ? सेवक मलाई
रया पनि आशा हो । यस्तो व्याधाको बचन सुनेर छल्ल अत्यन्त सुखी भए ॥२९-२९॥ आरयपले चकिनभएका ठगले फेरि

पापाचारस्य दुर्बुद्धेर्व्याधिस्यापि दुरात्मनः ॥ २९ ॥ देवादुपायमोर्दोनात् सत्त्वशुद्धिरभूदहो । यच्च-
विष्णोः प्रियं कर्म यत्तत् सन्तोषकारणम् ॥३०॥ तदेव धर्ममित्याहुर्मन्वाद्या धर्मवित्तमाः । धर्मा
माधवमासीयाः प्रिया विष्णोरतीव ते ॥ ३१ ॥ धर्मेर्माधवमासीयेयंथा तुष्यति केशवः । न तथा
सर्वदानेश्च तपोभिश्च महाभसैः ॥ ३२ ॥ नानेन सदृशो धर्मः सर्वधर्मेषु विद्यते । मा गयीं यातु
मा गङ्गां मा प्रयागं तु पुष्करम् ॥ ३३ ॥ मा केदारं रुद्रक्षेत्रं मा प्रभासं स्यमन्तकम् । मा गोदां
मा च कृष्णां च मा सेतुं मा मरुद्वृधाम् ॥ ३४ ॥ वैशाखधर्ममाहात्म्यं शंसिनी च कयापगा ।
वैशाखको प्रशंसा यदै सोचे—यहिले मलाई यो सोची गइले जुषा दियो ॥२७॥ बने आरचयको कुरो छ, कति बाँडे यसरी
पुढि पुर्लु कनै पल्लयो । धर्महरूको फल अरु-अरु जन्ममा मिल्छ ॥२८॥ तर वैशाख महीनाका धर्महरूको फल मनुष्यहरू-
लाई ठुलै ठुलै उठै बेला मिल्छ । दुइ पापी मूलं व्याधाको पनि ॥२९॥ आश्रय छ कि संयोगले जुषाको हान मर्दा नै यसको
सत्त्वशुद्धि (उज्यालो मन) भैहाल्यो । जो-जो विष्णुको प्रिय काम छ त्यो मनवालाई सुखी तुल्याउने हुन्छ ॥३०॥ त्यसैलाई
नै धर्म जान्नेहरूका भेट गर्नु आदि क्षमिरुक्ते धर्म भएका छन् । वैशाख महीनामा गरिएका ती धर्महरू विष्णुका प्रिय
हुन्छन् ॥३१॥ वैशाखमा गरिएका धर्महरूले भगवान् विष्णु जसो सुखी हुनुहुन्छ, त्यस्तो सुखी अरु सारा मानले, स्वस्था-
हरूले र ठूला-ठूला यक्षहरूले पनि हुनुहुन्छ ॥३२॥ मारा धर्महरूमा यो जस्तो अरु हुने धर्म छैन । यषामा जानुपर्दैन, गंगामा
जानुपर्दैन, प्रयागमा-तथा पुष्करमा जानुपर्दैन ॥३३॥ केदार, रुद्रक्षेत्र जानुपर्दैन प्रभास अनि स्यमन्तक जानुपर्दैन, गोवामा

तत्र स्नातस्य वै विष्णुः सद्यो हृद्यवरुद्धयते ॥ ३५ ॥ मासे माधवसंज्ञेऽस्मिन्त्यस्त्वयेनेव साध्यते ।
एतद्वन्नहुन्येयैर्नर्न धर्मेर्नापि वै मस्यैः ॥ ३६ ॥ मासोऽयं माधवो नाम व्याघ्र पुण्यविवर्धनः ।
तस्मिन्महां त्वया दत्ते पादुके तापनाशने ॥ ३७ ॥ तेन ते पूर्वकालीनं पुण्यं पाकमुपागतम् ।
तुष्टु भगवान् प्रायः तव श्रेयो भविष्यति ॥ ३८ ॥ अन्यथा ते कथं भूयद् बुद्धिरेषाहरो शुभा ।
मुनावेवं नृवापे च मृत्युना प्रेरितो बली ॥ ३९ ॥ सिंहो व्याघ्रवधार्थाय भद्रवत्कोषविद्वलः । मये
दृष्टा च मातङ्गं देवादेवेन कल्पितम् ॥ ४० ॥ तं हन्तुमुद्यतोऽगच्छत् पादाकान्तव्यवस्थितम् ।
आतुषर्दनं, कृष्णमा आतुषर्दनं, तेतुवन् रामेवरया आतुषर्दनं मरुदया पनि आतुषर्दनं ॥ ३५ ॥ केनच वैशाखा धर्मको
महात्म्य प्रशंसा गर्ने कषाक्षी नदी जहाँ छ त्वय नदीया स्नान यन्तले बर्षात् वैशाख धर्मको माहात्म्य तुफले नै विष्णु
ममवान् तुहन्ते मात्तु (प्रकाशितु) हुन्छ ॥ ३५ ॥ यस वैशाख नामको महीनामा जो चारैले नै सिद्ध हुन्छ, यस्तो ठ वरै
घन छवें गरेका दानले पनि हुँदैन, धर्मले पनि र यज्ञहरूले पनि हुँदैन ॥ ३६ ॥ यदि शोचिसकेछि मात्र मात्रै—दे व्याघ्रः
पुण्य कडाउने यो वैशाख नामको महीना हो । त्यसै महीना ठैले मलाई दातो नारने जुवा दिईयो ॥ ३७ ॥ यमैले पूर्वजन्मकृत
सकिएको तेरा पुण्य तुफले हुन आँछो । भगवान् जुयो हुनुमो भने तेरो कय कन्यास्य हुनेछ ॥ ३८ ॥ यदि ममवान् जुयो
नमश्को मय यन्तो अगल बुद्धि तेरो कमरी हुन्छ्यो । हनिले यो कुरा मनिरहेको बेलामा काल (छ) तुलेपठाइएको यो
॥ ३९ ॥ योडा सिंह पाएलाई मान्छा लागि कौशले विद्वल मगर दिको पिथो । यसैलेमा संयोगले हुन्छ्यो व्याघ्रको
लाई नाँचेमा देखेरा ॥ ४० ॥ योडा कैलाश रहेको त्वय हाँपोलाई यार्न सिंह जंगिदै मण्डो यिपो तव त्यस जंगलमा ती दुई

तपोयुद्धमभूदधोरं सिंहमातङ्गयोर्वने ॥ ४१ ॥ श्रान्तो युद्धाच्च विरतो निरीक्षन्तो च तस्थतुः । व्याघ्र-
मुद्दिश्य यद्योक्तं मुनिना च महात्मना ॥ ४२ ॥ समस्तपातककर्मि देवान्छुश्रुवतु तौ । तेनेव
माममानात्म्यश्रवणेनामलो शुभौ ॥ ४३ ॥ शापान्मुक्तो च तौ देहात् सद्यो मुक्त्वा दिवङ्गतौ ।
दिव्यरूपधरो दिव्यो दिव्यगन्धानुलेपनो ॥ ४४ ॥ दिव्यं विमानमारूढौ दिव्यनारीनिषेवितौ । स-
द्योऽवनतमूर्दानौ प्राञ्जली चोपतस्थतुः ॥ ४५ ॥ मुनिन्द्रो धर्मवक्ता च व्याघ्रमुद्दिश्य वै पथि । तौ
दृष्ट्वा विस्मितः प्राह कौ युवामिति निम्बलः ॥ ४६ ॥ दुर्योनौ तुकुतो जन्म युवयोर्वा कथं मृतिः ।

सिंह र हाँपोको अवतारको लडाईं मण्डो यिपो ॥ ४१ ॥ युद्धले बाक्केमा ती दुवै परस्परमा हेराहेर गर्दै विमाननलागि पुष-
चाप बसेका थिए । महान्मा हुनिले व्याघ्रलाई उपदेश्य गरेर जो कुरो भनेका थिए ॥ ४२ ॥ मण्ड्यं पाप सखाप पार्ने
त्यो कुनो देवसंयोगले हो दुवैले मुनिरहेका थिए । त्यही वैशाख महीनाको माहात्म्य तुफले हो पापरहित र अमल
मण ॥ ४३ ॥ त्यसैका प्रभावले स्रामबाट ती दुवै छुटे अनि तुहन्ते पाप शरीरबाट छुटे, दिव्य रूप बाग्य गरेर, भूय रामा
मगर, बडिया कन्दनहरू सखापर स्वर्ग गए ॥ ४४ ॥ जाने बेलामा विमानमा बसेका, दिव्य नारीहरूले सेरा गरिएको हो
दुई सिर झुकाएर हाव जोडेर मुनिका माथ उन्मिण्ड्य थिए ॥ ४५ ॥ व्याघ्रका लागि काटमा धर्मको उपदेश गर्ने मुनिभरे हु
पनि ती दुईलाई देखेर आश्चर्यचकित भै स्थिर रहेर 'तिमी दुई को हो ?' यस्तो भने ॥ ४६ ॥ तिमी दुईको बीच योगिना

अहेतोर्विपिने चास्मिन् परस्परबोधयतो ॥ ४७ ॥ एतत्सर्वं सुविस्तार्य मम्यन्तु च मेऽन्यौ ।
 इत्युक्तौ मुनिना तेन वचः प्रत्युचतः पुनः ॥ ४८ ॥ मतङ्गस्य मुनेः पुत्रो दन्तिलः कोहलोऽपरः ।
 शापदोषेण तो जातौ नाम्ना दन्तिलकोहलौ ॥ ४९ ॥ रूपयौवनसम्पन्नौ मर्यादिव्याविशारदौ । आवा-
 मुदिश्यमोवाच पिता धर्मार्थकोविचः ॥ ५० ॥ मतङ्गे नाम ब्रह्मर्षिः सर्वधर्मविदुचमः । वेशास्ते
 मामि तनयो । मधुसूदवल्तभे ॥ ५१ ॥ मार्गे प्रयां च कुरुतं जनान्वीजयतं क्षणम् । मार्गे छायां
 विधत्तं च मूर्धन्नं दत्तमम्बु च ॥ ५२ ॥ कुरुतं स्नानमुषमितथैवाचर्यतं विभुम् । कथां च शृणुतं
 कसरी जन्म हो, क्ववा यम जंगलमा विनै कारण परस्परमा मार्गे तयात्र भएका दुइको कसरी मरग भयो ॥ ४७ ॥
 हे निष्पापहो ! यो भवै कुरो रामोदय विस्तारपूर्णक भलाई भन ! ती हुनिले यस्तो भनिएका ती दुइले केरि कुनै भनो ॥ ४८
 मतङ्ग मुनिका दन्तिल र अर्को कोहल नामको दुइ छोरा पिता ती दुवै भएले मर्दा दन्तिल र कोहल नामका भएका दुव
 ॥ ४९ ॥ रूप र यौवनले सम्पन्न, वारा विद्यामा विहारद हामी दुईलाई उदरेय गरेर धर्म-अर्थका विद्वान्, गता सर्वे ब्राह्म, भङ्ग
 कर्षि मतङ्ग नामका पिताजीले भक्तभयो-हे छोराहो । भगवान्को थिय बैशाख महीना ॥ ५०-५१ ॥ बाटाहरूमा वीथाला
 बनाओ, पटोतीहरूलाई एकछिन मने पनि पलाइँक, बाटामा छायाका लागि आँत लाने ठाउँ बनाओ । भैर-वेरि अन्न बल
 दान गर ॥ ५२ ॥ सिहानै भिर्दिरे उज्यालेमा न्नाहो । समरे भगवान्को पूजा गर र भगवान्को कथा पनि रोजै सुने गर
 नून घर्षले सामासिक बन्धन छुट्नेछ ॥ ५३ ॥ यम प्रकार अनेक किसिमका कुनैहरूले नुजाइएछा पनि दुर्मति हामीमा दन्तिल

नित्यं येन बन्धो निवर्तते ॥ ५३ ॥ एवं च बहुभिरावयैवौ धितारपि दुर्मती । कुदोऽश्वं दन्तिलोऽहं
 मतोऽहं काहलाह्वयः ॥ ५४ ॥ कुदः शशापाऽज्ञां सद्यः पिता धर्मेषु लालसः । पुत्रं च धर्मविमुक्तं भार्या
 च प्रियवादिनीम् ॥ ५५ ॥ अब्रह्मण्यं च राजानं त्यजेत्सद्योऽन्यथा भवेत् । दाक्षिण्यादर्थलोभाद्वा
 संसर्गं ये प्रकुर्वते ॥ ५६ ॥ ते सर्वे नरकं यान्ति यावदिन्द्राश्रतुर्दश । इति ज्ञात्वा शशापावऽमद-
 कोषपरिप्लुतो ॥ ५७ ॥ कुदस्त्वं दन्तिलो भूयाः सिंहः क्रोधपरिप्लुतः । मत्तस्तु कोहलो भूयाः
 मत्तमातङ्गयूथपः ॥ ५८ ॥ कृतानुतापो अश्राते प्रार्थयावो विमोचनम् । आवाभ्यां प्रार्थितो भूयो
 विशापं च ददौ पिता ॥ ५९ ॥ युतां प्राप्य च द्युपानि कियत्कालान्तरेऽपि च । सङ्ग्रामा भविता तत्र
 नामको मचाहि सोरिण, कोहले कहिले मचाहि भरे, पुत्रो बाधिपाठ कुरो कडाकठ्ठर बन्दै उन्मथ मर्द ॥ ५४ ॥ धर्ममा लालसा
 (रुष्टा) रास्ते बापुले तुक्तै सोरिण हामी दुइलाई सतापे, किनकि धर्म नमान्ने छोरालाई, अपिय पाल्ने स्वास्नी ॥ ५५ ॥
 ब्राह्मणको द्रोह गर्ने राजालाई तुक्तै त्यागिदिनुपर्छ, नत्र अनर्थ हुन्छ । दयाले वा धनको लाभले जो यस्ताको संसर्ग गर्दछ
 ॥ ५६ ॥ जोष हुन्छले स्वर्ग भोग गरेसम्म ती सब नरक जान्छन् । यस्तो बिचारेर मर्द र कोषले उन्मथ भएका हामी दुइलाई
 पिताजीले सतापुनो ॥ ५७ ॥ —कोषी तैचाहि कोषले चुर भएका 'दन्तिल' नामको सिंह भएम्, तै रामलचाहि 'कोहल'
 नामले मत्त हावीको कुदको बालिक भएम् ॥ ५८ ॥ पछिबाट पश्चात्ता। गर्ने भएका हामी दुइले तबबाट कुदका लागि
 शार्थना भयो । हामीले प्राञ्चना गरिएका पिताजीले केरि अपरहित हुने गर पनि दिनुभयो ॥ ५९ ॥ तिमी दुवैले जीव

परस्परवर्षेष्णोः ॥६०॥ तस्मिन्नेव हि समये संवादो व्याधराष्ट्रयोः । वैशाखधर्मविषये देवाद्वा ।
श्रवणस्य च ॥६१॥ गमिष्यति क्षणान्मार्गं तस्मान्मुक्तिर्भविष्यति । शापान्मुक्तौ पूर्वमेव रूपमा-
स्थाप्य पुत्रको ॥६२॥ मायैव प्राप्य वसतं नान्यथा मे वचो भवेत् । इति राशौ च मुख्यं दुर्गोनिं
प्राप्य दुर्मनो ॥६३॥ प्राप्य देवतस्तद्व्रति च परस्परवर्षेष्णोः । संवादं ब्रुव योर्दिव्यं शुभं तं शुश्रूवा-
वदे ॥६४॥ तेन सद्यो विमुक्तिश्च क्षणादेव स्वयोरभूत् । इति सर्वं ममास्त्वया प्रपश्य च मुनी-
श्वरम् ॥ ६५ ॥ समाप्तमन्याभ्यनुज्ञातो जन्मतुः पितुस्तत्कम् । तदेव गन्तव्यं तद्वद मुनिवर्षिधं
मोनिमा जन्म वाप्य क्व कालपक्षि परस्परमा मानं चाहने तिथौ दुर्वेको भेट कुल्ल, त्यहो ॥६०॥ त्वयै नै वेनामा वैशाख-
धर्मको हारेमा व्याधाय र शंख हाहुनमा भणको संवाद देवयोभोने तिथौ दुर्वेका कानभो वल्लमा परमेष्ठ कर्पात् किमी दुरले
एनि मुन्नेरी र त्यने कण्डलि निर्माहकको मुक्ति हुनेछ, हे खोराहो ! भणवत्त कुलेपि वरिल्लेको ज्योत्स्न रूप वापर ॥६१-
॥६२॥ मै माटी अण्डर बन्नेछी, सेरो बचन देऊनको हुँदैन । पस्तरि शुद्धमा सरासिमको हामी दुइ बृत्तले नीच बोनिमा
जन्म पाएर ॥ ६३ ॥ परस्परमा मानं चाहने हामी दुइको भेट पनि भयो र तपाईं दुइको दिव्य कल्याण गर्ने यो
नंवाद पनि सुन्ती ॥६४॥ त्यसै संवादका प्रवाहले तुरुन्त यसै छब हामी दुइको आपयोवन भयो । यो साग कुहा
मुनापर, धनोभरलाई प्रथम भगेर ॥६५॥ 'ती है त' मनेपछि 'ली जायो' मनिपछि सी दुइ स्वर्गमा शर माटी गए ।
त्यसै दृश्य राम्रोभैमा देखाएर दयाका आनि मुनिले व्यापालाई भने ॥६६॥ वैशाख माहात्म्य सुन्नाको ठूलो फल प्रपश्य

दधानिधि ॥६६॥ पश्य वैशाखमाहात्म्यश्रवणस्य कल महत् । मुहूर्तप्रवणदेन तयोर्दिव्यः वने
सिषत् ॥६७॥ इति नृवाणं मुनिपुङ्गवं तं दधानिधि निःस्पृहमभ्यवुद्धिम् । विमुक्तमस्मिन् मुक्तिकप्रप-
म न्यस्तशाल पुनराह व्याधः ॥ ६८ ॥

इतिस्कन्दपुराणे वैशाखमाहात्म्ये नारदाध्वर्युःप्रवादे दन्तिनाकाकन्यगोर्मुक्तिर्नाम पञ्चदशोऽध्यायः ॥११॥
हेर वदेतिन मुन्नाले मायै पनि ती दुइको मुक्ति उनका हापमा राखेका भए । प्रथम तिनले ती मुक्त गए । १. जो, यस्तो ।
मन्ने भणका, — दयाका स्थानि, निःस्पृह, कल्पित बुद्धिमान, विरुद्ध ज्ञान्या भणका, धृष्टका कल्पित गड ती श्रेष्ठ
शुभ स्थानोको रूपमा व्यापनले फेरि भन्यो ॥६८॥

अथ अष्टादशोऽध्यायः

व्याध उवाच—भगवाऽनुगृहीतोऽस्मि मुनं पाशेऽप्रविशस्वमी । दयालको महान्तो हि स्वभा-
वादेव साधवः ॥१॥ क्व वा व्याधकुलीनोऽहं क्व वा मतिरीदृशी । केवलं भवतामिव मन्त्रेऽहं
व्यापाले भन्या — हे मुनि । यस्तु दुइ भणको मायो मलाई तपाईंले कृपा गर्नुभयो । स्वर्गमा
महात्म्य देखाइ हुन्छन् ॥१॥ कदा म अज्ञानी व्याधा, कहाँ यस्तो बुद्धि, यो केवल इन्द्रको नै कति उच्च कृपा हो
मन्ने छान्छौ । अब म दयाको गीतमात्रा छिप्य छुँ, हे, हे दयालीय ! म कृपाको पात्र छुँ, म अनन्त मतिन योगी

प्रहमुत्तमम् ॥२॥ अथ साधु च शिष्योऽस्मि कृपाशत्रोऽस्मि मानन्द । अनुग्राहोऽस्मि पुत्रोऽस्मि
कृपां कुरु दयानिधे ॥३॥ यथा मे न पुनर्भूयादमन्मतिरनर्थदा । सद्भिश्च सङ्गतिः क्वापि न भूयो
दुःस्वप्नरनुते ॥ ४ ॥ तस्मादबोधय मां विप्र सूक्तैर्वृजिनापहेः । येन चाद्धा तरिष्यन्ति संवा-
राब्धि मुमुक्षवः ॥५॥ साधूनां समचित्तानां तथा भूतदयावताम् । न ह्येनो नोत्तमः क्वापि
नात्मीयो न परस्तथा ॥ ६ ॥ एवमेव विचिन्वन्ति चित्तशुद्धिं न पृच्छति । सर्वदोषयुतो वापि
सर्वधर्मोज्जितोऽपि वा ॥७॥ कृतानुतापश्च यदा यदा पृच्छति वै गुरुम् । तदैवोपदिशन्त्यदा ज्ञानं
संसारमोचकम् ॥ ८ ॥ यथा गङ्गा मनुष्याणां पापनाशस्वभाविनी । तथा मन्दममुद्गारस्य भावाः

हजुरको छोणे हुं, हे दयानिधि मलाई दया मनुंछोम् ॥३॥ जयरी हुं छ करि अनर्थकारी स्वभाव भोग नहोम्, सज्जन-
हकले मलाई बोध मारुछोनाम्, जुन हकलिहकले बोध बाहनेहरु संगारुपी सनुदलाई तुलने गर्दछ ॥४॥५॥ प्राणीहरूमा दया
गर्ने तथा मनुलाई ममान मान्ने साधुहरूका शक्ति न कोटि नीच छ, न कोटी उत्तम छ, न कोटी अल्प छ, न कोटी
परमा छ ॥६॥ दोषैर्दोष भएका व्यक्ती मारा धर्म त्यागेकांले पनि चित्तशुद्धि हुने उपाय मांदछ भने गुरुहरू एक-एक
गरी बताउँछन् ॥७॥ अब यथास्तथ गुरुर् अमे मुन्लाई मांछछ, तब नै संसारको धनचन हुराउने ज्ञान श्रुटै नै गुरुहरू
उपदेश गर्नुहुन्छ ॥८॥ जयरी संगीती मनुष्यहरूको पाप स्वभावैले नाश गर्नु हुन्छ त्यस्तै नै मायुद्धक युवनाई उदात्त गर्ने

माधवः सत्य ॥ ९ ॥ मां विचारय मां बोद्धुं दयालो दीनवत्सल । शुश्रूषयात्मसन्नत्वाच्छुद्धत्वा-
त्तव सङ्गतेः ॥ १० ॥ इति व्याधवचःश्रुत्वा पुनर्विस्मितमानसः । साधु साचिति सम्भाष्य धर्मा-
नेतानुवाच ह ॥११॥ शंस उवाच-विष्णुप्रीतिकारान् दिव्यान् संसाराधिधिमीचकार । कुरु धर्माश्र
वैराग्ये यदि व्याध शमिच्छामि ॥ १२ ॥ आतपो बाधतं घोरो नञ्छायां नाम्नु चात्र च तस्मा-
त्सत्त्वान्तरं यावो यत्रञ्छाया तु वर्तते ॥ १३ ॥ तत्र गत्वा जलं पीत्वा पुञ्छायं च समाश्रितः ।
तत्र ते वर्णयिष्यामि माद्यत्म्यं पापनाशनम् ॥ १४ ॥ विष्णोर्माधनमासस्य यथादृष्टयाभुतम् ।
लत्पुक्तो मुनिना तेन व्याधः प्राह कृताञ्जलिः ॥ १५ ॥ इतो निर्दूरं सखिलं वर्तते च सरोवरे ।

स्वभाव भएका हुन्छन् ॥९॥ हे दीनवत्सल ! तपाईंका संगतिले शुद्ध भएका, सुखी भएका र हेरक बनेको मलाई हे
दयालु ! सन्नाहोनाम्, मयापि कृपाल राख्नुहोस् ॥ १० ॥ व्याधको यसो वचन सुनेर करि माकथंयकि भएका
ब्राह्मणले 'शोक छ, शोक छ' यस्तो भनेर हे धर्म बताए ॥११॥ शंसले भने-हे व्याध ! यदि कस्यथा पारुछम भने
विष्णुलाई सुधी मराउने, संसार साधुबाट मुक्त पार्ने, अति बेत, अति बेत वैशाखमा गर्ने बताएका धर्महरू मर ॥१२॥
यहाँ न पानी छ-न छाया छ,भामले पनि धेरै भिरिहको छ, त्यसकारण यहाँ छाया छत्यहीँ जहाँ ठाउँमा बाँचौं ॥१३॥
त्यहाँ मर, पानी पिउ, यता छायामा बसेर त्यहीँ ठिमीलाई शिशुको मिय वैशाख भरीनाको, केँते हेले हुनेछो याप

कपित्थास्तत्र वे सन्ति फलभारेण पीडिताः ॥ १६ ॥ गच्छावस्तत्र सन्तुष्टिर्भविता नात्र संशयः ।
 व्याधेनेव समादिष्टस्तेन साकं ययो मुनिः ॥ १७ ॥ किधददूरं ततो गत्वा ददर्शामे सरोवरम् ।
 वक्कारण्डवाकीर्णं चक्रवाकोपशोभितम् ॥ १८ ॥ हंससारसकौघाद्यैः समन्तात्परिशोभितम् ।
 क्रीडीत्कोकिलघोषैश्च कृजितैः भ्रमरैरपि ॥ १९ ॥ नक्रकञ्चपमीनाद्यैरगाढं सुमनोहरम् । कुमु-
 दोत्पलवह्मरपुण्डरीकाविलं महत् ॥ २० ॥ रातपत्रैः कोकनदैः समन्तात्परिशोभितम् । पक्षिणां च
 कलारावैर्मुखरं नयनोत्सवम् ॥ २१ ॥ तटे कीचकगुलेश्च तथा वृक्षैश्च शोभितम् । वटैः करञ्जनी-
 नाश गैर्न मादात्म्यवर्जनं यरैर मुनाउनेलु । वी मुनिले यति मनिएको उत व्याघाले हाव जंटेर मन्यते ॥ २४ १५ ॥ यहाँवाट
 नजीकै पर तलाउमा पानी छ । त्यहाँ लट्ठम्म फलेका कैथका रुखहरु छन् ॥ १६ ॥ त्यहीँ जो, आश्रम हुनेछ, वनमा
 कुनै संशय छैन । व्याघाले वसरी संसाइएका मुनि व्याघाका साथ उहाँ गए ॥ १७ ॥ त्यहाँवाट क्यूँ टाडा गएपछि अवागि
 तलाउ देखे । त्यो तलाउ बकुला र पानीहाँमहरुले भरिएको, चकनाहरुले घेरि ओभिएको ॥ १८ ॥ नास र कोकन
 आदि पक्षीहरुले चारैतिरबाट सजिएको, सेले कोयलीका कुलाईले र भ्रमराहरु पनि पुच्छाएको ॥ १९ ॥ घोही कछुवा
 माछाहरुले सबतलाउएको, अति राम्रो, कुमुद, उज्जल, कलहर, पुण्डरीकाहरुले एकदम भरिएको ॥ २० ॥ रातपत्र र कोकनद
 नामको फूलहरु चारैतिर टुम्मकिएको, चराचुरुक्षीका चोर्चा चिन्तीले चिर्चिगिएको, हेर्दामानन्द आउने ॥ २१ ॥ किनारामा
 हिलोमा उत्रने पौधहरुले त्यस्तै रुखहरुले पनि राम्रिएको, पर, करञ्ज, कटम, तिन्नाहरुले र ॥ २२ ॥ जीम

पश्च नितिणीभिस्तथैव च ॥ २२ ॥ निम्बैः प्लक्षैः प्रियालेश्च पनसैश्चम्पकैरपि । पुत्रागैस्तृवरैश्चैव
 कपित्थामलकैरपि ॥ २३ ॥ निम्पेषणैश्च जम्बुनिः समन्तात्परिशोभितम् । वन्यमातङ्गसारङ्गवराहम-
 हिषादिभिः ॥ २४ ॥ शशैश्च भल्लकैश्चैव गवयैरुहरोभितम् । खड्गनाभिमुगाद्यैश्च व्याघ्रः
 सिंहैर्बृहत्स्तथा ॥ २५ ॥ खरान्तकैश्च शरभैश्चमरीभिः सुमण्डितम् । शास्त्रात् शास्त्रान्तरं शीघ्रं
 प्लवमानैर्लवङ्गमैः ॥ २६ ॥ मार्जार् रेश्चैव भल्लकैर्मेषां रुभिस्तथा । मित्तीगुन्दैश्च शङ्करैः
 कीचकानां रवेस्तथा ॥ २७ ॥ घोस्वायुधिनिर्घातदारुवर्षारवेर्वृतम् । एतादृशं सरो दिव्य व्याधेनेव
 प्रदर्शितम् ॥ २८ ॥ ददर्श मुनिशार्दूलस्तृषया बाधितो भृशम् । स्नातः मध्यान्हवेक्षामां सरस्य-
 प्रियाल, कटहर, चाँप, पुननाग, वृष, कैय, अमला ॥ २३ ॥ निम्पेषणशायुहरुले सवैतिरबाट इयम्मिएको, जणलीहापी, हरिन,
 बँदेल, अनारहरुले ॥ २४ ॥ छराया, भालुहरुले अनि नीलगाईहरुले पनिदिएको, गैडा बराया आदिपशु र बाघ, सिंह, ज्यूवा
 हरुले र ॥ २५ ॥ गधा, शरभ, चीरीहरुले चारैतिरहेको यो हाँगाबाटअर्द्धोडामा अर्कोबाट अर्कोमाफटफटी उत्रने बाँदरहरुले,
 ॥ २६ ॥ वनमिरालाहरुले, भालुहरुले, रुखहरु बरलाभ्दो, इपाउँकीरीका इपाउँ-भ्याउँ गुन्दहरुले त्यस्तै भ्यागुता, वीरा,
 फट्याँयाका टयाउँ टयाउँले ॥ २७ ॥ बाँधी आउंदा वेगले परस्परमा रमदिएका काठछा घरघरले घुक् भएको व्याघाले नै
 देखाइएको त्यस्तो राम्रो तलाउ ॥ २८ ॥ अन्यन्त तिलाँएका बृभिभ्रुले देखे । यस मनोरम तलाउमा मध्याह्नको वेलामा

स्मिन्मनोरमे ॥२९॥ वाससी परिधायाथ कृत्वा माध्याह्निकीः क्रियाः । देवपूजां ततः कृत्वा
 भुक्त्वा फलमतन्द्रितः ॥३०॥ व्याधोपनीतं सुस्वादु कषितं श्रमहारि च । सुखोपविष्टः पप्रच्छ
 व्याधं धर्मरतं पुनः ॥३१॥ किं वक्तव्यं यथा पृच्छ तदादौ धर्मतत्पर । धर्माश्च बहवः सन्त नाना
 मार्गाः पृथग्विधाः ॥३२॥ तव वैशाखवाचोक्ताः सूक्ष्माप्रमिद्वार्यदाः । सर्वेषामेव जन्तूनामिहामुत्र
 फलप्रदाः ॥३३॥ परमष्टव्यं मनसि ते पञ्चादौ तव पृच्छ माम् । इत्युक्तो मुनिना तेन व्याधः
 प्राञ्जलिरब्रवीत् ॥३४॥ व्याध उवाच । केन वा कर्मणा चामीहयाधजन्म तमीमयम् । केन वा चेदृशी
 बुद्धिः सञ्जातिवो महात्मनः ॥३५॥ एतदादौ भयाचक्ष्व यदि मां मन्यसे प्रभो । इत्युक्तः पुनरप्याह
 न्याहेर ॥२९॥ युवा केरेर अग्नि मज्जाह्मया भर्तुपते क्रियाहृ गहिरसेर अग्नि योडाको पूडा पनि भयेर, व्याचाले ॥३०॥
 स्वात्का बकरा सेटाठन केबका फलहृ आनन्दसंग आत्मा सुखसंग बसे गिडे केरि बर्गमा रत भुषको व्याचालाई हुनिले
 संभे ॥३१॥ हे बर्गमा वत्परिणको व्याधा । अब मैले सिमैलाई पहिले के यन्तुपले संभे । अबेक क्रिमिमेले गरिने, भिन्न-
 भिन्ने विधान अरुका भरे धर्महृकन् ॥३२॥ तवै प्राणीलाई यत लोकमा रतलोकमा पनि फर दिने मुखेपमानहृएका अरु
 पनि हुन-हुला फल हुने वैशाख महीनाका बर्गहृक दिपांलाई मैले सुभाष ॥३३॥ अब तिमी यनमा जो सोचन हृष्टाकृत्यो
 पहिले मलाई संभे । ती हुनिले यथा प्रकारले मनिएको त्यो व्याचाले हाव जोडेर कन्यो ॥३४॥ व्याचाले मन्यो—
 कुन कर्मले यो महात्मन व्याधाको जन्म पाई । अबवा कुन कर्मले यस्तो बुद्धि आयो अबवा यस्ता महात्माको

राड्डो नाम महाभुनिः ॥३६॥ मेघमाध्वीरया वाचा स्वयमानुमुस्ताम्बुजः । राड्ड उवाच-शाकलेमगरे
 पूर्वं द्विजस्त्वं वेदपारगः ॥३७॥ स्तम्बो नाम महातेजास्तया श्रीवत्सगोत्रजः । तवेष्टा गणिका काचि-
 दासीचत्सङ्गदोषतः ॥३८॥ त्यक्त्वा क्षत्रियक्रियां नित्यं शूद्रवन्मूर्खभाजनः । शून्याचारस्य दुष्टस्य
 परित्यक्तमियस्य च ॥३९॥ ब्राह्मणी च तदा चामीद्वावां कान्तिमती तदा । मा त्वां पर्यञ्जरत्तुभुः
 सवेश्यं ब्राह्मणाधमम् ॥४०॥ उभयोः क्षालयन्ता च पादौस्त्वात्रियकारिणी । उभयोरप्यधः शोते
 उभयोरवचने रता ॥४१॥ वेश्यया वार्जमाणापि हितकार्ये तथाः स्थिता । एवं शुश्रूषयन्तहा हि भर्तारं
 संगत भयो । ॥३५॥ हे ब्रह्म ! यदि तपसां मलाई दया भुक्तुञ्ज भने पहिले मै हुरो पनई बगदरकिमयोग । यन्तरी
 मोक्षिएका संस्र नामका महाभुनिले केरि पनि सुगुका हौसेर मेघको जन्मा गर्भार बाणीले भने—पट्टि दिगी आकल
 नामको बगामा वेदमा पारंगत ब्राह्मण भियौ ॥३६-३७॥ तिमी नाम स्तम्भ भियौ, महातेजस्वो भियौ र श्रीवत्स गोत्रमा
 जन्मिएका भियौ । त्यस बेला कुने वेश्या तिमी प्यारी पियै, त्यपकै भंगका दोषले ॥३८॥ सर्वे तेवै भुक्तुमे किंयाहृ
 तपागेर शूद्रहृकै सुलं भयो । गान क्रिया त्यागेको, आचार-विचार शून्य भण्डो अति दुष्ट ॥३९॥ तिमी त्यस कला
 कान्तिमती नामकै ब्राह्मणी रत्नी छिड्नु । चिचरी ती मुन्दरी वेश्यागठिको ब्राह्मणमा जयम तिमी वाक्सी गरिछ ॥४०॥
 तिमी भिय भने कतिमा दुर्बको पोण्डु भोईदिम्थी । दुर्बको तत्त मुनया र दुर्बको बन्त जगन्दी ॥४१॥ वेश्याने पदेन

वैश्या सह ॥४२॥ जगाम सुमहान् कालो दुःखिताय महीतले । अपरस्मिन्दिने भर्ता माहिष्यं मूल-
कान्वितम् ॥४३॥ अभययन्कुलधर्माभिप्रायांस्तिलमिश्रितान् । तदपत्यमशित्वा तु वर्मैश्चैव विरेचयन्
॥४४॥ अपथ्याहारणो रोगो व्यजायत भगन्दरः । स दह्यमानो रोगेण दिवा रात्रं तु मूरिशः ॥४५॥
यावदास्ते मूढे वित्तं तावदेस्या च संरिपतः । मूढीत्या तस्य सा वित्तं पद्माब्जोवासमन्दिरे ॥४६॥ अन्यस्य
पार्श्वमावाद्य गता घोरा सुनिवृण्णा । ततः स दीनवचनो व्याधिशयाप्रपौडितः ॥४७॥ उक्तवा रात्रौ
भार्या रुजा व्याकुलमानसः । परिपालय मां देवि वेश्यासक्तं सुनिष्ठुरम् ॥४८॥ न मयोमकृतं
पदं न क्त्वा पनि की दुरको हित कार्यमारहन्पि । पस्तामफाले वेरपासहित होन्नेको सेवा भवे अस्तीदुःखी उक्तको ॥४९॥
पृथीतसमा घरे सवय हितो । एक दिन उसको होन्नेले मूला मिनिष्को बैसोको दही ॥५०॥ तिल मिलेको सप्ताह
बनाएर शुद्धले जे पाए पनि पिच्ने उतले हस्तयो । त्यस्तो त्यो अवस्था कुरो खाएर उपहार दिता बान्ता हुन लाग्यो
॥५१॥ अपथ्य विषम खाना खाए भनेले भयङ्कर भगन्दर रोग भयो । त्यस रोगले त्यो रात-दिन अशरीर
छटपटाउन थाल्यो ॥५२॥ जबसम्म घरमा बन पियो तबसम्म त्यो वेरपा यहाँ रह्यो । पछि उसको बन्नेछुपेको बन
लिएर त्यो वेरपा त्यसको घरमा बसिन ॥५३॥ र जहाँ नाठो माटी गएर अति निन्दित भई हप्तर खाई । सब रोगको
दुःखले छटपटाएको दोन (दुखो) बचन भान्ने ॥५४॥ रोगले व्याकुल भएको उक्तले हँदै आफ्नो घर्मरत्नोलाई मन्यो—
हे देवी ! वेरपा रक्षीमा आगत भएको निर्दयी भलाई रक्षा गर ॥५५॥ हे सुन्दरी ! पारी मैले तिम्रो कुनै पनि उपहार

किञ्चित्पयि सुन्दरि पापिना । यो भार्या प्रणतां पापो नातुमन्येत गर्हितः ॥५६॥ सपिण्डो भविता
भद्रे दशजन्मानि पञ्च च । दिवा रात्रं महाभागे निन्दितः साधुभिर्जनैः ॥ ५७ ॥ पापयोनिम-
वास्यायि त्वां साध्वीमवमन्य वै । अहं क्रोधेन दग्धाऽस्मि तव पुण्येन बोधितः ॥ ५८ ॥ एवं
ब्रुवाणं भर्तारं कृताञ्जलिपुटाञ्जवीत् । न दैन्यं भवता कार्यं न ग्रीडा कान्त मां प्रति ॥५९॥ न
वापि त्वति मे क्रोधो येन दग्धेति वक्ष्यसि । पुरा कृतानि पापानि दुःखानीह भवन्ति हि ॥६०॥
तानि या क्षमते साध्वी पुरुषो वा स उत्तमः । यन्मया पापया पापं कृतं वै पूर्वजन्मना ॥६१॥
गरिनै । जो निन्दनीय पापी आफ्नी पतिव्रता स्वास्नीलाई बाहर गर्दैन ॥६२॥ हे सुखी ! पन्ध्र जन्मक नरुसक
हुनेछ । नाम्पमानी ! सञ्जनहरूले त्यो रातदिन निन्दा गरिनेछ ॥६३॥ तिम्रो जस्तो सखीलाई अपमान गरेकोले मैले
पछि अवर्यै नीच बोल्न पाउनेछु । तिम्रो पतिर सेवाले दोशमा आएको म कहिले तिम्रो त्यस वेताको क्रोधले हटेको छु
॥६४॥ यस्तो मनिरहेका पतिहरू हार जाँदै सतीले भनिन्—हे स्वामी ! उपाईले भैरा प्रति न उ नमान्नाहोस र
मनित लाग्न पनि नमान्नाहोस ॥६५॥ कहिल्यै पनि मैले तपाईंमा क्रोध गरिनँ जो कि तपाईं 'म' हटेको कु' भन्दछुन्छ,
पहिले भएका पापहरू यस जन्ममा दुःख हुन्छन् ॥६६॥ ती पापहरूलाई जो सती सहेको या जो पुरुष सहेको त्याग बचन हो ।
म पापिनीले पूर्वजन्मा जो पाप गरेको पिउँ ॥६७॥ त्यो भोगिरहेको भलाई न दुःख छ, न कुनै किसिमको फिको

तदमुञ्जन्त्या न मे दुःखं न विषादः कथञ्चन । हत्येवमुक्त्वा भर्तारं सा सुमुखं पालयत् ॥५५॥
 जानीय जनकाद्विचं बन्धुभ्यो वरवर्णिनी । क्षीरोदवासनं देवं भर्तारं समचिन्तयत् ॥५६॥
 शोधयन्ती दिवारात्रौ पुरीषं मृतमेव च । नखेन कर्षती भर्तुः कुभीच कष्टाच्छने भजे ॥५७॥
 न सा स्वीयति रात्रौ हि न दिवा वरवर्णिनी । भर्तुर्दुःखेन सन्तप्ता दुःखितेदमवाचत् ॥५८॥
 देवाश्च गान्तु भर्तारं पितरो ये च विश्रुताः । कुर्वन्तु रोगहीनं मे भर्तारं गतकल्पमम् ॥५८॥
 चण्डिकायै प्रदास्यामि रक्तमांसममुद्भवम् । सुदुष्कृतं माहिषोपेतं भर्तुरारोग्यहेतवे ॥६०॥ मोद-
 छ । आप्त्वा सोमनेहं यस्तो भजे तयो हृन्दरी केरि पतिषेवामा लागी ॥५५॥ उक्त हृन्दर मुखवाली हृन्दरीते बाववीवाट
 र बन्धुवान्बकहवाट मांसी धन सपाय आप्त्वा पतिताई कीर समग्रमा राते ममवाप्त्वा नै टान्न वाली ॥ ५६ ॥ विचरी
 राव दिन सोमनेको गुहृ-मृत सफा गर्वणी, वहा दुःखते विस्तार-विस्तार सोमनेका श्रीराहकलाई मरुते कोजावटी ॥५७॥
 तयो मुखवाली स्त्री न रात्रमा सुषयी न दिउँसो सुषयी । सोमनेको दुःखते दुःखित अन्न पिरिपकी उसले यस्तो मम वाली
 ॥५८॥ नमस्त पौवाहक र जो बाण्य विहक छन् ती सबले मेरा पतिको रक्षा मरुन् मेरा पतिताई निरामो र पापते रहित
 मएको बनाइदिछन् ॥ ५९ ॥ म मेरा पतिको आरोग्यका लागि चण्डिका भवानीलाई रगत मासुल खलवाएकी र
 मैसीको रूपते मुष्टिको बहिया मम मांस लगाउनेछु ॥ ६० ॥ अनि महात्मा गणेशजीलाई सहज खाउनेछु । सर्व नै

कार कारिण्यामि विज्जेयाय महात्मने । मन्द्वारे करिण्यामि चोपवासं सदैव हि ॥६१॥
 नोपमुञ्जामि मधुरं नोपमुञ्जामि वै वृतम् । तैलाम्पद्भविहीनाऽहं स्यास्ये नैवात्र संशयः ॥६२॥
 जीवतां रोगहीनोऽयं भर्ता मे शरदां शतम् । एवं सा व्याहराद्देवी वासरे वासरे गते ॥६३॥ तदा
 चागाममुनिः कश्चिन्महात्मा देवलाह्वयः । वैशाखे मासि धर्मातः सायान्हे तव वै गृहम् ॥६४॥
 तदा तु भार्यया चोक्तं भिषजे गृहमागतः । तेन वै रोगहानिः स्यात्तस्यातिथ्यं कुरोग्यहम् ॥६५॥
 ज्ञात्वा त्वां धर्मविमुखं भिषग्व्याजेन वञ्चितः । पादावनेज्जं कृत्वा तज्जलं मूर्ध्नि साऽक्षिपत् ॥६६॥
 धनिरथर धारमा उपवासं गच्छ ॥ ६१ ॥ अथ म सीढो खान्नें, पिउ खान्नें, तेल मनेको लाउँदै नलाईकन रहन्छु, पति
 निषम म पक्कै पालना गर्दछु ॥६२॥ हे मगञ्च । यी मेरा भर्ता रोगहीन भई सब अल्पसम् बाँध्नु । यस्ता प्रकारेले त्यो
 हृन्दरी रौले देवीसँग प्रार्थना गर्थी ॥६३॥ त्यस्तैमा वैशाख महीनामा चामले पीडित मएका देवत नाम चरेका हुने महात्मा
 मुनि साँपख सिन्ना घर आए ॥ ६४ ॥ तब त्यो मापलिर घरमा बँध आएका छन् । पक्का पनि तौडारा रोग नाछिनेछ,
 त्यस्तकारण दिनको सत्कार म गर्दछु भनी ॥६५॥ तिथीलाई धर्म नमान्ने ठानेर वैषको बहानाले ठगिरी र ती मुनिको घर
 पोषर त्यो बल ठपले टाडकामा छर्छ ॥ ६६ ॥ चामले पीडित मएका ती महात्मालाई तिनीका घरको ठपले

पानकं च ददौ तस्मै धर्मातीत्य महात्मने । तथाऽनुमोदिता सायं धर्मतापनिवारकम् ॥६७॥
 स प्रातरुदिते सूर्ये मुनिः प्रायाचयागतम् । अथ चात्येन कालेन सन्निपातोऽभवत्तव ॥६८॥
 त्रिकूटं नीयमानाया भर्ताह्निलिम्बखण्डनत् । उभयोर्दन्तयोः श्लेषः सहसा समपद्यत ॥६९॥
 तत् खण्डमंगुलेर्वक्त्रे स्थितं भर्तुः मुकोमलम् । खण्डयित्वांगुलिं भर्ता पश्यत्वमगमत्क्षणात् ॥७०॥
 शय्यायां सुमनोज्ञायां स्मरंस्तं पुरं वलीं शुभाम् । घृत विज्ञाय भर्तारं भार्या कान्तिप्रतीतदा ॥७१॥
 विव्रीय सा स्ववलयं गृहीत्वा केन्धनं बहु । वक्त्रे चितिं च सा साध्वी मध्ये कृत्वा पतिं तदा ॥७२॥

सौहार्दा दिनभरिको दृष्टत्तापूर वामको वाप इटाउने खरबत पनि पियाई ॥६७॥ विहान धर्म उदाएपछि ती मुनि अगरी
 भाएका थिए ठसै बरी गए । तब बथै दिनपछि दिमाँलाई सन्निपात भयो ॥६८॥ त्रिकुटु पिपाउने मयकी
 उमको औलो भर्ता दिमाँले टोकिदियो । त्यो औलो सहसा दुवै दाँवको बीचमा नहुँदियरै रह्यो ॥६९॥ लोम्नेको हुलसिव
 नहुँदियको औलोको त्यो कोमल टुक्रालाई लोम्ने अनौदा तिमीले छिनिरियो र त्यो टुक्रा औलो हुलसा छिंदै त्यसै बेला
 निमी भर पनि हान्यो ॥७०॥ राम्रो विछपीनामा नखरमाउली त्यत्र बेसैलाई संवेदै तिमी लोम्नेलाई भरेको बानी, तब
 ती सुन्दरी भार्या कान्तिमतीले ॥७१॥ अपना बाला बेघर त्यसैले घेरै दाउरा व्याघर उस सतील चिता बनाई र
 तब घृत पविलाई चिताको बीचमा राखेर ॥७२॥ हातल हातलाई अंकमाल गरेर, दुवै मोझा दुवै गोदाया

अवगुह्य भुजाभ्यां च पादौ चारिष्य पादयोः । मुखे मुखं विनिक्षिप्य हृदयं हृदये तथा ॥७३॥
 जघने जघनं देवी ह्यात्मानं सन्निवेश्य च । दाहयामास कल्याणी भर्तुर्देहं रुजान्वितम् ॥ आत्मना
 सह तन्वद्भौ ज्वलिते जातवेदसि ॥७४॥ विमुच्यदेहं सहसा जगाम पतिं समालिम्ब्य मुरारिलोकम् ।
 पानीयदानेन च माधवेऽस्मिन्पादावनेजादपि योगिगम्यम् ॥६५॥ त्वमन्तकाले गणिकाविचिन्तया
 देहं त्यक्त्वा मुक्तसत्कर्मजातः जन्मन्याधं प्राप्यते धोररूपं हिसासक्तं सर्वदोद्वेगकारि ॥७६॥
 दत्ता त्वया पानकस्यापि सायं दानेऽनुज्ञा साधवे मासि सत्यम् । व्याजादत्ता तेन जाता मुमुक्षुधर्मवत्

प्यापेर, हुलसा हुल र हदयमा हृदय मिलावेर ॥७३॥ आँभमा आँप टाँडेर त्यो सतीले आफूलाई त्यसै चितामा राखेर
 त्यस पातली पुष्पात्माले दन्किदेको आगोमा आफूलाई रोगले सरेको लोम्नेको हाँसलाई जलाई ॥७४॥ पतिलाई व्यालिन्न
 गरेर धकाएक करीर त्यागकाले उ हाराई बगवान्को लोकांमा गई । यस वैशाख महीनामा खरबतकरी शानोको दानले र
 महान्मा जन्मोदकको प्रभावले मर्ता योगीहरूले शत्रु नहन्नु धाम उक्ते पाई ॥७५॥ अन्त कर्ममूढलाई त्वांने
 तिमीले बाहि्र गर्ने केनामा केयसलाई छेक्ने देह त्याग गरेकाले हिसामा आसक्त रहने सधैँ सधैँले प्रसन्न शरिररहने,
 अग्ररूप रूप मयको व्याधाको जन्म पायो ॥७६॥ वैशाख महीनामा लोम्नेमा खरबतको दानमा पनि तिमीले

प्रभु सर्वसौख्यैकहेतुः ॥७७॥ घृतं मूर्ध्ना पादशोचावशिष्टं जलं मुनेः सर्वपापौघहारि ॥ तेनेयं
ते सद्गतिर्मे वनेऽस्मिन्यथा भूयात्सम्पदः सन्ततिश्च ॥७८॥ इत्येतत्सर्वमाख्यातं पूर्वजन्मनि यत्
कृतम् । कर्म पुण्यं पावकं च दृष्टं दिव्येन चक्षुषा ॥७९॥ गोप्यं वा ते प्रवक्ष्यामि यद्ब्रवाञ्छ्रोतु-
मिच्छति । जाता ते चित्तशुद्धिर्वै स्वस्ति मृषान्महामते ॥८०॥

इति श्रीस्कन्दपुराणे वैशाखमाहात्म्येनारदाम्बरीषसंवादे व्याधोपाख्याने व्याधस्य

पूर्वजन्मकथनं नाम अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

धिया । साँच्चै नै वैवको बहानाले आझा दियका मए पनि त्यसै पुण्यका ब्रमाणले तारा सुख-भोगको हृत्पण कारण मएका
धर्महरू सोचन यस्तो असल बुद्धि निर्मालाई आयो ॥७७॥ हुनिका बरणकमलधोएर बनेको, तारा पापममूहलाई नाश गर्ने
जल टाउकाले ब्रह्म मर्त्या, त्यसैका पुण्यले मर्दा यस वनमा बेरा साथ तिम्रो यो भेट भयो, जुन भेटका महिमाको प्रशस्त
सम्पति र सन्तान पनि तिमीलाई हुनेछ ॥७८॥ पूर्वजन्ममा तिमीले पुण्य कर्म वा पाप कर्म जो बेरेका धिया ती सब सैले
दिव्य आँखाले देखेर यस्ता प्रकाशले यो बेलिभित्तिबाट लाए ॥७९॥ हे महामति ! निश्चय नै अब तिम्रो चित्तशुद्धि भयो,
तिम्रो कल्याण होनू । अरु कोष्य कुरा पनि म तिमीलाई बताउँछु, जो तिमी सुन्न चाहन्छौ धन ॥८०॥

॥ स्कन्दपुराण वैशाख माहात्म्यको नारद र अम्बरीष संवादा मा व्याधको कथाकथन व्याधको पूर्वजन्म कथन नामको
अठारौ अध्याय सकियो ॥ १८ ॥

अथ एकोनविंशोऽध्यायः

व्याध उवाच—विष्णुमुद्दिश्य कर्तव्य धर्मा भागवताः शुभाः । तत्रापि माधवोयात्र इत्युक्तं तु
त्वथा पुरा ॥१॥ स विष्णुः कीदृशो ब्रह्मन् किं वा तस्य हि लक्षणम् । किं मानं तस्य सद्भावे
कैत्रेयो भगवान्निबुधुः ॥२॥ कीदृशा वैष्णवा धर्माः केन वा प्रीतये हरिः । एतदाचक्ष्व मे ब्रह्मन्
किङ्कराय महामतेः ॥३॥ इति पृष्टुस्तु व्याधेन पुनः प्राह स वै द्विजः । प्रणम्य जगतामीशं नारा-
यणमनामयम् ॥४॥ शङ्क उवाच—पृष्ठु व्याध प्रवक्ष्यामि विष्णुरुपमकल्पम् । यदचिन्त्यं
विरिञ्च्यार्यैर्मूर्तिभिर्भावितात्मभिः ॥५॥ पूर्णशक्तिः पूर्णगुणो निर्गुणः सकलेश्वरः । निर्गुणो

व्याधाले जन्यो—ममवान् सम्बन्धी कल्याणकारी धर्महरू विष्णुको उद्देश्य मरे मे गर्वपूर्ण । त्यसमा पनि पहिले
तपाईले वैशाखप्रस्थानी धर्महरू आज्ञा भयो ॥१॥ हे ब्रह्मन् ! तीविष्णुकस्ता छन्, उनको लक्षण कस्तो छ ? उहाँको सेवामा
कर्ता मान गर्नुपर्छ ? ती भगवान् विष्णु कस्ताले जानिन्छन् ? ॥२॥ केनधर्म कस्ता छन् ? ममवान् केले सुयी हुनुहुन्छ
हे महा बुद्धिवान् हे बाजे, म दास्यलाई यो सबै आज्ञा होनू ॥३॥ व्याधाले यसरी सोपेपछि ती ब्राह्मणले जगतका माणिक,
अतिनाशी नारायणलाई प्रणम गरेर फेरि यस थाले ॥४॥ शंखले भने—भगवान्को ध्यानमा लीन रहिरहको आज्ञा आदि
भुनिहरूले पनि चिन्तना गर्न नरोकिने पापरहित जो विष्णुको रूप छ, म त्यसको वर्णन गर्दछु सुन ॥५॥ भगवान्